

282
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

KÖNYVKIADÓ VÁLLALATA.

ÉSZAK-AMERIKA.

KÖZGAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI VÁZLATOK,

IRTA

BERNÁT ISTVÁN.

ÁRA 1 FRT 60 KR.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

BUDAPEST, 1886.

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

Aláírási felhívás

A Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó vállalatára.

Negyedik cyklus. 1884—1886.

A Magyar Tudományos Akadémia a folyó évvel Könyvkiadó Vállalatának új cyklusát indítja meg. Feladatát nem látja kimerítve, s a mi kulturális viszonyaink között nem is láthatja, a tudományoknak szakszerű s csupán a szakkörök érdeklődésére számító művelése által. Nemcsak gazdagítani törekszik a nemzet szellemi kincsés házát, hanem a szónak minél igazabb értelmében, nemzeti tulajdonná tenni azt. Munkássága ennél fogva, a tudományok önnálló művelése mellett, tudományos ismeretek terjesztésére, a tudományos előadás művészi és népszerű formájának kiképzésére is irányul. A Könyvkiadó Vállalat erre a nagy, nemzeti jelentőségű célra törekszik. Oly eredeti és fordított munkák kiadását határozta benne, melyeknek megválasztásában irodalmunk legszembevetőbb hiányainak betöltése és a művelt közönség szükségleteinek kielégítése a fő szempontok.

Első felhívásának kibocsátása óta a legkitünőbb munkák hosszú és becses sorát, a tudomány klasszikusainak egész kis könyvtárát adta a magyar közönségnek. Az ó-kor klasszikus népeinek története, politikai, társadalmi és művészeti élete világhírű művek teljességében ismertetvék. A világirodalom története kitűnő monographiákban kezdve meg a francziával és angollal. A magyar nyelvészet legfőbb kérdései alapvető dolgozatokban tárgyalva. A philosophia jelenkori irányai, a politikai, jogi és közgazdasági tudomány újabb vívmányai, felfogása és eszméi tanulságos munkák egész sorában mutatva be. E gazdag könyvtárban ott vannak Macaulay, Carlyle, Mommsen, Curtius, Thierry Amadé és Symonds történelmi, Lewes és Stuart Mill bölcsesleti, Boissier, Nisard és Taine irodalmi, Goethe költői, Müller nyelvtudományi, Bluntschli, Gneist, Laveleye és Todd politikai, Maine Sumner és Carrara jogi, Leroy-Beaulieu pénzügyi munkái: az eredetiek közt Arany János prózai dolgozatai, Hunfalvy Pál és Vámbéry Ármin ethnographiai s nyelvészeti műve és Pauler Tivadar adalékai a magyar közjoghoz.

Az erkölcsi siker, melyről e sorozat tanuskodik, megfelelő külső eredménnyel párosult. Az Akadémia nemcsak a reá háruló kötelesség érzetével teljesítette feladatát, hanem azzal az örömdetes és biztató meggyőződéssel is, hogy a nemzeti művelődésünkre oly fontos vállalat a magyar közönségnél méltó fogékonyságra talált.

E kötelességérzettel és e meggyőződéssel indítja meg a vállalatnak új, már negyedik cyklusát s értesíti a közönséget programjáról. Az említett általános szempontokon kívül, főleg a történelmi és irodalmi sorozatba felveendő munkák kijelölésénél, a Könyvkiadó Bizottság tekintettel volt arra, hogy az eddig kiadott művekhez az újak, tárgyra nézve, folytattva vagy kiegészítve csatlakozzanak. A jog- és államtudományi sorozat összeállításánál pedig figyelembe vette a gyakorlati élet némely igényeit is, melyeknek a tudomány szempontjából való kielégítése nem esik a Könyvkiadó Vállalat feladatán kívül.

Az új folyamnak ez irányelvek alapján összeállított programja a következő:

Első sorozat. Történelem.

Mac Carthy: *Korunk története.* Angol eredetiből fordítja Szász Béla. Három kötet.

Ranke Leopold: *A római pápák, egyházuk és államuk a XVI. és XVII. században.* Fordítja Lehr Albert. Első kötet.

Symonds: *Az olaszországi renaissance művészete.* Egy kötet.

Thierry Amadé: *Római történet az ötödik században.* Fordítja Öreg János. Három kötet.

Vámbéry Á. *A török faj ethnologiai és ethnographiai tekintetben.* Egy kötet.

Második sorozat. Irodalom.

Alexander Bernát: *Kant.* (Eredeti.) Második kötet.

Beöthy Zsolt: *A szép prózai elbeszélés a régi magyar irodalomban.* (A Kisfaludy-Társaság pályázatán jutalmat nyert eredeti munka.) Első kötet.

Heinrich Gusztáv: *A német irodalom története.* (Eredeti.) Első kötet.

Dante Divina Commediájából. *A pokol.* Szász Károly fordításában. Egy kötet.

Taine: *Az angol irodalom története.* Fordítja Csiky Gergely. Negyedik és ötödik kötet.

Harmadik sorozat. Jog- és államtudomány.

Concha Győző: *Újkori alkotmányok.* (Eredeti.) Első kötet.

Gide Pál: *A nők joga.* Két kötet.

Lavergne Leó: *A mezőgazdaság Angliában, Skóciában és Irlandban.* Fordítja Beksics Gusztáv. Egy kötet.

B. Krafft-Ebing: *Törvénytörési lélektan.* Fordítja dr. Schwarzer Ottó. Egy kötet.

A könyvkiadó vállalat első sorozatából évenként *nyolczvan* ív, a másodiktól *hatvan* ív, a harmadiktól *ötven-hatvan* ív, angol díszkötésben fog 20—30 íves kötetekben megjelenni.

Az első sorozat egy évfolyamának ára *négy*, a második és harmadiké *három-három* forint. Ezenkívül az angol vászonkötésért *kötetenként 40 krajczár* fizetendő.

Egy-egy évfolyam aláírási ára előre bérmentve küldendő, ily cím alatt: *Hornyánszky Viktor, akadémiai könyvkereskedése Budapest, az Akadémia épületében.*

Az aláírás egy sorozatra is elfogadtatik, de három évre kötelező.

Az évi illetmény ezentúl minden esztendő november havában *küldetik szét, esetleg már tavasszal.*

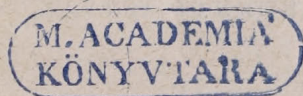

ÉSZAK-AMERIKA.

KÖZGAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI VÁZLATOK

IRTA

BERNÁT ISTVÁN.

A MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVKIADÓ-VÁLLALATA.

ÉSZAK-AMERIKA.

KÖZGAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI VÁZLATOK

IRTA

BERNÁT ISTVÁN.

BUDAPEST, 1886.

ÉSZAK-AMERIKA.

KÖZGAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI VÁZLATOK

IRTA

BERNÁT ISTVÁN.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1886.

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

HORNYÁNSZKY V. SAJTÓJA.

A Magyar Tudományos Akadémia föladata lévén, a tudományok önálló művelése és emelése mellett, azoknak *terjesztésére* is hatni, 1872. január 22-én tartott összes ülésében egy bizottságot alakított oly czélból, hogy az részint a külföldi tudományos irodalmak jelesebb termékeinek lefordíttatása, részint a tudományokat mai színvonalukon előadó eredeti magyar művek készíttetése által a tudományos műveltség terjesztése érdekében működjék.

A Magyar Tudományos Akadémia ezen *könyvkiadó bizottsága* föladatának megfelelni kívánván, mindenek előtt azon hiányokra fordította figyelmét, melyek az egyes tudományszakok körében leginkább érezhetők. Sietett ennélfogva elismert tekintélyű hazai szakférfiakat tudományos kézikönyvek szerkesztésével megbízni; egyúttal gondoskodott, hogy a külföldi tudományos irodalmak számos jelesebb művei hazai nyelvünkön mielőbb közrebocsáttassanak.

Ekkép a bizottság eszközzésére, részint a Magyar Tudományos Akadémia, részint egyes vállalkozó könyvkiadók kiadásában, tudományos eredeti műveknek és fordításoknak sorozata fog megjelenni; hivatva a kül-

föld tudományos munkásságának eredményeit a magyar közönségre nézve megközelíthetőkké tenni.

Megjegyzendő azonban, hogy a bizottság, midőn az eredeti munkák szerzői és a fordítók megválasztása által — az utóbbiaktól, hol szükségesnek vélte, mutatványt is kívánva — már eleve is gondoskodni igyekezett a munkálat sikere felől, utólagos bírálatát nem terjeszthette ki a beadott munkák soronkénti kijavításáig, s így a szerzőkről vagy fordítókról minden felelősséget a részletekben magára nem vesz.

Budapesten, 1879. február havában.

A M. T. Akadémia könyvkiadó bizottsága.

ELŐSZÓ.

E munka az 1884. év folyamán a nagy amerikai continensnek főleg puritán államaiban s «távol nyugatán» tett utazás eredményeire támaszkodik. A közvetlen tapasztalatok hézagait és egyoldalúságát a «*British Museum*» vendégszerető falai közt s a párisi «*Bibliothèque Nationale*»-ban tett tanulmányokkal igyekeztem bővíteni és helyesbíteni.

Célom volt egyrésztől föltüntetni az anyagi haladást legalább főirányaiban, másrészt pedig kimutatni, mily hatással volt ezen fejlődés a társadalom alakulására. Mennyiben sikerült ez, annak megítélését az olvasóra kell bíznom, de ha sikerül olvasóim némelyikénél élénkebb vágyat költeni föl a haladás iránt, nem tartom elveszettnek az időt, melyet e mű megírására kelle fordítnom.

Félreértések elkerülése végett meg kell jegyez-
nem, hogy a szövegben előforduló súly- és térmérté-
keknel, — kivéve a hol az ellenkező ki van emelve, —
könnyen érthető okokból, az angol rendszert alkal-
maztam.

Budapest, 1886. október 30.

Bernát.

I.

AZ EMELKEDÉS FORRÁSA.¹

„We are on the verge of an event which is, in some respects, the most important that has occurred since Columbus sighted land: the „fencing in“ of the last available quarter section of American domain.“
H. George.

A mezőgazdaság helyzetével óhajtok e helyen foglalkozni. Érinteni akarom azon állapotot, melyben az elszakadás előtt az Egyesült-Államok legfontosabb iparága volt. Kiemelem azon szakokat, melyeken a jelen fejlődés eléréseig keresztülment s leírva a mai helyzetet, az egész mű céljának megfelelően föltüntettem azon összefüggést, mely az östermelésnek ezen ága s a nép életének többi nyilvánulásai

¹ *Report on the productions of Agriculture* as returned at the Xth census. Washington, 1883. Government printing office.

The first century of the Republic. A review of American progress. New-York. Harper et Brothers. 1876.

Ifj. Széchenyi Imre gróf. *Amerikai levelek.* Budapest, 1883.

Robert P. Porter. *The West.* Chicago. Ill. 1882. Rand, McNally and Co.

Report of the Commissioner of Agriculture. 1883. Washington.

J. W. Probyn. *Systems of land tenure in various countries.* A Cobden club kiadása. Cassell, Petter. Galpin et Co. London, Paris, New-York.

Érdekes adatokat tartalmaz Pekár Imre műve, *Földünk buzája és lisztje.*

között létezik. A gazdasági viszonyok fejlődéséből következtetést fogok vonni a politikai és társadalmi viszonyokra.

Ha sikerülne legyőznöm azon ellenszenvet, melylyel az olvasó közönség nagy része, az emberiség legrégibb iparágának minden tüzetesebb tárgyalását fogadja, a feladat nem is lenne érdektelen. A Nagy Köztársaság tüne-
ményes emelkedése leköt minden gondolkozót, következtetlenség volna tehát, ha nem érdekelné bennünket az emelkedés egyik fő eszköze: a mezőgazdaság.

Az Egyesült-Államokban nem létezett és ma sincsen paraszt-osztály. Nem létezik sem olyan értelemben, mint azt Európában a középkoron át le egészen a legújabb átalakításokig szerepelni látjuk, sem pedig a mai szelidebb alakjában, midőn többé nem a törvények, hanem csupán a gazdasági és társadalmi viszonyok nyomása alatt állva, megmarad mégis a szűkkörű, faluja határára korlátolt fölfogás, az önzés és durvaság képviselőjének s ellentéte mindannak, mi művelődésünk székhelyei, a városokból kisugárzik, a finomabb izlés, fenköltebb eszmék s a haladásért lelkesülésnek.

E jelenséget nem az aránylag rövid múlt, hanem a köztársaság roppant kiterjedése fejtí meg. Ott, hol van föld elég, a jobbagyságot meghonosítani nem lehet. A szaporodó népesség új területeket vesz birtokba, de nem marad zsellérnek a régi telken. E tény elhatározó befolyással van a köztársaság egész történetére.

Az első települők földművesek vagy azzá lesznek mielőbb. Nem származnak sem a tétlenséghez szokott arisztokrácia köréből, sem pedig a nép legalsó rétegéből. Munkához szokott, viszontagságokban edzett nép, mely telve erkölcsi erővel, szabadságszeretet és vallásossággal, jó e távol partokra új hazát alapítani. A kezdet kicsiny küz-

delmei sokszor jelentősebb tények fölött döntenek, mint azon nagy vállalkozások, melyeket évszázadok sikereire támaszkodva kísért meg az utód.

Az első települők új világot találtak maguk előtt, új klimát, melyhez még nem szoktak, új növényeket, melyeknek előnyeit nem ismerték. Magukkal hozott magvaik terméseit ismeretlen rovarok, nem várt csapások pusztíták el, barmaik nem bírtak jól élni a sovány vagy mocsáros legelőkön. A kísérleteknek, a jövő nagyság előkészítésének ideje volt ez.

Az óvilág összes művelt növényeit próbára tették s ezek közül aránylag kevés virult eléggé új hazájában. E mellett Kelet-India termékeit is megkísérték átültetni. Oly teljes és tökéletes volt e kísérletezés az első korszakban, hogy a függetlenségi harcz óta jelentékenyebb új növényt már csak egyetlen egyet honosítottak meg, a *sorghumot*.

Látjuk tehát, hogy a szabadságharcz előtti idők előkészületek korát képezik nem csupán a politikai és társadalmi viszonyok tekintetében, hanem a mi ezeknek alapját képezi a mezőgazdaságban is. Az elszakadásra gondolni sem lehetett mindaddig, míg a gyarmatosok nem győződtek meg arról, hogy az anyaország támogató segélye nélkül is képesek lesznek tovább fejleszteni a nagy művet. Azon tény, hogy ipart kívánva tűztek össze az anyaországgal, mutatja, hogy a földművelésnek ekkor már eléggé megszilárdultnak kelle lenni. E korszakban a gazdálkodás rendszere szükségkép vegyes — *mixed agriculture* — a midőn ellentétben a mai amerikai gazdálkodással, a gazda különböző magvakat termelt s több fajta állatot tenyésztett birtokán. Azon ellentét, mely a déli és északi államok közt oly élesen nyilvánult s két évtized előtt a véres polgárháborúra vezetett, még a forradalom előtti időkből veszi eredetét s első sorban a földbirtok

különböző rendszerében gyökerezik. New England¹ települői feloszták a földet ép úgy mint elődeik tizenkét század előtt felosztották Britanniát. Minden család feje megkapta a maga belsőségét s a külső telket; a mi ezen túl maradt, az a közös volt. Ellenben Virginiában s a déli államokban a település arisztokratikus jellegű. Meghonosítani törekcszenek a hitbizományokat és nagybirtokokat. Az északi államok szülik a szabadságszerető középirtokosokat, a déliek jobbágyok hiányában legerősebb támogatói a rabszolga-rendszernek, a melyből jólétük és gazdagságuk ered. A nagy rabszolgaháború nem humanisticus eszmékre, hanem jó részt gazdasági okokra vihető vissza s észak győzelme a déli államok gazdasági romlását is jelenti. Megfosztatva a munkás kezektől, délen nem egy virágzó gazdaság pusztul el s nem egy hajdan zajos úrilak udvarát veri föl a gyom. Az északon fejlődött birtokpolitika azonban győzedelmeskedik s kiterjed az egész Unióra. A déli államok nagybirtokai apró gazdaságokra omlanak szét.

Magának e birtokpolitikának lényege a közepes gazdaságok alakulásának előmozdítása s az Unió »*free homestead*« törvényénél fogva minden polgár, sőt minden idegen, a ki kijelenté, hogy az Egyesült-Államok polgára akar lenni, 160 acre földet ingyen kap s csakis némi illetekek fizetésére köteleztetik. Idegennek azonban csupán néhány államban, mint Georgia, Wisconsin stb. szabad birtokot vásárolni. Az ekként alakuló birtokok védelméről az egyes államok *homestead* törvényei gondoskodnak.

A földbirtok megoszlása ily rendszabályoknak köszönhető ugyan, de erős támogatásra talált a gazdasági viszo-

¹ *New Englandet* a következő államok alkotják: *Connecticut, Rhode Island, Massachusetts, Vermont, New Hampshire, Maine.*

nyokban is. Csakis utóbb, mióta nagy fölhalmazott tőkék keresnek beruházást s a gépek elterjedése nagy kiterjedésű birtokok művelését is lehetővé és nyereségessé tette — változott meg a helyzet.

Ezen birtokrenddel paralell lépnek életbe a technikai javítások. Elterjedtek a vasekék, később az aratógépek, majd a gőzcseplők és egyéb munka-megtakarító eszközök, míg a vasutak kiépítése fölforgatja a régi államok gazdasági rendjét.

A gazdasági egyletek korán szervezkednek. Déli Karolinában még 1785-ben alakul egy a legelső túl az óceánon; e példát követik más államok is s az egyesületek útján gyorsan terjednek el a hasznos ismeretek.

Mai alakjában az amerikai gazdálkodásnak legjellemzőbb vonása az *extensivitas*. A dolog természetéből foly, hogy az Egyesült-Államokban, hol aránylag kevés volt a megtakarított tőke s még kevesebb az emberi kéz: ellenben föld állott rendelkezésre bőségesen, a gazdálkodás azon módja vált legkönnyebbé, mely lehetőleg kimélte a tőkét és munkást, ellenben pazarúl bánt a föld termő erőivel. Így jöttek létre azon gazdaságok, melyekben nem ismerik a vetésforgót s nem igyekeznek a talaj kiszívott erőit pótolni. A jelen bőven omló jövedelmei mellett ki törődnek a jövő gondjaival, főleg akkor, midőn még milliókra megy a művelés alá nem is fogott holdak száma s mikor az erély, melyet a fejlődő nép fiai a természettel való küzdelemben kifejtének, az élelmes találékonyság, melylyel minden akadályt egy-egy új győzelemmé bírnak átváltoztatni, elég biztosíték a nép jövője és folytonos emelkedésére nézve.

A haladásnak ily körülmények között gyorsnak kellett lenni, de a rohamos emelkedéshez még két más tényező is nem csekély mértékben járult.

A nagy bér, mely a munkást kecsegteti, a magas haszon, mely a saját birtokát művelő farmert csábítja, már önmagában is elégséges lenne a munkaerő lehető kifejtésére. Ehez járul még a munka-megosztásnak átvitele a mezőgazdaságba. New England *mixed farmjai*, sokoldalú termelésük és több irányú marhatenyésztésükkel, bámulatosan egyoldalú gazdálkodásnak adnak helyet mielőbb. Dacotában ezernyi holdon csak búzát látunk, legfőlebb kevés zabot a lovak és öszvérek számára. A marhatenyésztés Texasba s a Rocky Mountains köré vonúl, a keleti államok termelésében, a közel nagy városok irányadó befolyása érvényesítve magát a szemtermelés alig emelkedik, daczára, hogy a népesség tetemesen nő; kerti termékek, sajt, vaj és tojás előállítása felé irányul a gazdák munkássága. A fokozatos átmenet helyett a végleteket látjuk érintkezni. A gazdasági civilizáció nagy központjai New-York vagy Boston nyugatról kapják a búzát és lisztet, Floridából vagy Californiából a banánt, szőlőt s egyéb gyümölcsöt; környékükön pedig tehenek legelnek.

A munka megosztásának előnyei nyilvánvalók. Minden figyelmünket, minden erélyünket egyetlen gazdasági ágra fordítva, abban szükségkép nagyobb eredményeket fogunk elérni. Csak egynemű gépekre csak ezen gépek kezelésében jártas munkásokra van szükségünk. Többet állítva elő, könnyebben találhatunk vevőre, sőt esetleg befolyást is gyakorolhatunk az árakra, e mellett a munkaidő közeiben még van alkalom élni kedvteléseinknek, vagy áldozni a semmittevésnek. És ez nem utolsó csábítás ott, hol a folytonos munkásság kínzóbb, mint a milyen édes az általa elért eredmény.

A siker fokozásának másik nem kevésbé hatékony eszközét a gépek képezték.

Azon néptörszöből fakadva, mely a legtöbb gép föltalá-

lásával boldogítja az emberiséget, Amerika népe új hazájában sem tagadja meg hajlamát a jelen haladás ezen fő tényezői iránt, de az új viszonyok hatása alatt módosuló nemzeti jellem, itt is az eredetiség és önállóság vonásait tünteti föl, sőt itt talán még inkább mint bárhol másutt. A mezőgazdasági gépek és eszközök eszméi nagy többségükben innen születtek az oczeánon, de Amerika érdeme, hogy azt mit mások, máshol föltaláltak, könnyebbé, egyszerűbbé, kezelhetőbbé változtatta át s így nem csekély része van a sikerben, mit általuk elérni lehet. Ily módon kezelésük kevesebb időbe és fáradságba kerül.

Azon élénk érintkezés mellett, a melyben a gazdasztály elemei egymással állanak, új fölfedezések gyorsan terjednek el, új találmányok bámulatosan rövid idő alatt honosúlnak meg a nagy birodalom minden zúgában. A haladás vágya hatja át az egész nemzetet s ez megteremti a maga munkásait és apóstolait.

Haladó népeknél az emelkedésnek alapját nem annyira az egyesek magasb képességei, mint inkább azon erély képezi, melylyel nagy nemzeti föladatakként elismert czéljaik megvalósítására törekeshetnek. Ily nagy nemzeti föladata alakult Amerika népe előtt oly gépek föltalálása, vagy módosítása, melyek a földművelést jövedelmezővé téve, paralyzálják az óvilág földművelőinek, szakképzettségét, a múltból származó tapasztalatait. Méltányosan alig mondhatnók, hogy a versenyben nem a Nagy Köztársaság fiai lettek győztesek.

Ha azonban igaz az, mit Carey állit, hogy valamely tárgynak értékét a reá fordított munka nagysága határozza meg, akkor azon haladás méltánylásánál mit, e téren Amerika elért, korlátolt eljárás lenne csupán a célhoz ért győzteseket méltatni figyelembe. A munka nagyságát, melyet a nemzet ezen haladás elérésére fordított, az erély mérvét,

mélyet, az akadályokkal harczolva, kifejtett, csak akkor méltányolhatjuk igazán, ha nem tévesztjük szem elől a célhoz nem ért törekvéseket sem.

E tekintetben nagyon tanulságos az alábbi sorozat, mely a washingtoni szabadalmi hivatal által 1880-ig kiadott szabadalmakat tünteti elő.

Ekékre kiadatott 5.585; boronák és kapálógépekre 1.746; vetőkre 2.314; aratókra 6.235; cséplőkre pedig 2.307, vagyis összesen 18.187; ezen már is tekintélyes számhoz számos más a mezőgazdaságra nézve szintén fontos szabadalom járul.

Nem kevésbbé érdekes azonban vizsgálni azt, mily változást idéztek elő ezen javított vagy föltalált gépek és eszközök a mezőgazdaságban.

A szántásnál használt eszközök közül alig maradt egy is a régi állapotban. A javítások vagy új találmányok közül némelyek erőt, mások időt kimélnek, pontosabban végzik a munkát s egy ember két-háromszor annyit képes végezni velük mint egykor. Nagy részét annak, mit előbb ember volt kénytelen megtenni, ma állatok és gépek végzik. Az aratásnál és cséplésnél nem csekélyebb a haladás. A múlt század végén egy napszámos nem volt képes 4—5 bushelnél többet aratni, illetőleg kikészíteni, míg ma California nagy farmjain egy munkás napi teljesítése 50 bushelre is felrűg. Hajdan a munkás bére a nyert mennyiség $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{5}$ -ének értékeig fölemelkedett, ma egy bushel munkája 3—4 centbe kerül.

Mennyivel többet ér ma egy ember mint száz év előtt, mennyivel többet bír keresni! Részben ezen körülmény, részben pedig gazdag termések folytán a mezőgazdaság jövedelmezősége évek során át igen magas volt. A kiadások levonása után is maradt fölösleg bőven s e fölöslegből a nyugati államok előbb jelentéktelen központjai gyorsan

emelkedve, nevezetes gazdasági góczpontok jelentőségére tettek szert, a nyugati kikötők pedig óriás nyereségeket szedtek be, az óvilág felé irányuló búzaforgalom után. A mezőgazdaság virágzása élénk pezsgésbe hozta a nemzet egész gazdasági életét.

A fönnvázolt gazdasági rendszer eredményei más tekintetben is igen érdekesek. A gépek elterjedése mellett kevesb ember elég a gazdasághoz, a többi ösztönszerűen a városokba vonúl. A falu és vidék csupán a mezőgazdaságnak él, mert a gépipar szolgáltatja az iparczikkeket. A falusi varga, szabó, kocsigyártó a nagy góczpontokba települ s lesz belőle gyári munkás. Az osztályok lehetőleg élesen kezdenek elkülönülni.

Illő azonban, hogy mielőtt bővebben kitérnénk azon kérdés fejtegetésére, mily hatással volt, illetőleg lesz, a gazdaság üzemében beállott változás a nemzeti élet többi ágaira, leírjuk mily haladást tettek más tekintetben is a mezőgazdaságban.

Az extensiv gazdálkodás szükségkép a föld kimerülését vonja maga után. A nyugati államok azonban még oly ifjúk, talajuk még annyira gazdag termő erőben, hogy a kizsárolás gondjai nem igen bántják az új földes urakat. Ellenben délen a dohány és gyapot művelése már távol időkre vihető vissza és így nem csoda, ha sok nagy dohányültetvény talaja teljesen kimerült, úgy hogy sok helyen bozót és erdő nő az egykor művelt földeken. Hasonló eredményekre vezetett a gyapot-termelés is. A szükség honosítja meg a gazdálkodás helyesebb módját s a trágyázást. Georgia államban a gazdák hivatalos becslések szerint 10 millió dollárt fizetnek évente trágyaszerekért. Ezen javulás azonban a gabnatermelő vidékek gazdaságaira, egyeseket leszámítva, nem terjed ki.

Az alagsövezés 1818-ban még »gyermekkorát« élte, haladása azonban nem volt gyors, mert az első kísérletek 1835-be esnek s az első alagsó-gépet 1848-ban importálták. Maig ezen hasznos mesterség már nagy elterjedést nyert, de mérvét, pontos adatok hiányában, alig lehet föltüntetni.

Az öntözés hivatva van arra, hogy korszakot alkosson az Egyesült-Államok gazdasági történetében. Apróbb részletektől eltekintve, a Rocky Mountains környékén és völgyeiben, California sokat dicsért vidékein roppant területek szenvednek eső hiányában s várják azt a kezet, mely vízzel ellátva őket, termékenységüket kizsákmányolja. Ez irányban azonban a különbön annyira mozgékony magántevékenység, a tervelgetés és vitatkozásokon túllépni még alig tudott.

Amerika dicsekszik vele, hogy az ügető lovat megteremté s bámulatos tökélyre emelte. A *short-horn* marhákat 1800 körül kezdték Angliából beszállítani s ezek egyedei annyira javultak, hogy 1873-ban New-York államban egy 109 főből álló gulya eladtván, 382,000 dollár folyt be érte. Egy tehén 40.600 dollárért kelt el, egy öt hónapos borjú 27,000-ért s mind kettő Angliába került.

A mezőgazdaság emelkedése csaknem teljesen a magántevékenységre vihető vissza. Daczára azonban mind annak, a mi történt, vannak jelek, melyek oda mutatnak, hogy e tekintetben az állami beavatkozás nem egyszer üdvös lenne. Az ellenszenv, melylyel Nagy-Britanniában a kormánynak a gazdasági ügyekbe avatkozását fogadják, Amerikában koránt sem fejlett ki annyira s az egyébként sok esetben gyöngye központi kormány figyelemre méltó tevékenységet fejt ki e téren. Az egyes államokban rendszeres hivatalok — *State Boards of Agriculture* — állanak fenn, a washingtoni *Department of Agriculture*-éhoz hasonló hatáskörrel. Gazdasági társulatok ezrenként vannak

elszórva az Unio minden zúgában, a nélkül, hogy egészben véve nagyon sikeres működést tudnának kifejezni.

Csábító földadat nyílik kiterjeszkedni e helyen az emelkedés külső jeleire, vázolni a farmerek emelkedő jólétét, a városok gazdagságát, fényes palotáit, a nép vállalkozó szellemét, de czélszerűbbnek tűnik föl megmaradni csupán a mezőgazdaságnál, annyival inkább, mert érdekeset találunk itt is eleget.

A farmok száma 1860-ban volt két millió; húsz év múlva épen kétszer annyi. 1870-ben 407 millió acrere, 1880-ban 536 millióra terjedtek ki; ily óriás a növekedés minden téren. Ezen számok azonban már nem ismeretlenek előttünk s már jóformán megbarátkoztunk azon óriás tömegekkel is, melyeket a nagy köztársaság évente Európába szállít. Nem érdektelen azonban kiterjeszkedni azon számokra is, a melyek a részleteket érintve, bővebb felvilágosítást adnak a gazdaság irányára nézve.

A két utolsó census közötti időben a lovak száma hét millióról tíz millióra, az öszvérek és szamaraké 1.₁ millióról 1.₈-re emelkedett; a tejelő teheneké 8.₉ millióról 12 millióra, a juhoké 28-ról 35-re, más marhaféléké 13.₅-ről 22.₅-re szaporodott. Legnagyobb azonban a gyarapodás a sertésekénél, 25 millióról 47.₇ millióra; a jármos ökrök száma az, mely jelentékenyen apadt.

Daczára azonban ezen bámulatosan nagy emelkedésnek, a földet művelő osztály szám szerint apad és pedig főleg a keleti s az atlanti oczeán partján fekvő déli államokban. Ugyanazon jelenség, mint a mely az óvilág országaiban mutatkozik. A női munkások száma emelkedőben van.

A földművelő osztály nagy tömegét az Unióban született egyének képezik, a bevándorlók közül aránylag a skandináv félsziget fiai közül lép legtöbb ezen pályára, aztán

következnek csak a németek és angolok. Érdekes azonban az, hogy a bevándorlók közül a legtöbb önálló birtokossá lesz s a munkások nagy többsége már az Unióban született egyénekből áll. Mr. Dodge-nak az Unio statisztikusának kimutatásai is megerősítik azon egyébiránt nem ismeretlen tényt, hogy a mezőgazdaság a többi iparágakkal szoros kapcsolatban áll s minél iparosabb valamely állam, annál jövedelmesebb a gazdálkodás.

Azon nagy eredmények, melyeket a részvénytársulatok az apró beruházást kereső tőkék összegyűjtése után értek, vállalkozó főként azon eszmét érlelte meg, hogy ezen kereseti formának a mezőgazdaságra leendő átvitele szintén jutalmazó vállalkozás lenne. Ez eszme annál csábítóbbnak tűnt föl, mert az extensiv és egyoldalú gazdálkodás mellett a bonyolult ellenőrzés és ügyvitel csupán kis részben mutatkozik szükségesnek.

Innen van, hogy ily társulatok mindenekelőtt a marhatenyésztő nyugaton vertek gyökeret s csak kísérletek tétettek a buzatermelő államokban. Vajon ez új irány mennyiben lesz képes prosperálni, a nagytőkék előnyei, a társaság vezetőinek élelmessége mennyiben lesznek képesek ellensúlyozni a rendesen pazarabb költsékezést és a gazda szemének hiányát, azt a jövő van hivatva megmutatni.

Mindezekben a mezőgazdaságnak csupán technikai tekintetben kifejtett haladását vázoltuk. A czélszerű gépek, a munka megosztása, az ismeretek terjesztése mindenestre igen lényeges, de korántsem egyedüli tényezők a földművelés fölvirágzásánál, szerepelnek ott még más körülmények is. A földbirtok rendezése kis és nagybirtokokra való megosztása nem csupán politikai tekintetben igen fontos, hanem elhatározólag foly be a földművelés fejlődésére is. Azon óriás fölösleg, melylyel a nagy köztársaság

Európát elborítja, jórészt a közép nagyságú gazdaságokon terem s történetének legragyogóbb jellemei a középbirtokos osztályból erednek.

Főnnebb már utaltunk némileg reá, miként jött létre azon viszony, mely Amerikában nagy, közép- és kisbirtok között létezik. Illő azonban, hogy bővebben vizsgáljuk e kérdést, melynek oly elhatározó szerepe van ugy a gazdaság iránya és jövedelmezősége, valamint társadalmi és politikai tekintetben.

Átfutva a fejlődés menetét, azon mindenesetre meglepő jelenséggel találjuk magunkat szemben, hogy lehetőleg szabad politikai intézmények mellett a földbirtok rendezése nem szabadelvű. Azon nép, mely erélyének, helyes tapintatának a gazdasági terén annyi el nem vitatható jelét adta, idealjának, a középbirtoknak fentartására oly intézkedésektől sem riad vissza, melyek szabadelvűeknek épen nem mondhatók. Ugylátszik, mintha azon népek, melyek egyébkép a legnagyobb szabadságot hajlandók biztosítani az egyéneknek, a földbirtok tekintetében oly törvények hozatalát tartanák legezlszerűbbnek, melyek annak állandóságát megőrzik. A földbirtoknak, illetőleg a birtokos osztálynak nem kis előnyére vannak az egyes államok telek — *homestead* — törvényei, melyek a végrehajtás alól rendszerint kiveszik a családi birtok egy részét.

Az idevágó intézkedések eléggé ismeretesek.

Nem hagyhatók azon kívül az öröködsre vonatkozó törvények sem érintetlenül.

Az angol jogi elvek természetesen nagy befolyással voltak a birtokrend fejlődésére is. Habár a déli államokon, főleg gazdasági tényezők által támogatva, a nagybirtokok rendszere fejlik is ki, északon pedig a középbirtokoké — a birtokjog mégis föltűnően sok hasonló vonást mutat föl.

Virginia nagy uradalmait kezdetben végrendeletek után kimondott hitbizományok — *entails* — tartják össze. A törvény nem is engedi meg, hogy oly uradalom, mely 200 fontnál többet hoz, több egyén közt osztassék el. A fiatalabb testvéreket ingóságokkal — rabszolgák — elégítik ki s ezek legtöbb esetben nyugat felé vonúlva alapítanak új otthonokat. Mennyire megfelelt ezen rendezés a gazdasági viszonyoknak, mutatja az, hogy a múlt század végén Virginia a leggazdagabb a gyarmatok között.

A többi államokban is hasonló rendszabályok s az elsőszülöttségi elv voltak érvényben, vagy pedig azon jogszabály, hogy törvényes örökösödés esetén az elsőszülött kettős örökrészt nyert.

Részben a függetlenségi harcz után közvetlenül, részben pedig a francia forradalom eszméinek hatalma alatt az elsőszülöttségi elvet több államban hatályon kívül helyezték. Ellentétben állott ez nem csupán az egyenlőség mind inkább erősbuló eszméjével, hanem azon áramlattal is, mely a polgárok szabadságát annyira óhajtotta ez irányban is kiterjeszteni. Virginiában 1776-ban, New-Yorkban 1782-ben, New-Jerseyben 1784-ben szüntették meg. Az eredetileg francziák által gyarmatosított South-Carolina és Louisianában ismeretlenek voltak, úgyszintén nincsenek megengedve Florida és Wisconsinban, N.-Carolina, Kentucky, Tennessee és Georgiában. Más államokban azonban több-kevesebb módosítással maig is fennállanak,¹ a végrendelkezőnek azonban nem áll jogában vagyonát egy még meg nem született egyén utódaira hagyni, mi az angol rendszerrel szemben tetemes megszorítás.

Ezek azonban nem foglalják magukban mindazon

¹ Meyer R. *Heimstättengesetze* 316 l.

intézkedéseket, melyek a földbirtok érdekeit védik. Ott, hol az örökhagyó végrendelet nélkül hunyt el s vagyona utódai közt lenne szétosztandó, a törvényszék rendesen az elsőszülöttre ruhazza a tulajdont, ha a felosztás gazdaságilag hátrányos. Ily esetekben azonban az örökös társak kárpótlást igényelhetnek.¹

Ily szabályozásokra mondhatta Tocqueville egy fél-század előtt, hogy »Amerika társadalma democraticusabb ugyan a francziánál, de Franciaország törvényei democraticusabbak az amerikaiaknál.«

Kitérve azon nehéz, de ránk nézve nagyfontosságú kérdésre, mily irányban fog fejleni a szövetség mezőgazdasága, képes lesz-e nyers termékeivel a versenyt továbbra is fentartani, alig lehet tagadni, hogy a fenyegető jelenségek nem hiányoznak. Bizonyos, hogy túl az oczeánon a töke fokozódó mérvben halmozódik föl, az emelkedő bevándorlás mellett a munkás-kezek száma nő, a kezdet nehézségei le vannak győzve, a szakértelem emelkedőben van.

Nem szabad azonban felednünk, hogy az amerikai mezőgazdaság a közel jövőben oly átalakulásnak néz elé, mely, daczára másnemű kedvező körülményeknek, alkalmas lehet arra, hogy jellemét módosítsa, kifelé pedig versenyt győngítse.

Daczára minden egyéb kedvező körülménynek, az amerikai mezőgazdaság fölényét, a termelés nagyságát, termékei olcsóságát főleg annak köszönheti, hogy föld volt rendelkezésre bőven, s millió meg millió acre-re rug a lakatlan, el nem foglalt talaj ma is; az Egyesült-Államoknak még mintegy fele várja a betelepülő földműveseket. Ez irányban tehát nincs ok változást várni — ez egészben

¹ Probyn. 504.

véve az amerikai és európai közvélemény fölfogása ezen kérdésről. Nem szabad azonban fölületéseknek lennünk. A dolog nincsen úgy.

Daczára az 1.400.000 □ mértföldnyi még be nem telepített vidékek imponáló nagyságának, a mezőgazdaság céljaira alkalmas terület nem igen nagy. A „*Public Land Commission*“-nek 1880. évre szóló jelentése szerint a szövetség tulajdonában 1879. évi június 30-án már nem volt több mint 25.576,960 acre föld, melyet öntözés vagy másféle javítások nélkül eke alá lehetett fogni. Ezen földből hét millió acre ment át csak 1880-ban magántulajdonosok kezébe, ma már a nem rég óriás területből alig van 4—5 millió acre. Bizonyos, hogy az Uniónak tulajdonában nagy területek vannak ezen kívül is, de ezek jó része sziklás vagy szikes talaj, pusztaság, mely költséges beruházások nélkül nem terem; ezeken kívül vannak az indiánoknak fentartott területek, összesen mintegy 600 millió acre, de azon még el nem foglalt föld, mely közvetlenül költséges beruházások nélkül is terem, már igen kevés.

E jelenség mélyreható gazdasági következményei nyilvánvalók. Az eddig üzött rablógazdálkodásnak fokozatosan meg kell szűnni, mert a föld értéke emelkedni fog, minél inkább emelkedik maga a mezőgazdaság. »Közel van az idő, mikor többé nem lesz az állam birtokában föld, mely csábíthatná a települőt s a polgároknak alkalmat nyujtana, hogy olcsó otthont szerezzenek maguknak.¹«

Nem vagyunk azon hitben, hogy a vázolt tény az amerikai mezőgazdaság fejlődését megakaszthatná. Lesz vállalkozó bizonyára elég, ki a mocsarakat lecsapolja, termékenyítő vizet fog vezetni az esőt nem látó pusz-

¹ *Annual Report of the Commissioner of the Land-Office for the year 1884.*

tákra; lesz új bevándorló, ki átveszi az első tulajdonos kizsárolt birtokát s visszapótolja termő erőit, de a termelés megszűnik oly olcsó lenni mint eddig, a javításokra fordított tőkék, a magasabb vételár kamatai emelni fogják a termelés költségeit. A termelés költségeinek emelkedése pedig *caeteris paribus* az árak emelkedését jelenti.

Ezek után talán nem fog koczkáztatottnak föltűnni azon állítás, hogy Amerika versenye zenithjét túlhaladta s minél inkább tér át az intensív gazdálkodásra, minél nagyobb mérvben emeli iparát, annál kevésbbé lesz képes sokat és olcsó áron hozni az európai piacokra.¹

A politikai és társadalmi következmények hatása alig lesz kisebb, mint a gazdaságiaké. Új irányt fog venni az Egyesült-Államok egész fejlődése s mindenesetre küzdeniök kell a megváltozott körülményekkel. »A józan értelem, általános jólét, a föltalálásokban való ügyesség, a szabad és független szellem, az erély s a jövőbe vetett bizalom, mely Amerika népét jellemzi, nem ok, hanem okozat, s a föld bőségéből veszi eredetét. Ezen közbirtoknak átalakító ereje változtatta át a törekvés nélküli szükkölködő európai parasztot, magában bízó nyugati farmerre s még a zsufolt városok lakóiban is ébren tartá a szabadság tudatát s a remény forrása volt azokra nézve is, kik sohasem gondoltak reá, hogy hozzá folyamodjanak. Mindaz, mire az amerikaiak jellemükben büszkék; mindaz, mi helyzetünket, intézményeinket más régibb országoké fölé emelte, abból vezethető le, hogy a föld olcsó volt az

¹ Az adatokra vonatkozólag l. Francis A. Walker értekezését »*American Agriculture*« a X-ik censusról szóló mű I. kötetében. Walker a census vezetője volt.

Egyesült-Államokban, s hogy a bevándorló előtt új földek álltak nyitva.«¹

Még meglepőbbnek fog föltűnni azon tény, mi maguk az amerikaiak előtt is csupán a legutolsó időben lett nyilvánvaló, hogy mezőgazdaságuk, daczára a nagy külső eredményeknek igen nevezetes bajokban szenved, melyek a jövőben minden valószínűség szerint még nagyobb áranyokat fognak öltetni.

A szövetség agrár-politikája nem ért czélt, a *home-steed* törvények nem bizonyultak elégségesnek arra, hogy a tulajdonosok által művelt középirtokokat uralkodóvá tegyék s fönnállásukat biztosítsák. *Az Egyesült-Államok azon az uton vannak, hogy a bérletek és nagybirtokok országává váljanak.* Nincs egyetlen állam vagy territorium, melyen ne élne bérlők, kik vagy pénzben vagy termékekben róják le a bérösszeget. Az utolsó czensus szerint a bérbeadott farmok száma nem kevesebb, mint 1.024,601 volt, ebből 322,357 pénzért, 702,244 pedig termékekért volt kiadva. 2.984,306 farmot műveltek maguk a tulajdonosok, úgy hogy körülbelül minden harmadik birtok bérelő kezén van. Ezen tény, figyelembe véve azon surlódást, mely Britanniában tulajdonos és bérelő közt kifejtett, nagyon érzékenyen találta az amerikaiak optimizmusát, annál inkább, mert náluk nem hiányzott az érzék annak méltánylására, hogy az egészséges birtokrend és középirtokos osztály, milyen erős támasza a társadalomnak és államnak egyiránt.

¹ Henry George. *Progress and Poverty an Inquiry into the cause of industrial depressions and of increase of want with increase of wealth. The Remedy*, London, Kegan, Paul, Trench et Co. 1885.

Democratiájuk a vagyonnak, főleg pedig a fekvő birtoknak lehető egyenlőségén nyugszik. Latifundiumok alakulása fenyegeti mindkettőt. Plinius mondása¹ nagyon élénken él a hazafiak emlékében, épen azért sok keserűséggel utalnak reá, hogy a törvények könnyelmű kezelése mellett, mint halmozódnak föl a nagybirtokok, melyek csiráját képezhetik az újvilág aristokrátiájának.

A helyzetten keveset segít, sőt még ront az, hogy a nagybirtokosok tetemes része idegen. Főleg az angolok és skótok szereztek fejedelmi uradalmakat Amerikában s ma, mint az Egyesült-Államok leggazdagabb földesurái jelentkeznek. A *Congressional Record* hivatalos adatai szerint huszonkilencz idegen földes úr akkora területet bir, mint egész Írország, e huszonkilencz közül huszonhat angol, skót és ír. Egyetlen angol syndicatusnak Texasban nem kevesebb mint 31 millió acre földje van, *Sutherland* herczegnek, ki egyszersmind Skócia leggazdagabb földesura, 425,000 acre; az ír *Scully* Tipperaryből évente 400,000 dollárt vesz be amerikai birtokaiból s költ el Londonban.

Ezen jelenségeknek tudható be, hogy az idegenek birtokszerzéseinek törvényes korlátokkal kívánnak gátat vetni sokan s ez irányban New-Hampshire törvényhozása már kész javaslattal is lépett a congressus elé.

Ha azonban ezen rendszabályokat kibírnák is talán egyeztetni az eddigelé oly erősen hangoztatott szabadelvűséggel, a nagybirtokok fejlődését meggátolni ez uton nem igen lehet. A belföldi földesurak csapata ép oly félelmesen nő. *Murphy* ezredes négy millió acret hagyott hátra; a *Standard Oil Company*, melynek üzelveit alább lesz

¹ »*Latifundia perdidere Italiam!*« . . .

alkalmunk bővebben kifejteni, egy milliót bir ; azonkívül vannak a nagy vasúti társaságok, dr. *Glenn* californiai, *Dalrymple*-nek Dacotában fekvő híres uradalmai, s a hozzájuk csatlakozó kisebb nagyságok sűrű csapata.¹

A nagy birtokok alakulása, a földesúri osztály kifejlése, két okra vezethető vissza. Ezek egyike természetes, szabályszerű s olyan, melynek nem lehet ellentállani. Ez a föld értékének fokozatos emelkedése, mely a közvagyon — *public domain* — elapadásának s a népesség egyidejű terjeszkedésének tudható be. Ez ok kívül esik a törvényhozás körén. A másik ok esetleges és abban áll, hogy a közvagyonra vonatkozó törvények nem képesek meggátolni az úzerkedést, a törvény kijátszását és a csalást.² A tőke hatalmát nem veszti el túl az oceánon sem, sőt a földbirtok tekintetében ép oly alakban érezteti, mint a miről agrariusaink panaszkodnak.

A bérlők száma máris szerfölött nagy s a »tulajdonosok« közt is sok van, ki lényegében bérlő s csak névleg »tulajdonos.« A kutató elcsodálkozik, hogy gazdák, kik birtokuknak névleg urai, mily nagy mérvben vannak betáblázásokkal terhelve, s hogy a kis gazdák, főleg a nyugati államok és területeken, mily mértékben vannak adósságba merülve. Az újabb államokban ritkán lehet farmert találni, kinek ne lenne jelzáloga, vagy más terhelő adóssága birtokán, ha tulajdonos, vagy fölszerelésén, termésén és gépein, ha bérlő.

A birtokosok nagy része, úgy Nyugaton, mint Keleten, küzd, hogy kifizethesse betáblázott tartozása kamatát és ritkán reméli, hogy a tőkét is törleszthesse. A

¹ *North Am. Review*. 1886. febr. *America's Land-Question*.

² *Times*. 1886. márcz. 15. *Landlordism in America*.

pénztőzsér gyorsan körmei közé kapja az amerikai farmert. Aranyos czége »kölsönök« — *loans* — sokat mondó sűrűséggel ötlík szembe minden nyugati városban. Kiéi ezen pusztuló farmok, melyeket utad folyamán észrevettél, rozzant kunyhóikkal, melyeknek üvegtelen ablakain a prairie szele süvölt át? Kérdezd meg az ügynököt, *land agent*, ki csaknem mindig azonos személy azzal, ki kölsönöket ad és a ki előtted ki fogja tárni a »javított« farmok jegyzékét. Az *övéi*. Mi lett az előbbi tulajdonosokból? »Oh, sok mindenféle; nagy részt gyámmoltalan népség voltak; némelyik Keletre tért vissza újra és bérlő lett; mások tovább mentek Nyugatra s új földet foglaltak le; némelyek éjnek éjszakáján hagyták el az országot, midőn a kamat esedékessé vált, elfutottak tisztességes adósságaik elől, a *gazemberek!*«¹

Ezek a képnek kevésbbé fényes vonásai, melyeket idáig kevésbé szellőztettek, pedig e fejlődés már annyira haladt, hogy komoly kutatók becslései szerint a régi államokban a kis farmerek 50 %-nak tulajdona csak névleges, annyira el vannak merülve az adósságba; nincs más törekvésük, mint a kamatokat fizetni, hogy legalább a födelet tarthassák a család fölött s e küzdelemnek csak is egy vége lehet. Az újabb államokban sem állanak jobban a dolgok.²

A kis farmerek nagy része már a berendezkedésnél adósságba veri magát s csak kevesen tudják magukat tisztázni belőle. A települőknek egyetlen osztálya van, mely daczol minden nélkülözéssel s földébe temeti el

¹ Th. P. Gill. *Landlordism in America*. N. Am. Review. 1886. Jan.

² W. Godwin Moody. *Land and Labour in the Un. States*. 85 l.

inkább magát semhogy adósságot vegyen föl reá: a *scandinávok*. Ime ezen bajok azok, melyek az amerikai hazafiakat foglalkoztatják és aggodalommal töltik el, míg mi a multak emlékein élődve zavartalan fejlődést és páratlanul nagyszerű jövőt anticipálunk az amerikai mezőgazdaságnak. A szaporodó tőke gyorsan növekvő uradalmakat szül; a munkamegtakarító gépek átokká válnak, mert fölöslegessé teszik az embert. A sötétben látók a templomok, könyvtárak, múzeumok és paloták árnyékában már látják nőni azon vad tömegeket, melyek elpusztítva mindent, egyenlővé teszik majd a gazdagot a szegénnyel.

Az nem kétes, hogy Amerika sem lesz megkimélve azon nehézségektől, melyek az ó-világ gazdasági fejlődését megbénítják s melyeket eddigelé főleg szerencsés körülményei folytán elkerülnie sikerült.

II.

AZ IPAR MULTJA ÉS JELENE.

I.

Az amerikai ipar fejlődése reánk nézve kettős érdekel bir. Az egyik, mert épen ebből eredt a viszály, mely a függetlenségi harczra s a gyarmatok elszakadására vezetett, a másik pedig az, hogy saját küzdelmeink közt tanúságos lehet áttekinteni azokat, melyeket a nagy köztársaság iparának megteremtéseért vívott.

Iparos nép fiaihoz illően, az új gyarmatok lakói kezdetlől fogva élénk vágygyal törekedtek iparos vállalatokat alapítani.

1608-ban Jamestown mellett Virginiában, »mely város egyébiránt maga is csak a mult évben alakult,« a gyarmat urának, a Londonban székelő társaságnak, egy hajója kötött ki, rakva kézművekben jártas egyénekkal. »Főnökük, mihelyt partra szálltak, szétküldözte őket, hogy csináljanak üveget, kátrányt, hamuzsirt, szurkot.« A leendő Egyesült-Államok területén az első iparos-telep egy üveggyár volt Virginia erdeiben, egy mértföldnyire Jamestowntól. Pár évvel később a megkezdett iparágak kezdenek gyökeret verni s hozzájuk újabbak csoportosulnak. Különösen a selyemipar volt az, melynek fejlesztésére kiváló gondot és csak némi körültekintés után érthető figyelmet fordítottak.

Elesen eltérve a *laissez faire*-nek akkor különben még nem is formulázott elvétől, az egyes gyarmatok kormányzata igen erősen igyekezett ez új iparágat fölvirágoztatni. Virginia első törvényhozó testülete már foglalkozott ezen kérdéssel (1621); később jutalmakat tűztek ki a selyem előállítására, minden 100 hold birtokosát kötelezték, hogy ültessen legalább 12 szederfát. Georgiában szintén nagy reményeket kötöttek ez iparághoz, mit egyébiránt alig bizonyíthat valami inkább annál, hogy még ujonnan megállapított pecsétjükbe is fölvtették a selyemhernyót. Hasonló törekvéseket észlelhetünk Connecticut, New-York, New-Jersey, North- és South-Carolinában.

Kezdetben úgy látszott, hogy ezen fáradozások által lehetséges lesz egy nagy jövőre hivatott iparág alapjait lerakni. Virginia a XVII-ik század közepén már importál selymet Angliába, sőt azt állítják, hogy II. Károly ruházata, melyet koronázásakor viselt, legalább részben ily virginiai selyemből készült. Georgia a mult század utolsó felében rendszeren szállít ki nyers selymet, ha nem is nagy mennyiségben, de évek során át.

Daczára azonban az egyes államok által reá fordított figyelemnek és támogatásnak, a selyem-ipar nagy kiterjedést venni soha nem tudott, állami támogatás nélkül el lenni maig sem bir, sőt épen nem rég a washingtoni kormány vette kezébe az ügyet s kísérti meg tovább folytatni a meghiusult kísérleteket.

Érthetővé válik egyébiránt a gyarmatosok ez irányú törekvése, ha figyelembe vesszük, hogy az Olaszországból Nagy-Britanniába akkor bevitt selyem értékét 2—300 millió dollárra tették, s hogy mig ezen iparnak az új gyarmatokban látszólag minden természeti tényező kedvezett, az alatt a gabna- vagy tengeritermelés, a későbbi Amerika

gazdagságának két főforrása, nem volt hivatva arra, hogy ezen délen fekvő gyarmatok termelésében nagyon jelentékeny szerepet játszó. A beviteli tilalom mellett ezen czikk az anyaországba nyereséggel alig is voltak szállíthatók.

Társadalmi és művelődéstörténeti szempontból egyéb-
iránt nem érdektelen vonás, hogy bár a selyem ezen *par excellence* fényüzési czikk, természet szerint az aristocratianak lenne kísérője, a democratia is mennyivel képtelen megélni selyemhímzések, ruhák és csipkék nélkül. 1840-ben a bevétel csupán 17,898 angol font volt, 13,350 dollár értékben; fokozatosan emelkedve 1874-ben, a nagy válság után, visszaesik hat millióról háromra, hogy azután hat év alatt fölemelkedjék 2,3 millió fontra 12,024,000 dollár értékben; ehhez számítva a földolgozott selyem értékét, mely 1880-ban New-York kikötőjébe érkezett s 33 millió dollárnyi tekintélyes összeget képvisel, önkénytelenül is azon következtetésre kell jutni, hogy a selyemfogyasztás ily nagymérvű emelkedése mellett a puritan erkölcsök vannak fogyóban.

Az első települők, daczára minden egyéb erényüknek, daczára főleg a szabadság iránti érzéküknek, a gazdasági téren korántsem voltak hajlandók a dolgoknak szabad folyást engedni.

Csak természetesnek tűnhetik ma föl előttünk, ha Virginia talajának termékenysége mellett, a gyarmatosok nagy része hajlandóbb volt dohánytermelésre adni magát, mint kétes jövőjű iparágakba ölni erejét és idejét. A hatóságok szemében azonban ez irányzat a közjóval ellentétben állónak tűnt föl s e hitből kiindulva rendelték el 1689-ben, hogy minden gyarmatosnak csak egy bizonyos mennyiségű dohányt szabad termesztetni s az ezt túlhaladó dohány elpusztítandó, jutalmakat tűztek ki a

szövő ipar termékeire, de végső elemzésben jelentékeny siker nélkül. Az ipar kifejlésére más, kevésbé gazdag talajú vidékek voltak hivatva. Új Anglia államaiban gyorsan vertek gyökeret az iparágak. Massachusetts már korán híressé válik hajóiért, New-Jersey, Pennsylvania papírmalmaikért s az első takácsok Rowleyben Mass. települnek le; 1718-ban a gyarmatok már importálnak nyers vasat Angliába. A település első százada nem folyt le s az északbritt gyarmatai máris sok reményt ígérő módon kezdtek haladni nemcsak a fenti iparágakban, hanem bőr-, üveg-, edényárúk, italműiek készítésében is, úgy hogy mielőbb felkölték az anyaország politikusainak és iparosainak féltékenységét. A bevándorlás aránylag soha sem volt oly nagy, mint a XVII. század első felében, midőn csaknem minden év annyi települőt hozott az új világba, mint a régi lakosság együttvéve.

Folytonos gyarapulás, terjeszkedés, az erkölcsi és gazdasági erők fokozása mellett érték el a gyarmatok azon időpontot, mely hivatva volt az emelkedés új fejezetét nyitni meg történetükben. A függetlenségi harcz idejét értjük.

Saját fölfogásunk szerint Amerika részén volt a teljes és tökéletes igazság s Nagy-Británia törekvéseinek támogatói csak indokolhatatlan pénz- és uralomvágya voltak s a gyarmatok elszakadása nem csupán oly esemény, mely következményeiben a szabadság és a civilisatio szempontból egyikévé lett a legüdvösebbeknek, hanem olyan is, mely a gyarmatosok elévülhetetlen jogaiból indult ki s azoknak szerzett érvényesülést.

Némileg meglepő lesz talán, hogy ma már a nagy köztársaság fiai között is sokan vannak, kik nem csupán megérteni, hanem még menteni is tudják az önző anya-

ország politikáját. Kisértsük ezt megtenni, lehető elfogultság nélkül mi is.

A gyarmatokat Anglia hatalmának, főleg pedig gazdagságának emelése végett alapítá. Betelepíté népességének azon részével, melyet otthon könnyen nélkülözhetett. Így hajósai foglalkozást, ipara piaczkokat, kereskedői pedig jó vevőket nyertek. Bármily sok politikai és erkölcsi érdek csatlakozott is hozzá később, a kiinduló pont mindig a gazdasági érdek volt. Az angol kereskedő osztály piaczkokat keresett s a hol nem voltak, vállalkozott megteremtésükre s létesített gyarmatokat, magának Indiának meghódítása is az »*East India Company*« munkája volt. A gyarmatosok jóformán a társulat bérelt szolgálai voltak,¹ a kik a kapott földért és szabadságért cserébe kötelezték magukat — ha nem írásban is — megvenni uraik árúit. Ne feledjük, hogy azon időben egészen más közgazdasági nézeteket uralt Európa. Az akkori felfogás szerint egyik nép csak a másik rovására gazdagodhatott; az emelkedés főforrásának tekintették, hogy Anglia minél többet adjon el, de minél kevesebbet vásároljon, mert különben kevés aranyat vagy ezüstöt tehet félre, pedig ebben állt, nézetük szerint, a gazdaság ez volt a czél, melyért törékeny hajóikat vizre bocsáták s távol vidékek vadonjait művelt területekké változtatták.

Daczára az elmélet támadásainak, ezen nézetek a mult században még kormányozták az angol közvélemény tetemes részét. Kalmár-politika kétségkívül, de a fejlődésnek egy, tán el nem is kerülhető stadiumát képezte s azt nem lehet tagadni, hogy Britannia legalább következetes volt, mert saját belforgalmát is megfelelően korlátolta. Így

¹ First Century. 156 l.

például eltiltá a juhok kivitelét s nagyon megszorítá a gyapjú behozatalát. Amerikában csakis azon iparágak fejlődését gátolta, melyek saját erejének főforrásai voltak, ellenben azokat, melyekre a gyarmatok hivatva látszottak lenni, nagyon támogató. Így a dohánytermelés Angliában el volt tiltva, ellenben jutalmakkal is előmozdítá a gyarmatok indigó, selyem, len stb. termelését.¹ — A forradalomra egyébiránt nem véletlen esetek, nem váratlanul decretált törvényhozási intézkedések adtak okot. Az anyaország politikája kezdettől fogva ugyanaz volt. De minél inkább fejlettek a gyarmatok, minél nagyobb mértékben kezdték érezni erejüket, annál súlyosabbaknak tündek föl a korlátozások s annál világosabbnak látszott, hogy a két országot végzete elválasztja egymástól.

A függetlenség kivívása után, az első idők ziláltságát s a szervezetlenség hátrányait legyőzve, Amerika ipara gyors fejlődésnek indult s Coxenak 1790-ben készült jelentése, az évi iparos termelés értékét 20 millió dollárra teszi. A congressus azon vágy által vezettetve, hogy a felszabadult államokat »más nemzetektől a lényeges ipartemékekben, de főkép olyanokban melyek katonai czélokra valók, függetlenné tegye,« utasítá a pénzügyek miniszterét — *Secretary of the Treasury* — hogy az iparágak fejlesztésére részletes tervezetet mutasson be.

Mr. Hamiltonnak ezen 1791-ben megjelent híres jelentése elősorolja a már lábra kapott iparágakat s megemlíti, hogy Amerikában »a gyapotot lehetne nagyban termelni és földolgozni« érinti, hogy Virginiában nem egy helyt vannak köszénbányák. Azon jelentőségről, melyet ezen két iparág elfoglalni hivatva volt, úgy látszott, sejtelemmel is alig bírtak.

¹ *First Century*. 157.

A jelentés javaslatba hozza, hogy pénzbeli jutalmak tűzessenek ki s a közgazdaság előmozdítására egy központi hivatal állíttassék föl. Daczára azonban a jelentés ügyes indokolásának, javaslataihoz a congressus nem járult, hanem a védő vámok rendszerét fogadta el és tartotta fenn a közvélemény minden hullámozása között. Ez idő óta az Egyesült-Államok ipara bár nem zavartalan, de folytonos fejlődésnek örvend. 1810-ben az évi termelés értékét már 127 millió dollárra teszik. 1880-ban az ipar tekintetében nem is első rendű Wisconsin állam ennél egymaga többet termelt s az összes termelés értéke 5.₃₆₉ milliard volt.¹ Bámulatosan gyors emelkedés. Azon nép melynek fiai az ipar szabadságáért szállottak sikra, vívták ki politikai szabadságukat, további fejlődésében sem lett következetlen önmagához és iparának emelésére fordítá erejének nem csekély részét.

Daczára azon nagy előnyöknek, melyekkel az új államok dicsekedtek, az ipar fejlődésének is voltak nem csekély akadályai. »Amerikai gyarmatainkban,« mondja A. Smith,² »hol fel nem tört földet könnyű szerezni, távol piacokra dolgozó iparvállalatok még nem alapultak. Ha az iparos valamivel több tőkét szerzett össze, mint a mennyi szükséges a szomszédos vidék ellátására alakított üzletéhez, nem kísérti meg az üzletnek kiterjesztését oly módon, hogy távol piacokat is ellásson, hanem a még nem művelt föld megvásárlására és javítására használja föl pénzét. Érzi, hogy az iparos vevőinek szolgája, mert azoktól nyeri fenntartásának eszközeit; de az ültetvényes ki saját földjét műveli s azt, mi fenntartásához kell, saját családjának munkája után meg nyeri, maga ura s nem függ senkitől a világon.«

¹ *American Almanac*. 1884, 30 lapon.

² *Wealth of Nations* Book III. Ch. I.

Ezen tényező működni nem szűnt meg maig sem teljesen, de hatását másféle erők ellensúlyozzák. Ezek egyike minden esetre azon tudat, hogy a nagy köztársaság a fejlődés magasb fokára van hivatva, semhogy örökké földművelő maradjon; az ipar kifejlése tehát nemzeti föladat már csak azért is, mert különben Nagy-Britanniának árucikkeit kellene nagyobb mérvben igénybe venni s azzal nem dicsekesznek ugyan, de igaz, hogy némely iparcikkben ma is, daczára a sok vérrel kivitt függetlenségnek, az Egyesült-Államok a magtagadott anyaországtól függenek. A másik hatalmas támasza ezen törekvésnek az ipar magas jövedelmezősége, melyet a magas beviteli vámokkal értek el és tartanak fönn. Ezek azonban nem egyetlen okai a sikernek. A nagy haszonnal dolgozó gazdaosztály vagyonossága nélkül a magas vámok keveset használnának, élelmes kereskedők nélkül a gazda hiányt szenvedne, az iparos pedig nem győzné termékeit eladni. Amerika iparát azonban magas vámok védik a verseny ellen; vannak gazdag piacjai, kereskedő osztálya kívánni valót nem hagy hátra, sőt fürgeség tekintetében valószínűleg első a világon. Ezen kedvező körülményeknek tudható be az iparnak meglepően gyors fejlődése és mai virágzó helyzete. E tényezők működése az első, erősen protectiv tarifa életbeléptetésével nyert nagyobb jelentőséget.

Az Angliával folytatott második háboru (1812) emelven számos cikk iránt a kíváncsot, nagy vállalkozásokba sodorta az országot. »A tulajdon gyors forgalma, a létrejött kötések óriás száma s a belőlük vont haszon oly fokú jólétet teremtetek, minőt alig éltünk át előbb.« Soha sem volt az ország irigylendőbb állapotban,« folytatja azon egykorú irat, melyből ezt idézzük. A háború után mindez megváltozott, a túl tömött piacokon az árak leszállottak s nem csupán a

kereskedők, hanem a gyárak jó része is tönkre ment. Miután pedig a »túltermelést tulajdonkép Anglia nagymérvű behozatala okozta,« igen természetes orvosszernek látszott a belföldi ipar fölségelésére a magas vámok behozatala, mi 1816-ban tényleg meg is történt. Pontos adatokkal az ipar fejlődésére nézve a legujabb időkig nem birunk, megjegyezhetjük azonban, hogy ma már az Unio sok cikkben nem csupán a belszükségletet fedezi, hanem e mellett sokat is szállít ki, s 1883-ban a kivitel értéke csupán a feldolgozott gyapotnál 12.₉; vas- és acélnál 19 millió dollár volt.

Vázolva ezekben röviden az ipar történetét, nem tartjuk elveszett fáradságnak áttérni egyes fontosabb iparágakra s leírni azoknak helyzetét, melyek vagy reánk nézve közvetlen fontossággal birnak, mint a *lisztipar*, vagy pedig legnagyobb fejlődést érték el s a legjellemzőbb vonásokat mutatják, mint a *vas- és aczél-készítés*, ideértve a *gazdasági gépek* előállítását, továbbá a *bőr* földolgozását is. Ezen vizsgálódás folyamán aztán alkalmunk lesz a fejlődés menetére, legalább ezen cikkeknel, bővebben kiterjeszkedni.

a) Lisztipar.

Megszoktuk évek óta kiváló figyelemmel, sőt aggodalommal kísérni az Egyesült-Államok malom-iparának fejlődését. Idegessé tesz bennünket minden hír, mely Minneapolis malmainak sikereiről, a liszt kivitel emelkedéséről szól. Már már látni véljük, mint hódít el előlünk minden piacot a *yankée*-k élelmes vállalkozása, sőt talán a »távol nyugat« lisztje még belső piacainkra is benyomul, tönkretéve malomiparunkat, érzékeny csapást mér gazda-osztályunkra s a részvényesek nyereményeire. Nem lesz tehát minden

haszon nélkül összevetni a költészetet és valót, s lehetőleg objective vázolni az amerikai lisztipar helyzetét.

A liszt készítésével Amerikában háromféle eljárást követnek. Egyik, melyet rendszerint a »régi eljárás«-nak hívnak, egyszerűen abban áll, hogy a búzát két kő között megörölve kiszítálják. E körül Oliver Evansnek vannak érdemei, ki 1756-ban születve, 1819-ig terjedt munkás életében számos javítást léptetett életbe. Javításaival ő honosította meg a malomiparban azon vonást, minek az amerikai iparágak annyit köszönhetnek, a nyers anyagnak és készítménynek a kikészítés különböző stádiumaiban a malom mozgó ereje által való kezelést.

Evans találmányai hazája malom-iparának némi fenntartást biztosítottak Európaé fölött s a malmok munkaképessége kielégítő volt,¹ egészen 1850-ig nevezetes változás nem is történt ezen iparágban. Ekkor azonban megkezdődött, előbb Jowának, majd Wisconsin, Minnesota, végül Dacotának betelepítése. E területek nagy részt tavaszbúzát teremnek; úgy hogy 1870-ben 74 millió bushelre rúgó összes termelésükből csupán két millió volt őszi búza.

Ha azonban ezen búzát a régi mód szerint őrlték, a liszt barna lett. Világos volt, hogy ezen segíteni kell, s E. Lacroix 1870-ben találta föl, illetőleg alkalmazta az úgynevezett »*middling purifier*«-t, mely készülék hivatása volt a durva, lisztte nem őrlött részeket (*middling*) kitisztítani. Ezek aztán újra őrlés alá kerültek, jobb lisztet adva annál, mint előbb előállítani képesek voltak. Később az első őrlésnél igyekeztek minél kevesb lisztet nyerni s a finom lisztte őrlést a másodiknak tartották fenn.

A harmadik a *gradual-reduction* vagy *Hungarian process*, melyet molnárainktól tanultak el, s a mely daczára

¹ *Young Millwright and Millers' Guide*. 13. kiadás. Philadelphia.

bonyolultabb voltának, igen sikeresnek bizonyult, túl az oczeánon is.

Új malmokat csupán a két utóbbi rendszer szerint rendeznek be, a régi eljárás azonban, a lágy őszi búza vidékein s kicsiny vidéki malmokban még mindig tartja magát. Az újabb találmányok az őrlő hengerek és tisztító készülékek javításában állanak, azonban még legtöbbszörre újabbak, semhogy értékekre nézve határozott véleményt lehetne nyilvánítani. Egészben véve gyökeres változást nem idéztek elő.

A technikai javítások után illő, hogy egy tekintet vessünk magára a lisztipar helyzetére is, megemlítsük azon központokat, melyek körül ez iparág csoportosul.

Kifejlésének fő föltételét a nyers anyag bősége képezvén természetes, hogy a búza és pedig a mennyiben nemzetközi jelentőséggel bíró készítményeket csupán az új malmok állítanak elő, ezek a tavasz-búza vidékein legyenek kifejlődve. Daczára azonban ezen föltevés látszólagos helyességének, azt találjuk, hogy a malmokba fektetett tőke nagyságát s a liszt értékét tekintve, korántsem az egészen nyugati államok a legelsők; Pennsylvania, Illinois és New-York állanak legfelül. Az elsónél a befektetett tőke 20, New-York államban pedig 19₅ millió dollár, ellenben az évi termelés értéke az »*imperial State*«-ben 49, míg Pennsylvániában csak 41 millió dollár. Csak ezek után következnek a távol nyugat ifjú államai, még Ohio is megelőzi őket 38 millió dollárt érő évi termelésével. Ne feledjük azonban, hogy a malomiparnál a kivitelre kerülő mennyiség csakis másod sorban fontos, az első feladat a népesség ellátásában áll. A keleti államok népessége sűrűbb, fejlettebbnek kell tehát lenni lisztiparának is, de ez a nemzetközi kereskedés szempontjából nagy jelentő-

séggel nem bír, mert a termékek nagy része a körülfekvő vidéken fogy el.

Más jelleggel, más hivatással bír nyugat lisztipara, mely távol vidékek, sőt világrészek számára dolgozik. Keleten túlnyomó a kis vállalatok száma, melyek a fogyasztók igényei szerint támadva, el vannak szórva az egyes államok minden zugában. Nyugaton ellenben a vállalatok nagy hajlamot mutatnak minél inkább egyes pontokon csoportosulni. Minnesota összes termelvényének fele Minneapolisból, Missouri államának több mint egy harmada St.-Louisból kerül ki, míg New-York városa alig 12 % -át készíti a nevét viselő államban előállított lisztnek. A lisztipar főszéke Minneapolis, aztán jó St.-Louis (Mo), majd New-York és Milwaukee ¹ (Wis).

¹ A lisztipart illetőleg az államok a következően sorakoznak :

1. New-York	az évi termelés	49. ₃	millió dollár.		
2. Illinois	» » »	47. ₅	» » »		
3. Pennsylvania	» » »	41. ₅₂₂	» » »		
4. Minnesota	» » »	41. ₅₁₉	» » »		
5. Missouri	» » »	32. ₄₃₈	» » »		
6. Indiana	» » »	29. ₆	» » »		
7. Wisconsin	» » »	27. ₆	» » »		

A városok termelését a következő számok tüntetik föl :

1. Minneapolis	termel	20. ₅	millió dollar értékűt.		
2. St.Louis	»	13. ₇	» » »		
3. New-York	»	6. ₂	» » »		
4. Milwaukee	»	4. ₂	» » »		
5. Brooklyn	»	2. ₉	» » »		
6. Richmond	»	2. ₄	» » »		
7. Buffalo	»	2. ₂	» » »		
8. San-Francisco	»	2. ₂	» » »		
9. Chicago	»	2. ₂	» » »		

nevezetesebb liszttermelő helyek még Cleveland, Boston, Detroit, Indianapolis stb., de ezek termékeinek értéke a két millió dollárt nem éri el.

Részben fölvilágosítás, részben pedig mutatványúl nem lesz érdektelen föltüntetni, miként vélekedik Minneapolis leg-hivatottabb testülete a város lisztiparának jelene és jövőjéről.

»Mindenki elismeri, hogy Minneapolis a *világ* első lisztkészítő városa. Már 1880-ban első volt az Unióban, azóta majdnem megkétszerezte termelését. Ez ipar fejlődése éppen oly csodálatos, milyen magáé a városé. 1860-ban a termelés csak 60,000 hordó volt, 1879-ben 1.551,786; 1883-ban négy millió. Azon kérdés tolúl előtérbe, hol fogunk piacztot találni, mindezen lisztnek?

A felelet az, hogy a mi piacunk a *világ*. 1876-ig a malmok a belpiaczokra dolgoztak, csak ekkor kezdődött a kivitel Anglia felé, 1878-ig azonban minden tényleges eredmény nélkül.

Minden ajánlatunkat visszaveték, lisztünket megbízható czégek nem akarták bizományba venni. *Angliában az amerikai liszt rendkívül népszerűtlen volt.* Ismételt kísérletek után sikerült ez ellenszenvet legyőzni s most az összes lisztnek mintegy 38 % kivitelre kerül. Az utolsó években molnáraink délen és nyugaton ¹ nevezetes piacztokat hódítottak s növelték a belszükségletet. Miután *caeteris paribus* a belföld előnyösebb piaczt s az újonnan hódított vidékek leginkább finomabb fajttakat fogyasztanak, e fajttak kivitele nem emelkedett oly mértékben mint előbb. A durvábbakra azonban Európa kész vevőnk és pedig Anglián kívül Holland és Németország is. Nem kell tehát félni, hogy molnáraink piacztot találni ne lennének képesek ezután is, a mint megtalálták azt eddig.²

A fennebbiekből kettő derül ki. Az t. i., hogy Minnea-

¹ Az Egyesült-Államokban.

² *First Annual Report of the Chamber of Commerce of Minneapolis.* Compiled by E. Sturtevant, Secretary. 1883. 57—59

polis vezérlő köreinek nem erős oldala a szerénység és hogy finomabb lisztjeinket az angol piacról kiszorítani nem bírták s e helyett otthon keresnek számukra biztosabb piacot, a mi a verseny alábbhagyását jelentené.

A részletekről, visszatérve a birodalom lisztiparára s összehasonlítva azt más iparágakkal ki fog derülni, hogy csupán kettő van, mely a műhelyek vagy vállalatok számát tekintve fölülmúlja; csak egy — a faipar — mely több kezet foglalkoztat; ha azonban az évi termelés értékét tekintjük, mely 505 millió dollár, a malomipar marad legelől s az őrlemények a kivitelnél is a legmagasb értékkel, 1883-ban 54 millió dollárral, szerepelnek.

E roppant összegben azonban a döntő alkatrészt a nyers anyag értéke képezi, ezt az őrlemény előállításánál alkalmazott kézi ügyesség vagy gépies erő csak csekély mértékben növeli, úgy hogy csupán egy ipar van még Amerikában, a melynél az alkalmazott erő kevesb értéket teremtene, ez a húsipar, — *slaughtering and meat packing* — úgy a mint azt Chicagóban vagy Milwaukeeban üzik.

Az összes malmok száma 24,338, a befektetett tőke 177 millió, a munkások száma 58,239, a fölhasznált nyersanyagé 441 millió dollár. Mint érintettük, legtöbb malom van keleten, ellenben a legnagyobbakat Minnesota és California mutatja föl; az őrlemények nagy része szerény malmokból származik.

A vizet, mint mozgató erőt sokkal nagyobb mértékben veszik igénybe, mint a gőzt. 771,201 lóerőből a vízre 470,000 esik, a gőz pedig csupán 321 ezret állít elő. Minnesota malomipara vízi erőnek köszöni létét. Minneapolis malmai a Mississippi híres esései nélkül soha nem jöttek volna létre; a vízben nem gazdag California ellenben kénytelen a gőzt kiterjedtebb mértékben venni igénybe.

A jövedelmezőségre nézve álljanak itt a következő adatok.

A felhasznált nyersanyag értéke	441. ₅	millió dollár,
malmok készletei	13. ₇	» »
munkabér	17. ₄	» »
összesen . . .	472. ₆	millió dollár,
ezt levonva a termelés értékéből . . .	505. ₁	
marad	32. ₅	millió dollár,
miből a kopás, biztosítás és egyéb kiadásokat kellene levonni, hogy megkaphassuk a jövedelem százalékát.		

A részletes kiszámítás azonban, az amerikai iparos vállalatok nem igen szeretvén közzé tenni számadásaikat, nem lehetséges. Ha azonban részben a fentebbi adatokat, részben pedig a malmoknak gyors szaporodását tekintjük, azt kell következtetnünk, hogy a lisztipar jövedelmes foglalkozás túl az oczeánon is. Nem mulaszthatjuk el azonban kifejezést adni azon véleményünknek, hogy magában Minneapolisban is a mérész vállalkozás túllépett a megengedhető határon és sok vállalat alakult a többiek rovására. Erre mutatnak legalább az elég sűrűn előforduló munkabeszüntetések, a gyakran fölhangzó panasz, hogy a malmok építése túl van hajtva, »*overdone*.«

b) Vas- és aczélipar.

A vasipar fejlődésében két szakot kell megkülönböztetni, melyek közt a választó vonalat az 1863-iki év képezi. Az első szak a folytonos fejlődés kora, rohamos emelkedés, de egyszersmind váratlan visszaesések nélkül. A második szakaszban előbb a nagy háború, később pedig a csaknem örületesen fejlődő vasút-építkezések behatása alatt sokkal nagyobb arányú a terjeszkedés. Már Hamilton

említi idézett jelentésében, hogy a vasművek nagyban szaporodnak, bár akkor a behozatal még tetemes volt. 1810-ben a termelés 40,000 tonna 9000 tonna behozattal szemben. 1832-ben a nyers vastermelés már 200,000 tonnára rug. Ezután következik az anthracit alkalmazása, a vasúti aera kezdete 1835-ben s az Uniónak minden irányban való fölvirágzásával a vastermelésnek is megfelelő emelkedése

1850-ben volt a termelés	564,755 tonna
1860-ban » »	919,770 »
1870-ben » »	2.695,000 »
1880-ban » »	7.265,140 ¹ »

a befektetett tőke 230 millió dollár. A Bessemer-aczélgyártása 1880-ban 889,896 tonnára emelkedett. A fentebbi adatokból kiderül, hogy a két utolsó évtizednek termelésével az előzőké össze alig mérhető. 1870 óta a technikai és tudományos javítások egész sorát alkalmazták, melyek a termelést olcsóbbá tévén, nem kis mértékben járultak a kívánat fokozásához.

A vasipar székhelyét a keleti államok képezik s ezek közt első helyet foglal el *Pennsylvania* az egész termelésnek majdnem 50 %-ával, aztán jó *Ohio* és *New-York* állam. Sokkal kevesebb a termelés a nyugati államok és territoriumokban, melyek azonban a délieket még is fölülmulják. A Pacific partján csak hét vállalat van e czélra berendezve. Fában az Unió, daczára az elkövetett pusztításoknak még mindig gazdag, a vasipar azonban csak is ott vett nagy arányokat, hol ásványi tüzelő bőven van rendelkezésre. E tekintetben *Pennsylvania* áll elül kitűnő 50—100 láb vastag anthracit rétegeivel, melyek 25 millió tonnát számítva egy évre, elégségesek 500 évre is. Ezen-

¹ Az aczéltermelést is beleértve.

kivül vannak a szénrétegek, Ohio telepei, a nagy Apalachian szénmező és annyi más többé-kevésbbé gazdag bánya és ér. E tekintetben az amerikai continens gazdagsága mérhetetlen.

Rendelkezve kitünő tüzelő és nyers anyaggal, jó piacokkal a készítmény részére, magas vámok oltalma alatt az amerikai vas- és aczéipar pályáiból régen kinőtt. Nem hiányzik többé sem az iskolázott munkásosztály, sem olcsó tőke, hogy ez iparág jövedelmessé legyen, a fejlődésnek mindamellett vannak akadályai. A vastelepek sok esetben igen távol, sokszor 800—1000 angol mértföldre fekszenek a szénmezőktől, a gyártmányt nem egyszer még ennél is távolabbra kell szállítani; pedig »a vasútak díjai magasak.« Liverpool olcsóbban szállít vasárúkat a mexicói öböl kikötőibe, mint a belföldi gyárak, ha csak nem fekszenek a Mississipi vagy a tenger mellett, pedig ott igazán kevés fekszik.¹

San-Franciscoba Liverpoolból olcsóbban lehet sineket szállítani a Cape-Horn körül, mint St.-Louis vagy Chicagóból. Amerika sem mindenben ideális világ!

Ilyes meglepő jelenségekre egyébiránt másfelé is bukanunk. Például az 1884. október 18-án kiadott *Boston Herald* a következő tanulságos dolgot közli.

»Ki van mutatva, hogy az árban, melyet Bostonban a kenyérért fizetünk, a legnagyobb rész a kiosztásért jár, miután a liszt már elérte a várost. Meglepően bizonyítja ezt egy levelezőnk, ki két czipót küld be, melyek mindenike *amerikai készletből készült*. Ezek egyike egy fontot és egy unciát nyom s az amerikai munkás *nyolcz centet* fizet érte. A másik négy fontot nyom, ezt a brit munkás *tizenegy*

¹ Tenth Census. II. 1879.

centért veszi meg. Ez is egyik ok, hogy miért ér az amerikai munkásnak két dollár annyit, mint egy az angolnak. « A pékek tehát azok maradnak a földgömbnek nyugati részében is, mint nálunk.

Mindez azonban nem rettentí el az Unió fiait. Dicsek-szenek vele, hogy második vas- és aczétermelő ország a világon s csak idő kérdése, hogy Britanniát is túlhaladják. Hivatkoznak nyers vasuk kitünő voltára, a Bessemer-aczél készítésénél követett eljárásukra, mely »legjobb a világon;« ugyanazon géppel ugyanannyi idő alatt több Bessemer-aczél vagy aczél-sínt képesek készíteni, mint bármely más nép. Hengerelt vasuk első minőségű, azonban a pánczélemezek és késárúk — *cutlery* — készítésében nem haladnak az első sorban. Öntvényeik minden más nemzetével kiállják a versenyt, s a természeti előnyökhöz a tudomány vívmányai járulnak. A gyárak vezetői, vagy tulajdonosai igen sok esetben képzett vegyészek, gépész-mérnökök, vagy geológok. Amerika nemsokára az első vastermelő és fogyasztó lesz a világon s fölül fogja mulni a világ minden népét, mert meg vagyon irva Dániel próféta által, hogy »a vas darabokra tör és maga alá vet minden egyebet.«

Ehhez egy kissé különös commentár az, hogy a vasárúk bevitelének értéke 1880—83-ban, a magas vámok daczára, 40—53 millió dollár közt váltakozott, a kivitel pedig csupán 12—19 milliót ért el.

Valójában úgy áll a dolog, hogy a nagy haladás és tökély mellett, melyet az Unió a vasiparban elért, marad még sok javítani való s bár éppen a vas- és aczéliparban vannak legelől, a magas vámokat mellőzhetőeknek még itt sem tartják, a mi mindenesetre gyöngeségre vall.

A *mezőgazdasági eszközök* gyártása szintén nem érdektelen iparág, nem csupán azon szoros kapocsnál fogva,

mely ezt a mezőgazdasággal összeköti, hanem azért is, mert az évente előállított termékek tetemes értéket képviselnek.

Alig kell mondanunk, hogy az emelkedés gyors volt itt is. Az évi termelés értéke a két utolsó census közötti évtized alatt 30-ról 37 millió dollárra emelkedett, leszámítva a fölhasznált nyers anyag értékét. Ez iparág is mutatja egyébiránt Amerika iparának jellemző vonását: a nagy városokban és nagy vállalatokban való tömörülést. A termelés fokozódása mellett a vállalatok száma nem nő, ujak alig keletkeznek, csupán a meglevők terjesztik ki üzletüket. A kisipart megöli a gyár.

Természet szerint ez ipar legszorosabban símúlhat a mezőgazdasághoz, így székének a távol nyugaton kell lenni s e föltevés meg is felel a valóságnak, bár New-York itt is erős versenytárskép jelentkezik.

A *czipő*- és *csizma*-készítés is egyike azon iparágaknak, melyek szervezete magán viseli a specialitás jellegét. 1956 telep foglalkozik ezek előállításával, melyek termékeit még 16,000 vállalkozó kisiparos növeli. Gyárakból kerül ki azonban az évi termelés legnagyobb része. Boston nem csupán a yankeek fővárosa, hanem a *czipő*-ipar székhelye is és a »*Shoe and Leather Exchange*« nem utolsó azon diszes épületek között, melyek élénk utczáit szegélyezik. A munkások száma 111,000 s a *czipőgyárak*ba fektetett tőke 44.₅ millió, a feldolgozott bőr és egyéb anyag 106 milliót ér. E gyárak évente nem kevesebb, mint 30 millió pár *csizmát*, 94.887,000 pár *czipőt* állítanak elő, mi a szükségletet egészen fedezi is. Egyik iparág sem látszik kevésbé alkalmasnak arra, hogy a fogyasztótól elszakadjon. Amerikának azonban sikerült az ellenkezőt elérni, a kis városi és falusi *czipész* foltozóvá süllyedt. Az ipar java a gyárakban székel, a haszon oroszlánrésze Massachusetts vagy

Philadelphia gyárosainak kezébe foly, melyekkel versenyezni a kis ember minden igyekezete és buzgalma mellett sem bir. Fejlődésének irányát tekintve, tehát ezen iparág sem tér el az előzőktől.

II.

Ideje, hogy a részletekről visszatérjünk az egészhez, hogy az elmondottak alapján, de figyelemmel a többi iparágakra, jellemezzük a nagy köztársaság iparát, ha csak fővonásaiban is. Érintenünk kell e mellett a fejlődés társadalmi következményeit, az iparos osztály helyzetét s végül azon törvényeket, melyek ez ügyeket az állam magasb érdekeinek szempontjából szabályozzák. Az a kérdés, vajjon azon ragyogó eredményeket, melyeket a nagy köztársaság az ipar terén anyagilag elért, nem teszik-e kockára más-nemű hátrányok, melyek éppen a gyors haladás eredményei.

E kérdésre óhajtunk felelni a következőkben.

A gépek alkalmazására, a gyáriparra van fektetve a termelés súlypontja Európában is. E mellett azonban nem egy iparban s nem egy országban még mindig jelentékeny súlylyal bir a kisipar, úgy az előállított cikkek értékét, valamint az e helyzetből folyó politikai és társadalmi eredményeket tekintve.

Az Egyesült-Államokat *par excellence* a nagyipar országának kell kijelentenünk.

Láttuk a lábbeli-iparnál mily csekély szerepet játszik a vidéki iparos a gyárakkal szemben, és ez többé-kevésbbé hasonlóan van egyebütt is. A birodalom iparának egy évi eredményét hat milliárd dollárra azaz tizenöt milliárd frtra teszik, s ez óriás érték legnagyobb része gyárakból kerül ki. Némely cikknél még számít a kis ipar, de mind nagyobb erőt nyer azon törekvés, hogy a termelés a gyárakban köz-

pontosíttassék össze teljesen. És ezen irányt nem csupán az siettetí, teszi erőssé, fel nem tartóztatóvá, mert a gyári termelés olcsóbb, talán jobb, s mert túl az oczeánon nagyon védve vannak a feltalálók érdekei s könnyű alkalmazni az új találmányokat, hozzájárul ahhoz még sok más körülmény is. Gyorsan szaporuló nagy tőkék, melyek befektetést keresnek; nagy piacok, melyek a nagyban termelést lehetővé teszik; élelmes és mindenütt jelenlevő ügynökök, melyek a gyárak termékeit meghonosítják, mielőtt a falusi kézművesnek alkalma volna hírnevét megalapítani; végül a népnek vonzalma, tapadása mindenhez a mi nagyszerű. 150 millió ember kellene ahhoz, hogy elvégezze a régi mód szerint azt a munkát, mit Amerika gyáraiban három millió elvégez ma. Egy modern gyári munkás ötvenszer annyit ér, mint a régi idők kézművese. Gazdasági tekintetben tehát az új rendszert alig lehet összehasonlítani a régivel.

Érdekes egyébiránt megfigyelni a haladást szakaszonként. Az iparos vállalatokba fektetett tőke tett

1850-ben	533 millió dollárt
1860-ban	1009 » »
1870-ben	1694 » »
1880-ban	2790 » »

E számok nem mindenben kifogástalanok, de mindenestre mutatják az ipar növekvő kiterjedését, mely 30 év alatt több mint ötszörösen emelkedett. A tőke növekedése egyszersmind a termelésnek, a vállalatokban elfoglalt egyének számának növekvését jelenti. Ez utóbbiak száma volt

1850-ben	958,000
1860-ban	1.311,000
1870-ben	2.053,000
1880-ban	2.732,000

A kézimunka azonban mindig szűkebb térre szorúl, mert az iparosok száma nem nő egyenlő arányban a befektetett tőkével. De a tőke sem kamatozik oly dúsan. 1850—60-ig a nyereséget a tőke 8.₉ % -ára becsülték évente; az ezután következett tíz év alatt ez leszállott 6.₈ % -ra; míg az utolsó census szerint már csak 6.₅ % volt.

Az e számokból folyó tanulságot nem lehet félreérteni s az ipar jövedelmének hanyatlása annál érdekesebb, mert a földművelő osztályból sokan léptek át, mi arra mutat, hogy az ipar jövedelmezősége relative magasabbá vált.

Az ipar egyébiránt a régibb keleti államokban fészkel. Ezek között is első New-York, azután következik Pennsylvania, Massachusetts, majd a már nyugati Illinois.

Gyors növekedése a városok nagyarányú emelkedését és szaporodását vonja maga után.

1790-ben csakis három város volt az Unióban, mely 8000-nél több lakossal birt, 100 ember közül csak három (3.₃) lakott városban, azaz a népnek mintegy harminczada; tíz évvel később már $\frac{1}{25}$ -e, 1820-ban $\frac{1}{20}$ -a; 1830-ban $\frac{1}{15}$ -e, 1840-ben $\frac{1}{12}$ -e; 1850-ben $\frac{1}{8}$ -a, 1860-ban $\frac{1}{6}$ -a, 1870-ben $\frac{1}{5}$ -e, 1880-ban végül 50 millió közül 11.₃ millió, az egésznek $\frac{2}{9}$ része.

Az ipar nagy gyárakban, a nagy gyárak roppant városokban tömörülnek össze, a vidéken marad a földműves, a foltozó szabó és varga, a kovács és a »saloon keeper« a nélkülözhetetlen korcsmáros, mely leginkább az irek és németekből telik ki.

Iparát tekintve is New-York az »*Empire City*« áll legelül 473 millió dollár értékű évi termeléssel, második Philadelphia az Unió legaristocraticusabb városa 324 millióval, Chicago a harmadik 249 millió dollárral, Brooklyn, New-York

testvérvárosa 177-tel, azután Boston, St. Louis, Baltimore, San-Francisco következnek.

Áttekintve az iparágak sorozatát, melylyel a nagy birodalomban találkozunk, látni fogjuk, hogy ezeknek fejlődése nagy mértékben összefügg a természeti segédforrásokkal, illetőleg a mezőgazdasággal. Az Unió óriás gabnatermelése mellett csak természetes, ha értékre a malomipar áll elül, aztán következik a prairieken s a sziklás hegyek körül vagy Texasban fölnevelt marhákat hasznosító mészárosipar és hús conservek készítése. A vas- és aczélipar, mely jó részben a fogyasztó gazdaosztályra támaszkodik, a faipar, mely Amerika büszke városainak alakot ad és polgárainak házakat készít, a gyapju földolgozása, öntvények készítése és a ruhaipar.

Látjuk ezekből azt is, hogy éppen ez iparágak legtöbbje kevés iskolázott munkát igényel, nem kívánja meg a munkás képzettségét, de viszont a munka nem is nagyban neveli a gyártmány becsét, a főérték a nyers anyagból kerül ki.

Azon vádak, melyeket európai humanisták a gyári ipar ellen emeltek, amerikai szakférfiakat is arra indítottak, hogy kutassák, mily alappal birnak ezek saját iparrendszerökkel szemben.

A gyáripar igénybe véve az anyát elvonja öt gyermekétől, gyermekét anyjától, apjától. A gyár, a gyapot-malom fontosabbá válik mint a családi ház, a gyermekneveléssel járó gondok, foglalkozások másod jelentőségre sülyednek, lazulnak a családi kapcsolatok, a családi tűzhely megszűnik vonzó lenni, nem képezi többé az élet középpontját, a munkában eltöltött nap üdülését.

Az otthon, mely annyira drága az anglo-saxon fajnak, túl az oczeánon többet szenvedett a gyáripartól, mint ennek classicus földén az Egyesült Királyságban. A külön ház, sőt

külön háztartás helyett megszületett a közös étkezés, a munkások kaszárnyái, melyeket a vállalkozó épített föl.

Az első ellenvetés tehát alapot talált Amerikában is, mert a gyár mint a családi élet megrontója lépett föl. A mi annál inkább fölróható, mert az amerikai munkás bő keresménye, a házak és telkek arányos olcsósága mellett sokkal könnyebben alapíthatott családot, mint nyugot-európai pályatársa. Utóbbi időben azonban a nőtlen munkások kaszárnyái kezdenek eltűnedezni, helyöket az önálló s ha nem is virágos kerttel, legalább pázsittal övezett lakóházak foglalják el. Az egyes társulatok kényelmes és egészséges lakóházakkal igyekeznek munkásaikat lekötni. Ilyenek p. a *Willimantic Linen Comp. (Conn.)* és a *Ludlow Manufacturing Comp.* által emelt lakok Massachusetts államban.

Sok erkölcsi és testi romlásnak forrása volt a gyermekeknek idő előtt való munkára szorítása. E tekintetben a törvényhozásnak kelle közbelépni s ma már a fiatal gyermekek csaknem teljesen el vannak tiltva a munkától.

Angliában alig van, a mi élénkebben lepné meg az idegent, mint azon aggódó gondoskodás, melyet az egészségi ügyekre fordítanak, a figyelem, melylyel sajtó és közvélemény az idevágó kérdések tárgyalását és fejlődését kíséri.

Az angol eszméket maig is igen nagy mérvben uralja Amerika, éppen ezért figyelemmel a nép gyakorlatias jellemére elvárhatnók, hogy ez irányban is kövesse az anyaország példáját.

Valójában azonban nincsen így. Az egészségi ügyekre vonatkozó törvényhozás, daczára kiváló fontosságának s e mellett azon nagy gazdasági értéknek, melylyel az ember túl az oczeánon bir, korántsem fejlett ki oly mérvben, mint az anyaországban. Általában igen kevés figyelmet fordítanak az egészségi ügyekre; innen van aztán, hogy az iparos

városok falai között a gyári mukásoknál, daczára a jó ruházat és táplálékozásnak, sokkal nagyobb a halandóság mint a pusztákon. A mi annál végzetesebb, mert, a mint láttuk, a nép nagyon hajlandó a falu csöndjét a városok zajával cserélni föl.

Másrészt a gyári munkások Amerikában nem szegény nem fatalista néposztály, hanem olyan egyének, melyek ha jó keresetökből megtakarított dollárjaik száma engedi, boltot nyitnak, földet, birtokot vesznek s éppen nincsenek a gyár pörölyéhez vagy gyapot-malom orsóihoz kötve. Olesó föld van még elég, ez sok bajnak orvosszere.

Iszákos, mértéktelen életmódot, a prostitutio elharpódzását nem lehet az amerikai munkásoknak szemére vetni, legalább nem inkább, mint a többi néposztálynak, a minek egyébiránt egyik oka az is, hogy ez osztály egyedei folyton változnak, a más foglalkozást választókat, más életkorból jövők pótolják, s éppen ezért az osztály oly sajátos vonásokat nem is mutathat föl, mint az európai, hol nemzedék nemzedék után morzsolja le napjait a gyár falai között. A munkások jelleme nem áll annyira a gyári munka hatása alatt, mint óvilági társaiké. A foglalkozások sokfélesége, azon tény, hogy más keresetágra lépni nagy előismeretek nélkül is könnyen lehet, a munkásokat maradatlanokká, vándorlókká teszi. Egy nemzedék emlékezetén belül a gyapotfonók bennszülöttekből és angolokból állottak. Az amerikaiak átadták helyöket az ireknek, majd kiváltak az angolok is, végül az ireket Canadából jövő francziák szoríták ki. Mig jól fizet a munka, a munkás kész maradni, de ha rosszak az idők, más foglalkozást keres. A minek eredménye azután nem csupán az, hogy lassanként az egész osztály megváltozik, hanem az is, hogy a vasművekben, a gyapot- vagy gyapjúfonókban alkalmazottak, ritkán emelkednek az ügyesség azon fokára, mint európai ver-

senytársaik. Éppen ezért munkájok eredménye is sokszor másodrangú.

Amerikai mérnökök, daczára a nagy árkülönbözetnek, gyakran rendelnek angol aczélsíneket, mert ezek a gondosabb munka folytán tartósabbak és olcsóbbak is. Ha a jó idők kezdődnek, az amerikai gyáros nem tudva összeszedni elszéledt munkásait, újakat fogad, jórészt olyanokat, kik nem értik a munkát: a megrendelést nem képes teljesíteni s ilyenkor azok jórésze Angliába irányul, daczára a magas vámnak.¹

Daczára a munkásosztály viszonylagos kedvező helyzetének s annak, hogy tagjai oly összeget keresnek évente, mely minden várakozásunkat túlhaladja,² nem hiányoznak a nyugtalanító jelenségek sem.

A jelen század elején a köztársaságban a népességhez mérve kevesebb embernek volt több vagyona 5000 dollárnál, mint a hánynak ma 100,000-je van. De e mellett alig volt szegény ember. Azóta sokszorozódott a vagyon, szegények lettek gazdagokká, sok dolog, mi fényűzés volt egykor, köznapivá lett a kevésbbé vagyonosnál is.

A haladás iránya veszélyeket rejt magában. A vagyon, a munka eredménye, egyenlőtlenül oszlik el, a gazdag gazdagabbá, a szegény szegényebbé válik.³ Kinek milliói vannak, azokat könnyen szaporíthatja, de a kis ember nehezebben boldogul. Bizonyára nem csodálhatjuk, ha óvatos hazafiak az európai socialismus növekvő erejében oly vihar első felhőit látják, mely nem fog megállani az atlanti oczeánnál.⁴

¹ *Times*. 1885. nov. 27.

² Az utolsó census szerint nem kevesebb mint 350 dollárt átlagban.

³ *First Century*. 172.

⁴ *Boston Herald* 1884. oct. 17.

Az utóbbi események nagyon igazolták e sejtalem alaposságát.

Ki kell végül terjeszkednünk ama *törvényekre*, melyekkel a fejlődő köztársaság államai az ipar viszonyait szabályozzák. Azon szoros összefüggésnél fogva, melyben az Unio úgy gazdasági, mint jogi viszonyainak fejlődését illetőleg, Nagy-Britanniával áll, alig fog meglepni bennünket, ha e tárgynál is sok rokon vonást fogunk találni, sőt ha azt tapasztaljuk, hogy a független államok itt is önként hajolnak meg az angol jogi elvek s az anyaországnak fejlettebb erkölcsi tanai előtt.

A munkások testi és erkölcsi egészségének, jólétének biztosítása és védelme azon czél, melyet az angol gyári törvények fölkarolnak, s tán túlzás nélkül elmondhatjuk, hogy ezt a czélt el is érik. Ugyanezen elvek hatása alatt válik mindinkább szűkebbé a szerződés szabadsága túl az oczeánon is. Fokozatosan haladva, ma már alig van állam Amerikában, melyben az ipar fontos helyet foglalva el, ne lennének a munkát, annak tartamát szabályozó törvények, ne lenne elrendelve a munkás gyermekek kötelező oktatása.

A törvényes szabályok első sorban a gyermekek és nők alkalmazására vonatkoznak, más részről pedig mind inkább fokozódó mértékben teszik a gyár urát felelőssé a balesetekért, vagyoni tekintetben is.

Ipartörvények — *factory laws* — tudomásunk szerint a következő államokban vannak: *Maine, New-Hampshire, Vermont, Massachusetts, Rhode-Island, Connecticut, New-Jersey, New-York, Pennsylvania, Maryland, Ohio*. Ez államok csaknem teljesen a keletiekhez számíthatók s nagyon érdekes tény, hogy a humanisticus eszmék korántsem terjednek oly gyorsan nyugat felé, mint azt a gazdasági és műszaki találmányoknál már megszoktuk. A nyugati álla-

mok iparának urai eddig nem siettek törvényekkel megszorítani a szabadságot.

Maine állam eltiltja oly gyermekek alkalmazását, kik iskolát nem látogattak; 16 éven alóliaknál a munkaidő legfölebb 10 óra.

New-Hampshire körülbelül szintén a fennebbi nyomon indul. A munkaidőt 10 órában szabja meg, kivételnek csak ellenkező szerződés esetén van helye.

Vermont, *Ohio* és *Rhode Island* törvényei szintén a fentebbi alapokon nyugszanak, úgyszintén *Maryland* és *New-Jersey* is. Connecticut, New-York és Pennsylvániában a munkaidő tartama nyolcz órában van megállapítva.

Massachusetts törvénye szabatosabban körülírja a munkás jogait, eltiltja a gyár urát attól, hogy oly szerződést kössön, melyben a munkás lemond a kártérítésről bal eset alkalmával. Részletes szabályozást tartalmaz a tűzrendőri tekintetből teendő intézkedésekre nézve is. Kiszabja a bírságokat s megnevezi az ellenőrző közegeket.

Érintettük, hogy egyesek részéről sok történt, főleg újabban a lakásviszonyok javítására is. Tekintve, hogy az építő anyag olcsó, a telek nem drága s a vállalkozók rendszeren sok tőke felett rendelkeznek, hihető, hogy e kezdeményezések sok követőt fognak találni, a mi már azért is kívánatos, mert ily módon sikerülne leszoktatni a munkás osztályt azon vándorlásról, melynek, a mint kimutattuk, anyagilag is annyi hátránya van.¹

¹ A fölhasznált adatokat legnagyobb részt az 1880-ik évre vonatkozó censusból merítettem. *L. Tenth Census of the United States*, vol. II. statistics of manufactures with special reports etc. Washington, 1883. 1198 l.

A történelmi részre nézve l. *The first Century of the Republic*, főleg az I—III. V. fejezeteket. Ezen kívül az angol *Cooperative wholesale society* évkönyve 1884-re. Manchester, a társulat kiadása.

III.

VASUTAK.¹

A vasútak, az anglo-saxon faj e csodálatos teremtményei, az ó-világban is nem csupán a régi gazdasági rendet forgatták föl, nem csupán új piacokat nyitottak s növelve a fogyasztást, kifejlesztették az ipart, hanem távol országokat kapcsolva össze, fokozták az egyesek függőségét, mert jövőjüket előbb alig ismert versenytársak hatalmának rendelték alá. Ily módon növelték a veszélyeket s ezzel együtt azon ideges nyugtalanságot, mely századunkat oly kiválóan jellemzi, s mely nem engedi élvezni a jelent, mert bármennyire törekedjünk is, nem bírjuk kiszámítani azon tényezőket, melyek sorsunkra befolyanak.

¹ Joseph Nimmo jr. *Report on the international commerce of the United States*. Commerce and Navigation. Washington, 1885.

Edward Winslow Martin. *History of the Grange Movement*. Chicago. Ill. 1874.

John Abbott. *Manual of American Railways*. London, 1884.

H. J. Winsor. *The Great Northwest*. New-York. G. P. Putnam's Sons. 1883.

Ainsworth R. Spofford. *American Almanac*. New-York, 1884.

A. von der Leyen. *Die nordam. Eisenbahnen*. Lipcse, Veit et Comp. 1885.

P. F. Kupka. *Die Verkehrsmittel in den Vereinigten Staaten*. Lipcse, 1883.

R. P. Porter. *The West*. Chicago, 1882.

Fokozottabb hatásuk volt azonban a vasutaknak Amerikában. Itt nem csupán a gazdasági fejlődésnek adtak új irányt, nem csupán a régi államok erkölcsi és politikai életére hatottak módosítólag, hanem lehetővé téve az új államok alakulását és gyors fejlődését, alapjául szolgáltak a köztársaság mai területi és politikai nagyságának. Minél mélyebben hatolunk be a nagy continensen, minél több nyomára akadunk azon vonásoknak, melyekből az önálló amerikai művelődés egykor talán ki fog fejlőni, annál inkább emelkedik a vadonokat átszelő sinpár jelentősége, a »prairie államok«-ban pedig a vasút úgyszólván mindenné válik, mert köré csoportosul s belőle sugárzik ki mindaz, a mi az életnek értéket ad.

Érthető tehát, ha az átlagos amerikai előtt a vasutak oly nagy becsben állanak, és pedig természetesen úgy, a mint őket otthon ismeri. Nagy utakra számított óriás mozdonyaikkal, hosszú, fényesen világított, metszett üvegtábláktól csillogó waggonjaik, dagadó ágyakkal felszerelt *Pullmann Car*-jaikkal, előzékeny néger pinczéreikkel és havonként száz dollárral fizetett kalaúzaikkal.

Bármily hajlandók vagyunk is a bírálgatásra, azt alig lehet eltagadni, hogy egy-egy amerikai vonatban sok erő és igen sok elegancia van, s míg máskülönben annyi ízléstelenséggel, rosszul alkalmazott pazarlással találkozunk mindenfelé, a kocsikat borító, indián eredetre valló díszítések kellemesen lepnek meg, s érezzük, hogy ezek kiindulólul szolgálhatnak egy önálló ízlésnek is, ha az amerikainak ideje és hajlama lesz foglalkozni ilyes dolgokkal, melyekre ma, a vagyongyűjtés korszakában figyelme alig marad.

A vasutak építése, üzemben tartása, a köztök kifejlő harczok Amerika gazdasági életének egyik legérdekeseb

részét képezik. Ezek alkotják a hatalomnak, a befolyásnak s a vagyon szerzésének egyik főeszközét. Éppen ezért hiszszük, hogy nem lesz minden tanulság nélkül vázolni ezen küzdelmeket s ama, az egész társadalomra kiterjedő befolyást, melyet e kérdéseknek fokozatosan elérni sikerült.

Az amerikai szellem reányomta bélyegét a közlekedési hálózatra, de másrésről a nemzet jellemét is erősen befolyásolták a közlekedésnek általa teremtett eszközei.

Az iparnál és mezőgazdaságnál láttuk, mily óriás haladást tett e két gazdasági ág éppen a vasutak befolyása alatt, illő tehát, hogy egy pillantást vessünk magára a vasúti ügynek fejlődésére.

Amerika első vasútja Massachusettsben épült 1826-ban, a quincey-i kőbányáktól a Neponsett folyóig. A kocsikat azonban még lovak húzták. Két évvel később a »*Delaware and Hudson Canal Company*« kezdett hasonló építkezéseket honedalei szénbányáinál, mérnökét Horatio Alent Nagy-Britanniába küldte, hogy a vasutak működését tanulmányozza és a szükséges beszerzéseket is tegye. Ez út eredményeül 1829. év tavaszán három új mozdonyt tettek New-Yorkban partra, s a bámulók, kik e különös bevonulást szemlélték, minden csodálkozásuk mellett is alig lehettek tisztában azzal, milyen új világot fognak teremteni e különös alkotmányok néhány évtized alatt, a Mississippi által befutott nagy continensen.

E történelmi esemény jelentőségét még inkább emeli az, hogy a mozdonyok egyikét maga Stephenson készíté New-Castle-upon-Tyne fekvő műhelyében.

Az első években a vasuti építkezések szerény határok között mozogtak. A keleti kikötő-városok azonban csakhamar fölismerték jelentőségüket. A nagy vonalak közül a Baltimore-Ohio volt az első, mely épülni kezdett.

Boston a »Western Railway of Massachusetts« által közvetlen összeköttetést nyer a nyugatról jövő fővonalakkal, az Erie-csatornával, később a »Michigan Central« útján Detroit és Chicagóval. Más oldalról Philadelphiát kapcsolják össze a »füst városá«-val Pittsburg-al s e vonalból fejlődik ki a jelen leghatalmasabb vállalata a »Pennsylvania Railroad.« A vasútak fontossága mindinkább nyilvánvalóvá lesz, építők mind könnyebbé válik. Nem kell többé Angliába vándorolni mozdonyokért, Pennsylvánia gyárai ontják a sineket s mindazt mi a felszereléshez tartozik; e mellett nem csupán a belföld szaporodó tőkéi, hanem az ó-világ tőkepénzesei is bizalommal fordulnak e vállalkozások felé, melyek a nagy jövőre hivatott köztársaság fejlődésének föltételét képezik.

Az első 18 év alatt 5,996 mértföldnyi vasutat építettek, innen (1848-tól) kezdve a haladás annyira rohamos volt, hogy 1870-ben több vasutat nyitottak meg, mint az első 18 év alatt összevéve, t. i. 6070 mértföldet s 1885-ben a vonalak hossza 125,392 mfd, azaz mintegy 200,000 klm., ugyanekkor a föld összes vasútainak kiterjedését 450,000 km-re teszik.

Már e számokból is könnyen lehet következtetni, mily óriás érdekeket mozgat a vasúti kérdés túl az oczeánon, mily elhatározó befolyással van az államok és a társadalom fejlődésére. Tovább folytatva a vizsgálódást e hitünket csak megerősítve fogjuk látni, mert 1882-ben az összes vonalak közel 290 millió utast és 360 millió tonna terhet szállítottak, nyers bevételeik pedig 770 millió dollárt tettek ki, a mi pénzünk szerint majdnem két milliard forintot.

Mindezek a dolognak csak gazdasági oldalát érintik. Szerfölött hiányos lenne azonban vázlatunk, ha nem emlé-

keznénk meg azon új hatalmakról és tényezőkről, melyek a vasúttal együtt kifejelettek s a melyek nélkül az Egyesült-Államok gazdasági és politikai életének hű képét adni nem is lehet.

Mielőtt a politikai szabadságnak első százada lejárt volna, a közszabadságnak a gazdasági téren oly hatalmas ellenségei támadtak, a melyek bár más téren és más alakban, de nem kevesebb szívóssággal és veszélylyel fenyegetik a nagy jövőjű államok zavartalan fejlődését, mint melyek ellen a puritánok utódai táborba szállottak egykor.

A vasút monopolumot ad az általa átfutott vidék kereskedésére nézve tulajdonosa kezébe. A díjak magassága meghatározza, mily áron adható az árú a piacon, s épp ezért a vasút nem csupán a kereskedésnek, hanem a termelésnek, szóval a nemzet egész gazdasági életének szabályozójává válik. A vasútak fölött pedig nem áll senki, csupán a tulajdonosok vagy részvényesek önérdéke. Kifejelett üzleti szellem, élénk vállalkozás mellett azonban, mihelyt a meglevő vonal díjai oly magasak, hogy a verseny lehetők és nyereségesnek tűnik föl, ki fog épülni a versenyző vonal is, bizonyára sehol gyorsabban, mint Amerikában. Az egyik versenytárs tarifái mérséklék a másikat, a küzdelemből a közönség húzza a hasznot a részvényesek rovására.

Ez állapotnak azonban meg vannak a maga hátrányai is. A forgalom, melyet egy vonal közvetíthetett volna, kettő között oszlik meg. Az üzleti kiadások tehát emelkednek, s éppén ezért a díjtételek soha sem lehetnek oly alacsonyok, mint lehettek volna akkor, midőn még csak egy vonal fentartási és igazgatási költségeiről volt szó.

A harc folyamán a vasútak legtöbb esetben megértik egymást, megszületnek a »*cartell*«-ek, a forgalmat

megosztják, a versenynek vége s a vasutak érdeke újra szemben áll a közönség kíváncsiságával.

Az amerikai vasutak története a legérdekesebb példákat mutatja arra nézve, hogy a szabadság jelszavának hirdetése mellett mily könnyen szabadultak meg a vasutak az állami ellenőrzés alól, s mily könnyen léptették a közérdek helyébe könyörtelen, kizsákmányolásra irányuló monopoliumaikat.

Az egyes államok jóakarató gondoskodásának köszönhető, hogy a vasútépítés első idejében nem csupán a fővonalak épültek ki, hanem ezek hatalmát, szállítási díjait mérséklő versenyvonalak is létesültek. Eleinte úgy látszott, jól fog menni minden. A nagy feladat, mely után Amerika vasútépítői és államférfiai törekedtek, meg volt oldva. Nyugat nyers termékeinek út nyílt kelet felé s az atlanti partok gyárai könnyen küldhették készítményeiket nyugat fejlődő piacaira. E nagy hivatást, mely az amerikai continens gazdasági fejlődésének főtényezője, négy nagy vasút tölti be.

A »*New-York Central and Hudson River Railroad*,« New-Yorkból kiindulva Albanyig, mely az állam fővárosa, a Hudson folyó mentén, innen pedig az Erie csatorna mellett halad s Buffalonál éri el a nagy tavakat.

A »*New-York, Lake Erie and Western Railroad*« szintén New-Yorkból indul ki s Elmirán át Buffalo és Dunkirk-nél a nagy tavak partján végződik. Kiterjedése — *mileage* — 1,060 mértföld, a New-York Centralé pedig 2,657.

A harmadik nagy vonal a »*Pennsylvania Railroad*,« mely New-Yorkból kiindulva Philadelphiát, Baltimoret és Washington-t érinti, Harrisburgon és Pittsburgon átvonulva egy részt Chicagoig, másrészt Cincinnatiig és St.-Louisig ágazik el s a Mississippinél végződik. Hálózatának kiter-

jedése a bérelt vonalakkal együtt nem kevesebb, mint 5,528 mértföld. (1884-ben.)

A *Baltimore Ohio R. R.* az előbbinek legverszedelmesebb versenytársa. Kezdetét veszi Baltimoreban, Washington és Pittsburgot érintve Clevelandnél eléri az Erie tavat; a fővonal pedig Grafton és Newarkon át Chicagoba irányul; egy másik fővonala összeköti Columbust Ohio fővárosát Cincinnati és St. Louisval; hálózata 1659 mtfld.

A New-York Central alaptőkéje . . .	139.000,000	dollár
Az Erie vasúté	160.000,000	»
A Pennsylvania vasúté	169.700,000	»
A Baltimore Ohio vasúté	66.484,000	»

Összesen : 575.000,000 dollár

azaz a négy vasúté több mint 1150 millió arany forint.¹

Ily erővel rendelkezve, e négy vasútvonalat uralja a Keletre irányuló forgalom, ezek igazgatóinak határozataitól függ vajjon nyereséggel adhatja-e el buzáját, a távol nyugat gazdája, vajjon számíthat-e nagy fogyasztásra kelet iparosa. A vasútak államot képeznek az államban s csaknem teljesen szabadon rójják ki azon adót, melylyel a polgárok bevételeikhez járúlni tartoznak.

E visszás állapottal szemben utalni lehet arra, mily alacsonyok a szállítás díjai a buzára, húusra, lisztre, nyugat és kelet között. Nem szabad azonban feledni, hogy ezek nagy részt különbözeti tarifák s azt, mit itt veszi-tenek, a vasútak a helyi díjak emelésével igyekeznek pótolni, melyek rendszerint igen magasak.

Egyelőre azonban nem szándékozunk ezek vázolásába bővebben belébozsátkozni, hanem vizsgálni kívánjuk azon utat és módot, melyen az egyes vasútak e nagy

¹ Abbott *Manual*.

hatalomhoz és befolyáshoz jutottak. Kicsi kezdetből nőttek ezek is nagygyá.

Az építésnél a telek megszerzése az első dolog. Ez az amerikai viszonyok között sok költségbe és fáradságba ritkán került. Mióta a »*Land Grant*« system meghonosult, a társaság nemcsak a vonalhoz szükséges talajt nyeri ingyen, hanem e mellett millió meg millió acre földet is jobbra és balra a vonaltól. Mihelyt a forgalom csak gyengén is kifejlett, az előbb értéktelen területek nagy jelentőségre emelkednek, nem csoda tehát, ha ez adományozások óta a vasútépítkezések új ösztönzést nyertek s legalább az első időben nem a forgalom fokozása, hanem a birtoktestek eladása és betelepítése képezi a vasútak főgondját.

A főbb vasútak a congressus részéről a következő földadományokban — *land grants* — részesültek:

Atchison-Topeka and Sta Fé	3.000,000 acre
Union Pacific	12.000,000 »
Kansas Pacific	6.000,000 »
Central Pacific	8.000,000 »
Northern Pacific	47.000,000 »
A Central Pacific oregoni ága	3.000,000 »
Oregon and California	3.500,000 »
Atlantic and Pacific	42.000,000 »
Southern Pacific	6.000,000 »
Southern Pacific szárnyvonalai	3.510,000 »

Ezek természetesen csupán becslésen alapuló számok, nem érdektelen azonban tudni azt, hogy az összes földadományokat több mint 215 millió acrerre teszik, a mi segít megfejtetni az amerikaik nagy előszeretétét a vasúti építkezések iránt.

A vasútak építésének kezdő éveiben mindenekelőtt

kellő alaptőkéről kelle gondoskodni, hogy az építkezések megkezdhetők legyenek. Idők folytán azonban nagyon megváltoztak a dolgok, az alapítók ügyesen kibúvtak azon, csaknem mellőzhetetlennek feltűnő kötelezettség alól, hogy a részvények értékét befizessék. A nyugati államokban, a hol pedig ma már a leghosszabb és fontosabb vonalak épülnek, a congressustól nyert földadomány képezi a kiinduló alapot, a melyre kölcsönt fölvenni aztán nagyon könnyű. Keleten máskép állanak a dolgok, más expedienshez kell tehát fordulni. A két eljárás egyébiránt a későbbi stádiumokban nem sokban tér el s lényege a következő.

Pénzre van szükség. A pálya kilátásai természetesen nagyszerűek, a vidék, melyet át fog szelni, »végtelenül gazdag.« E mellett mindeniknek még különös előnyei vannak. Egyik a »nagy continens szívébe hatol be«, a másik a legregényesebb szépségű tájakat teszi hozzáférhetővé, vagy a Rocky Mountains sziklás lejtőin halad át, szóval mozgásba jő az ezer nyelvű reclam s a megfizetett sajtó ékesszólása. Mert a vasútból még nem létezik egyéb mint a felületes terv s a kinyomott részvények. Az alapítók megbízottjai Bostonba vagy New-Yorkba sietnek, hogy elzálogosítsák a nem létezőt, a vasutat. A részvényekre vagy csak pár százalék, vagy éppen semmi sincs befizetve, ellenben a társaság az előírányzott költségekre adósságot csinál, kötelezvényeket — *bonds* — bocsát ki, melyek rendszeren 6 % -ot hoznak. A részvényeket vagy a kötelezvények aláíróinak bocsátják rendelkezésére, vagy pedig kiosztják olx testületek, hatóságok és egyének közt, kiknek jóakarátát biztosítani minden körülmény között tanácsos. Az alapítók fáradozásaikért természetesen bő jutalmakat szavaztatnak meg önmagoknak. A kötvények tulajdonosai csupán jelzálogot nyernek azon vasútra, mely

pénzökből épült. Ennek bevételei első sorban az adósság kamataira fordíttatnak, ha azonban fölösleg marad, az a részvényeseké, kik ezért mivel sem járultak az alaptőkéhez. Legtöbb esetben azonban a dolog nem fejlődik ily szépen. Az építkezési kiadások új kölcsönöket követelnek s egyik aztán a másikat szüli. Mily ritka ügyességet fejtenek ki az adósság csinálásában, annak nem érdektelen példája az, hogy p. a Philadelphia and Reading R. R.-ot 32 millió dollár alaptőke mellett 15 különböző adósság terheli, nem kevesebb, mint 100 millió dollár értékben. Még érdekesebb a »*Wabash, St. Louis and Pacific Railway*,« mely huszonhétféle czimen van lekötelve hitelezőinek 93 millió dollárral, a névleges alaptőke pedig csak 27 millió. -

Nem érdektelen részét képezi a vasuti politikának azon művelet, melyet a részvénytőke eláztatásának — *watering of the stock* — neveznek, mely egyszerűen abból áll, hogy a tőkét új részvények kibocsátása által, de minden új befizetés nélkül emelik. Ez a rendszabály sok esetben igen előnyös. Némely állam ugyanis kimondta, hogy a tarifák leszállítandók, ha a tőke 10 % -nál többet jövedelmez. Mihelyt ez várható, a *watering* utat nyit a törvény kijátszására. E mellett alkalmilag előnyös az is, hogy az osztalékot részvényekben fizetik, sőt kamatúl is ezeket adják. E műveletet oly gyakran ismételték, oly sikerrel üzték, hogy ma sokan egészen természetes és törvényes eljárásnak tekintik.

Végre is a vasút kiépült, nagy ünnepélyességgel átadtatik a forgalomnak, kezdődik a második stádium, a tarifapolitikáé. A főgond kezdettől a teherforgalom biztosítására irányul, a személyek szállítását csak másodrangú fontosságúnak, inkább csak eszköznek tekintik az első fokozá-

sára. Mert a vasútak igazgatói eléggé ismerik az emberi természetet, tudják mily hatékony eszköz a »szabad-jegy« oly egyének jóakarátának megnyerésére, kiknek szolgálata a társaság még reá szorúlhat. Nem is fukarkodnak vele, és pedig nem főleg a törvényhozókkal, magas állású tisztviselőkkel, birákkal szemben. Így nőtte ki magát a »*free-pass system*,« a melynek nem jelentéktelen részét az »*Editorial tickets*« képezik, melyekkel a társulatok a »szabad sajtó« jóakarátú támogatását biztosítják. Nem ritka az sem, hogy a vasút oly kereskedőházak közegeinek, melyek használják az ingyen jegyeket, vagy családi, illetőleg a ház tagjai által használható olcsó bérleti jegyeket bocsát rendelkezésére.

A teherszállítási díjak megállapításánál a minél magasabb jövedelem az irányadó. Az egyes államok elválva a vasútak kétségtelenül nagy előnyei által, az építkezéseknél rendszerint nagyon csekély s könnyen kijátszható intézkedéseket tettek a díjak szabályozására. Az alakulás nagyon egyszerű formalítások mellett s legfőlebb az alaptőke néhány %-ának befizetése által megtörténik.

Engedélyezésről, úgy, mint azt mi ismerjük, szó sincsen; a vasúti rendtartást a társulat állapítja meg, úgyszintén a viteldíjakat is, felelőssége a közönség iránt nem valamely különös jogi szabályozásból, hanem a *common law*-ból származtatható le. Magoktartását tehát főleg az határozza meg, vajjon kell-e versenytárstól félni vagy nem. Innen van aztán, hogy a helyi tételek igen magasak, ellenben a *differentialis* tételek rendkívül kedvezőek, és pedig változnak nem csupán a távolság, hanem a szerint is a kié a szállítmány. A *refactiák* rendszere végtelenül nagy szerepet játszik, ezek teljesen illusoriussá teszik a nyilvános viteldíjakat, s folytonosan változván, soha sem

engedik kiszámítani a jövőt, ingadozóvá teszik a kereskedést s a kis embereket nyomják, sőt tönkre teszik, a nagyban szállítók javára engedett kedvezmények által.

A verseny fontossága mellett nem lesz érdektelen erre röviden kitérni. Azon 1500 vasúti társaság, mely ma az Unió területén létezik, a forgalomban nem szerepel, de nem is szerepelhet önállóan. Saját érdekében összekötésbe kell lépnie a szomszéd vonalakkal s apránként tömörülve a társaságok nagy csoportokban állanak, mint versenyzők egymással szemben. A kristallizálódás magyát a kezdetben érintett négy fővonal — *trunk lines* képezi. Ezek saját pályájokon kívül mások vonalait is bérlik s a velők szövetkezett vonalak áthálózzák a távol nyugatot.

E nagy vonalak már régóta versenyeznek egymással. A rendes forgalmat mindenik igyekszik a másik rovására emelni. A harcz rendesen titkosan kezdődik s nagymérvű szállítási kedvezményekben áll egyes czégek és városok részére. A versenytárs minderről mit sem tud, mignem apadó forgalma elárúlja a dolog nyitját. Nem marad más hátra, mint hasonló módon ellensúlyozni az ellenfél törekvéseit, így szállanak a díjak folyton alább, míg végül csaknem nullára sülyednek le. Igy 1884. derekán Chicagóból New-Yorkig a személyszállítási viteldíj nem volt több egy dollárnál, pedig a távolság 913 mértföld. Volt reá eset, hogy a vasútak Chicagótól Pittsburgba — 450 mfl — ingyen szállíták a marhákat.

A dolog vége az, hogy miután a felek roppant veszteségeket szenvednek, megkötik a békét vagy pedig az egyik fél elbukván, a tételek újra a régi színvonalra emelkednek föl. Ily vasúti háborúk — *war of rates* — igen érdekes jelenségei az amerikai életnek, s míg egyrésről nagyon zavarják a gazdasági élet szabályos fejlődését,

lerontják a biztosság érzetét, más oldalról bő alkalmat nyújtanak az élelmes, fürge üzleti szellem kifejtésére. A viteldíjak nyirbálása — *cutting of rates* — annyi ügyes fogással történik, hogy önmagában egész tanulmány tárgyat képezhetné.

A társaságok rendszerint nem elégsznek meg azzal, hogy tarifáikat kéz alatt leszállítják, hanem a *general freight agents*, kiknek föladata a díjakat megállapítani, ezt rendszeren egy csomó apróbb emberre — *soliciting* vagy *local freight agents* bizzák, kik el vannak szórva a vonalak mentén s a nagy kereskedelmi központokban. Ez ügynökök megkapják a rendeletet, hogy minél több szállítmányt szerezzenek, mily áron, illetőleg milyen díjak mellett, az alig jó szóba. A kölcsönös bizalom, a jóhiszeműség teljesen eltűnnek, s ez antiquált fogalmak helyébe a cselszövények és hamis állítások lépnek. Az ügynök csalja a szállítót, a szállító az ügynököt s a ki erősebb e téren, az lesz a győzedelmes a harcban.¹

Érdekes, hogy e küzdelem folyamán, mint jut a hatalom teljesen illetéktelen kezekbe. A részvényesek hatalmukat és jogaik tetemes részét az igazgatókra ruházták át, ezek legtöbbszörre az elnökekben bízhatnak meg, ki újra a vezér-igazgatónak adja át a hatalmat, ez a teherszállítmányi osztály főnökének, ki kénytelen azt a fentebb érintett apró ügynökök kezébe adni, kiknek háború esetén a szállítmányok földadói szabnak törvényt.

E képnék egyes vonásai esetenként természetesen változnak, eredményök azonban rendszeren nagy veszteség a vasútakra s az üzlet teljes demoralisatiója.

Egészen természetes tehát, ha a társaságok kölcsönös

¹ Nimmo i. m.

egyesülés, szövetkezés által folyton igyekeznek e küzdelmeket megelőzni. Az érdekelt utak igazgatói nem egyszer állapíták meg közösen a viteldijakat, kötelezván magokat, hogy azokhoz ragaszkodni fognak. Azonban e megállapodásokat, számba nem vett tényezők rendesen semmivé tették. A kölcsönös bizalmatlanság sokkal mélyebb gyökeret vert az igazgatóknál, az ígélet megszegése sokkal kisebb dolog előttök, semhogy ily illusorius dologért lemondtak volna a kínálkozó előnyről. Ugy látszik ugyanis, hogy a közös viteldijakhoz csupán azon hallgatag fentartással járultak, hogy hozzájuk csak annyiban fognak ragaszkodni, a mennyiben ez által a pályákat jog szerint megillető teherforgalom apadni nem fog. Ha e képzelt vagy pedig valóságos apadás bekövetkezett, újra elővették régi orvosszeröket, a viteldijak »megnyirbálását.«

Egy-két szállítónak nyilatkozata, hogy daczára a szerződésnek valamely társaságtól sikerült kieszközölni alacsonyabb viteldijakat, elég volt arra, hogy a szerződött többi társaság is eltérjen a közösen elfogadott tételektől.

Bármily nehézségekkel járt is e kérdésnek ily módon való rendezése, a vasútakra nézve még mindig előnyösebbnek tünt fel, ha önmagok intézik el a fölmerült kérdéseket, nem adván alkalmat a törvényhozás beavatkozására. Innen van, hogy meg-megújuló törekvésekkel találkozunk a szövetkezésekre, illetőleg a forgalom arányos megosztására.¹

E *pool*-okkal szemben az amerikai közvélemény nem jött tisztába. Bizonyos szempontból tekintve, csak előnyösöknek mondhatók, úgy a vasútakra, valamint a közönségre nézve. A társulatokat megőrzik a nagy veszteségek-

¹ »*Pooling of traffic*,« maga a szövetkezés »*pool*.«

től, a termelő és kereskedő pedig csak örülhet, ha egységes és méltányos viteldíjak mellett nincs kitéve annak, hogy versenytársa olcsóbb díjakat eszközölvén ki, őt a piacról leszorítsa. Ellenben nem szabad feledni azt, hogy általok a vasútak még nagyobb hatalomra tesznek szert, megszüntetik a versenyt, megszabják a díjakat saját érdekeik szerint s a közönségnek nincsen ereje, hogy ezen ellene szövetkezett érdekek phalanxán áttörjön.

Az eddigi tapasztalatok nem olyanok, melyek az aggodalmat teljesen eloszlatnák.

Az Unió főleg Pennsylvaniában igen gazdag anthracit-telepekkel rendelkezik, melyek nem csupán százezerek tüzelő anyagául szolgálnak, hanem az iparnál is pótolhatatlan szerepet játszanak. A szén azonban természetesen csak vasúton juthat a piacra s a viteldíjak az eladási ár lényeges részét képezik. Az élelmes vasútak ezt mihamar észrevették s a helyett, hogy egymással versenyezve rontották volna az üzletet, megalakíták az »anthracit pool«-t vagy »coal ring«-et, s míg egyrészt kezökben tarták a termelőt, másrészt ők dictálták az árakat a fogyasztónak. Még elviselhetetlenebb lett a helyzet, midőn a bányákat jórészt megszerezték s nem nélkülözhető cikkről lévén szó, kényökre hajtották föl az árakat s valódi adót szedtek a fogyasztóktól.

A *cattle pool*-t 1875-ben szervezték. Célja volt a marhaszállítmányoknak monopolisálása Chicagótól kelet felé.

Mint látiuk, a szövetkezésnek tárgyát mindig oly cikkek képezik, melyek nem nélkülözhetők a fogyasztásnál. Ez egészen természetes is, mert a monopolium csakis így érhet célzt, csakis így hozhat tetemes hasznot. Ha meg volna a lehetőség, hogy a fogyasztó lemond a kérdéses cikkről, akkor a *pool* menthetetlenül megbuknék,

mihelyt túlfeszíté az árakat, tehát éppen akkor, midőn a haszon a legnagyobb.

Legérdekesebb azonban a kőolajra nézve egy különben igénytelennek látszó társulat által fentartott monopolum, annyival inkább, mert ennek hasznához mi is közvetlenül hozzájárulunk.

Ez tulajdonképen nem a vasútnak önmagok között, hanem ezeknek a kőolaj-finomító társaságok egy részével való szövetkezése, a forgalom monopolisálása végett. Ez egyesülésnek története fölötté bonyolult és még mindig igen homályos. Kétségtelen azonban, hogy a szabad verseny kijátszására alakulva, ezt a vasútnak segélyével keresztül is vitte, míg azonban máskor a haszon oroszlánrésze a vasútnak pénztáraiba folyt, ez esetben azt a kőolajfinomítók zsebelték el előlük, mi reájok nézve annál fájdalmasabb lehet, mert nemcsak üzleti *prestige*-ök szenvedett csorbát, hanem oly társaság verte le őket, mely fejlődését, jelen nagyságát éppen az ő meleg támogatásuknak köszönheti.

E hirneves társaság a »*Standard Oil Company*,« mely John Rockefellernek, egy még nemrég alárendelt kereskedősegédnek igazgatása alatt áll s tényleg nem csupán Amerikában monopolisálja a kőolaj gyártását, hanem irányt ad az egész föld idevágó termelésének. Működése nagy részben titkos, a fölszínen nem látszik semmi. Ugy tűnik föl, mintha a rendes mederben folyna minden s az árakat semmi más nem szabályozná, mint a termelés és fogyasztás. Némely gyárak megbuknak, mások emelkednek, úgyszintén a kereskedők is. Sokáig ki sem gyanítá, hogy mindez ezernyi esemény számai egyetlen kézben, John Rockefeller kezében folynak össze, ki azokat igazán amerikai élelmességgel intézi, természetesen saját javára. — E sötét üzelmekbe az 1879. évi vasúti vizsgálatok hoztak

némi világot, a nélkül azonban, hogy a tényállást teljesen földeríteni s a monopoliumnak véget vetni képesek lettek volna. Az még ma is fönnáll.

A termelő által nyert kőolajat csöveken szokták a vasúti állomásokon fölállított medenczékbe vezetni, innen átszivattyuzzák a vasúti waggonokba vagyis inkább az e célra készített edényekbe, *tanks*. Így kerülnek csak a finomítókba. A csővezetékek, az állomásokon levő medenczék és szállító edények vagy kocsik külön társaságokéi, úgy szintén legtöbb esetben a finomítók is.

Első tekintetre úgy látszik, hogy a finomítók függenek, nem csupán a források és csővezetékek tulajdonosaitól hanem ezen kívül a vasútaktól is, mert hiszen mindezekkel számolniok kell, ha nyereségre akarnak dolgozni. Helyzetök tehát bizonytalanabb, mint bármelyiké az érdekelt felek közül. Csak úgy boldogulhatnak, ha kihasználják a vasútak és a csővezetékek tulajdonosainak versenyét saját javokra. Ezt tényleg annyi ügyességgel, oly körülmintő üzleti tapintattal, s midőn hatalmuk már kellően megerősült, annyi kiméletlenséggel vitték keresztül, hogy bármilyen valótlanszinűnek tűnhetik is ez föl első pillanatban az ellentétes társaságok közt folyt küzdelemben a győnébbnek látszó fél, a finomítók, illetőleg a Standard Oil Co lett győztes, mely ma az összes készletnek, mintegy $\frac{9}{10}$ -ét finomítja, naponta 20—40,000 hordót vesz az önmaga által megállapított árakon s évenként 13—14 millió hordót küld szét mindenfelé. Ily üzlet bizonyára szép nyereséget hozhat, s értjük, hogy Rockefeller élete föladatainak választá ennek monopolisálását.

A haladás első lépcsőjét az képezte, hogy sikerült olcsó díjakat kieszközölni a vasútakon. Ez megbénítá a versenyt s Rockefeller ellenfelei egymásután szüntették be a munkát.

1876-ban, alig pár évvel a Standard O. Company föllépte után magában Pittsburgban 21 finomító állt tétlenül két millió dollár alaptőkével s nem kevesebb mint 3060 munkással.

A második támadást a kőolaj-vezetékek tulajdonosai ellen intézték. A St. O. Company e vezetékek egy részét megvásárolta s *United Pipe Line* czég alatt kezelte. Nagy összeköttetései után kieszközölte, hogy az ezen csöveken szállított olajat a vasutak olcsóbban szállítsák. Egy év alatt az egész üzlet az *United Pipe Line* kezébe került, a többiek vagy megbuktak vagy eladták vezetékeiket a győzelmes társaságnak. E két sikerült fogás által a Standard Company oly hatalom birtokába jutott, melylyel mások, birtak legyen bár milliókkal, még sem versenyezhettek.

Mindez azonban nem volt elég. A vezetők nem elégedve meg az eddigi sikerrel, új babérokra vágytak s más ellenfél hiányában éppen azon vasútatak szemelték ki áldozatul, melyeknek hatalmukat köszönhetik.

Az Egyesült-Államokban magát a szállítást jó részben nem a vasutak, hanem szállító társaságok eszközlik, így a pennsylvaniai vasút vonalain az »*Empire Transportation Company*« szállított petroleumot. Ez szurta a monopolisták szemét. Követelték ezen szállítások beszüntetését, mi nem történt meg. Ekkor küldeményeiket teljesen elvonták a vasúttól, a kikötőkben lenyomták a kőolaj árát, minek azon következménye lett, hogy a mennyiben a vasúttársaság jutalékát a termelési és eladási helyek közti árkülönbözet képezte, ez a semmire szállott le, sőt egyszer »nyolcz centtel kevesebbet vettek be a semminél, ily küldeményért.«¹

Végre is a vasút a »jelenkor leghatalmasabb gazdasági vállalata« megadta magát s elfogadta egy látszólag

¹ A társaság igazgatójának nyilatkozata.

jelentéktelen csoport föltételeit. Mindez nem volt elég a Standard O. Company embereinek. Hatalmuk tudatában még merészebb vállalatra készültek.

Egy napon az »*American Transfer Company*« megbizottjai jelentek meg a kőolajat szállító vasútak igazgatóinál s bő küldeményeket helyezve kilátásba, tetemes refactiákat kértek. A társaság maga teljesen ismeretlen volt, azonban részben a haszon szaga, részben azon vélemény által vezetve, hogy ily módon a Standard Company hatalma alól magokat emancipálhatják, hajlandóvá tette a vasútakat a kedvezmények megadására. A küldemények megindultak, a fizetett refactiák több százezer dollárra rugtak, míg végül kiderült, hogy a vasutak rá vannak szedve, mert az American Transfer Company csupán a monopolistákból a Standard Company embereiből állott, kik azt a vasútak rászédése végett alapíták.

Igy megerősülve, a monopolisták maguk szabják meg az olaj árát, ha a termelők ezt el nem fogadnák, egyszerűen elzárják a csöveket és medenczéket, vagy megtiltják a vasutaknak a szállítást. Rendesen ők maradnak a helyzet urai, megtörtént azonban, hogy a termelők lázadással, a csövek és vasútak szétrombolásával fenyegetőztek, mi rendesen megtette a hatást.

A társaság alaptőkéjét $3\frac{1}{2}$ millió dollárra teszik, mely a havonta egy millió osztalékot után fizet, mi bizonyára megérdemel némi fáradságot és utánjárást.

Ily üzelmeknek válnak részeseivé ezen nagy, a nép boldogítására és fejlesztésére létesült vasútak.

Azok után, miket előre bocsátottunk, nem fog meglepőnek föltűnni, hogy a vasúti kérdés, a sokat emlegetett »*Railroad Problem*,« oly élénken foglalkoztatja a közvéleményt túl az oczeánon. Nem fogjuk azonban kevésre

becsülni a nehézségeket sem. A közvélemény egészben véve kevésbé tudja magát tájékozni az új jelenségekkel szemben. Hogy úgy mondjuk, még az alapfogalmak sincsenek egészen tisztában. Sokak nézete szerint a vasútak háborúi, szövetkezései nem csupán megengedhetők, hanem jótékony hatásúak is s a gazdasági téren az erő és siker épp úgy jogot ad, mint a nyílt harczmezőn. E mellett a vasútak értenek ahhoz, hogy érdekeik körébe vonják mindazokat, kik reájok veszélyesek lehetnek. Blaine-nek, a republicanusok megbukott jelöltjének példája nagyon élénken föltűnteti, hogy sok vezérlő politikus, mily kevésbé tisztességes módon lekötelezettje a vasútaknak. »Ezek lealacsonyíták és megronták a törvényszékeket és törvényhozásokat, megvesztegették és zsoldjokban tartják azon méltóságokat, kiknek föladata a törvényeket szerkeszteni és végrehajtani; a nemzetet oly földterülettől rabolták meg, a mely elég volna, hogy egy birodalmat alkosson; értéktelen papirokkal áraszták el az országot. A congressus tagjait a vasútak folytonos figyelemben részesítik. Szabadjegyeket, fényesen fölszerelt külön kocsikat bocsátnak rendelkezésökre. Tudva van, hogy ha valamely érdekekben álló rendszabályt kell keresztülhajtani, ellátva nagy összegekkel, körmönfont ügynököket és ravasz asszonyokat küldenek Washingtonba. Az egyes államok törvényhozóinál a romlottság még nagyobb.«¹

Blaine, kit mint pártjok legkitünőbb egyénét, a republicanusok elnöki méltóságra akartak emelni, mint az alsóház elnöke a *Fort Smith and Little Rock* vasutra vonatkozó javaslatokat átsegítvén, ezért az érdekelt bankároktól tetemes mennyiségű kötvényt fogadott el, mely eset később

¹ *The Grange Movement.* 7. 165—6. ll.

vizsgálat tárgyát is képezte,¹ s az elnöki választásnál is nem csekély szerepet játszott.

Ha mindezeket figyelembe vesszük s nem feledjük el, mily óriás vagyoni érdekekről van szó, nem fog csodálatosnak föltűnni, hogy a vasúti kérdés oly igen lassan halad megoldása felé.

Eltekintve minden egyébtől, a vasútak, irányt adva a gazdasági fejlődésnek, kezökben tartják a nagy köztársaság egész jövőjét. Egyes városokat, vagy vidékeket protegálnak, emelnek a többiek rovására s megrontják a fejlődés természetes menetét; tisztára lehetetlenné teszik az egyenletes emelkedést.

Támadások a vasútak hatalma ellen nem hiányoztak, ezeknek elseje az u. n. *Grange Movement* volt, mely a 70-es években vette kezdetét s kiterjedt az egész Unióra. Követelte, hogy a vasútak egyenlő díjakat szedjenek s a maximalis tarifák meg legyenek szabva; ellenőrző biztosok neveztesse ki, s az állam is építsen vasútakat és csatornákat. »Olcso szénre, olcsó kenyérre, olcsó szállításra és olcsó ruházatra van szükségünk,« kiálták a mozgalom vezetői. »A szükséges cikkek árát alább kell szállítani. Azok kik ennek ellene szegülnek, a nép ellenségei. A népnek, főleg a farmereknek, szabad piacra van szükségök, hol megkapják azt, mire szükségök van, a nélkül, hogy adót fizetnének másnak érte.² A mozgalomnak meg volt a maga jó eredménye, több állam hozott törvényeket a vasútak túlkapásai ellen, u. m. Ohio, Jowa, Illinois stb., de ezek nagy részét visszavonták, mihelyt a vasútak kezd-

¹ V. ö. Mr. *Blaine's Railroad Transactions*, from the New-York Evening Post (1884.) including all the Mulligan Letters.

² *The Grange Movement*. 403—4.

tek figyelemmel lenni a közönség érdekeire; úgy, hogy a törvények hatása inkább csak erkölcsi volt.

A congressus sok törvényt hozott ugyan vasúti ügyekben, de ezek az u. n. *Land grant*-tal ellátott vasútakra vonatkoznak. — A vasutak üzletére nézve csupán két határozata van, az egyik (1866 júl. 15-éről) különböző államok vasútjainak összeköttetéséről szól, a másik 1873. okt. 1-ről van keltezve s az élő marhák szállítására vonatkozik. Az egyes államokban, 38 közül 22-ben, vasúti hivatalok¹ állanak fenn a vasutak ellenőrzésére. Ezeknek azonban sokkal kevesebb hatalmuk van, semhogy hatályos ellenőrzést lennének képesek gyakorolni. Legnagyobb részben a közvélemény felzúdulása folytán jöven létre, annak lecsillapulta után nagyon lanyhán felelnek meg föladataiknak. Egyáltalán itt is kitűnik, hogy az állam nem elég erős, a köz érdekét egyes tulhatalmas csoportok ellen érvényesíteni.

Fölemlítendők még az úgynevezett *Anti-Monopoly Leagues*. Állandó szövetkezések ezek a monopoliumok, tehát a vasutak ellen is s törekeshetnek a vasutakat ellenőrző hivatalok hatáskörét kibővíteni. Programmukba fölvetették továbbá törvények alkotását a *pool*-ok s a vasútak oly egyesítése ellen, mely által a szabad verseny csökkentenék; továbbá a jogosulatlan különbözeti viteldíjak eltörlését, maximalis tarifák megállapítását. Szigorú törvényeket kívánnak a vesztegetés ellen, még ha a szabadjegyek alakjában történnek is.

Ki kell emelnünk azt is, hogy számos vasút nem is társaságoké, hanem egyesek tulajdonát képezi, az t. i. kinek a részvények felénél csak egygyel is több van kezei között,

¹ Railway Commissions, R. Commissioners.

tényleg ura a vasutnak.¹ A többi részvényesek kiküszöbölése nem szükséges. Sokkal jobb, ha egy csomó, a maga körében szintén befolyásos ember érdekei vannak a vasutával összefűzve. Ily viszonyban állott az imént elhunyt Vanderbilt a New-York Central pályával, Jay Gould többek között az Union Pacificcal. Figyelembevéve azon nagy, és a mint fönnebb láttuk, csaknem korlátlan hatalmat, melylyel ezen vasútak rendelkeznek, alig lehet tagadnunk, hogy itt az absolutismusnak oly fajtája fejlett ki, minővel a történelemben alig találkozunk, s mely teljesen néhány ember érdekét teszi úrrá ezerek, sőt százezerek fölött, és ennek az uralomnak legerősebb támaszát furfangos fogások, a kíméletlen kapzsiság s általában oly erkölcsi elvek képezik, melyek mellett idáig egy birodalom sem emelkedett magasra.

Ohajtanám még röviden vázolni az Egyesült-Államok vasútjai által elért pénzügyi eredményeket s azon szerepet, melylyel a vasúti papirok a pénzpiaczon bírnak.

A földadat nem könnyű, mert az adatok hézagosak, s így csak a tájékoztató körvonalakra kell szorítkoznunk.

Poor hirneves műve² a vasútakba fektetett tőkét 3.₄₅₃ milliard dollárra teszi, mi jóval több, mint hét milliard forint. Ily roppant tőkét oly aránylag rövid idő alatt előteremteni, a még fiatal államok gazdagsága és a nép lázas tevékenysége mellett is alig lett volna lehetséges. Ennek tetemes részét az ó-világ, főleg pedig Anglia és Skótország szolgáltatta.

Nem gátoltatva sem a nyelv, sem a szokások, legtöbb esetben a törvények különbsége által sem, Britannia

¹ Ezé a »Controlling interest.«

² *Manual of the Railroads of the U. States, for 1883.*

fiai élénk részt vettek az elszakadt gyarmatok gazdasági törekvéseiben, s megesett az is, hogy oly távol fekvő és kockázatos vállalatok, mint az »*Oregon Railway and Navigation Company*« csaknem kizáróan angolok vagy skótok pénzen létesültek; innen van, hogy az amerikai vasúti papírok oly nevezetes szerepet játszanak a londoni tőzsdén.

Azután következik Németország. Főleg Bismark védelmi politikájának életbelépte óta a szaporodó milliók Berlint pénzügyi tekintetben is oly jelentőségre emelték, minővel előbb soha nem birt. Nem találva honn eléggé megfelelő befektetéseket a német tőkések, nem riadtak vissza attól sem, hogy oly papírokat vásároljanak, melyek az amerikai vasúti világ gyorsan változó és kockázatos fejleményeivel hozták őket kapcsolatba. A mihez természetesen hozzájárulhatott az is, hogy a növekvő kivándorlás mellett másnemű érdekek is mind szorosabban fűzték a németeket Amerikához.

Ehhez kell venni még azt, hogy nem egy a vasúti vállalkozók közül német eredetű levén, közelfekvő okoknál fogva inkább hajolt a német tőkéek felé, melyeknek urai kevésbbé voltak a helyzettel ismerősek, mint a nem egy csalódás által kiábrándított angolok.

Fönnebb láttuk, hogy a vasútak építése rendesen kölcsönvett pénzen történik. Éppen ezért amerikai vasutat adósság nélkül képzelni alig lehet. Ezek kötésében rendkívüli találékonyságot fejtenek ki, a mire mutat az is, hogy az összes adósságaik csaknem annyira rugnak, mint a mennyi a befektetett alaptőke. E papírok képezik a pénzpiacz főtényezőit, a velők üzérkedés a »*Wall Street*« királyainak legkedveltebb foglalkozása.

Érintettük, hogy ezen utak tetemes részét a vállalkozók minden tekintet nélkül építették, arra, vajjon jöve-

delmezők lesznek-e valaha. E vasutaknak, melyeket az amerikai műnyelv *wild cat railroads*¹-nak nevez, egyetlen föladata volt, hogy a vállalkozóknak jó hasznot biztosítsanak a finanszírozásnál, aztán vagy csődbe kerültek, vagy pedig más társulatok tulajdonába mentek át.

Vannak más vasútak, melyek észszerűen vezetve bírnának a jövedelmezőség minden föltételével. Meglehet azonban, hogy éppen e miatt felköltvén valamely vasútkirály birvágyát, ez minden tőle telhető úton lenyomásukra törekszik s ezt annál könnyebben elérheti, mert a vasútak többsége folyton pénzre szorúlván, a Wall Street urainak hatalmában áll megállapítani a kölcsön kamatlábát s ez által a részvények árának és osztalékoknak magasságát is, mit rendszerint a társaságok vagyoni helyzetének mutatójául szoktak venni. Épp úgy, mint a vasútak világa nem *respublica*, hol minden egyes egyenlő jogokkal bírna, megvannak a pénzpiacznak is a maga fejedelmei, s a legvirágzóbb üzlettel rendszerint azon vasútak bírnak, melyek, a pénzpiaczon is irányadó képviselőkkel rendelkeznek.

Jövedelmezőségét tekintve, legelső a Vanderbilt-féle *New-York Central*, melynek mintegy 89 millió dollár alaptőke mellett csak 50 millió adóssága van. E pálya az adósság törlesztésén kívül rendesen 8 % -ot fizet; 1868-ban azonban fizetett 30 % -ot, 1869-ben 27 % -ot s még 1873 után is birt adni 8 % -ot. Részvényeinek árfolyama jóval meghaladja a névértéket. Tudtommal ez az egyetlen vasút, mely négyes vágánynyal van ellátva.

A nagy *Pennsylvania* vasút szintén a legconsolidáltabb pályák egyike, mindamellett jövedelmezősége korántsem volt oly állandó, mint az előbbié s 2—10 % közt változik.

¹ Vad-macskák útjai.

E két pályánál a tisztajövedelem a nyers bevételnek 25—30 % -át képezi. Ennél némileg kedvezőbb azon átlag, melyet az összes vasutakra nézve föl lehet állítani. Poor szerint ugyanis egy mértföld után a nyers bevétel 6.₈ ezer dollár, a tiszta jövedelem pedig 2.₇ ezer. Az alaptőke után fizetett osztalék nem éri el a 3 % -ot, a mi nagy részben a vonatok költséges berendezésének s a folytonos új vállalkozásoknak tudható be. Vannak nagy vasútak, mint a Wabash, St. Louis and Pacific Rwy élén a híres tőzsdei királylyal Jay-Goulddal s 3518 mértföld kiterjedéssel, mely fennállása óta nem fizetett osztalékot.

Általán véve a társulatok legtöbbje küzd az első alapítók könnyelműsége és rosszhiszeműsége által előidézett hibák következményeivel. Nagy pénzügyi műveletek, egyik vasútnak beolvasztása a másikba akár közvetlenül, akár pedig évszázadokra terjedő bérletek útján, napirenden vannak. A consolidatio végét még nem értük, de tekintve azt, hogy az államok tetemes része még csupán az első fejlődés korát éli, nem is érhattük meg.

Daczára azonban a vasútak ezen helyzetének, a vasúti királyok óriás hatalomra és vagyonra tettek szert. Vanderbilt hagyatékát több száz millióra tették, Jay Gould néhány emberével a következő pályáknak, ha nem is kizárólagos, de korlátlan ura:

1. Union Pacific	4694	mértföld
2. Texas Pacific	1487	»
3. Missouri Pacific	5981	»
4. Wabath, St. Louis and Pacific . . .	3566	»
5. Missouri, Kansas and Texas . . .	1374	»
6. St. Louis and San Francisco . . .	724	»
7. Northern Pacific	2547	»

Összesen: 20,373 mértföld
a mi jóval több, mint Franciaország összes vasútainak

kiterjedése. E mellett érdekelve van Mexico vasútainál, a new-yorki városi vasútaknál, csaknem teljesen övé a »*Western Union Telegraph Company*,« mely társaság hálózata az egész Unióra kiterjed s alaptőkéje nem kevesebb, mint 56 millió dollár. Az egyik anglo-amerikai kábelnél szintén sok millióval van képviselve.

Es képzeljük mindezen óriás és alig korlátolt hatalmat összpontosítva egy oly ember kezében, a ki gyors emelkedése folyamán megtanulta ugyan a vagyonszerzés módjait kihasználni, de a kinek erkölcsi világa meglehetősen zavart fogalmakkal van tele, a ki míg egyrészt első az elsők között, másrészt éppen üzelmiei miatt a méltóságnak és becsülésnek azon mennyiségét sem bírta megszerezni, mely Rómában az utolsó polgárt is megilleté.

Amerikának legalább ujabban határozottan szerencsétlensége van nagy embereivel. Vanderbilt, ki talán inkább képviselte Amerika mai irányzatát bárki másnál, a pénzcsinálás művészetén kívül csupán lovagláshoz és kártyához értett.

Élete célját ideálisnak elfogadni még mi is alig fogjuk. Sikereit eltagadni egészben véve alig lehet, de a gyűjtött milliókat az izgalomtól gyorsan hanyatló élete kora befejezésével fizette meg. Bár nagy és igazán bőkezű alapítványokat tett, főleg orvosi célokra, törekvéseiből hiányozni látszik azon fenköltebb erkölcsi vonás, mely képes lett volna a számlálatlan milliókat, magasb célok szolgálata alá rendelni. És ő még a jobbak közül való volt, ki Jay Goulddal »soha nem állott szóba.«

Végül tanulságosnak látszik két nagy vasútnak, az *Union* és *Northern Pacific* pályák építésének történetét röviden vázolni.

Az *Union Pacific* a hozzá csatlakozó *Central Pacific*-kel az első volt, mely a keleti államokat a csendes oczeán partjaival közvetetlen összeköttetésbe hozta, a *Northern Pacific* pedig a legifjabb az Egyesült-Államok nagy vasúti vállalkozásai között. Ezek történeténél is látni fogjuk mindazon rugók működését, melyekről fönnebb emlékeztünk s alkalmunk lesz az Unio vasúti politikájával bővebben megismerkednünk.

A *Union Pacific* vasutat a congressus 1862. júl. 1-én engedélyezte, és pedig figyelemmel nagy politikai és stratégiai fontosságára rendkívüli kedvezményekben is részesíté. A pálya testén, valamint az állomások számára szükséges területen kívül kapott mintegy 12 millió acre földet és fát, a mennyire szüksége volt, de nem távolabb, mint 10 mértföldre a vasúttól. Azon kívül kapott a társaság a Congressustól a vasút kezdőponjától Omahától 200 mfdre mértföldenként 16,000 dollárt; innen a szikes pusztáig minden mértföldre 32,000 dollárt, végül a szikes pusztaságtól a Rocky Mountains-ig mértföldenként újra 48,000 dollárt állami kötvényekben.

Az építést a *Crédit Mobilier Company* vállalta el és vitte keresztül, melynek élén Oakes Ames a congressus tagja állott. Amesnek sikerült a vasúttal az építésre nézve igen előnyös szerződésre lépni, úgy, hogy ennek folytán az előbb alig ismert *Crédit Mobilier* részvényei igen keresetté váltak. E társaság 1867-ben alaptőkéjét új részvények kibocsátása által növelvén, az aláírókat feljogosítá, hogy megfelelő értékben az *Union Pacific* elsőbbségeit is vegyék át, úgy, hogy a bank részvényesei a vasút igazgatásába is befolytak, hasznának részeseivé lettek. A vasút építésére egy külön bizottság alakult, de újra a *Crédit Mobilier* embereiből. — E bizottságnak aztán nem volt

nehéz renkívüli engedményeket csikarni ki a vasúttól, mely szintén az ő embereiből állott, s ez úton in ultima analysi a szövetség kormányától, illetőleg a congressustól, a melyben befolyásos tagjai újra benn ültek. Ezek az emberek »minden« voltak. Ok voltak a hitelezők megbizottjai, voltak igazgatók, részvényesek, vállalkozók. — Washingtonban megszavazták a segélyeket, New-Yorkban zsebetették, a szikes sikokon elfizették, a Crédit Mobilierben pedig elosztották. Mindenütt ott voltak, most egy törvényjavaslatot segítettek át, vagy hidat szerkesztettek, s a pénzt mit fölvettek, mint vasút, kifizették önmagoknak. Mint részvényeseké övék volt a vasút, mint hitelezőknek igényök volt reá, mint igazgatók építése iránt kötöttek szerződést és mint bank ki is építették. A dolog vége az lett, hogy a vasutat a tényleges kiadások $\frac{1}{3}$ -ából ki lehetett volna építeni s a Crédit Mobilier által elzsebelt hasznót nem kevesebb, mint 30 millió dollárra teszik.¹

Az *Északi Pacific*-pálya története nem kevesebb érdekes vonást tüntet föl. Ez mint érintettük, legutolsó a nagy Pacific-pályák között² s arról nevezetes, hogy a legnagyobb Land Granthen részesült az állam részéről, t. i. nem kevesebb mint 47 millió acreben.

Minnesotából kiindulva, átszeli a termékenységről híres Dacotát, Montana kiterjedt síkjait, a Rocky Mountains sziklás lejtőit, a még alig lakott Idahot s a Tacománál a Puget Sound partján végződik; másrészt azonban az Oregon vasút által össze van kötve e vidék legjelentékenyebb kikötőjével, Portlanddal is, mely a Villamette mellett terül el.

¹ *The Grange Movement.* 56—71.

² Kivéve az 1885. végén megnyílt *Canadian Pacific Ry-t.*

Ugy gazdagságát, mint a sceneriát tekintve, e vidék a birodalom legérdekesebbjei közé tartozik. A körüle elterülő mezők a leggazdagabb búzaterméseket adják, folyói bővelkednek halakban, erdői vadakban, mellette terül el a sokat dicsért »*Yellowstone National Park*«, a Columbia melléke nagyszerűségében a legelsők közé tartozik a világon.

Másrészről azonban a vidék ma is, több mint két évvel a vasút megnyitása után, gyéren van benépesítve, s nincsen egyetlen nagyobb város sem a vonal mentén. A clima sem igen kedvező.

Mindez nem riasztá vissza a vállalkozókat, kik az engedélyt — *charter* — 1864. július 2-án meg is nyerték. Az alaptőkének 100 millió dollárra kellett volna rúgni, azonban az építéshez szükséges pénzt előteremteni sokáig nem sikerült. A congressus ez esetben pénzbeli támogatást adni nem volt hajlandó, a közönséget pedig minden törekvés daczára sem lehetett reávenni, hogy e vasútnak kiépítésére adja megtakarított dollárjait. Az első aláírás eredménye csupán 200,000 dollárra rúgott. Az első engedményesek e meghiusult vállalkozás után egy új csoportnak engedték át a pálya építését.

E csoport főleg bostoni emberekből állván, városuk érdekében szándékozott a vasutat kiépíteni: s Gregory Smithet, a Vermont Central vasút főnökét választá igazgatónak.

Ez új csoportnak 1869-ben sikerült Jay Cooke et Co. első rangú philadelphiai bankházzal szerződni a társulat *bond*jainak eladására. Két év alatt nem kevesebb, mint 30 millió dollár értékű került forgalomba s ezen pénzen kiépült a vasút Duluthtól a Lake Superiortól kezdve Bismarkig.

Az 1873-iki válság megbuktatta Cooke-ékat s fizetésre képtelenné tette a vasutat, az építkezés megakadt.

1875-ben a vasút csődbe került s tömeggondnokot — *receiver* — neveztek ki részére. A következő évben azonban a társaság újra szervezkedik s részben földek eladása, részben finánczműveletek által nyert pénzen a kiépítés lassan, de halad előre.

A 70-es évek végén a new-yorki tőzsdén s a csendes oczeán partjain egy előbb teljesen ismeretlen név, Henry Villardé lett híressé. Ennek birtokosa hatalmába ejt több ottani vasutat, gőzhajó-járatokat rendez be Portland és San-Francisco között s a Columbián. E műveletek közben sikerül nem csupán a részvényesek bizalmát, hanem a pénzvilág elismerését is kivívnia.

1881. februárjában egy hirdetmény jelent meg New-Yorkban, melyben Villard, kinek családi neve Heinrich Hilgard, nyolcz millió dollár jegyzésére szólítja föl a tőkések, a nélkül azonban, hogy a czélt, melyre ez összeg fordíttatni fog, megnevezné. A milliók huszonnégy óra alatt rendelkezésére állanak.¹ Négy hónapig kelle a talány megfejtésére várni, s 1881. június 24-én Villard, mint az Északi Pacific és a hozzá csatlakozó Oregon-vasút ura jelenik meg. A milliókkal ezek papírjait vásárolván össze, megszerezte fölöttük a kívánt hatalmat — *controlling interest*. Ettől fogva 1883. év őszén bekövetkezett megnyitásaig Villard vezette a vasút ügyeit, nem csekély ügyességgel, és a mint látszott, teljes sikerrel. A megnyitás fejedelmi pompával s addig nem tapasztalt reclámmal ment végbe, s úgy látszott hogy a küzdelmek után a békés fejlődés kora következik.

De nem úgy történt. A vasútnak nagy pénzbeli zava-

¹ Ez az u. n. »*Blind Pool*«, melyhez hasonlót a Wall-Street sem mutat föl.

rokkal kelle küzdeni. Részletes költségvetés az egész vonalról soha nem készült, az alaptőkét is csak találmra állapították meg 100 millióban. Hivatalba lépésekor Villard a még ki nem épített vonalak költségét 20 millióra tette; az eredmény az volt, hogy közel 40 millió dollárba kerültek. Ily gazdálkodás mellett folyton pénz kellett, és pedig annyiival inkább, mert eleinte a vállalat nagyon keveset jövedelmezett.

Jay Gould már rég figyelemmel kísérte Villard vállalkozásait, szerencsáját és növekvő hírnevét. Bizonyára már ez is szúrta szemét. Ehhez járult még, hogy az új pálya némi tekintetben versenyvonala a Gould birtokában levő »Union Pacific«-nak s geographiai előnyei mellett arra bizonyára veszélyessé is válhatik.

Villardnak tehát buknia kellett, Gould azonban várt mindaddig, míg az építkezés befejezve nem volt, ennek fáradalmaiból nem kért részt, csak gyümölcsét akarta élvezni. 1883 nyarán a Villard-féle papírok kezdtek rohamosan esni, a részvényesek és közönség bizalma úgy látszik megszűnt; Villard minden törekvéssel sem volt képes a hanyatlást föntartani s a társulatok igazgatásából, miután minden hibáért őt tették felelőssé, kilépett s ellenfeleinek adta át a tért. Mindenki tudta, hogy a coulissák mögött Gould működött, de ellene nem birt tenni senki.

Sikerült talán a fönnbbiekből föltüntetni azt, hogy az Egyesült-Államok vasútainak gyors kiépülését, egyéb előnyökön kívül, főkép a nagy föld-adományozásoknak köszönheti. Láttuk azt is, hogy mily nagy érdekek forognak szóban s mily nehéz problémák várnak megoldásra. A közszabadságot, a békés gazdasági fejlődést kell biztosítani a vasútak növekedő hatalma ellen. Ma még úgy állanak a dolgok, hogy az amerikai vasúti kirá-

lyok nagyobb hatalommal bírnak, mint a miről például az angol vasútak csak álmodni is mertek valaha.¹ Kimondják nem csupán azt, hogy mely hely, hanem hogy ki boldoguljon vagy pusztuljon el. Van valami különös, grotesque, de mégis kábító abban a hatalomban, mit ez a democrata állam, mely szabadságával folyton dicsekszik, látszólag önkényesen egyesekre, vagy egyesekből alakult csoportokra ruház, kik tetteikért kevésbbé felelősek, mint a legnagyobb kényúr, kit valaha Oroszország szült, mert a csárok csupán a politikai szabadságra féltékenyek, míg Amerika autokratái a gazdasági térre terjesztik ki uralmukat, mely mindenkit közvetlenebbül érint.

E hatalmat azonban a nemzetnek tovább fejleni és még fenyegetőbbé emelkedni engedni nem lehet. De a megoldás szerfölött nehéz. Még ha a vezérlő elvek meg lennének is állapítva, akkor sem változnék lényegesen a helyzet. Ezeknek érvényesítése folytonos, részre nem hajló, pártatlan állami ellenőrzést kíván, s éppen azért az ottani viszonyok között nem könnyen vihető keresztül.

¹ »*Standard*,« 1885. decz. 10.

IV.

VASUTAK VERSENYE A VÍZI-UTAKKAL. A KERESKEDELEM CSOMÓPONTJAI.¹

Volt idő, midőn a vízi-utaknak, különösen pedig a csatornáknak szerepe a vasutakkal szemben, nálunk is élénk viták tárgyát képezte. Tényleges eredménye ugyan-ezen tárgyalásoknak kevés lett, a tervek megghiúsulása azonban — ha nem tévedünk — másnemű okokra vihető vissza, nem mintha a vízi-utakat elítélték volna.

Nem érdektelen tehát látni, mint alakulnak a viszonyok a vas- és vízi-utak között oly országban, mely a természettől bőven meg van áldva vízi-utakkal, s hol a helyes gazdasági érzék párosulva a vállalkozók buzgalmaival s az államok gondosságával, mesterséges csatornák által egészíté ki a természetes vízi-utak hiányait s fokozta előnyeiket.

Már e század elején igen élénk tevékenységet fejt ki a régi 13 állam mindenike, hogy vízi-útjait hasznosítsa, a folyókat egymással, vagy pedig a tengerrel csatornák által összekapcsolja.

Az Egyesült-Államokban a vízi-utaknak két oly háló-

¹ Nimmo és Kupka i. m.

Charles Randolph. *Twenty sixth annual Report of trade and commerce of Chicago*. Chicago, 1884. Továbbá a bostoni, new-yorki s buffaloi kamarák alább idézett jelentései.

zata van, melyet e helyen figyelmünk tárgyává kívánunk tenni.

Ezeknek egyikét a nagy tavak, e valóságos tengerek képezik, melyek a Szent Lőrincz, a ma is jelentékeny *Eric*-csatorna és a Hudson-folyó útján vannak összekötve az atlanti oczeánnal. A másik útrendszer átszeli Amerika legtermékenyebb vidékeinek nagy részét; ezt a »*folyamok apja*« a mexikói öbölbe futó *Mississippi* alkotja hajózható mellékfolyóival. Amaz hivatva van arra, hogy kelet felé, tehát Európával közvetítse a kereskedést, ez utóbbi vízi-út által pedig dél jut közvetetlen érintkezésbe a távol nyugat búzatermelő államaival.

Azon ismert ténynél fogva, hogy a vizen-szállítás olcsóbb a szárazföldinél, azt kellene következtetnünk, hogy a vízi-utak forgalma igen tetemes és legalább jövedelem szempontjából fölülmúlja a vasutakét.

Tényleg azonban éppen ennek ellenkezője áll. Különböző körülményeknél fogva, a vasutaknak sikerült a vizen-szállítást háttérbe szorítani, úgy hogy az ma reájok nézve egyáltalán nem bír a félelmes versenytárs jellegével.

Mind a mellett a vízi utak szűkebb körben ugyan, de jelentőséggel mégis bírnak. Nem képesek versenyezni a vasutakkal, de itt-ott megtartották a helyi forgalmat s mindenesetre módosítják némileg, legalább az alsóbb rangú, tömeges áruknál a vasutak szállítási tételeit.

A vasutak kiépítése előtt a csatorna-hálózat szerepe igen nagy volt. Az államok versenyezve támogatták ezek létesítését. Lassanként alábbhagyott, sőt csaknem egészen megszűnt ez irányban a tevékenység; a kiépített csatornák egy részét javítani és karban tartani sem vélik érdemesnek. A nemzet figyelmét a vasutak nyelik el, melyek a vízi úttal szemben évtizedek munkáját döntötték halomra.

A vasutak kiépítése teljesen magánvállalkozás eredménye, csatornák építésénél azonban az állami hatalom jelentékenyen közreműködött s maga New-York állam több száz mértföldnyi vízi utat létesített; példáját mások is követték. Ez utak költségei a személyek és árúk után szedett vámból fedeztettek. A mint divatba jött az utak kiépítését földek adományozásával elősegíteni, ily adományokban a csatornák is részesültek s a részökre utalványozott területek nem kevesebb mint 4.424,000 acre.¹ Később a vasutak versenye mellett mind kevesebb csatorna épült, a min az apadó jövedelmezőség folytán alig lehet csodálkoznunk s jelenleg ez irányban a tevékenység csaknem teljesen szünetel. Az üzemben tartott csatornák hossza volt 1880-ban 2515 mértföld s a beruházott tőke 175—180 millió dollárt tett ki. Ezen a tekintélyes vízi-uton 21 millió tonna terhet szállítottak, a nyers bevétel 4.725,000 dollár volt, a mi, tekintettel a befektetett összegekre, már magában is szegényes kamatozás, ha pedig a tiszta jövedelmet vesszük, ez a tőke után alig egy százalék. Az államoknak a fentebbi hálózaton kívül 1953 mértföldnyi csatornája volt, de ezeket üzemben tartani ma már nem látják czélszerűnek,² dacára annak, hogy a befektetett tőke közel 100 millió frtra rúg. Az Erie-csatorna, mely legnevezetesebb mesterséges vízi-útja a Szövetségnek, keletre irányuló forgalmában szintén apadást mutat.

	tonna	dollár érték
1874-ben volt a szállítmányok súlya	1.448.172	46 244.875
1876-ban » » » »	941.474	24.411.554
1878-ban » » » »	1.946.602	43.466.806
1880-ban » » » »	2.286.992	59.539.048
1882-ben » » » »	1.139.654	35.222.439

¹ Porter *The West*. 593.

² *Manchester Coop. Society's Annual*. 739. lapon.

E szállítmányok a nyugat mezőgazdasági termékeit foglalják magokban. Ellenben keletről nyugat felé leginkább iparos-készítmények szállíttatnak. Súly szerint ezek is alig mutatnak emelkedést, értékek azonban határozottan emelkedett, mert 1874-ben 8.646,610 dollárral, 1883-ban pedig nem kevesebb, mint 20.547,078 dollárral van kimutatva.¹

Az okok, melyek a vasutakat a vizen-szállítás fölött diadalra juttatták, a következőkben foglalhatók össze.

A vasuti hálózat egy nagy, az Unionnak minden zúgába elnyúló egészet képez. Ellenben a nagy tavak a Mississippitől külön rendszert alkotnak. A vasutak pontosan, gyorsan és főleg nagy távolságokra olcsón közvetítik a szállítást. Míg a vízi-vonalak a dolog természeténél fogva kevésbé pontosak, nem is oly gyorsak s a szakonként beálló akadályok — jégzajlás — kényszerítik a kereskedőt, hogy másfelé is keressen összeköttetéseket.

Főleg »magasabb rangú« áruknál a gyors és pontos szállítás kiváló jelentőséggel bír, éppen ezért azokat főbbnyíre a vasutak nyerik el, s a vízi vonalak versenye csupán az alsóbb osztályú, tömeges szállítmányokra szorítkozik. A díjak tekintetében szabályozó befolyásukat leginkább a búza, tengeri, épületfa, ásványok és egyéb nyers termékeknél éreztetik. A Mississipp-i versenyének jelentőségét csökkenti az, hogy partjain csupán néhány jelentékenyebb kereskedő város van. Hiányzik ama kereskedő osztály, mely a vízi-utat kihasználná, hiányoznak az átrakodásnál szükséges készülékek, elevatorok, éppen ezért az olcsóbb vízi-út, tényleg költségesebb lenne arra nézve, ki azt igénybe akarná venni.

¹ V. ö. *A sketch of the Commerce, Industries and resources of Buffalo*. 1883. Kiadja az ottani »Merchants' Exchange.«

E körülményből fejthető ki azon tény, hogy a vízi- és vasútak közti verseny csak a Mississippi mellett fekvő St.-Louisban, a tóparti Chicago és Milwaukeeben vesz nagyobb arányokat. A vízi-szállítás azonban nagy jelentőségre itt sem emelkedik.

St.-Louis 1880-ban a piaczára érkezett árúk 84 százalékát kapta vasuton s csak 16 százalékot vizen. *Chicago*-ban, daczára a roppant forgalomnak, az árúk 96 százaléka érkezett vasuton, a vízi forgalom 4 %, tehát igen csekély. A nyugati és északnyugati államok termésének fölöslegét a vasutak gyűjtik és viszik piaczkora, onnan újra jórészen ők szállítják a tengeri kikötőkbe is.

Hatalmukat nagyon emeli azon körülmény, hogy egymással szövetkezve levén, a nyugaton lakó gazda termékeit a távol piaczkora könnyen küldheti a nélkül, hogy az átrakodás vagy más kezelési akadályokkal kellene küzdenie.

Sőt a vasutak hajózási vállalatokkal is szerződtek, s a *through lading bills* segélyével az államok legtávolabb részében lakó farmer közvetlen Liverpoolba, Londonba, vagy pedig bármely más európai kikötőbe szállíthatja termékeit. Belföldi vízi vonalak és vasutak közt szintén fordulnak elő ily szövetkezések, de aránylag ritkán s ez nagy mérvben csökkenti amazok versenyképességét.

A Chicagóból keletre irányuló vízi-forgalom, a vasutakéval szemben aránytalanul csekély növekedést, sőt némely czikknél hanyatlást mutat.

A búzánál a viszony talán még legkedvezőbb, 1863—1867-ig, tehát öt év alatt, a vízi szállítmányok 41 millió bushelre rugtak s 1876—80-ban közel 65 millióra emelkedtek, azaz 56.7 százalékkal. Ugyanezen idő alatt a vasúti forgalom 6 millióról 35 millióra, tehát 487 százalékkal nőtt.

1863-ban a lisztküldeményeknek 81 százaléka vizen jött keletre, 17 évvel később már csak 19%-ka, tehát alig $\frac{1}{5}$ -de; a vasúton azonban ez idő alatt a lisztforgalom nyolczszorta emelkedett. A tengerinek tetemes része a vízi-utat választja ma is, de a vasúti szállitmányok tömege itt is fokozottabb mértékben emelkedik.

A Mississippi forgalma, daczára a kiépült vasutak versenyének, a sokszor alacsony vízállásnak és a télen át való szünetnek, tetemesen emelkedőben van. Kitűnik ez New-Orleans kereskedéséből, mely 1871-től gabonában, tengeri és lisztben 1870-ig 1.₂ millió bushelről 16.₈ millióra emelkedett, a mi jórészt a nyugati államok fejlődésének köszönhető, részben pedig a hajózás akadályainak elhárításából magyarázható ki. Mindamellett New-Orleans emelkedése korántsem volt gyorsabb, mint azon forgalomé, mely a keleti partokon fekvő kikötőkbe irányul, s azon állítás igazságát, hogy Amerikában a vízi-utak nem képesek a vasutakkal versenyezni, nem dönti meg.

A déli államok az elszakadásra irányuló háború leverése után gazdaságilag mélyre süllyedtek, s e helyzetből csak pár év óta kezdenek kiemelkedni; természetes tehát, ha azon vízi-utat, mely őket a búzatermő vidékekkel összekötik, bőven kihasználják. E mellett a vasutak egymás között harczokba bonyolúlva, nem méltatták kellő figyelemre azt, hogy azon forgalmat a mely sineiken mehetett volna át, a Mississippi vonzotta magához.

Egészen véve, nincs okunk módosítani azon kifejezett nézetünket, hogy az Egyesült-Államokban a viszonyok és a nemzet tulajdonságai a vasutakat emelték, ha szabad e kifejezést használni, nemzeti közlekedési eszközzé.

A vízi-utak csekély forgalmának s velök szemben a

vasutak túlnyomó hatalmának nem lényegtelen tényezőjét képezi azon csekély haladás, melyet az Egyesült-Allamok a hajóépítés tekintetében tettek. Az előállított hajók tonnátartalma volt 1850-ben 272,218, 1883-ban 263,429, s növekvést, ha egyes kedvezőbb esztendőktől eltekintünk, a közbeeső évek sem mutatnak. Ha meggondoljuk, mily fejlődést tett ez évek alatt a nemzet más irányokban, alig leszünk képesek az e téren mutatkozó stagnatiót fölfogni és megbocsátani. Kivitelét illetőleg a köztársaság külföldi, főleg angol hajókra van utalva, s az atlanti oczeán növekvő személyforgalmát is kizáróan európai vállalatok közvetítik.

Vizsgáltuk a kereskedés eszközeit úgy külön, mint egymással szembeállítva, illő tehát, hogy némileg kiterjeszkedjünk azon helyekre, honnan a kereskedelem kiágazik, a hová viszik a vasutak vonatai s a vizek hajói a puszták termékét. Amerikában a nemzeti élet a gazdasági téren, tehát az ipar és kereskedelem által teremtett nagy városokban éri el tetőpontját. Éppen ezért, míg egyrésztől vázolni kívánjuk ezeket gazdaságilag, másrészt kiterjeszkedünk a nemzeti életnek e városokban nyilvánuló másnemű jelenségeire is. Nem szabad ugyanis szem elől tévesztetni azon fokozódó jelentőséget, melylyel a nagy városok, az ipar és kereskedés központjai, nem csupán mint a nemzet gazdasági életének irányozói, hanem mint a társadalom és politika tényezői bírnak.

E fejezet folyamán föltüntetjük a nyugat két legnagyobb piacának, Chicagonak és St-Louisnak, kereskedelmi és iparos tevékenységét, e mellett óhajtunk kiterjeszkedni az atlanti tenger két kikötőjének, New-York és Bostonnak, vázolására is.

Chicago gyors emelkedése, óriásforgalma eleven, vál-

lalkozó lakói és roppant gazdagságával egyike a legtipikusabb amerikai városoknak. Legnagyobb piacza a nyugati államoknak, élőállatra és szemes termékekre nézve az egész világnak, illő tehát, hogy vele kezdjük a sort.

Columbusból hajnalban indulva, estére hajlott az idő, midőn Chicagohoz közeledtünk. Sem kertek, sem intensív cultura nem árulta el a nagy város közellétét. Csalitos ingoványos talaj terült el alattunk, itt-ott a vasolvasztókból kicsapó láng festé pirosra a Michigan-tó hullámtalan tükkrét. Ezernyi, fából vert ház között értünk a »nyugati gyöngye«, a »parkok városá«-ba.

Daczára, hogy annyira amerikai jellegű, Chicago, lakossága csupán kis részben benszülött, a többi bevándorolt. A benszülöttek kezében van a hatalom mégis.

Azon húsz nemzetiség közül, melyek a városnak 610,000 főnyi lakosságát alkotják, legszámosabbak a németek, vannak 310,000-en. Aztán következnek az »amerikaiak« 143,000-en, az irek 114,000-en, sokkal csekélyebb, de még mindig tekintélyes contingenssel a csehek, lengyelek, svédek és Norvégia szülöttei, a törököt kivéve, minden európai nemzetiség, még »magyarok« is 273-an.¹

Bejárva a *Chicago* folyó mellett elterülő gabona-elevatorokat, épületfával borított téreket — *lumber yards* — végül a vágóhidakat, előttünk állanak a város nagyságának tényezői, s fogalmat nyerünk a forgalomról, mely itt összpontosul, az érdekekről, melyek itt összefolynak.

1853-ban a városba szállított szemes termékek és liszt mennyisége — búzára átszámítva — nem ütötte meg a hét millió bushelt, 1883-ban maga a búza húsz

¹ *Chicago Herald*. 1884. aug. 30.

millió, a tengeri 74, az összes szemes termék pedig 165 millió bushelre rugott.

A város azonban nem csupán mint nagy gyűjtő-medencze bír fontossággal. Az oda bevitt árukat újra szétküldi részben az Egyesült-Államokba, részben pedig Európába. A fentebbi roppant mennyiségből aránylag kevés marad vissza a város fogyasztására.

1883-ban a praeservált marha-, és hordókba pakolt sertéshúson kívül közel 644 millió font húsneműt küldött tovább; 255 millió font szalonnát, 76 millió vaját, 44 millió gyapjút, roppant mennyiségű nyersbőrt, épületfát és zsin-delyt. Ez óriás kereskedéshez számos iparág járul. Ezek között termékeinek értékét tekintve első a mészároosság — *slaughtering and meat packing* — mely 1880-ban 87 millió dollár értékét állított elő. Aztán következik a ruhakészítés, vas- és aczelgyártás, bútorok készítése. 1850-ben az adó alapúl szolgáló tulajdon értéke hét millió, 1883-ban 130 millió dollár volt.¹

A közvetlenül Európába irányított küldemények mennyisége folyton nő. 1866-ban kétezer tonnát sem tett ki, 1883-ban pedig már 455,000-re rugott; az amerikai kivittel legjobb éveiben, 1878—81-ig, hat és hétszázezer tonna között váltakozott.

Nagy forgalma mellett bankjainak transactionái is igen nagy és folyton emelkedő jelentőségűek. A »*clearing house*«-ban kiegyenlített követelések 1879-ben nem kevesebb mint 1.257 millió dollárt képviseltek, mely összeg 1883-ig 2.525 millióra, tehát az öt év előttinek mintegy kétszerezésére emelkedett.

¹ Chas Randolph. *Twenty-sixth annual Report of Trade and Commerce of Chicago.*

E vonásokkal azonban majdnem teljesen vázoltuk Chicago életét és törekvéseit. Gazdaságilag ugyan központja a nyugatnak, de politikailag véve, még Illinois államnak sem, mert az amerikaiak a politikai székhelyeket a nagy iparos és kereskedő városoktól elválasztják s nyugalmasabb helyekre teszik át. Az Unio politikai székhelye a különben jelentéktelen Washington, New-York államé nem New-York, hanem Albany, Illinoisé nem Chicago, hanem az alig 20,000 lakosú Springfield.

A vallásos élet, a nagymérvű bevándorlás és a nemzeti szellem újabb iránya mellett, korántsem bír oly élénk hatalommal, mint azt a tisztán angol telepeken megszoktuk. A tudományos törekvések első pályájokból alig nőttek ki, hasonlót lehet mondanunk a művészetekről is.

Jelentős épületei a monumentális »*City Hall*« és postán kívül, a vendéglők és hirlapok házai; a vasúti pályaházak bármily magasan álljanak is amerikai társaik között, nem érik el azon színvonalat, melyre haladó fővárosunknak ez építmények tekintetében eljutni sikerült.

Vagyonszerzésre irányúl a lakók törekvése. Innen van aztán, hogy habár nagy eredményeket érnek is el egyes irányokban, a társadalmi életből hiányzik még azon sokoldalúság, melyre talán, nem méltatlanul, számítottunk.

Ez egyébiránt megérthető. Chicago helyzeténél fogva arra volt hivatva, hogy nagy kereskedelmi központtá váljék s nincs város a köztársaságban, mely a szállítást tekintve, előnyösebb helyzetben volna. A Michigan tó és sűrű vasúti hálózata összeköti nem csak kelettel, hanem a mexikói öböllel s a csendes tenger kikötőivel is. Közvetlen kereskedést folytat nem csupán Európával, hanem a San-Franciscoból kiinduló vonalak segélyével Chinával és Japánnal is. Az utak, melyek felé kereskedése irányúl, a

köztársaság belső forgalmának főirányait jelzik. Nyugaton mindinkább e város válik irányadóvá. Arai döntők, a keletnek s az óvilágnak híreit, eszméit hirlapjai viszik szét, a farmerek száz meg száz mértföldre fekvő tűzhelyéhez.

Chicago után legfontosabb kereskedő város nyugaton a Missouri és a Mississippi összefolyásánál fekvő *St.-Louis*. Kereskedelmének és iparának tárgyai a viszonyok hasonlóságánál fogva, körülbelül azok mint Chicagóban. A növekvés itt bámulatosan gyors, mert forgalma 1871-től 1880-ig 4.913,000 tonnáról 10.783,000-re fokozódott. Többé vagy kevésbé élénk összeköttetésben áll a nagyobb kereskedő városokkal, azonban leginkább északi Missourit, Kansast, Coloradót, déli Nebraskát és a délnyugatra elterülő vidékek kereskedését tudta magához csatolni, jelentékeny összeköttetései vannak ezen kívül a fölviruló Texassal is. Harmincz év előtt forgalma csaknem kizáróan vízi úton haladt, ma már a vasutak nyerték el ennek is tetemes részét. A növekvés a vasutak forgalmánál sokkal teteme- sebb mint a folyókon, hol egyes irányokban még apadás is észlelhető. A külföldre irányuló teherforgalomnak fő része a vízi-út helyett síneken jut a keleti kikötőkbe: 1880-ban 27 millió értékből 17 millió, New-Orleansba vízi-uton pedig csupán 10 millió.

A vasutak hatalmának egyik jele az is, hogy kiépítésök óta képesek voltak St.-Louist igen jelentékeny gyapotforgalom központjává tenni, holott e czikknek, terméshozzájárulása szerint, a déli kikötőkben kellene összepontosulni. 1880-ban a St.-Louis piaczára került gyapot közel 500,000 bált tett ki.

New-York-ban látja a legtöbb idegen visszatükröződni a birodalom gyors emelkedését. Egyike ugyan a régi

telepeknek, de mai hatalmát és fényét az újabb gazdasági haladásnak köszöni. Kikötője kedvező, e mellett az Erie csatorna kiépítése a nagy tavak termékeny vidékeivel hozta kapcsolatba, s az ekkép megindult fejlődést csak fokozták a nyugat felé mind lázasabb gyorsasággal épülő vasutak, s az előbb alig ismert vidékek természeti kincseinek föltárása.

Az Egyesült-Államok fejlődésökben Európára támaszkodtak s főleg az anyaország viszonyai voltak reájok nézve döntők. Például a gabna bevitelét eltiltó törvények eltörlése után vált csak lehetővé, hogy az Új Világ oly nagy szállítmányokat indítson Anglia felé.¹

Mindez emelkedésnek New-York vette leginkább hasznát, kikötőjében köt ki s innen indul kalandos útjára a legtöbb hajó. Minden új kapocs, mely az új világot az óhoz közelebb fűzte, első sorban e város emelkedésében nyert kifejezést. Itt nem csupán a hajóépítés fejlődésére, nem csupán a gőzzel hajózás eredményeire kell gondolnunk, hanem arra is, hogy mint fentebb érintettük, a szabad kereskedés elveinek fölülkerekedése csaknem végtelen emelkedésnek vált forrásává az Egyesült-Államok kivitelére nézve.

A bevitel tekintetében New-York áll legelől s itt ér partot azon importnak tetemes része is, melyet az amerikaiak oly sokra becsülnek — a kivándorlók.

Kereskedelme azonban gazdagságának nem egyetlen forrását képezi.

E mellett az Uniónak első iparos városa is, daczára

¹ Ez 1846-ban történt. 1845-ben az Egyesült-Államok összes búzakivitele 336,000 dollárt ért; 1846-ban 1.681,000-et, 1847-ben 6 milliót.

annak, hogy versenytársai, Boston, Philadelphia, Baltimore szintén nagy tevékenységet fejtenek ki e téren.

A behozott árúk tekintetében, New-York annyira első helyen áll, hogy kikötőjében sokkal több szállítmány ér partot, mint a birodalom többi kikötőjében összevéve.

Az 1883. év június 30-án végződött kincstári évben a bevétel az Egyesült-Államokba 751.₆ millió dollár volt, ebből New-Yorkra nem kevesebb mint 508.₇ millió esik, míg a többi kikötőkre csupán 242.₉ millió jut, a mi világosan mutatja New-York bevitelének fensőbbiségét. A bevétel főcikkei cukor, kávé, gyapotneműek, selyem, bőrfélék, tea, vas és aczélárúk alkotják.

A kivitel tekintetében forgalma jóval csekélyebb. 1882/3-ban az államok összes kivitele belföldi czikkeken kitett 825.₈ millió dollárt, ebből New-Yorkra esik 362.₅ millió, a többi kikötőkre 463.₃ millió dollár érték.

A kivitt czikkek között első helyen áll a búza, liszt és tengeri, 85 millió dollár értékben; aztán az élelmi szerek — *provisions* — mint szalonna, sódar, hús, sajt vaj, 71 millióval; a gyapot 39.₆ millió értékkel; a finomított és nyers olajfélék 36 millió dollárral szerepelnek.¹

Fensőbbisége a többi kikötő városok fölött nem egészen újabb keletű; már 30 év előtt túlsúlyban volt versenytársai Boston, Philadelphia, Baltimore és New-Orleans fölött, de a mint haladtak az évek, hatalma annál nagyobb, kereskedésének terjedése annál szembeötlőbb lett.²

E folyamat még maig sem akadt meg. A ked-

¹ *Twenty Sixth Annual Report of the Corporation of the Chamber of Commerce for the year 1883/4. New-York. 1884. II. 121—143 lapokon.*

² L. Nimmo 147—152 l.

vező helyzet, kitünő kikötő és sokszoros vasúti összekötetések az első holland települők New-Amsterdamját, kereskedelmi fontosságát illetőleg, London és Liverpoollal egy színvonalra emelték.

Iparának fejlődésére nem kis befolyással bír azon tény, hogy a kivándorlók nagy része itt szállván partra, természetesen itt kísérti meg először szerencsáját, így a gyárosok könnyen juthatnak jó és aránylag olcsó munkásokhoz.

Iparvállalataiba a X. census szerint ¹ 181 millió dollár volt fektetve, a készítmények értéke pedig évente 473 millió. Ipara kiterjed csaknem mindennemű czikkre, főfontosságú azonban a ruhák, italok, vasárúk, nyomtatványok, hús- és szivar és selyemfélék előállítása. Mindez csak magának New-Yorknak tevékenységére vonatkozik, s ha ehhez számítjuk a vele összefüggő Brooklynnak iparát, mely maga akkora város mint Chicago, továbbá Jersey Cityt 120,000 lakosával, fogalmunk lesz azon gazdasági érdekekről, melyek a Hudson partján csoportosulnak, s érteni fogjuk, miért nem képesek a birodalom régi fővárosai, Boston és Philadelphia a New-Yorkkal folytatott küzdelemben fölülkerülni.

Az ipar és kereskedelem fölvirágzása, a bankok és pénzpiacz kifejlődése nélkül nem volna lehetséges, New-Yorkban megtörtént ez is. A pénzpiacz középpontját a *Wallstreet* képezi; e köré csoportosulnak a bankok különös stílyű épületei, nem messze vannak a petroleum, gyapot stb. tőzsdék, a lázas futkosás elárulja, hogy a legmodernebb hatalom, a »mindenható dollár«, foglalja el a járókelőket.

A New-Yorkban folyó üzletek legvilágosabb képét a *clearing house* transactioniái nyújtják. Ez intézmény 1853. óta

¹ II. kötet. 381 és 417—9 l.

áll fönn s az ott 30 év óta lebonyolított ügyletek dollárookban számítva 725.655.057,805 óriási tételt adják, azaz minden évre több mint 24 milliárdot, mihez valóban alig kell több commentar.¹

Érintettük, hogy a félszázadnál alig idősebb Chicago legtisztább jellemzője a modern amerikai városi életnek. Kiemeltük a falai közt folyó üzelmeknek sivár egyoldalúságát. New-York már részben más jeleget mutat. Az ötödik avenue fényes palotáiban az aranykorszak szülötte, a szabad köztársaság pénzaristocrátiája székel. Azok kik közülök vagyonuk eredetét a virginai dohány-kivitel éveire vihetik vissza, mint az Astorok, Lorillardok gögösen nézik le a Wallstreet tőzsdéjén meggazdagult üzéreket. A sok új és teljesen modern dolog közt van itt-ott egy vonás a multból is, mely kellemesen hat meg.

Lenn a Broadway alján, közel a híres Castle Gardenhez, hol kivándorlóink partot érnek, a zajosan gyűrűző élet kellő közepén, árnyékos temetővel övezett templom áll, mely körül, nem háborgatva senkitől, a zaj daczára is nyugodtan pihennek a puritán ősök s az 1812-iki háború áldozatai. Ó-Anglia ködös ege alatt képzeljük magunkat egy pillanatra, hol a jelen minden fénye és hatalma sem tudja kiölni az élő nemzedékből a kegyeletet azok iránt, kik a nagyság és hatalom alapjait megvetni segítették.

New-York élete bűnben és erényben egyaránt gazdag. Elénk tárja az iparkodás és erély azon csodáit, melyeket az elénk amerikai szellem aránylag rövid idő alatt megteremteni bírt. Philanthropicus intézetei nem egy nagylelkű alapító emlékét őrzik; palotáinak kivitelében a még ki nem fejlett, meg nem tisztult izlés, ragyogni-vágyás küzd az

¹ *Twenty sixth annual report, stb. 215. l.*

antik idomokkal s az óvilág eszméivel. Társadalmi és közéletében a múltból örökölt eszmék harcznak az új nemzedék romlottságával s az Európában hajótörést szenvedett százazrek laza erkölcsi nézeteivel. A *Boweryt* övező szűk, piszkos utcák bűnei mit sem engednek a londoni *East-End*, vagy Páris proletárai által lakott negyedek sötét vétkeinek.

A szabad föld s a mezei élet nemesítő hatását nem vehetjük észre azon tömegeken, melyeket a sors vagy saját vágyaik a nagy városokhoz kötnek, melyek az oczeánon átkelve, csak tevékenységek helyét változtatták meg, de nem egyszersmind erkölceiket is.

Bostonra, azt hiszem, kellemesen fog visszagondolni minden idegen. Más légkör az, mely itt körül fog, fenköltebb eszméknek, a műveltségnek, nemesebb törekvéseknek illatát érezzük mindenfelé. Itt még sok olyan ember van, ki daczára az ellenkező irányzatnak, makacsúl ragaszkodik a régi puritán erkölcsökhöz ma is. Talán ennek is róható föl, hogy a város az anyagi téren nem tett múltjához mérten oly haladást, mint társai. Mind a mellett a kivitelt tekintetében megelőzi nem csak New-Yorkot, hanem Baltimoret és New-Orleanst is; a behozatalnál már a második.¹

New-England államai a legiparosabbak közé tartoznak a szövetségben s ezeknek középpontját Boston képezi, mely iparára nézve maga is a negyedik helyet foglalja el 130.⁵ millió dollár értékű évi termeléssel.

A gyapjúkereskedésnek maig is élén áll, s e nevezetes czikkből több forog piaczn mint bármely más város-

¹ L. az idevágó táblázatokat Nimmo i. művében 148—9 l.

² A X. census II. k. 379 l.

ban, nem csupán Ausztráliából, hanem Londonból is szállít be nyers anyagot földolgozás végett. A csizma és cipőgyártásban régi jó hírnévvel bír, melyet sikerült maig is fentartani.

Igen fontos nem csupán Bostonra, hanem az egész államra a halászat. Egykor, midőn az ipar fejletlen volt, a lakosság fő kereseti forrását képezte s ennek emlékeül a bostoni »*State House*«-ban maig is ott függ egy-mesterséges tőkehal, hogy az utódokat gazdagságuknak e főeszközére figyelmeztesse. 1883-ban a bostoni halászati hivatal szerint a mackerel fogás 226,000 hordóra rúgott, 1882-ben 378,000-re. Ugyancsak 1883-ban a tőkehal-fogás 203,000 mázsa volt, 1882-ben 663,000. E halaknak szállítása, bádogdobozokba csomagolása — *fish canning* — fontos iparág jelentőségével bír és számos egyénnek ad foglalkozást.¹

Mint pénzpiacot jelentőségben csupán New-York előzi meg.

Azon irány, melyben ma a Szövetség halad, az északi államokban, főleg pedig Massachusettsben, melynek fővárosa Boston, vette eredetét. De míg Új-Angliának főleg pedig Bostonnak népe nem veti magát oly tartózkodás nélkül a mindenható dollár igájába, az új államok és új települőknek ez képezi egyetlen ideálját.

A keleti partokon, mint érintettük, még Philadelphia és Baltimore, délen New-Orleans a legnevezetesebb kereskedő városok, s az első az ipar terén is kiváló állást foglal el.

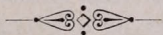
A birodalom belsejében, Chicagón és St.-Louisn kívül, melyek forgalmát vázoltuk, még számos hely bír nagy kereskedelmi fontossággal. *Milwaukee* a Michigan tó part-

¹ Az adatokra nézve l. *Thirtieth Annual Report of the Boston Board of Trade*, Boston, 1884. J. F. Cotter and Co.

ján versenytársa Chicagónak s az első sörtermelő hely a birodalomban. *St.-Paul* és közel hozzá *Minneapolis* Minnesottában, a Mississippi mellett, az állammá csak imént emelt Dacotának és Minnesottának szolgálnak piaczúl. *Duluth* a Lake Superior nyugati szegletében, bár még aránylag csekély lakosságú, de az északi pacific pálya megnyitása óta rohamosan emelkedik s nem sokára nagyon nevezetes kereskedelmi jelentőséget fog nyerni. A tavak mellett ezeken kívül még egész csomó nagy kereskedő város terül el. *Detroit* a Huron és Erie tavak között, *Buffalo* az Erie csatorna mellett, továbbá *Peoria*, *Cleveland*, *Toledo-San-Francisco* Californiának, *Portland* pedig Oregon és a Columbia folyó termékeny vidékein termett búzának szolgál piaczúl.

A fejlődő nyüzsgő élet közös vonása mindeniknek; mindenikben megtaláljuk többé-kevésbbé ugyanazt az élelmes kereskedő osztályt, ugyanazon merész vállalkozókat, melyeknek az Egyesült-Allamok annyit köszönhetnek, s a melyek egy egészszé fűzve össze, a harminczkilencz államot, nem csupán az anyagi boldogulás hatékony tényezőjét képezik, hanem a politikai összetartozóság érzetét is nagy mértékben előmozdítják.

V.

NÉPESSÉG.¹

A nagy köztársaság megalapítóinak elődei oly nép voltak, melyet nem csupán az anyagi jólét és boldogulás után vágyódás, hanem főleg a vallási és politikai szabadság szeretete hajtott e távol, lakókban gyér, de veszélyekben, ismeretlen csapásokban annál gazdagabb vidékre.

A munka szeretete biztosítékát képezte az anyagi haladásnak, az erkölcsi fogalmak tisztasága kedvező kilátást nyújtott a fejlődés további irányára nézve.

A függetlenségi harcz alatt élt nemzedék vezérlő alakjai, érezve az általok kivivott szabadság becsét, menedéket kívántak nyújtani mindazoknak, kik menekülve az ó-világ zsarnokai vagy nyomora elől, partjaikra jöttek új hazát keresni. Ez a politika igen előnyös volt gazdasági szempontból is. A bevándorlók nem késtek Európa haladó művelődésének eredményeit átültetni s a tőlök eredő új

¹ *Compendium of the tenth Census of the United States.* Washington, 1883. Két kötet.

Foreign Commerce and Navigation, Immigration and Tonnage of the United States for 1885. Washington, 1885.

Dr. Szabó József, *Észak-amerikai utam vonala.* Budapest, 1883. A Term. tudományi társulat kiadványa.

William Hepworth Dixon. *White Conquest.* 1876. Lipcse, Tauchnitz.

nemzedék rohamosan szaporítá a csillagos lobogó alatt élő polgárok számát.

A szabadelvűségtől, melyet a már sirba szállott nemzedék követni jónak látott, sokáig nem tértek el az utódok sem. A nemzetiségi, sőt faji ellentétek surlódása, bár bizonyos fokig mindig létezett, nem volt elég ok reá, hogy e politikához hűtlenné legyenek. E tekintetben csak legutóbb állott be változás.

Igy történt aztán, hogy nemzetiségek, sőt népfajok tekintetében ma tarka mozaik az Egyesült-Államok népeisége, melyek azonban a lehető szabadság uralma alatt, az anyagi siker által kiengesztelve, türhető békében és egyetértésben élnek egymás mellett.

Nem lehet azonban joggal mondani, hogy az ellentétek elsimúltak, a különös nemzeti vonások már teljesen elmosódtak volna. A nagy köztársaság lakói nem homogen nemzet maig sem, a folytonos bevándorlás nem is igen engedi, hogy azzá legyen. Az első települők spanyolok voltak, s főleg a déli részeken terjeszkedtek szét. Városaik azonban, daczára meszsze viszanyúló multuknak, kiváló jelentőségre évszázadok alatt sem birtak emelkedni.

Az északkeleti partokon megtelepült angol-szászoknak volt föntartva a dicsőség, hogy a nagy államok és nagy jövő alapjait megvessék. E települők közé azonban holland, helvét, sőt már igen korán svéd és finn jövevények keveredtek. A természetes termékenység mellett a népesség számban folyton emelkedett s az új köztársaság lakosait az 1780-iki első népszámlálás 757,000 négeren kívül 3.172,000-re teszi. Részben természeti akadályok, részben pedig politikai tilalmak folytán a népesség legnagyobb részt az atlanti partokon maradt s csak kevesen vállalkoztak arra, hogy áthatoljanak a hegységeken és öser-

dőkön. A mult század végén a 13 szövetségzett állam népe jó részben földművelő. A városok jelentősége csekély s csakis hatban lakik nyolczezernél több lakos, Philadelphia azonban máris többet számlál negyvenezerrel, New-York 30,000-nél, Boston alól maradt a huszezeren; Baltimorenak, melyet ma az amerikai büszkén nevez a »szobros városnak« mindössze 13,000 lakója van. Később azonban a fejlődés más irányt vesz, a népesség mind nagyobb arányban tódul a városok felé; ma vidéken jóformán csak az lakik, a ki kénytelen. A régi városok fejlődése éppen ezért, főleg az utolsó évtizedek alatt, vált rohamossá, másrészt azonban fontos központok támadtak a keleti partokon kívül az ország belsejében, sőt a Pacific mellett is, a szellemi és anyagi hatalom, mely egykor csaknem teljesen a régi államok nagy városaiban csomósult, kezd átmenni, legalább részben, az új központokra. A városok fejlődésére nézve nem érdektelen a következő kimutatás.

Év	Az összes népesség	Városokban lakik	Az összes népességből
1790.	3.929,000	131,000	3.4 %
1810.	7.239,000	356,000	4.9 «
1830.	12.866,000	864,000	6.7 »
1850.	23.191,000	2.897,000	12.5 »
1870.	38.558,000	8.071,000	20.9 »
1880.	50.155,000	11.318,000	22.5 »

Ez a jelenség megfejtethető. Minél több gépet alkalmaznak a mezei gazdaságban, annál kevesebb kézre van szükség a vidéken. Ellenben az iparnak és a kereskedésnek fejlődése mind magasb béreket és keresetet biztosít a városok lakóinak. Reájok száll át a hatalom és gazdagság egyaránt. Ez okokhoz még egy más, de nem kevésbé

hatékony járul. A vidéken való élés kevés örömet és szórakozást nyújt. A falunlakás korántsem bir oly vonzó erővel a társaságért rajongó amerikaira, mint Britannia fiaira.

Másrészt a városoknak is vannak nagy és alig ellen-súlyozható hátrányai. Oly embernél, ki már fejlett jellemmel, határozott életiránynyal merül küzdelmeik és élvezeteikbe, a legfensőbb fokra fejtik ki az erélyt és tevékenységet. Ellenben nem valók arra, hogy akár erkölcsi akár physikai tekintetben a jellemek ideáljait állítsák elő. Éppen ezért gyors növekvésöket sokan nem is tudják jó szemmel nézni, s éppen azok körében, kik erkölcsi és értelmi tekintetben a nemzet aristocratiáját képezik, élénk az ellen-szenv azon határozott, és nehezen legyőzhető irányzat ellen, mely a városokat a nemzeti életnek úgyszólván kizáró központjaivá teszi.

»Megszoktuk,« írja Amerikának egy lelkes fia, »hogy dicsekedjünk városaink növekvésével, óriási forgalmukkal, kereskedőink vállalkozásaival, költséges építményeinkkel. Népünk inkább és inkább hajlandóvá lesz a falut elhagyva városokban öszetolúlni. Nekem azonban úgy látszik, hogy a nemzetnek többet kell félni, mint remélni e nagy városoktól. Ezek nem csupán az értelmi élet és kereskedelem, hanem a lázas túlcsapongás és romlottságnak is székhelyei. Növekvésök nagyon gyors volt arra, hogy egészséges legyen. A vagyon szerzése nagyon könnyen ment. A népesség nagyon különböző s a legvagyonosabb városok a legromlottabbak — bizonyos, hogy városaink emelkedésökben nem javulnak is egyszersmind. Veszélyes irányzatok vannak ezek életében, melyeket le kell győzni, különben kifejlének és veszélybe sodorják a köztársaság létét.«¹

¹ Contemporary Review. 1881. *City Life in the United States.*

A nagy continens belsejét francziák kutatták föl először, de nem hagytak hátra fölviruló telepeket. E munkát, a Potomac és Hudson mellől kiinduló angol úttörők végezték. A népesség növekedésével természetesen mindig mélyebbre hatoltak. A terjeszkedés nem ment minden szabály nélkül. Áttekintve a település egész menetét, némi törvényszerűséget fogunk észrevenni. A főtöbblől apró csoportok válnak ki, s üzetve akár a kalandvág, akár a jobb haza után törekvés által, fölkeresik azon pontokat, melyek céljaiknak leginkább megfelelnek. Ez elszórt előőrsök s a főtömeg között, olykor megszakad minden összeköttetés, illetőleg lakatlan területek teszik nehezzé az érintkezést. Az új telepek azonban folyton nőnek s évek multán lassanként köztök s a főtömeg között egy eleinte keskeny, de mindig erősülő szalag képződik; e szalag az új jövevényeket jelzi. Mig végül az egészet magába öleli a népnek mindenfelé kiterjedő áradata.¹

Az összes népesség szaporodását százalékokban kifejezve a következő számok mutatják:

Évek	Szaporodás tiz év alatt		Évek	
1800.	35. ₁	%	1840.	32. ₆ %
1810.	36. ₃	»	1850.	35. ₈ »
1820.	33. ₁	»	1860.	35. ₆ »
1830.	33. ₅	»	1870.	22. ₆ »
			1880.	30. ₀₈ »

Eltekintve tehát az utolsó években beállott viszonylagos apadástól, a növekedés bámulatosan állandó volt.

A fekete népesség oly szerepet játszik a nagy köztársaságban, ethnographiai tekintetben annyira elüt a

¹ *International Review*. 1875. Jan. Febr. 133 l. idézve *First Century* 226.

fehérektől, hogy megérdemli a figyelmet, mily önálló vonásokat tanúsít a szaporodásnál.

Évek	A színes népesség	
	az összesnek	nőtt az előző tíz év alatt
1790.	19. ₃ %	
1800.	18. ₃ »	32. ₃
1810.	19 »	37. ₅
1820.	18. ₄ »	28. ₆
1830.	18. ₂ »	31. ₄
1840.	16. ₈ »	23. ₄
1850.	13. ₃ »	26. ₆
1860.	14 »	22
1870.	12. ₇ »	9. ₂ ¹

Az 1860—70. közti évtizedben szabadultak föl a négerék s a csekély szaporodás, melyet épp ez idő óta fölmutatnak, a mellett szól, hogy viszonyaik gyökeres változása reájok nézve, legalább egyelőre, előnyös nem volt.

A bevándorlók legnagyobb contingensét a britt szigetekén kívül, mondhatni kezdettől fogva, *németek* adják. Már a XVIII. század irói úgy beszélnek rólok, mint a kik szorgalmuk és takarékoságukkal Pennsylvaniából kiszorítják az oda özönlött ireket, s ma, habár el vannak is szórva az egész Unioban, kétharmad részök Buffalótól nyugatra lakik. A svájcziai is tekintélyes számmal szerepelnek már az első települők között, s ez időben nem egy ma is virágzó várost alapítottak.

1820-tól kezdve 1880-ig Nagy-Britannia, Irlandot is ideértve, 4,698,000 bevándorlóval gyarapítja a köztársaságot, ebből azonban három milliónál több ir volt. Németország három millió lakosát veszíté el ez úton, ellenben Francia-

¹ *First Century* 231.

országból csak 313,000 költözött át; 306,000, tehát valamivel kevesebb, a scandináv félszigetről. Monarchiánkból 65,000 egyén vándorolt ki; előbb csak szórványosan, a tömegesebb átkelés a közel mult évekre esik. Azonban a maga adóját megfizette minden európai állam, még Orosz és Törökország is. A chinai bevándorlottak számát 1855-től 1883-ig 274,000-re teszik, de ezeknek körülbelül fele újra visszatért szülőföldre.¹ Ma a bevándorlási tilalom fennáll ugyan, de ennek daczára évenként számos chinai-val szaporodik az Államok népessége, kik az Unioba rendszeren brit Columbia felől szöknek át.

Annyi idegen között a kapesot, mely a különböző elemeket összetartja, az angolszász vérből leszármazott *amerikai* képezi. Modosult nem csupán a clima behatása folytán, hanem egyéb természeti és gazdasági viszonyokon kívül az idegen nemzetiségek beolvadása által is. Ma már a brit szigetek lakói s az amerikai nagy köztársaság urai, úgy physikai mint szellemi tekintetben eltérnek egymástól, sőt sok részben ellentétben állanak. Az eredetileg zömök, izmos nép felnyúlt, szikár utódoknak adott létet. A tagokból eltűnt a duzzadó erő, de nem a jellem energiája. De ez erély is némileg más irányokban pontosul össze. A hajós nemzet ez ága megszűnt a nyílt tengereken szerepet játszani, s a parti hajózáson túl emelkedni nem bír.

Az iparos találmányok büszkeségének egyik főtárgyát képezik, de nem szereti még sem a nehéz, kimerítő munkát. Példabeszéddé vált, hogy »az igazi amerikai soha sem veti le kabátját, hogy dolgozzon,« azaz nem tud egész szívvel hozzá látni a nehéz munkához. »Mi lenne az amerikai ipar bevándorolt munkások nélkül? Hiszen a *yankee*

¹ L. *Amer. Almanac* 27-ik lapján.

nem való arra, hogy mesterséget tanuljon, meg van elégedve, ha mások munkájának gyümölcseivel vásárt üzhet.«¹ Annál nagyobb erővel és kitarással fordul azonban a foglalkozások azon ágai felé, melyekre hivatást érez. Mint kereskedőt, vállalkozót, alig van nemzet, mely felülmúlná; nem annyira zárkozott, rideg még sem, mint az angol. Ott, hol a modor faragatlansága e törekvését meg nem hiusítja, előzékeny, bőkezű, igazán *gentleman*. A pénzzel éppen oly könnyen bánik, mint a hogy azt szerezni tudja. Rugékony lelkét a meghiusult kísérletek le nem verik, sőt törekvéseit még magasabbra fejtik ki. Hazája nagyságára, szabadságára, nemzete szabadelvűségére mód nélkül büszke. Mind az a mit Amerika szépet és nagyot fölmutathat, a »legelső és páratlanul áll a világon.«

Daczára azonban ennek sokszor csodálatosan hideg sőt profán a nagynak kijelentett nemzeti czélok iránt.²

Szeret ragyogni, fényelegni, de ritkán hatol az igazán nemesnek, a valóban szépnek forrásáig. Az egyes városoknak sokszor pompás és mindig »igen drága« középületei, a

¹ *Illinois Staatszeitung*. 1884. aug. 29. *Contemp. Review*. 1884. Június.

² A közvélemény azt kívánta, hogy emeltessék végül Washington emlékére oly építmény, mely méltó legyen a nemzet atyjához. Az obelisk formáját választották oly kikötéssel, hogy az, melyet emelni fognak, legyen legfelségesebb és legszebb a világon. »Az építkezést a szövetség fővárosában a 14-ik utcához közel meg is kezdték. A rendelkezésre álló 230,000 dollár azonban mihamar elfogyott, 1876-ban már a congressus szavazta meg reá a költségeket, de az obelisk még sem lett a »legmagasabb a világon.«

Végül megtörténik a leleplezés 1885. februárjában, »nagyon hideg van,« írja a *Times*, »a higany majdnem 0-ra száll le s a türelmetlen néző tömeg lábait melengetve akkora zajt üt velök, hogy a szónokot éppen nem, sőt a zenekart is alig lehet hallani.«

gazdagok palotáinak szépsége elűtnek a többség izlése és igényeitől.

A washingtoni capitóliumtól, »mely bizonyára a legpompásabb középület a világon,« alig egy kődobásnyira, hitvány fakaliczkák emelkednek, nem imponálva még tisztaságukkal sem.

Eszménye a fölkapott — a *selfmademan* — ki saját erejéből emelkedett magasra; de nem hiányoznak e felfogással ellentétes áramlatok sem. »New-Yorkban dolláraid száma, Philadelphiában őseid, Bostonban műveltséged szerint fognak becsülni.«¹ Minden körmönfont ügyessége mellett is, sok tekintetben naiv, fejletlen fölfogást árul el. »Nagy terjedelem, a nyerstömeg, a censusnak a nemzet emelkedését mutató nagy számai képezik büszkeségöket. Épp úgy, mint a rómaiak, imádják a mennyiséget.«²

Valódi conservativismussal természetesen nem bír, de alig is bírhat. Reá nézve minden a jelen és a jövő. Fölcsillámlik azonban sokszor a tudat nála is, hogy a múlt a jövő szülője, innen az előszeretet a múlt iránt, ha egyébert nem, legalább azért, hogy az összehasonlítás által annál boldogabbnak tűnjön fel a jelen. Az ismeretlen, a veszélyes vonzza őt, épp úgy, mint azon nép jobbait, melyből fakadt. Büszke a csillagos lobogóra, mely hazája nagyságát, nem volt alkalom fiainak szabadságát jelzi, de ez érzelem mélységét még kiprobálni. Az elnyomás, a szükség és megpróbáltatás napjai még nem következtek el.

Szívósan ragaszkodik eszményeihez, de ezek köre szűk. Jellemét az élet harcza s nem az iskola könyvei közt fejti ki, — de e közéletben bár nem hiányoznak a nagy eszmék, a fenkölt törekvések sem, sok mégis a

¹ Közmondás.

² *North Am. Acview.* 1885. nov. 450.

vulgaritas. Az amerikai »*smartness*« hiressé vált. Mig térben és pénzben csak nagy mértéket ismer, az idő tekintetében kissebbel mér, mint mi.¹

Külön nemzeti irodalommal, művészettel, mely a nemzet belső világát, küzdelmeit, kedélye mélységét föltüntetné, maig sem bir. Írói, költői, művészei legtöbb esetben annyira el vannak töltve európai szellemmel és eszmékkel, hogy nem juttathatják a nemzet sajátos vonásait kifejezésre.

A vallásnál is sokkal inkább megelégszik a formákkal, mint azon nép, melynek legdúsabb sarja, s a mely neki e tekintetben is példányul szolgált.

Barátja a sportnak, minden formájában, s alacsony foglalkozás mellett sem szeret lemondani a kényelemtől, sőt fényűzésről. A végrehajtó hatalom fejét az elnököt lehető egyszerűséggel veszi körül, megkívánja tőle a democraticus formák tiszteletét, de magánéletében, hoteleiben oly pazar fényre vágy, a mi kielégíthetné XIV. Lajost is. Általában a hiúság, a léhaságok és divat után törekvés növekvőben látszik lenni.²

¹ Az északi pacificon utazva, közel Bismarkhoz, útikönyvem egy régi erősségre »*old fort Lincoln*« tett figyelmessé, mely a Missouri mellett fekszik. Annyi új dolog között örültem, hogy látok már valami régit is. Csalódtam, a »régik« vár alig volt tíz tizenöt éves. És ilyen esetek sűrűn fordulnak elő, míg végre az utas maga is kezdi elveszíteni régi, öröklött fogalmait.

² Ez állítás igazolására szolgáljanak a következő számok. Az Egyesült-Államokban volt :

	1870-ben.	1880-ban.
Borbély és fodrász	24,794	44,851
Dísz-toll csináló	1,169	3,399
Czukrasz	8,219	13,692
Keztyű-csináló	2,329	4,511
Pipereárusok, varrónők	92,084	258,401
Kárpitosok	2,490	5,013
Tükör és keret-csináló	970	2,503
Korcsmáros	14,362	68,461
Pinczér és pinczérnő	1,245	22,803
1870-ben a varrónőket a szabókhoz sorozták, ennél fogva itt		

Szabadelvűsége ismer határokat, sőt könnyen túlteszi magát elődeinek hagyományain, a mint ezt a chinaiak kitiltása, a mi tótjaink s az idegen földbirtokosok ellen folytatott izgatás mutatja. Magának a húsz év előtt lefolyt nagy háborúnak is sokkal kevesebb idealis oka és sokkal mélyebb gazdasági háttere volt, mint hinni szeretjük, s a nagy köztársaság fiai ez esetben sem tagadták meg a gazdasági érdekek tekintetében mindenkor táplált gyakorlati érzékeket.

Foglalkozva ekkép az amerikai jellemével, át kell térnünk ama további alkotó elemekre, melyek a nemzetet képezik.

Minden európai nemzet közül az *ír* volt az, mely legsűrűbb csapatokban bocsátá ki vállalkozóbb fiait az ó-világ felé. És daczára szerencsétlen helyzetének, a kívándorlottak sokáig forró szeretettel függtek honuk sorsán. Milliönként küldték haza a megtakarított dollárokat, s a régi hazában maradtak maig is hathatós támogatást nyernek úgy pénzben, mint erkölcsi tekintetben, elkeseredett küzdelmeik között Amerikából.

A hosszú szolgaság nyomait viselik sokáig új hazájokban is. Aránylag kevés adja magát a földművelésre. Leginkább a városokba tolúlnak össze, és élnek mint munkások és cselédek. De sikerrel működnek magasabb foglalkozásaikban is; nem egy híres ügyvéd vagy gazdag kereskedő soraikból kerül ki. Politikai tekintetben meg éppen nagy

a nagy növekvés 1880-ban csak látszólagos. Nem tulajdonítva túl nagy fontosságot a census fentebbi számainak, azt még sem fogjuk eltagadhatni, hogy az általános irányt egészben véve feltűntetik és éppen ezért igen érdekes következtetésekre szolgálhatnak alapúl. (L. egyébiránt *Occupations of the people. American Almanac.* 268—270. lapokon.)

hatalommal bírnak. Szorosan összetartanak s ügyes vezetésök emeli számszerű súlyuk értékét; az »*Irish vote*« döntőleg szerepelt nem egy választásnál. Egyes városoknak, sőt magának New-Yorknak kormányzata sok éven át közöttük volt s a romlottságot, párturalmat, mely itt uralkodott, egyenesen nekik rójják föl, s bizonyára nem kis részök van azon ellentétek megteremtésénél, a melyekbe az Egyesült-Államok az anyaországgal több alkalommal jutottak. A politikai okok mellett azt sem veszik jó néven, hogy nagy részök katolikus.¹ Beolvadásuk módosítá a nemzet jellemét, s fokozta a lázas, ideges vonásokat.

Daczára azonban minden ellenszenvnek, nem nélkülözhetők, mert legnagyobb részük oly pályákra lép, melyekre a nagy köztársaságban kevés ember szánja el magát, e mellett angolul beszélnek, a mi politikai szempontból újra igen becses tulajdonság.

A *német* inkább társadalmi és gazdasági szempontból, mintsem politikailag bír nagy fontossággal. New-Yorktól kezdve San-Franciscoig, az északi pacific-vonal új telepítvényeitől le Texas és Floridáig vele mindenütt találkozunk. Szorgalma, takarékos élete, munkássága biztosítja a sikert törekvéseinek. Oly helyen, hol tömegesen laknak, mint Wisconsin vagy Minnesotában, sehol sem hiányzik a zene-egylet, a tornaclub vagy dalárda, a mi határozottan nagy előnyükre van a többi nemzetiségekkel szemben. Gyors szaporodásuk, életrevaló tulajdonaik s anyagi sikerük mellett, mihez még Európában elért nagy befolyásuk is járul, sokan kezdenek féltékenyen tekinteni rájuk.

¹ A radikálisok nézete szerint legjobb lenne, ha minden ir megölne egy négert, így kiveszne a néger s az ireket föl lehetne akasztani mind. Freeman. *Some Impressions of the United States* 138. lap.

Kiemelik, hogy bevándorlásuk milyen nagy arányokat vett; hogy egyes nagy városokban több a német, mint az amerikai. Nyugaton egymás mellé lapulnak, mint ősszel a falevél. Szeretik a társaságot, de leginkább saját nemzetiségüekkel szövetkeznek. Külön intézményeket alkotnak s külön iskolákat nyitnak gyermekeik számára. Rendelkezővel mindazon tulajdonságokkal, az élénk politikai érzéket kivéve, melyek az államok és nemzetek nagyságának sarkkövei, elűtő nyelvök, szokásaik, világnézetök mellett könnyen felköltik a kérdést, vajjon nem fognak-e államot alkotni az államban. A német becsüli az amerikai kitartása, merészsége, vállalkozó szellemeért, és mindenekfölött, mert képes a *self-government*-re, de ez minden. Egyebekre nézve a nagy európai nemzetekkel szemben, az amerikai még is csak colonialis nép előtte. ¹

Ugy látszik azonban, hogy e tekintetben az amerikaiak aggódása túlzott. Sokkal több alapja van Bismark panaszának, hogy nagyon is könnyen feledik elhagyott hazájokat s korántsem tanúsítanak annyi szívós ellenállást a denationalizálással szemben, mint nálunk. Sok helyen az első, Amerikában felnőtt nemzedék sem érti apái nyelvét, a mint ezt nem egyszer volt alkalmam tapasztalni. Európából kivándorolt németek örömet érintkeznek egymás közt is angolul, mihelyt képesek reá. ²

¹ *Atlantic Monthly* october 1872. id. Jannetnél 430—5 l.

² 1884. oct. 12-én Buffalóban létemkor Schurz Károly a legkitünőbb német államférfiú és szónok beszélt a *Music Hall*-ban a republicanusok jelöltje, Blaine ellen. A nagy és diszes terem színig megtelt többnyire német hallgatókkal, és Schurz, ki még maga is Németországban született és a mint érintettük nemzetének legkitünőbb képviselője túl az oczeánon, lelkes és igazán szép beszédét angolul mondta el. Aztán a »*Wacht am Rhein*« következett újra angolul, és ezt mind senki sem találta még csak különösnek sem.

Érzik nagyon jól, hogy az a világ, melyet az angol nyelv nekik megnyit, sokkal tágasabb és szebb is annál melynek napja Bismark.

Más tekintetben azonban mély nyomot vágnak az amerikai életben. Eszméik, gondolkodásuk, bölcseleik sokat módosítottak az amerikaiak régi, Britanniából örökölt vagy *New-England*-ben kifejlett nézetein. Az amerikaiak eszméi, fogalmai, fölfogása az életről kezd inkább német vagy francia lenni, jegyzik meg magok az angolok, s ügylátszik, hogy ez esetben is igazuk van.

Az atheismusnak, a radicalis nézetek támogatóinak jó része a németek közül kerül ki s kiméletlenül pártolják Büchner, Vogt, vagy Haeckel eszméit. A legveszélyesebb sociális izgatók németek, s hogy munkájok, mely első sorban honfitársaik nézeteinek módosítására irányúl, mennyire nem sikertelen, mutatják azon sociális színezetű mozgalmak, melyeknek a szabad köztársaság most aránylag oly gyakorta színhelye, s a melyek rendesen oly városokban törnek ki, hol németek sűrűn laknak; ez irányban azonban a nagy események még hátra vannak.

Találni németet minden foglalkozásban, de határozott előszeretettel vannak a mezei gazdálkodás iránt; a német sörfőzők és korcsmárosok száma túlnyomó. Sokat tettek az aesthetikai érzék kifejlésére főleg a zenét, éneket, s a háztartás vitelét és berendezését illetőleg.¹

Daczára az éveken át folyt háborúnak, a congressus határozatainak s az északi államok törekvéseinek, *néger kérdés* Amerikában még mindig létezik. Itt már nem is nemzetiségi, hanem faji ellentétéről van szó s a dolog természetéből foly, hogy ez az ellenszenv mélyebben fészkel mint az, mely az európai népek közt kifejlett.

¹ V. ö. Dr. Szabó J. *Észak-amerikai utam vonala.*

Daczára az elméleti szabadságnak a néger tényleg még sem birt fehér honfitársával egy színvonalra emelkedni, legnagyobb részök alárendelt helyzetben van, s azon csekély számszerű emelkedés, melyet a felszabadítás után tettek, mutatja, hogy a szabadság levegője kevésbé vált hasznukra. Egyébiránt általában békés, engedelmes népfaj, mely új honában, daczára minden szenvedéseinek, jobban érzi magát, mint az ősi sivatagokon.

A legutóbbi census alkalmával közölt adatok föltűntetik a népesség eloszlását a legnagyobb hőmérsék szerint. Legsűrűbb azon vidékek népessége, hol a legnagyobb hőmérsék 95—105° (Et) közt változik. A négerök csaknem mind ezen helyekre csoportosulnak, úgy hogy 6.580,000-ből csak 228,000 jut más vidékekre.¹ Daczára a szabad költözködésnek, megmaradnak délen s kevesen vándorolnak át az északi államokba.

Mint érintettük, az amerikai mind kevesebb hajlammal bír physikai munkával foglalkozni s még kevésbé vehető arra reá, hogy másnak szolgáljon. Jelleme ez irányánál fogva utalva van oly nemzetekre, melyek ez igényeit kielégítik s ez emeli a négerök értékét magasra.

Sokat lehetne írni az *indianok* sorsáról és jövőjéről. De részben azért, mert már irodalmunkban is foglalkoztak velök, főleg pedig, mert itt azon tényezőket kell méltányolni, melyek a köztársaság társadalmában szerepet játszanak, nem látszik szükségesnek bővebben kitérni e népfajra, mely évről, évre tért veszít. Egy részöket sikerült földművelésre szorítani, sőt külön iskolákat állítottak föl, melyekben ipar- és mezőgazdaságban oktatják az új nemze-

¹ *Compendium* of the tenth Census. 11. l. l. K.

déket, de vajjon ez a válallkozás fog-e kísérletnél egyébbé fejleni, azt a jövő van hivatva megítélni.¹

Bármikép fogjuk is föl, az indiánok sorsa egy nagy tragoedia s alig lehet csodálni, ha veszni érezve a talajt lábuk alatt, elkeseredéssel vannak telve a halvány ember ellen, mely elrabolta előlük mindazt, a mi nekik drága volt.

Éppen e vidéken tartozkodásom alkalmával Buffaló nevezetes esemény színhelye volt. »*Red Jacket*«-nek az Iroquois törzs egykori híres főnökének hamvait, elhunyt társainak csontjaival együtt, új temetőbe helyezték át. A halvány emberek nagy tömegén kívül jelen voltak a »*hat indián nemzet*« képviselői. Az ünnepi beszédek kiemelték az elhunyt érdemeit, bátorságát, ékesen szólását s a hiú küzdelem végét. Az elkeseredés tüze olykor az elnyomás daczára is fölszállámlott.

Az Iroquois indiánok is képesek lettek volna a művelődésre. A papoktól kapott magvakból kelt gyümölcsfákkal övezték gunyhóikat már a mult században; a holland települőktől szerzett lónak és tehénnek értékét megtanulták becsülni ők is. Ellesték az építkezésnek elemeit s beszívták a vágyódást azon kényelem és nyugalom után, melyet a sápadt ember lakóháza nyújt.

Látva a fehérek hatalmát és magasabb képességeit, a rézbőrűek is kezdtek hajlani az európai művelődés felé, a mi mindezeknek gyökere volt. Ha azt az erélyt, mit a harcban tanusítottak, a béke műveire fordíthatják, a siker nem maradt volna el. De ez átalakulásra századok kellettek. Mennyi idő mult el azóta, hogy a festett vadakból, kiket Caesar brit földön talált, a mai angol kifejlett?

¹ E kérdéssel bővebben foglalkoztam a kereskedelmi minisztériumhoz intézett hivatalos jelentésemben. 28 l.

Az Iroquois-k nyelve hajlékony és zengzetes volt, nem hideg, mesterkéltséggel a gondolatok közlésére vagy az érzelmek palástolására, hanem képes kifejezni a legforróbb szenvedélyek erejét s a szelid érzelmek legfinomabb árnyalatait.

Szerették honukat s büszkék voltak történetére. Tiszteletben tarták a nőket, sőt ezeknek szavuk volt tanácsaikban is. Mind hiába. A halvány ember nyugtalan lába követte nyomukat. Eleinte csak egyes kereskedők jöttek támogatást kérve, majd a rézbőrűek egész honát előzőnlé a sovár, éhes halvány emberek serege. A kérőkből parancsolók lettek.

»Mi ismertünk titeket ti halvány arczuák, mikor gyöngé növény voltatok, melynek egy darabka földre volt szüksége, hogy nőhessen. Megkaptátok tőlünk, akkor mikor eltiporhattunk volna, öntöztünk és védtünk benneteket. Most hatalmas fává nőttetek, melynek sudara égig ér, ágai pedig kiterjednek az egész ország fölött, míg mi, kik akkor az erdő magas fenyője voltunk, gyöngé növényynyé váltunk, mely védelemre szorul.«¹

E mellett nagy kérdés, vajjon azon védelem mellett, melyet a nagy köztársaság nekik nyújt, képesek lesznek-e hagyományaikat új nemzedékekre hagyni.

Es hogy az összeállítás teljes legyen, át kell térnünk a *chinaira* is. E népfaj vagy nemzet, melynek számát a bevándorlás legvirágzóbb korszakában is alig lehetett pár száz ezerre tenni, s mely békés, engedelmes lakója volt a nagy birodalomnak, kész eszköze a *yankee* vállalkozásainak, idáig már is korszakot nyitott a nagy köztársaság politikájában.

¹ *Buffalo Express*. Oct. 10. 1884.

A *yankee* a nagyszabásu vállalkozásoknak, a merész eszméknek barátja; ideálja a minél szabadabban fejlett egyéniség, melynek legkiválóbb képviselői szerinte nemzetből kerülnek ki. A chinai csöndes, türelmes, békés nép, mely újra nem vágy s a tekintélynek hódol. De oly műveltségre támaszkodik, mely régibb a hellenekénél is. Előtte termékeny vidékekben gazdag, ásványban dús, zuhatagos csermelyek által befutott hona legszebb országa a földnek, a melyen kívül igazán nincsen élet, sőt még nyugalom sem a halál után.

Európa eszményei, vívmányai, diadalai nekik mind tűnő buborék, melyek bármily ragyogók s bármily állandóságot ígérjenek is egy percze, nem állják ki a századok bíráló kezét.

Takarékosságuk, munkásságuk az amerikai szárazulaton sem lett kisebb, mint volt otthon. Építettek a fehér embernek vasutakat, irták az erdőt, végzik a munka minden nemét a ház körül és a gazdaságban, és ha a fehér ember legyőzte a négert, kiirtá az indiánt, a chinai apró kezei kitartó munkásságával leverte az európai civilizáció képviselőit.

Az elkeseredett izgatás, mely éveken át ellenök folyt s mely végül kitiltásukra vezetett, még eléggé emlékeztünkben lehet. Igaz, hogy ők jóformán államot képeztek az államban. Meg voltak a saját törvényszékeik, belső szervezetök, segélyző egyletek s ragaszkodtak ősi szokásaikhoz szilárdul. Szűk, zsúfolt házakban élve, betegségnek és ragályos bajoknak lettek forrásává; erkölcsi szempontból sem állanak kifogástalanul. 1880-ban 104,427 az Egyesült-Államokon kívül született chinaiból 100.171 volt

¹ Compendium of the Xth census. I. 557.

férfi, 4,256 nő.¹ Helyenként százával vannak a férfiak, s néhány nő, pedig chinai, alig férfinak fehér asszony kegyét megnyerni vajmi ritkán sikerül.

Mindez baj volt, de tán nem lett volna elég arra, hogy kitiltsák őket; a főök mindenesetre az maradt, hogy olcsón dolgozva, veszélyes versenyt csináltak a fehér munkásnak. Az amerikaiak politikai szabadságát, állami függetlenségét korántsem veszélyeztették, épp azért, szemben a puritán elődök szabadelvű hagyományaival s azon gazdasági fontossággal, melylyel a chinaiak a Csendes oczeán partjain bírnak, hinni lehetett, hogy a Congressus fog találni más módot a megoldásra. A törvényhozók bátorsága azonban nagyobbban bizonyult szabadelvűségöknél. Igaz, hogy voltak okok, melyekkel ez álláspontot is lehetett védeni.

»Őseink követhették azon szabadelvű politikát, mely e partokat menedékké tette mindenki számára, mert ez rendes körülmények közt a faj előnyére szolgál, s azon időben, a nép jólétének előmozdítására, a legegyszerűbb út volt. De e politikának jogosultsága megszűnik, midőn működése társadalmunkat romlással, köztársasági intézményeinket felbomlással fenyegeti.«¹

Ez elvből kiindulva, határozták el magokat azon lépésre, mely a multtal szakított, habár nem látszik bebizonyítottnak, hogy azon még mindig nem nagy számu chinai mi úton fenyegeté romlással a roppant birodalmat és 50 millió lakosát.

Elsímitva e kérdés egyébiránt maig sincs. A legutolsó értesítések új forrongásokat jeleznek, melyeknek ezélja a sárga embert teljesen kiűzni az Unió szabad földéről.

Végezve e hatalmasabb elemekkel, illő, hogy áttér-

¹ *Exclusion of the Chinese.* North Am. Rev. 1884. Aug.

jünk azokra, melyek jelenleg nem játszanak ugyan nagy szerepet túl az oceánon s valószínűen nem is fognak soha, bennünket érdekelnek mégis — a *magyar kivándorlottakat* értjük. Köztök aránylag nem sok a jobbmódú, műveltebb ember. Nagy részök napszámos és munkásból áll. Sokan maradnak, főleg a zsidók közül, New-Yorkban s benépesítik a legszegényebb és legszenyesebb utczákat. A nagy rész Pennsylvaniában a »*mining district*«-ben talál foglalkozást.

Egészen véve, kevésre becsült és még kevésbé tisztelt nép vagyunk az amerikaiak előtt, mely kivándorlóink után ítél meg bennünket. Az 1848-ki emigránsok közül néhány él jólétben Jowában vagy Wisconsinban s tekintélynek örvend. Az utolsó census alkalmával 11,526 magyart mutattak ki az Egyesült-Államokban s e szám azóta bizonyára emelkedett. *New-Hampshire* kivételével nincs egyetlen állam vagy territorium, melynek területén oly magyar ne tartózkodnék, ki még e hazában született. Legtöbben vannak New-Yorkban, aztán Ohio és Pennsylvániában. Leginkább az Unió közepét elfoglaló államokat kedvelik, előre haladnak egészen Californiáig, de aránylag kevés megy a déli államokba, vagy északra, hol a politikai és társadalmi viszonyok kevésbé consolidáltak.

Az önkormányzat szelleme nem marad hatás nélkül rájuk nézve sem. Kezdi érezni, hogy az egyesülésben van az erő, s New-Yorkban nem egy szláv-magyar önszegélyző egyeslet létezik, mit Budapesten hiába keresnénk.

Még oly kicsi nemzet is, mint a csehek, túltesznek rajtunk. Igaz ugyan, hogy szám szerint is jóval fölöttünk állanak,¹ de fölényöket társadalmi és gazdasági tekintetben is szomorúan kellett éreznem.

¹ 1880-ban 85,301 cseh volt az Egyesült-Államokban.

Bizonyára senki sem kívánja kevésbbé, hogy túl az az oceánon népes magyar gyarmatok alakuljanak, de mindamellett jól esett volna látnom, hogy azok, kiket a jobb sors után vágyás kiűz, sikerrel működnének nem csupán a bányákban és végtelen pusztákon, hanem a gazdasági és társadalmi élet magasabb régióiban is. Arra már számuknál fogva sem lehetnek hivatva, hogy politikai súlylyal bírjanak s új irányokat nyissanak vagy új eszmékkel gazdagítsák az amerikaiak kedélyvilágát, de azt fájdalmas látni, hogy mennyire nem birunk azon tulajdonokkal, melyek ma a sikernek és emelkedésnek föltételei s melyek becsült állást biztosítanak nemzetünk sarjadjékainak e távol continensen is.¹

¹ 1884. július 1-től 1885. június 30-ig 9,383 kivándorló magyar érkezett a szövetség területére. Legnagyobb részök New-Yorkban szállt partra, aránylag kevés Philadelphiában, még kevesebb Baltimoreban s alig néhány Bostonban. Nagyobb részök szellemi vagy egyéb tőkét nem igénylő foglalkozással bírt, de akadnak közöttök szép számmal kézművesek, sőt orvosok, tanítók is. 4362 munkás mellett, 91 kereskedővel és 183 farmerrel is találkozunk, a mi arra látszik mutatni, hogy nem csupán a munkás kéz, hanem a kis tőkével bíró egyének is kezdenek szerencsét próbálni.

Foreign Commerce and Navigation, Immigration of the United States for 1885. Washington. Hiv. kiadás. 711—747 lapokon.

VÁMPOLITIKA.¹

A vámtarifa tételeinek magassága korunkban, mely a gazdasági érdekekre oly sokat ad, kiváló figyelem tárgyát képezi mindenfelé. Az ó-világban azonban a külső politikának változó eseményei, a társadalomban orvoslásra váró nagy föladatak nem engedik, hogy a nemzet figyelmét csaknem teljesen e tárgynak szentelje.

Ellenben Amerikában a külpolitika kérdései, egyes rövid szakok kivételével nagyon csekély szerepet játszottak. A szociális kérdések tárgyalása pedig legalább eddigelé nem tudta kiérdemelni nagyobb mértékben a törvényhozás figyelmét.

Annál nagyobb mérvű gondoskodás nyilvánult azonban a vámpolitika tekintetében, melyet az anyagi boldogulás egyik fő feltételének tekintettek.

Már a függetlenségi harcz idejében a vámnak s a politikai szabadságnak kérdései összefonódva jelentkeznek,

¹ David H. Mason. *A short Tariff History of the United States* from the earliest to the present time. Chicago, 1884.

Robert P. Porter. *Protection and free trade to day*. Boston, James R. Osgood and Comp. 1884.

Hock. *Die Finanzen und Finanzgeschichte der Vereinigten Staaten*. Stuttgart, Cotta, 1867.

Lewis Heyl. *United States Duties on Imports*. Washington, W. H. et O. H. Morrison, 1880. A vámra vonatkozó törvényhozási intézkedések összeállítása.

elhatározzák az utakat, melyre a nemzet lép. E domináló jelentőségét a vámpolitika maig sem vesztette el s a politikai pártok programjának legjelentékenyebb pontjai közt ott látjuk az ipar védelmének kérdését is szerepelni. A függetlenség kivívása után következett években a szövetség nagyon sajátos helyzetbe jutott. A souverenitas tulajdonkép nem reá, hanem az egyes államokra szállott, s ezek feltékenyek levén társaikra, nem voltak hajlandók önállóságukból folyó jogaikról, a gazdasági politika terén sem lemondani. Magoknak tartották fenn nevezetesen a vámok kivetésének jogát, s ennek gyakorlásában a legszűkebb körü önzés vezette őket.

Annak tudata, hogy a szövetkezett államok gazdaságilag is egymásra vannak utalva, hogy egyik fejlődése a másik boldogulásától van függővé téve, még nem hatotta át ez új ország vezérlő köreit. Sőt ezzel ellenkezően jártak el s mindenik a másik rovására igyekezett gazdagodni. Ha az egyik állam a bevitelre vámot vetett, biztos lehetett róla, hogy a szomszéd állam befogja bocsátani az illető czikkeket, a belföldi vámsorompók fentartása pedig sokkal nehezebb, sőt az akkori viszonyok között nem volt kivihető sem.

Ily körülmények között a külföldről tengeren érkező árukkal szemben egységes tarifát életbeléptetni nem volt lehetséges. Inkább e feltékenységnek, mintsem valamely előre meg gondolt elhatározásnak köszönhető, hogy a felszabadult gyarmatok eleinte szabad kereskedelmi politikát követtek a brit ipar- és kereskedelemnek nem csekély előnyére.

Politikai függetlenségök daczára, gazdaságilag az anyaországtól fölszabadítani nem bírták magokat. »Bizonnyos,« írja a hollandi követ 1785-ben kormányának,

»hogy ez államoknak kereskedése csaknem teljesen angolok kezében van, minélfogva ezek befolyása folyton nő; a pénz szűke pedig folyton magasabb fokra hág; különösen mióta egy angol hajó sem vitorláz el innen — Bostonból — hogy ne vinne nagy összegeket magával; főleg a postahajók azok, a melyek negyven-ötven ezer fontot visznek ki havonként.«¹

A mai viszonyok világában, midőn Amerika oly gazdaggá lett s oly félelmes versenytárskép jelentkezik, alig lehet hinni, mily állapotban volt egy rövid század előtt. »E szabad államok,« mondja egy akkor megjelent pamphlet,« nem csupán Nagy-Britanniából látják el magokat iparczikkével, hanem selymet, teát, muslint, calicót Ázsiából, vásznat pedig Londonon és Amsterdamon át Ausztriából kapnak. Daczára annak, hogy országunk természetes gazdagsága fölülmúlja bármely másét, igénybe vesszük még Oroszország lenét, gyolcsát és vászon-neműit is. Szegények vagyunk, bár a természet túlságos gazdagsággal vesz körül. Mennyire szegények vagyunk, ahhoz nem kell egyéb bizonyíték, mint az adósokkal teli börtönök, a csődök, ítéletek, végrehajtások, árverések, jelzálogok és azon gyalázatosan nagy mennyiségű pör, mely törvényszékeink előtt foly!»

Azóta nagyon megváltozott a világ. Az Egyesült Államok, Britannia után leggazdagabb országgá lettek, melynek kincstára telve van a kicsorduló jövedelmektől s folyton apadó állami adóssága nincs négyszer annyi sem, mint a hozzá képest jelentéktelen Magyarországé. (1883. 1.884 millió dollár.)

Természetes, hogy a nyomornak, a hanyatlásnak

¹ Mason. 25.

okát legtöbbször a vámok hiányában keresték. Idegen áruk, melyekért a nemzet árúkkal fizetni nem birt, özönlék el a piacokat. Egyelőre azonban az egységes vámok alkalmazása az államok függetlenségén tört meg. Előbb ezeket kelle szorosabb kapcsolatba hozni s csak azután lehetett szó arról, hogy mily vámpolitikát kövessenek.

Az egyes államok nem voltak hajlandók a britekkel szemben nehezen kivívott függetlenségüket a confederatio-nak feláldozni. Minden maradt a régi zilált állapotban s a felbomlás jelei mind sürűbben mutatkoztak. A kedvezőtlen kereskedelmi mérleget arannyal kelle kiegyenlíteni s ezzel az Unio nem rendelkezett bőven. California kincsei még akkor nyugodtan pihentek a föld mélyében. Mindinkább fogyott tehát a fizetési eszköz s az adósságok kifizetése sokszor lehetetlenné vált. A tönkrejutás általános lett. »Magában a kicsi Connecticutban,« írja Otto francia követ 1786-ban, »több mint 500 farmot árúsítottak el a földadó fejében. De miután készpénzzel kell fizetni, a tulajdonosok gyakran alig kapják meg a valódi érték egy tizedét. Ehhez járult az általános bizalmatlanság, a hatósági tekintély meglazulása, mely helyenként tényleges lázadásban tört ki, s a viszonyok kezdettek gyorsan oda fejlődni, hogy sokak szemében a szövetség teljes felbomlása sokkal valóbbszinűnek látszott, mintsem, hogy sikerülne a központi kormányt megfelelő nagyobb hatalommal felruházni.

A nagy jövőre hivatott köztársaság függetlensége első éveiben nagyon szomorú látványt nyújtott. Lázongó, elégedetlen nép mindenfelé, gyöngye, tehetetlen kormány, mely nem volt képes az elégyületlenséget elnyomni, sem pedig azon segíteni. A kedvezőtlen külkereskedelmi viszonyokon kívül a fejlődésnek még más akadályai is voltak.

A gyarmatosok lerázták a brit igát, de nem tudtak megszabadulni a brit eszmék uralmától. Befelé éppen oly bilincsekbe igyekeztek verni a forgalmat, melyeknek megszüntetéseért annyi lelkesüléssel szállottak táborba — a külső ellenséggel szemben.

Mindezen állapotok tarthatatlanná tették a helyzetet; a hazafiak kezdték belátni, hogy a köztársaság képtelen lesz fönnállani, ha maga a szövetség nem fog föl ruháztatni annyi hatalommal, mely lehetővé teszi az önálló és céltudatos gazdasági politika folytatását. Ezt elérni azonban igen nehéz volt. Az egyes államoknál még hiányzott a belátás, a kényszerítő szükség arra nézve, hogy függetlenségek egy részét a közjólét érdekében újra föl kell áldozniok.

Ily viszonyok közt az előbb fejlődni kezdett iparágak is gyorsan hanyatlottak s a crisis fokozatosan kiterjedt a nemzet minden rétegére. A kereskedők panaszkodtak a betolakodó angol czégek ellen, melyek áruikkal nem csupán a bel-földi ipart nyomták el, hanem lehetetlenné tették a kereskedő osztály kifejlését is. A farmerek számára pedig nem nyílt piac, hol termékeiket eladják. Nem lehet tehát csodálni, ha az elkeseredés folyton emelkedőben volt.

Nem jutva célhoz abban az irányban, melyben a haladást megkísértették, nem érve el a szabad kereskedés által az óhajtott gazdasági emelkedést, a szövetség közvéleménye kezdett rohamosan áttérni az ellenkező irányba s követelte a védő vámok kimondását.

Mint érintettük, e tekintetben az alkotmány megváltoztatása nélkül nem volt lehetséges alapos változtatást vinni keresztül, a mi még tovább tartó küzdelmet kívánt.

De e törekvések végül mégis célért érték s megalkották az új alkotmányt, mely szorosabban fűzte össze

az egyes államokat s megadta a congressusnak ama jogot, hogy a nemzetközi viszonyokat rendezhesse és a behozandó árúkra vámot is vethessen.

E nehezebb lépés után mihamar következett a második, az első protectiv vámtarifa megalkotása. E tekintetben nem csupán az iparnak, hanem a kincstárnak érdekei is sürgetőleg működtek össze, s az 1789. július 4-éről keltezett tarifa finánczvámost is tartalmaz, melyek arra voltak szánva, hogy a kormányzatnak költségeit s az Egyesült-Államok adósságainak kamatait fedezzék.

Ez volt az első lépés abban az irányban, melyben a szövetség máig oly messze haladt, hogy t. i. vámokból fedezi kiadásainak nagy részét, az adósságok kamatait, sőt ezek tőkéjét is; ellenben csupán igen alacsony direct adók terhelik a termelést.

Az első vámtarifa szerint az átlagos vám 5 % volt, érték szerint kivette, s leginkább oly czikkek jutottak vám alá, melyek az élet finomabb szükségeihez tartoztak vagy pedig belföldön előállíthatók voltak. A tarifának azonban egy más nevezetes czélja is volt: a hajóépítésnek az Egyesült-Államokban való előmozdítása s közvetlen kereskedelmi összeköttetések létesítése főleg az Ázsiában fekvő országokkal. Ez volt oka annak, hogy az Egyesült-Államokban épült vagy ez államok polgárainak tulajdonát képező hajókon behozott árúczikkek átlag 10 százalékkal csekélyebb vámot fizettek. (*Section 5.*)

A vámmentes czikkek között látjuk szerepelni a vasat, rezet, gyapjút, gyapotot, nyers bőrt. (*Sec. 1.*)

Daczára azonban annak, hogy a törvénynek 1796. július elsejéig kellett érvényben maradni, mihamar új vámemelések következtek. 1790-ben, 1797-ben, 1800-ban, főleg azon czélból, hogy a kormányzat kiadásai fedez-

új direkt adók nélkül fedeztessenek, folyvást fokozták a vámokat.

A nagy napoleoni háborúk idejében az Egyesült-Államok, kihasználva az európai hatalmak helyzetét, igen nyereséges kereskedést folytattak kifelé s a brit iparczikk behozatala éppen a háború miatt nyomasztónak nem mutatkozott. Azonban ez a helyzet kihívta Britannia irigységét; ehhez járultak Franciaország részéről is a megtorló rendszabályok. Ezek eredménye volt aztán, hogy Amerika külkereskedése leszállott, termékei nem juthattak európai piaczkra, hajói tétlenségre voltak kárhozotva. E mellett Anglia nagyon kiterjedt mértékben vette igénybe a hajók átkutatásának jogát, — *right of search* — visszakövetelvén mindamaz amerikai hajókon szolgáló matrózokat, kik angol eredetűek voltak. Az Egyesült-Államok maga részéről zár alá vetette a kikötőiben levő angol hajókat. Ily viszonyok között a békés kiegyenlítés lehetlenné vált. Bármily kockázatos volt is a köztársaságra, nagy sereg és kipróbált hajóhad nélkül harczba elegyedni, bármennyire igénybe vette is 1812-ben Anglia erejét a Napoleon ellen intézett hadjárat, mégis kitört a harcz az anyaország és az Unió között. Ennek első eredménye az volt, hogy a vámokat megkettőztették, remélvén, hogy a harcz költségeit a befolyó jövedelemből fedezhetik.

A második fejezetben már érintettük, hogy ez időben a belföldi ipar mennyire föllendült. Nem csupán azért, mert a magas vám apasztá a behozatalt s a hadviselés esélyei növelték a tengeren-szállítás veszélyeit, hanem maga a háború sok czikkre nézve emelte a kívánatot, éppen azért ez ágakban foglalkozó iparosoknak aránylag magas bevételeket biztosított.

A béke megkötése után ez állapot jórészt meg-

változott s egészen természetesnek tűnik föl, ha a háborúból folyó előnyöket, a nagy fogyasztást, magok részére tovább fentartani nem bírván, az iparosok legalább lehetőleg magas vámok megállapítására törekedtek. Ily körülmények közt jött létre az 1816-iki erősen protectiv vámtarifa. Az iparczikkeket részben védő, részben pedig pénzügyi vámokkal rótták meg. Ez határozott lépés volt azon irányban, melyre az 1789. év törvényhozása csak habozva lépett. Természetes azonban, hogy a védelmi irány évek folyamán át folyton erősült. A fejlődő ipar mind számosabb egyént vont érdekei körébe, e mellett mind kényelmesebbnek találták a kiadások fedezésére a magas vámokból dúsan ömlő jövedelmeket fölhasználni.

Innen ered aztán, hogy a közvélemény hullámlása daczára, a törvényhozás nem tért le azon útról, melyen haladni kezdett s az 1824-ben és 1828-ban hozott vámtörvényekben csak a folyton erősülő protectiv irányt látjuk nyilvánulni; ez utóbbi évben a vámokat már az érték 48 % -ában állapították meg.

Az iparos osztály részéről kivívott nagy előnyök, a helyzetnek ildomtalan kihasználása mély elégedetlenséget keltett a földet művelő osztály soraiban, s 1832-ben a panaszok alapos megvizsgálására egy bizottságot is küldöttek ki. Ennek kutatásai a panaszokat részben orvoslandóknak mutatták s az ez alapon kidolgozott tervezet az egyes vámtételeknek tetemes leszállítását hozta javaslatba.

Ezt azoban keresztülvinni nem sikerült, sőt az új tarifa a vám alá eső czikkek számát még inkább szaporította. Daczára minden ellene intézett agitációnak, a védett ipar fejlődése és erősülésének, az eddig követett rendszerrel szakítani s az iparral nem foglalkozó osztályok

indirect megadóztatását lejjebb szállítani nem mutatkozott kivihetőnek.

Nem változtatott ezen a helyzeten az 1842-ben alkotott tarifa sem, habár szintleg csekélyebb védelmet biztosított is az ipar részére, s a vámokat átlag 20 %-kal leszállítá. Ez engedmény ellensúlyát találta abban, hogy sok oly cikket vett vám alá, melyeket eddig szabadon lehetett behozni; hátrányosabbá tette a vámok kiszabásának módzatait s általában véve a forgalom szabadságát még az eddigi tarifáknál is nagyobb mérvben csorbitá.

A folyton emelkedő vámok, az iparosoknak ebből folyó gazdagulása, a földművelő államoknak relative véve hátrányos helyzete mindinkább kiélesíték az ellentéteket az iparos észak és a csaknem kizáróan földművelő dél között.

1846-ban nagy küzdelmek után a democraták jutottak uralomra s programmjukhoz hiven siettek a vámokat leszállítani. Az általuk életbeléptetett vámok, szakítva az eddigi rendszerrel, a forgalom szabadságának nagyobb tért engedtek. E politikát megbánni nem is volt ok. Az államok fejlődése alig remélt arányokat vett. Szaporodott a népesség, emelkedett a bevándorlók száma, a távol nyugat ismeretlen vadonjaiból ifjú, nagy jövővel biztató államok keltek ki. California aranyát szerencsevadászok ezrei siettek napfényre hozni, szaporodott a fogyasztás, és így nem is igen szállott lejjebb az iparosok jövedelme, daczára az alacsonyabb vámoknak.

E tények által bátorítva a még mindig hatalomban levő democrata-párt 1857-ben oly vámtarifát léptetett életbe, mely enyhébb volt mindazoknál, melyekkel a szövetség törvényhozása a forgalmat 1808. óta megróttá.

A bekövetkezett események azonban nem engedték,

hogy e tarifa hatását az amerikai gazdasági életre kifejthesse. Ettől egészen független okokból, kévéssel a tarifa életbe-lépése után vészes kereskedelmi válság akasztá meg a fejlődő városok kereskedelmi és iparos tevékenységét.

E válság okaival és eredményeivel alább bővebben fogunk foglalkozni, itt legyen elég azt fölemlíteni, hogy a védvamos pártnak sikerült azt úgy föltüntetni, mintha a vámtarifa leszállításának lenne eredménye.

Bele játszottak egyébiránt e kérdésbe más politikai okok is.

A democraták pártjának főereje a déli államokból került ki, s midőn az északon lakó republicanusoknak sikerült Lincoln megválasztását, főleg a rabszolgaság eltörlését követelő izgatás segélyével keresztül vinni, a vámtarifa megváltoztatása sem volt kérdéses többé, sőt mint a déliek gazdasági erejének gyöngítésére irányuló rendszabály, szükségszerűen bekövetkezett.

1861-ben a Morill-tarifa lépett életbe magas vámjaival, s ennek tételei a háború tartama alatt évről-évre fokoztattak, természetesen kevésbbé az ipar védelme, mint inkább a jövedelmek emelése czéljából. E tarifa legalább lényegében, maig is fennáll, s ama negyedszázad alatt, mely életbe léptetése óta lefolyt, aratta a köztársaság legszebb gazdasági diadalait s emelkedett a vagyonosságnak és jólétnek bámulatosan magas fokára. Tételei sok részben rendkívül magasak, belőlök jellemzésül ide iktatunk néhányat. Könyvek és nyomtatványok, értékök után 25 % -ot fizetnek. Az opium, melyet a chinaiak szívnak, 66.6 % -kal van megróva, ellenben a rizs, mely táplálékukat képezi, 114.8 % -ot fizet. A gyapotkészítmények, daczára, hogy a gyapotipar¹ a kedvező föltételek mellett már gyökeret verhetett volna, 35—60 % vámmal vannak védve. Bö

jövedelmi forrásul szolgálnak a diszmű, parfümök, tollak stb.-re vetett vámok. Az üvegárúk vámja átlag 55 %, a finomabbaknál ennél is több. Vasnál és aczélnál a belföldi ipar átlag 40 %-kal van védve, de a vám a vasúti aczél sineknél egészen 82 %-ig emelkedik. A selyemgyártmányok 59 %, a borok és szeszes italok 69 %, czukorfélék 50 %, dohány- és szivarneműek 72 %-kal vannak megróva s a gyapjufélék vámja 63 %. Ugy, hogy átlagban a behozott árúk 42.45 % értékvámot fizetnek, minek természetes következménye egyrészt az iparczikkék mértéktelen magas ára, másrészt pedig a bő vámjövedelem. Így 1883-ban a bevitt árúk értéke kerekszámban 494 millió, a befolyt vámjövedelem pedig nem kevesebb, mint 209 millió dollárra rúgott.¹ E számok az Egyesült-Államok vámpolitikájának legélesebb jellemzői.

E rövid történelmi vázlat alapján pár szóval jellemezhetjük az Unio vámpolitikáját, kiterjeszkedhetünk ama tényezők és indokok részletezésére, melyek a jelen rendszer legerősebb támogatói. Elménkben kell tartani nevezetesen azt, hogy az e kérdések körül folyó küzdelemben nem csupán a nemzet anyagi ereje érvényesül, hanem igyekeznek működésbe hozni mindazt az értelmi erőt is, mely az Unio óriás területén hazát talál, s ha valahol, itt van alkalmunk a nagy nemzet jellemének hamisíthatatlan vonásaival találkozunk.

Külháborúk által alig háborgatva, népének jelleménél, hagyományainál fogva kezdettől az anyagi fejlődés felé irányult a nagy köztársaság legtöbb gondja. A mezőgazdaság emelkedése külön intézkedések nélkül is biztosítottnak látszott, csakis arra volt szükség, hogy legyen

¹ *Am. Almanac.* 84 l.

elégek munkáskéz, mely az őstalajt feltörje. E tekintetben, a bevándorlás fokozódása és a követett agrár-politika, biztosítékul szolgáltak a jobb jövőre.

Bonyolultabb kérdések vártak megoldásra az iparnál, annnyival inkább, mert itt már korán kifejezésre jutott azon ellentét, mely az északi iparos államokat, a túlnyomólag földművelő déltől elválasztja. Az északi államok részéről javaslatba hozott vámemelések mindig heves ellenzésre találtak a déli vidékek képviselői részéről, s valahányszor a választásoknál a dél jutott fölénybe, mindig megkísérlé a vámtételeket leszállítani. Így történt az 1832. vámrevisió alkalmával, midőn Jefferson lett a szövetség elnöke, 1846-ban és 1857-ben Buchanan kormányzása alatt. A déli államokat 1860-ban az elszakadás kimondására főleg az indítá, hogy Lincoln választatván elnökké, a protectiv vámrendszer visszaállításától kelle félniök, s a mint a jövő megmutatná, nem is alap nélkül. A magas vámok megokolásánál sok esetben nem a gazdasági, hanem a fiscalis érdekek voltak döntők s ezeknek örve alatt sikerült a gyárosoknak és pártolóiknak oly tételeket léptetni életbe, melyek gazdaságilag megokolhatók nem lettek volna, s azokat fentartották akkor is, midőn »a *ratio legis*« hatályos lenni már megszűnt.

Attól nem lehet fölmenteni az északi államokat, hogy hatalmukat ki ne használták volna. A rabszolgák felszabadítása is nem annyira okozója volt a polgári háborúnak, mint inkább azon célból történt meg, hogy ily módon a déli államok ereje lehetőleg gyöngítettessék.¹

¹ A szakadás 1860. deczemberében történt meg s Lincoln csakis 1862. szeptemberében bocsátá ki emlékezetes kiáltványát a feketék felszabadítása iránt, midőn a confederáltak már Washingtont fenyegették.

Daczára annak, hogy évtizedek óta béke van, a háború alatt kieroszakolt vámtételek érvényesek ma is. A kimerült, gazdasági rendszerökből kiforgatott déliek a választásnál felülkerekedni sokáig nem birtak, s a hatalom hosszas birtoka által megrontott republicanusok erkölcsi hanyatlása nélkül nem lettek volna talán maig sem képesek magok részére a többséget biztosítani.

Ezek uralma alatt kétségkívül igen magasra emelkedett a köztársaság vagyoni tekintetben, de ez emelkedésen meglátszik a követett politika egyoldalúsága. Az északi államok túlsúlya ezek számára biztosítja a gazdagodásban is az oroszlánrészt, pedig ez érdekeknek ily mesterségesen növelt ellentéte, a mint már nehéz küzdelmek forrása volt a multban, válságokba sodorhatja a nagy köztársaságot a jövőben is.

Az észak nagy városaiban és iparos vidékein pontosúl össze a jólét és gazdagság.

A két nagy politikai párt közül a *republicanusok* a fennálló gazdasági rendszer hivei, pártolják a védvámokat s épen ezért hivaik nagyrésze az iparos államokból kerül ki. A másik párt a *democraták*, főerejében a földművelő délre és nyugatra támaszkodik s a vámtételek leszállítását követeli.

Nem érdektelen vizsgálni amaz okokat, a melyeken a védelmi-politika sarkal.

Ezek szerint a védvámok uralma az Egyesült-Államokra nézve a jólétet és az emelkedést jelenti. Ez az igazán »*amerikai rendszer*« az, mely alatt nagygyá és tiszteltté fejlődtek s azon tisztán földművelő országból, mely iparczikkeiért nagyrészt Európára szorult, viruló iparágakban gazdag nemzetté alakultak át. De nem csupán az ipar emelkedett, hanem kiterjedt és jövedelmesebbé lett a földművelés is.

A farmok száma csodás gyorsasággal nőtt, maga a gazdasztály vagyon és szám tekintetében folyton jelentősebbé vált. Az Egyesült-Államok nem követhetik Britannia példáját, melynél a hatalomnak és jólétnek alapját a külkekereskedelem képezi, s melynek igen érthető törekvése oda irányúl, hogy iparosai számára minél olcsóbban szerezze be az élelmi szereket. Nekik, ha jól fölfogják érdekeiket és céljaikat, oda kell törekedni, hogy gazdasági tekintetben is önnálló, másoktól független, teljes egészet képezzenek, mely igényeinek kielégítésénél mások szorgalmára és segélyére nem szorúl. A magas vámok első sorban az ipar érdekeit védik, de jó hatásuk kiterjed a nemzet más osztályaira is. A gazdaosztálynak első sorban jutalmazó belföldi piacot kell teremteni, a mi nem lehetséges másképp, mintha számos és fogyasztani bíró iparososztályal rendelkezik. Bármily erőről és hatalomról tesz is bizonytságot, ha a szövetség gazdáí az európai piacokat magok részére bírák hódítani, sokkal életbevágóbb reájok nézve a belföld, mint piac.

»Akkor midőn malmaink-, gyáraink-, kohóinkban és mőhelyeinkben élénk volt az élet s a munkásokat jól birtuk fizetni, magunk fogyasztottuk el szemes termékeinknek kilencztizedét. Ellenben ha iparunk középpontjaiban ünnepelnek, ha le kell szállítani a béreket s megapad a fogyasztóképesség, ha az iparnak igen jelentékeny ágai nem találnak hazát belföldön, nem lehet remélnünk, hogy a belföld kívánata nőni fog s a régi árakat fentarthatjuk.«¹

És bár kétségtelen, hogy igen nehéz fizetni a magas vá-mokat, nem szabad feledni, hogy ha nem lenne azon 200 millió dollár, mely ezen a czímen az állam pénztárába foly, azt

¹ Rob. P. Portez. *Protection and free trade to day.* 38. 1.

más úton kellene beszerezni. Így a Szövetség nem csupán gazdasági emelkedését, hanem kedvező finansziális helyzetét is a vámok magasságának tudhatja be. Ha ezek nem lennének, a direct adókat meg kellene kétszerezni, sőt háromszorozni. Mig most nagyrészt a vámokat a sokat fogyasztó, azaz gazdag és fényűző emberek fizetik, ezek eltörlése esetében az adókat nagyrészt a földbirtokosokra kellene kivetni s a tőkepénzek és állami kötvények urai nagyon sok esetben megmenekülnének tőle.

»A védelmi politika ereje azon jólétben rejlik, melylyel a nemzetet megajándékozta; ama nagy iparos városokban, melyeket fölépített, azon változatos és gazdag iparágakban, melyeket létrehozott; a jutalmazó belföldi piacon, melyet farmereinknek adott; ama változatos foglalkozásokban, melyeket ez ország öregének és ifjának egyaránt kioszt; amaz otthonokban és jutalmazó munkában, melyet túl a tengeren az anglo-szász törzshöz tartozóknak nyújtott.

Mindabban, a mi a nemzetet erőssé és vagyonossá, az országot nagygyá és függetlenné teszi; mindabban, a mi kitágítja a munkás látókörét, növeli a keresményét, olcsóbbá teszi azt, a mit vesz, és javítja helyzetét, rejlik a védelmi rendszer ereje.«¹

Mindez érvekben van sok meggyőző erő, de mellőzik mégis a kérdésnek nem egy fontos oldalát s korántsem igazolják teljesen a jelen politikát. A védő vámoknak a dolog természetéből folyólag legmagasabbnak kell lenni akkor, midőn az ipar leggyengébb, tehát legtöbb védelemre szorúl, le kell szállaniok, ha ereje nő. Ellenben a Szövetség politikája ezzel éppen ellentétes irányban haladt s minél

¹ R. Porter. 45. A demokraták nézeteire nézve a függelékben foglalt programjok nyújt fölvilágosítást.

inkább nőttek és izmosultak az egyes iparágak, annál magasabbra emelték a vámtételeket. Dicsekesznek vele, hogy vasiparuk nagyon kifejlett, a mi egyébiránt igaz is, és hogy aczél-gyártmányaik a legjobbak közé tartoznak, tehát kétségkívül versenyre képesek s mégis 40 % vámmal védik magokat az idegen aczél és vas behozatala ellen.

Ez eljárás annál kevésbbé igazolható, mert a mint láttuk, a csaknem tisztán mezőgazdaságra támaszkodó dél, kevés kárpótlást nyer azért, hogy az északon kifejlett ipar javára iparczikkeit túlságosan magas árakon kénytelen beszerezni.

A vámtételek nagy részét a szövetség jövedelmeinek szaporítása végett emelték vagy léptették életbe, és pedig a háború által előidézett szorult körülmények között, de fentartották maig is.

E tételeknek leszállítására irányul a democrata párt törekvése; fentartani kívánják azonban a vámokat legalább oly mértékben, hogy belölök kormányzati kiadások s az állandóság kamatai fedezhetők legyenek. »*A tarif for revenue only*«-e pártnak jelmondata. Mint tudjuk, a mostani elnök Cleveland, e párt soraiból vált ki. Miután azonban a Congressussal szemben az elnök nem mindig képes nézeteinek érvényt szerezni, a jövő mutatja meg, vajjon a vám tekintetében fog-e módosulni a Szövetség politikája. A democrata-párt törekvéseinek még nagyobb súlyt kölcsönöz azon tény, hogy jelenleg a jövedelmek nem csupán a kiadásokat fedezik, hanem még tetemes fölösleg is marad.¹

¹ 1883-ban az Egyesült-Államok rendes kiadásai az állam-adósságok kamataival együtt 265 millióra rúgtak, a vámbevételek 214 millióra; a szesz italok után 74 millió, a dohányjövédékből 42 millió dollár volt a bevétel. *Am. Almanac* 70 l.

Az 1884-iki választás, daczára a nagy erőfeszítésnek s azon körülménynek, hogy birtokon belül levén, a republicanusok nagy hatalommal rendelkeztek — a democrata-párt javára dőlt el. A küzdelemben azonban, bár nagy szerepet játszott, nem egyedül a gazdasági programm volt a döntő. A romlottság, mely a republicanus-párt hosszú uralma alatt lábra kapott, nem kevésbé fölhívta a jobbak ellenszenvét, mint az egészében véve sok kifogás alá eső vámtarifa.

VII.

A BANKOK FEJLŐDÉSE ÉS A VALUTA-KÉRDÉS.¹

A bankok fejlődésének változó története, melylyel e fejezetben foglalkozni kívánunk, újra igen sok eredeti, de legalább az első időkben, midőn a mult tapasztalatai s az érdekeit védő állam nem szoríták szűkebb korlátok közé az egyének zabolázatlan tettvágyát, kevés épületes vonást mutat föl. A vagyon, mint a gazdasági hatalom eszköze minden formájában fokozattabb vonzó erőt gyakorol a nagy köztársaság fiaira, de legnagyobbat természet szerint a pénz s ennek kibocsátói és szabályzói a bankok. Éppen ezért, ezek körül nyilvánulnak nem csupán

¹ Francis A. Walker. *Money in its Relations to Trade and Industry*. London, 1880.

E. Fournier de Flaix; *Les Banques aux États-Unis*. Journ. des Économistes. 1882.

W. Elder. *Conversations on the Principal Subjects of Political Economy*. Philadelphia, 1882.

Hock. i. műve.

Soetbeer. *Gegenwärtiger Stand der Währungsfrage*. A Wiss-féle Vierteljahrschrift 1885. évi folyamában.

A *North American Review*-ben megjelent több ide vágó értekezés.

J. Knox. *Annual Report of the Comptroller of the Currency*. Washington. Government printing office. 1883.

az erély és tetterő, hanem a nemzeti szellemnek legkevésbé dicséretes vonásai is.

A mohóság a gazdagság megszerzése iránt, mely türelmetlen, az apró nyereséggel, a takarékoság lassú haladásával nincs megelégedve, könnyen leszámol az erkölcsi tekintetekkel, sőt áttöri a törvényes gátakat is, és alig veszi valamibe a hivatalos felelősséget, nagyon erősen felszínre kerül. Sőt bizonyos tekintetben a nemzetnek még erényei is ellene látszanak szegülni a kifogás alá nem eső banküzlet kifejlesztésének. A kalandos iránti vonzódás, a vágy újabb és újabb eredmények után, mely egyike a nemzet jellemző vonásainak, hatalmasan elősegíté az iparnak, kereskedésnek emelkedését s az új országok megalakítását, de ugyanezen tulajdonságok nem voltak előnyére a banküzletnek.¹ Egyik üzleti ág sem kívánja meg inkább a gondos körütekintést, a jellem tisztaságát s a szeplőtlen nevet, mint ez. Ez útról letérve, könnyű pillanatnyilag nagy nyereseményekre szert tenni, de ezek kockáztatják a jövőt. Az amerikaiakban nem volt elég erő, hogy a kísértéseknek mindig ellentálljanak.

Habár a fejlődés, fő vonásaiban, Európa tapasztalataira támaszkodik is, történetét áttekintve, látni fogjuk, hogy a különös viszonyok e téren is érvényesültek, és a bankrendszer kifejlesztése koránt sem történt szigorúan európai chablon szerint; míg az első időkben, a teremteni vágyó tapasztalatlanságnak merész, de legtöbb esetben meghiúsult kísérleteivel találkozunk; napjainkban már egy század küzdelmeink okult, körültekintő férfiak igyekeznek tág honuk igényeit a pénzforgalom tekintetében eszélyes bankpolitikával kielégíteni. A haladás el nem tagadható, s abban

¹ V. ö. Walker i. m. 301. l.

nem kis része van, a multban elkövetett botlásoknak és tévedéseknek, a fürge népesség gyors meggazdagodásra irányuló vágyának, mely kihasználva a törvények hézagait, mértéktelen speculatio által sűrűn idézett elő romboló válságokat s megrázta és kipróbálta a létező bankokat.

A vasutaknál érintettük, hogy az azok kiépítésénél követett eljárás mennyire föltárja a nemzet jellemét, mily belepillantást enged azon vágyak és szenvedélyek működésébe, melyek a Nagy Köztársaság alakításánál oly nagy szerepet vittek. Mindezen változások, eredmények és küzdelmek hátterét a pénz urai, a bankok képezik. Ezek kezében pontosul össze végső elemzésben azon hatalom, melynek segélyével a vállalkozó amerikai azon roppant földterületet, hová őt szerencséje helyezte, meghódítja a haladásnak és az európai művelődés eszméinek. Volt idő, midőn a bankjegyek kibocsátása teljesen szabad volt; csak hosszszas küzdelmek, keserű válságok után jut annak tudatára a nemzet, hogy a gazdasági tevékenységnek azon ágát, mely bizonyos tekintetben a többiek haladásának föltétele, magára hagyni nem lehet és nem szabad.

Az újonnan alapított gyarmatokban cserekereskedést űznek, nincs tehát pénzre szükség. A gazdasági viszonyok továbbfejlése azonban ez irányban is mielőbb érezteti hatását. Államférfiak és kereskedők egyaránt törekesznek a forgalom könnyítése végett valamely elfogadható pénznemet teremteni. Nemes érczek alig állanak rendelkezésre; a spanyol gyarmatok aranya Európába kerül, de nem keresi föl a puritánok sovány birtokait.

Ily körülmények közt rendeli el 1641-ben *Court* tábornok, hogy a fizetések szemes termékekben eszközölhetők s ezeknél mindig a közép piaci ár számítandó. A nagy dohánytermelő gyarmatokban, Virginiában és Mary-

landban ezen növény válik általános és törvényes fizető eszközzé — *legal tender*.

Mindezen rendszabályok nem felelhettek meg a forgalom igényeinek, újabb kisegítő eszközökről kelle tehát gondoskodni.

Massachusetts állam, mely műveltség és a közigazgatás tekintetében ma is első az Unióban, teremtette meg a XVII. század végén az első jegyeket kibocsátó bankot. Ez intézet az állammal érdekkapcsolatban volt, mert jegyeit is egy, Canada ellen intézett, szerencsétlen expedíció költségeinek fedezésére fordították.

A kibocsátás eleinte mérsékelt, később azonban a kormányzat kiadásait is e jegyekkel fedezi, sőt jelzálog-kölcsönöket is nyitnak, szóval megkísértik azon utóbb annyiszor ismételt vállalkozást, vajjon nem lehetne-e papírral és nyomdafestékkel gazdagságot teremteni.

E példát más gyarmatok kormányai is utánozzák.

»Az amerikaiaknak«, mondja Smith Adám, (*Wealth of Nations*. V. 3.) »nincs sem arany sem ezüst pénzök, belforgalmukban papírpénzt használnak és azon aranyat, ezüstöt, mi néha közéjük jut, Nagy-Britanniába küldik azon árukért, miket onnan kapnak« . . . Ennek pótlására a »gyarmatok kormányai érdekükben fekvőnek találják a népet oly mennyiségű papírpénzzel ellátni, mely rendszerint elég, sőt több mint elég, a belső forgalom vitelére. Némely kormány, mint például Pennsylvániáé, hasznot húz belőle, hogy ezt a papírpénzt bizonyos százalék mellett polgárainak kikölcsönzi. Mások, mint Massachusetts Bay kormánya, rendkívüli eseteknél ily papirokat bocsát ki a kiadások fedezésére, s aztán, midőn a gyarmatnak leginkább előnyös, visszaváltja azon alacsonyabb áron, a melyre fokozatosan leszállanak.«

De nem csak e gyarmatok, hanem New-York, Virginia, Maryland, mindkét Carolina is bőven bocsáták ki a papírpénzt, mely éppen ezért értékében később nagyon leszállott. E gyarmatok közül csupán Massachusetts volt képes bankjegyeit ezüstre beváltani s így vált az »északi ezüstös gyarmattá.«¹

Az amerikai bankok eleinte csaknem kizáróan papírpénz kibocsátásával foglalkoztak; a nép a bankokat csak jegyeikről ismerte, s nézete szerint, csakis azért léteztek, hogy ezeket kibocsássák. Lassanként e funkciójuk korlátok közé szorúl, a banküzlet többi ágaihoz mérten, jelentőségében veszít, sőt ma már többségök jegyeket nem is ad ki.

Kezdetben azonban, a papírpénz kibocsátása fontosságban mindent túlhaladott. A kibocsátás jogi gátak hiányában nem ment nehezen, csak a forgalomba-hozatal járt eleinte bajjal. A yankee-élelmesség segített ezen is; megkisértettek mindent, sőt nem riadtak vissza attól sem, hogy jegyeiket eleinte kárral hozzák forgalomba. Vállalkozó bankok nagy távolságokra küldték ki megbizottaikat, hogy vendéglőkben, boltokban jegyeiket más bankok jegyeiért cseréljék ki. Sokszor kikötötték, hogy a kölcsönvevő a kapott jegyeket a kibocsátás helyétől csak egy bizonyos távolságban hozhatja forgalomba.²

A Congressus, mely 1775. május 10-én összeült, a háború folytatására pénzt kívánt teremteni, de nem volt fölhatalmazva, hogy adókat vessen ki, tehát nem vehetett kölcsön sem. Bármily sürgősen szükséges volt is e tekintetben intézkedni, az egyes gyarmatok függetlenségüket föl-

¹ »*The silver colony of the North.*« First Century, 239.

² Walker 302—3.

áldozni, nem voltak hajlandók. New-York végül javaslatba hozta, hogy kisértsék meg új papírpénz kibocsátása által fedezni szükségleteiket. A kibocsátandó utalványok beváltása az adó útján történt volna. Az első, két millió spanyol dollárra rugó kibocsátást felosztották a gyarmatok közt, lakosaik számához arányosítva s mindenik kötelezte magát, hogy a reá eső részt az adók útján beszedi.

Ezt azonban csupán a puritán államok, Rhode Island, Massachusetts, New-Hampshire tették meg, a többiek nem voltak képesek reá. A kibocsátások azonban folytak tovább, s alig két év múlva a jegyek értékeit kezdték veszíteni. A gyarmatok minden módot megkísértettek, hogy e végzetes folyamatot megakasszák s az árak emelkedését meggátolják, a mennyiben azonban a régebben kiadott jegyekhez, folyton újabb kibocsátások járultak, a papír értéke végzetesen csökkent. 1779-ben már 160 millióra, 1780-ban pedig 200 millióra rugott, dollárokból számítva, a kibocsátott papírpénz, s ez év márcziusában egy ezüst dollárért papírban 65-öt fizettek.¹

A gyarmatok előtt nem volt titok a veszély, melyet az assignaták túlságos mérvű kibocsátása magában rejtett. De a távol veszélytől való félelemnél sokkal fenyegetőbbeknek s hatalmasabbaknak mutatkoztak a jelen bajai. Újabb és újabb kibocsátások volt az egyetlen mód, mely a háború folytatását lehetővé tette, pedig ezt abba-hagyni semmi áron nem volt szabad, az iránt egyetértett mindenki. A

¹ *First Century* 239. Ez időből fenmaradt tisztí jegyzék a következő érdekes tételeket tartalmazza : egy font cukor 14—18 dollár ; fonott, bagózásra szánt dohányból 10 dollár egy yard ; három kefe és fénymáz 95 dollár ; fekete selyem zsebkendő 75 dollár ; tojás egyenként egy dollár. *L. Niles's Register* 1826. augusztus 5. idézve mint fönt.

politikai függetlenség kivívása elég becsesnek látszott előttök arra nézve, hogy érte a nemzetnek sok más érdekét kockára tegyék. És ezt talán nem is nehéz nekik megbocsátani.

Az eljárás hátrányai azonban nem maradtak ki. A kibocsátott papirjegyek értéke folyton változván, megszűntek ama *standard* lenni, melylyel a javak vagy munka értéke állandóan meghatározható. A bizalmon alapuló papírpénz állandó forgalmi értékkel nem bírhat ott, a hol nincs szilárd hit az állam intézményeinek fenmaradásában, vagy fizetőképességében és hol a kibocsátás jóval túlhaladja a szükségletet. Innen volt a pénz értékének rohamos apadása. »Ez értékvesztett papirok a függetlenségnek nagyobb akadályát képezték mint a britt fegyverek, s a francia pénz, melyet a Szövetség rendelkezésére bocsátottak, nagyobb előnyére volt mint a francia hajóhadak és csapatok.« A papírpénz hitelt vesztvén, a harczot Franciaország által garantírozott francia, holland és spanyol pénzen folytatták.

A béke beálltával a bajok nem apadtak. Papírpénzt kibocsátni többé nem lehetett, a nemes ércz pedig mindinkább ritkult. Az ifju országokban, természet szerint, nem lehet sok fölhalmozott tőke. A fölsleg befektetést talál mielőbb. A talaj kincsei, a természet erői kellően kiaknázva még nem levén, kereskedelmök rendesen passiv, a különbözetet készpénzben kell kiegyenlíteni, így a mi kevés van az országban, az is kivonúl. E mellett az érczpénz ama helyettesítői, melyek oly nagy szerepet játszanak a gazdaságilag magasan álló országokban, itt szóba sem jöhetnek.

Mihelyt az egyes gyarmatokat reá lehetett bírni, hogy függetlenségek egy részéről a Szövetség javára lemond-

janak, a papirpénz bevonására azonnal megkezdődtek a munkálatok. *Hamilton*, az első pénzügyi miniszter, egy nemzeti bank létesítését hozta javaslatba, s terve 1791. márczius 3-án a Congressus által el is fogadtatott. 10 millió dollár alaptőkéből nyolczat magán-egyének, a többit a kormány irta alá. A legkisebb bankjegy tíz dollárra, a bank szabadalma pedig húsz évre szólt. Nehány év multán a kormány részvényeit 20—45 % nyereség mellett eladta. Különben a bank a kibocsátás tekintetében nem nyert monopoliumot, részére csakis azt biztosíták, hogy a szövetségnek egyetlen jegykibocsátó intézete lesz, e mellett minden államnak megmaradt joga, hogy külön bankot állítson föl. Ily bank tényleg létezett több államban. Így például Pennsylvániában még 1780-ban alakult meg »*Bank of North Amerika*« néven az Egyesült-Államok első jegykibocsátó bankja. Az alaptőke 400,000 dollárt tett, ezer részre osztva. E társaság szabadalmát a Congressustól nyerte, miután pedig kétségbevonták, hogy ily intézmények alapítására a Congressusnak joga volna, Pennsylvánia államtól új szabadalmat eszközölt ki s fennállott, 1864-ig mint állami bank, sőt megváltozott névvel és egy millió dollár alaptőkével fennáll ma is; részvényeseinek rendszeren 11 %-ot fizet. A másik bank New-Yorkban 1784-ben, a harmadik Bostonban 1793-ban jött létre.

A pénzverésre a Congressus hozott törvényeket s az első ezüst pénzt 1794-ben, az első aranyat 1795-ben verték. Az ezüst dollárnak 371.₂₅ *grain* tiszta érczet, az aranynak 24.₇₅ *graint* kelle tartalmazni.¹ Az arany úgy állt az ezüsthöz, mint 1 : 15.₅-hez, s az ezüst az aranyat lassanként kiszorítá a forgalomból.

¹ Egy *grain* 0.0064 gramme.

Egyidejűleg bevonták a háború alatt kibocsátott papírpénzt is, e célra fordítván a vámból befolyó fölösleget. A Congressus által engedélyezett bank két irányban jelentékeny szolgálatokat tett. Ellenőrzé a többi bankokat, a mennyiben elfogadta vagy pedig visszautasítá jegyeiket, másrészt pedig megkönnyíté a kincstár műveleteit. További fennállása iránt azonban nem gazdasági érdemei határoztak. Helyzetét főleg politikai szempontból tekintették.

Azon küzdelem, melyet a szorosabb confederatio hívei, a későbbi republicanusok, az egyes államok lehető önállósága mellett harczoló democraták ellen folytattak, feljúl és döntőleg foly be a bankpolitikánál is.

A hatalomra jutó democraták rendszerint megdöntik a republicanusok által engedélyezett központi bankokat, bármily nagy volt legyen is ezek gazdasági érdeme, bármily szükséges is a szövetség consolidálása, tehát az egyes államok fölvirágzása tekintetében a pénzforgalom egysége s a Szövetségi banknak ellenőrző és szabályozó folyása.

Ez történt a Hamilton-féle első szövetségi bankkal is.

Ez időben a bankok a politika eszközei voltak. Az »*United States Bank*« csak fekete kokárdás federalistáknak kedvezett, innen van aztán, hogy erős vita tárgyát képezte, vajjon a szövetségnek egyáltalában jogában volt-e ily bankot engedélyezni, miután az alkotmány értelmében csakis az tartozott hatáskörébe, hogy pénzt veressen s ennek értékét megállapítsa. A vita eredménye az lett, hogy a szabadságot nem hosszabbíták meg s a banknak 1811-ben föl kelle számolni.

Ez eljárásra, a fentebbieken kívül, erősen befolyt ama körülmény is, hogy az egyes államok bankjai a szövetség bankjában hivatlan versenytársat látva, minden erővel ellene dolgoztak. Pedig ezek erejét kevésre becsülni annál kevésbbé

szabad, mert terjeszkedésök folytonos volt. A szövetségi bankot leszámítva, létezett

		alaptőke	forgalom	érezkészlet
1791-ben	3 bank, 2 millió dollár			
1811-ben	88 »	42.600,000	22.700,000	9.600,000
1815-ben	208 »	82.200,000	45.500,000	17.000,000 ¹

E bankok igen jelentékeny osztalékot fizettek s a közönségre főleg az birt nagy befolyással, hogy működésük körében az ingatlanok ára tetemesen emelkedett. A század elején folytatott háború egyes iparágakban nagy élénkséget s a termelés fokozását idézvén elő, az egész gazdasági élet a fejlődés jeleit mutatta. A bankok mindenfelé, de főleg a közép-államokban, hol a kormány kötvényeivel speculáltak, gombakép kezdtek szaporodni. Ennek eredménye, mint rendesen, crisis lön, mely egyébiránt a rendes lefolyást vette. A bankok igen sok jegyet bocsátottak ki s midőn ezek beváltását kezdték követelni, kénytelenek voltak (1814-ben) fizetésöket beszüntetni.

Egyébiránt a sok különböző értékű bankjeggyel szemben, a kincstár volt a leggonoszabb helyzetben, tartozásait mindenki a legcsekélyebb értékű jegyekben igyekezett fizetni, s az értékváltozások, a különböző jegyek értékének egymáshoz való viszonya, oly bonyodalmakat idézett elő, a mi, ha a forgalmat nem akasztotta is meg teljesen, legalább igen nagy mérvben nehezíté.

Ily viszonyok közt kezdtek élénken vágníni oly központi bank után, mely »fizetéseit soha sem szüntetné be.« A nem jelentéktelen nehézségek legyőzése után, 1816-ban létesült is a második *United States Bank*. A változott idők jele, hogy az alaptőkét már 35 millió dollárra emelték s ebből hét milliót a kormány írt alá. A közönség

¹ First Century 242.

rendelkezésére bocsátott részletből 7 milliót ércben, 21-et pedig a Szövetség 6 % -os kötelezvényeiben kelle letenni.

A bank öt igazgatóját a Szövetség elnöke nevezte ki; meg volt engedve, hogy az intézet fiókokat alapítson; letétbe vette a kormány papirjait; jegyeket bocsátott ki, melyeknek legkisebbje öt dollárra szolt; a száz dollárra szoló jegyeket a bank érczre beváltani 12 % büntetés terhe mellett kötelezve volt; az állam jegyeit készpénz gyanánt fogadta el. További műveletei voltak: érczek vétele, váltók leszámolása, ingatlanra vagy zálogra kölcsönzés, papírok értékesítése. A szabadalom tartama húsz évre terjedt ki. A pártszellem ez intézet szervezésében is érvényesült, mert a 25 igazgató közül 15 democrata, 10 pedig federalista volt; a helyett azonban, hogy ellene dolgozott volna, e bank is belemerült a speculációba, a mi természetesen eleinte növelte a csalóka emelkedés gyorsaságát, aztán pedig a bukás mélységét.

1819 körül az Egyesült-Államokban háromféle papírpénz volt forgalomban:

a) a bekebelezett bankok utalványai, melyek többé-kevésbé ígérték a beváltást;

b) oly bankok jegyei, melyeknél a biztosíték tulajdonkép nem volt egyéb, mint számoló szoba és üzleti könyvek;

(Ezek utalványai egy bizonyos körben mozogtak s ha visszatértek a kibocsátóhoz beváltás végett, a »bank« összedőlt.)

c) roppant mennyiségű hamisítvány, a melyek egyébiránt »az előzőktől csupán annyiban különböztek, hogy lop-tak egy nevet, melyet más valaki talált föl, a helyett, hogy ők találtak volna ki egy újat.«¹

¹ First Century. 245—6.

Mennyi papírpénz került ekkép forgalomba, azt egyáltalán nem lehet tudni, azonban az eredmények után ítélve, a kibocsátott s kellő fedezettel nem bíró jegyek összege igen magas, a túlspeculáció pedig igen merész volt. Ezt mutatja a válság hevessége, mely ez *inflationt* — fölfuvódás — követte. A föld értéke, melyet a speculáció magasra csigázott, 60—70 % -kal esett alább; a forgalom megakadt, ezer meg ezer család jutott nyomorba, nem volt ritkaság, hogy nők egy napi munkájokkal nem tudtak 6—7 centnél többet keresni.

Nem lehet tehát csodálni, ha látva e pusztulást, érezve a nyomort, a polgárok tetemes része a központi banknak ellenségévé lett, miután nézetük szerint ennek politikája volt a bajnak egyik lényeges előmozdítója.

1829-ben a nép nyelvén » *Old Hickory* «-nak nevezett Andrew Jackson jutott az elnöki székbe s vele a democraták kerültek hatalomra, s ama műveletet, melylyel a szövetségi bankot megdönteni már egyszer sikerült, újra kezdték.

Kételyeik támadtak az iránt, vajjon a bank részére kiadott szabadalom-levéllel a Congressus nem lépte-e túl alkotmányos hatáskörét. Habár a szabadalom csak 1836-ban járt le, az elnök már 1829-iki üzenetében fölhívta a Congressus figyelmét e kérdésre.

1833-ban a pénzügyek minisztere az elnök rendeletéből a banknál levő állami letéteket, melyek 9,8 millió dollárra rugtak, onnan kivonta, a mi által nagy izgalmat, a hitelnek megrázkódását idézte elő s növelte a forgalom bizonytalanságát. A szabadalom lejárta után a bank átalakult s megszűnt a Szövetség bankja lenni.

Átalakítása összeesik a leghevesebb crisisek egyikével, melyeket a Szövetség átélt. Mihelyt az 1834-iki válasz-

tások elhatározták bukását, a helyi bankok kezdtek szaporodni s kezdtek folyton merészebben üzérkedni, éppen mert kevésbé tartottak attól az ellenőrzéstől, melyet a központi bank velök szemben előbb gyakorolt. 1837-ig számuk 722-re emelkedett. Az üzérkedés és a kibocsátás mindinkább fokozódott, kiterjedt a négerekre, városi telkekre, gyapottermő birtokokra s az értékpapírok minden nemére. Az árak oly magasra emelkedtek, hogy jutalmazó lett Európából hozatni búzát, s ez 1836-ban meg is történt.

Az angolok már régen észrevették, hogy ez az »*inflation*« nem nyugszik egészséges alapokon. E felfogás által vezetve, 1836. őszén ama kereskedők váltóit, kik az amerikai speculációban érdekelve voltak, az Angol Bank visszautasítá, roppant megütődést és zavart idézve föl túl az oceánon.

De ez még nem vitte dülőre a dolgot. 1835-ben az államok adóssága már mind ki volt fizetve, s 1836 folyamán 40 millió dollár fölösleg gyűlt össze, melyeket 40 banknál helyeztek el. A következő év elején ezt visszavonták, sőt a pénzügyek minisztere egy rendeletet adott ki, mely szerint csakis ércfizetéseket szabad az állami pénztáraknál elfogadni. Ez újból zavaróan hatott a pénzpiacra.

Márczius elején, 1837-ben bukott meg az első new-orleansi ház, reá egy másik New-Yorkban. Ez volt az összedülés kezdete. A bukásoknak vége alig volt, mert a többi városok bankjai követték a példát s így mind képtelen lett a fizetésre. »Amerika függetlensége óta« írják egykorú írók, »nem éltünk át oly szükségset, mint a mostani. Az ipar és kereskedés szünetel, a személyes hitel és bizalom megszűnt, ezrek vannak kenyér nélkül, a séta és üdülés helyei elhagyatvák, a színházak üresek, úgy tűnik

föl, mintha ellenséges sereg zsarolt volna ki bennünket vagy pusztító járvány dúlt volna köztünk.»

Az első roham alkalmával azonban a válság még nem ért véget, hanem daczára annak, hogy számos bank elbukott, lappangott tovább. Az *United States Bank*, bár más hatáskörrel, de még élt, sőt tevékeny részt vett az üzérkedés folytatásában, elnökének *Biddle*-nek hírneve annál magasabbra emelkedett, minél gyorsabban hullottak el mellette a többi bankok. Új fogásokkal, új műveletekkel fenn bírta magát még egy ideig tartani, de az elmaradhatatlan végre is bekövetkezett. Az európai érczküldemények, melyekkel a bank magát tartá, 1839. végén megakadtak. Ez Philadelphia bankjait hozta zavarba, melyeket dél és nyugat összes hasonló intézetei követték a fizetések beszüntetésében. New-York és New-England bankjai azonban folytatták a fizetéseket. A hitel teljesen összetört, *broke down*. Hivatalos adatok szerint 1839-ben 850 bank közül 343 lett fizetésre teljesen képtelen, 62 egy időre, 56 pedig teljesen megbukott. Az Egyesült-Államok rövid két év alatt két válságot éltek át, mi keserű tanítás volt egésze-
ségesebb bankpolitika létesítésére. A nehézségek azonban, melyekkel küzdeniök kelle, szintén nem voltak csekélyek; és pedig annál kevésbbé, mert a gazdasági okokhoz, mint láttuk, politikai okok is járultak. E mellett a szabadság, a lehetőleg teljes korlátlan szabadság az élet egy ágában sem látszott, legalább a nemzet egy része előtt, értéke-
sebbnek, mint a bankoknál.

Nem lévén tisztázva az elvek, még kevésbbé levén megállapodva a közfelfogás, e zűlétségéből való kibontakozás igen nehezen ment. Eddigelé bármely állam megengedte, hogy az alakuló bankok jegyeket bocsáthassanak ki, melyeket kívánatra érczpénzben kellett volna beváltani.

Oly esetekben, midőn a részvényesek felelősségét ki kelle mondani, az alapításhoz az állam törvényhozásának hozzájárulása kellett, de egészben véve a banküzlet nagyon sokáig teljesen szabad volt és mindenki bocsátathatott ki bankjegyeket, ha kötelezte magát, hogy bemutatáskor érczen fizet érték. Sőt egyes esetekben ez utóbbi korlátozás is megszűnt, a bank visszautasíthatta a beváltást, de fizetett, néhány, rendszeren 24%-ot a bemutatás és kifizetés közti időre.¹ A kibocsátás korlátozva nem lévén, rendszeren túlhaladta azon határt, mit a részvényeseknek, ha józanul járnak el, szabniok kellett volna, innen a sok papírpénz és gyakori válságok. A bankok utaltványain kívül egyébiránt még voltak forgalomban mások is.²

Az 1839. évi válság az amerikai bankok történetének első részét lezárja. E kor jellemző vonását a federalistáknak azon törekvése képezi, hogy a Szövetség hatáskörét a bankjegyek kibocsátására is kiterjesztvén, egy központi bankot létesítsenek. Ez intézet, mint a papírpénz-forgalom

¹ L. Levi. *History of British Commerce*. London, 1880. John Murray.

² Indianában az állami bank jegyein kívül, a melyek a *standardet* képezték, voltak külön állami jegyek, *scrips*; e mellett az állam utaltványokat bocsátott ki a bankra, a csatornák után befolyó jövedelmekre, ezek voltak a *bank scrips*. A csatornák javítása fejében kiadott jegyek neve volt »fehér kutya«, *white dog*; a csatornák hővítésére kiadott kötvényeket *blue dog*, kék kutya névvel tisztelték meg; a *blue pup*, kék kölyök, jegyeket a csatornák lérlői adták ki; Ohióban ehhez járultak még a *yellow dog*, sárga kutya, *red cat* vörös macska, a *smooth monkey*, szelid majom, *sick Indian*, beteg indian stb., a hivatalos jegyzések is e nevek alatt történtek, a miből kiderül az is, hogy a speculáció iránti hajlam mennyire el lehet a jobb ízlés nélkül. V. ö. First, Century 253.

szabályozója, hivatva volt a szövetségi kormányt pénzügyi műveleteiben is támogatni.

A federalisták törekvései azonban csak részben értek célzt, mert az általok alapított bankokat az ellenpártnak sikerült feloszlatni s 1839-től kezdve oly intézet, mely a szövetségi bank jellegével bírna, többé nem is alapítottatott.

A fejlődés azonban meg nem akadt, sőt új irányokat véve, megteremté az Egyesült-Államok specziális bankrendszerét.

Az 1839-iki válságtól kezdve 1863-ig, midőn azon törvény létre jött, melyen az Egyesült-Államok bankrendszere ma nyugszik, egy átlag nyugodtabb kor folyt le. Nincsen szövetségi bank, a dolgok súlypontja az egyes államok kezében van s ezek nagy része a legteljesebb szabadságban részesíti pénzintézeteit, csak itt-ott lépnek föl ellenök megszorítólag, a közjó érdekében. A gazdasági élet terén igen élénk és nagy jövővel biztató fejleményekkel találkozunk. Anglia megnyílik Amerika buzájának, a vasutak építése sok tőkét von az országba, a gőzhajózás közel hozza Amerikát Európához. Californiában fölfedezik az aranytelepeket, európai tőkésck mind nagyobb mértékben kezdik az Egyesült-Államokban beruházni a rendelkezésre álló összegeket. Ez természetesen a hitel kiterjesztését, a speculatio túlkapását idézi föl, a mi újra közel hozza a válság veszélyét.

1857 augusztusában a távol nyugat egyik gyorsan emelkedő nagy városából, Cincinnatiból jő az első csapás. Az *Ohio Life and Trust Company* egyike a város legjobb intézeteinek, bukik meg. Nagyon sokat talált új vasutakra kölcsönözni s maga is sokat vett kölcsön, hogy kölcsönt adhasson.

Ez esemény elég volt arra, hogy az iránytadó

new-yorki bankokat óvatossá tegye a hitelnyújtás körül. Ez azonban megzavarja a pénzüpiacot s a válság kitör. A némileg szervezkedett és szilárdabb gazdasági viszonyoknak köszönhető, hogy hatása nem volt oly mélyre menő, mint az előzőké.

Nem bénítá meg az ország termelő erőit, hanem inkább az egészségtelen üzérkedést pusztítá el. A felüdülés mihamar bekövetkezett s a bizalom aránylag gyorsan helyreállott. A bankokon kívül 14 vasúti társaság bukott meg s a gyapotgyárosok is sokat szenvedtek. A crisisnek azonban meg volt a maga jó hatása, mert segítette megérlelni azon nézetet, hogy a bankok szabadságának némi korlátozása a köz érdekében el nem odázható.

Ama nagy haladás mellett, melyet New-York városa és a hasonló állam a gazdasági téren általában tettek, a bankpolitika körül is igen egészséges fejlődés csiráit lehet constatálni. Az itteni bankoknak legnagyobb része az államtól nyerte szabadalomlevelét, *charter*. Eleinte a törvényhozás ez irányban is igen bőkezű volt s nehézségeket alig támasztott. 1812-ben csak 19, az állam által engedélyezett bank létezett, de ezek száma 1829-ig huszonnégygyel szaporodott. Az engedélyezés körül a régi viták újra föllevenültek. Keletkeztek federalista és democrat bankok. Mindamellett ezen viszályok az egészséges elvek kifejlését nem gátolták. Már 1804-től kezdve minden, jegyek kibocsátásával foglalkozó banknak meg kelle szerezni az állam engedélyét. 1829-ben Van Burennek, az állam kormányzójának javaslatára a törvényhozás egy nevezetes törvényt, *safety funds act* hozott, melyet, kedvező hatása által csábítva, több állam átvett, s mely később a nemzeti bankok szervezésénél is kiinduló pontul szolgált. E törvény rendelkezése szerint a bankok által kibocsátott jegyek összege

nem lehetett magasabb a befektetett tőke kétszeresénél. Kötelezte a bankokat, hogy tőkéjük három százalékát biztosítékul az állami kincstárban tegyék le; az ekkép alakult alapot szükség esetén a kibocsátott jegyek és a bankok adósságának fedezésére fordították. Ezen kívül minden bank kötelezve volt, bizonyos ércfedezetet készletben tartani; a bankjegyeket az állam nyomatta s a bankok működését egy erre a célra kinevezett felügyelő kísérte figyelemmel.

Ez intézkedések tetemesen szilárdíták a bankok állását, mindamellett az 1837-iki crisis bajait ezek sem kerülhették el teljesen. 1838-ban tehát a törvényhozás kimondá, hogy bankjegyeket csakis oly összegben szabad kibocsátani, mely New-York államnak vagy pedig a Szövetségnek kötvényeivel fedezve van. E kötvények az állami ellenőrzőnél téteményeztettek le.

A másik rendszer, melynek egyes részeit később a nemzeti bankok szervezésénél szintén fölhasználták az u. n. *Suffolk system*, New-England államaiban vert gyökeret. Itt ugyanis a bankok kötelezve voltak hetenként a meghatározott napokon összejőve egymás ellen főnnálló tartozásaikat kölcsönösen leszámolni, a fennmaradó követeléseket pedig készpénzben kiegyenlíteni.

New-York bankjainak forgalma, s az irántok való bizalom folyton emelkedett, a mi aztán más államokat is reá birt, hogy ez államot utánozzák. A bank-üzlet a régebben benépesült, consolidált keleti államokban érte el legmagasabb virágzását s az itt alapított bankok örvendettek a legjobb hírnévnek. A mi azonban nem jelenti azt, hogy az új államok ennek cultiválását elmulasztották volna. Az amerikai kiváló kedvvel veté magát az üzérkedésnek ez ágára is, és mihelyt az új telepeken csak némileg meg-

szilárdult helyzetet volt képes létesíteni, megteremté az első bankot is.

A távol nyugat ifjú telepítvényein Montana vagy Idahóban, hol ős erdők közt halad a vasút, hol sokszor még hiányozni látszanak a civilizált élet kezdetleges föltételei is, ritka helyen fog hiányozni a jegykibocsátó-bank, melynek jegyei épp oly értékkel és biztonsággal bírnak, mint Boston vagy New-York régi bankjaié. A rohamos haladást mi sem jelzi élesebben e ténynél, s mi sem mutat inkább arra, hogy az Egyesült-Államokban ma fönnálló bankrendszer és pénzforgalmi politikája, ha részleteiben sok hézagot és pótolni valót hagy is, egészben véve csodálatosan alkalmazkodik az amerikai viszonyokhoz s azok fejlesztésének egyik leghatályosabb eszköze.

Érdemes épp ezért látni azt is, mily irányt vett a banküzlet fejlődése az egyes államokban.

Massachusetts állam fővárosa Boston, New-York mellett, pénzbeli tekintetben legfontosabb városa az Uniónak. Ezt részben multjának, részben iparos népének köszönheti, de nem kis része volt benne azon czélszerű törvényeknek is, melyeket a bankforgalom szabályozására már ideje korán életbe léptetett.

A két izben létrehozott szövetségi banknak székhelye mindkét esetben *Pennsylvania* legnevezetesebb városa Philadelphia volt. Mint érintettük, ez intézet a többi működését szabályozta és ellenőrizte, éppen ezért Pennsylvániában törvényes beavatkozásra valóban kevés szükség volt.

A többi államokban, melyek a függetlenségi harczban résztvettek, az önálló fejlődésnek kevés nyomára akadunk, többé-kevésbbé követték amaz államok bankjainak példáját, melyeket imént vázoltunk. Áthatolva azonban az Alleghany gerinczén, elérjük ama államokat, melyek, mint

ilyenek történetöket nem vihetik a mult századba vissza, behatolunk ama területre, hol az európai hatások már gyöngülnek, ellenben mind sűrűbben találkozunk az igazi amerikai szellem nyivánulásaival. Mutatkozik ez némileg a banküzletnél is.

Ohio állam első bankjának a »*Miami exporting Company*«-nek részvényesei az alaptőkét buzában vagy bőrökben fizették be. 1832-ben azonban már van tizenegy pénzintézete, melyek teljesen szabadon működnek. Ennek természetes következménye a túlkapások, merész üzérkedés, végül a new-yorki bankokra nézve elfogadott megszorítások behozatala. Ezen fölül a bankokat kettős, sőt háromszor magasabb adóval terhelik meg, mint más vállalatokat. Mindez akadályok daczára Ohióban 1863-ban nem kevesebb, mint 56 bank működik.

Kentuckyben teljes szabadság uralkodik, könnyen érthető tehát, ha 1837-ben minden bank beszünteti fizetéseit.

Illinoisban 1821-ben egy államilag szabadalmazott bank létesül, s a törvényhozás, egy kivétellel, a többieket eltiltja a működéstől. Később azonban nagyobb szabadságot nyújt a bankoknak, de alkalmazásba veszi a New-Yorknál vázolt biztosítékokat. Ugyanez a rendszer van érvényben *Indianában*.

Tenneseben már 1807 óta létezett egy kibocsátó bank Nashvilleben, s az állami bank szervezetében ama különös határozattal találkozunk, hogy a kibocsátott jegyek biztosítékául ingatlanok szolgálnak. De ez nem menti meg az intézetet attól, hogy a válságok alkalmával fizetéseit beszüntesse.

Wisconsin állam egészben véve New-York rendszerét fogadta el.

Több önállóságot mutat *California* bankjainak fejlődése. Nincs egy állam sem az Unióban, hol a nép ellen-ségesebb lett volna a bankok iránt, mint az aranytermő Californiában, a mi nyíltan kifejezésre is jut ama tényben, hogy még egy újabb törvény is kettős adót vetett ki reájok. Létezik ez államban kilencz bank, melyek jegyeiket csupán aranyban váltják be — *gold banks*, nem ismeretlenek egyébiránt a takarékpénztárak sem, melyek szervezete nagyon hasonlít a mieinkéhez.

Körülbelül ezek a fejlődés fővonásai az 1839-diki válságtól a polgári háború kitöréséig. 1836-ig a federalistáknak két ízben sikerül eszméiket diadalra juttatni a széthuzó érdekekkel szemben s minduntalan ama törekvésök lép előtérbe, hogy a felségi jogok közül a papírpénz kibocsátásának s a kibocsátás szabályozásának joga is a congressusra ruháztassék. 1836-tól kezdve a democraták kezében van a hatalom, kik a fentebbi irány ellen küzdve, az egyes államok törvényhozásának vindikálják a papírpénz kibocsátásának jogát, s beszüntetik a szövetségi bankokat.

A Déli államok függetlenségi nyilatkozata (1860.) új küzdelmek kezdetét jelenti. Ez időtájt, mintegy 1600 bank bocsátott ki jegyeket az Egyesült-Államok területén. A politikai zavarok természetesen mielőbb magok után vonták a hitel megszűkülését, az érczpenz pedig csaknem teljesen kivonult a forgalomból. A bankok kénytelenek voltak a kibocsátást szaporítani.

Másrészt a szövetség, pénzre levén szüksége, óriás igényeit részben kölcsönök, részben pedig utalványok — *legal tender* — kibocsátásával igyekezett fődözni. Ezeknek összege 1865. aug. 31-én már 2,945 millió dollárra rugott. A *legal tender* assignaták voltak, s nem kerülhet-

ték el e forgalmi eszköz nagy fogyatkozását, az értékvesztést, mely 1864-ben nem kevesebb, mint 60 % volt.

Ily viszonyok között emeltetett törvénynyé, 1863-ban, a bankok viszonyainak szabályozására vonatkozó Spaulding által beterjesztett javaslat, melynek főelvei, mint érintettük, a New-Yorkban elfogadott gyakorlatból vannak merítve. Lényegében érvényes ma is, habár 1864., 1865. 1873., 1875. és 1879-ben némileg módosított.

E törvény szerint bankjegyeket bocsáthat ki minden oly társaság, a mely

1. Több mint öt tagból állván, legalább 20 évre szövetkezik; bir társulati pecséttel s egy bizottsággal, mely képviseli.

2. E bankoknak legalább százezer dollárnyi tőkével kell birniok. Oly városokban, melyeknek 50,000-nél több lakója van, a tőkének nem szabad 200,000 dollárnál csekélyebbnek lenni. Minden bank köteles az alaptőke egy harmadának megfelelő összegben kamatos állami kötvényeket tenni le a szövetség kincstárába még működésének megkezdése előtt.

3. Egy bank sem adhat ki több jegyet, mint a mennyi a kincstárban letett kötvények által fedezve van. A kibocsátott jegyek összegének úgy kell állani a letett kötvények értékéhez, mint 90 : 100-hoz. A bankok jegyeit a szövetségi kincstár készítteti, ezek aztán a fentebbi arányban bocsáttatnak az illető intézet rendelkezésére.

4. E jegyek a forgalomban teljes értékkel bírnak, s az állami hivataloknál is elfogadtatnak, kivéve a vámfizetéseket, melyek aranyban teljesítendőek.

5. A részvényesek egyénileg, de nem egyetemlegesen, felelősek a bank minden tartozásaért; a forgalomba

hozott jegyekért nem csupán az aláírt részvények, hanem azonfölül még ugyanily összeg erejéig felelnek.

6. Az államok fővárosaiban székelő bankok kötelezve vannak, hogy mindig legalább oly összegű készpénzt tartsanak készen a mi a letétek és folyó számlák 25 %-ának megfelelő; más városokban 15 % elégséges. Az alaptőke 20 %-ának megfelelő tartaléktőke képezendő, e célra a tiszta nyeresmény 10 %-át kell félre tenni.

7. A kibocsátott jegyek után a bankok évenként 1 % adót fizetnek; a nálok elhelyezett letétek és nem szövetségi kötvényekben elhelyezett tőke után $\frac{1}{2}$ %-ot.

8. Az összes bankok a *Comptroller of the Currency of the United States* felügyelete és ellenőrzése alatt állanak. Ennek kötelessége pénztáraikat, könyveiket stb. megvizsgálni, a bankok pedig kötelezve vannak időnként jelentéseket tenni ügyeik menetéről. A *comptroller* örökösök a fölött, hogy a bankok a törvény szerint járjanak el, szükség esetén elrendeli a működés beszüntetését, a felszámolást stb.

9. Egy társulatnak vagy egyénnek egyetlen bank sem kölcsönözhet többet tőkéje 10 %-ánál; ingatlanokat vásárolni vagy a fizetésképp elfogadott jelzálogot és ingatlant öt éven túl megtartani szintén el van tiltva. A kamatláb tekintetében az egyes államok törvényeihez alkalmazkodni kötelesek.

10. Ha valamely bank fizetésre képtelenné válik, az általa kiadott jegyeket a szövetségi kincstár váltja be a letett kötvények árából.¹

E törvény képezi az úgynevezett »*National Banking system*« sarkkövét, az ezen alapuló bankok *nemzeti*

¹ *Journ. des Écon.* 1882. 343—4.

bankok nevét viselik, ellentétben az állami és egyéb bankokkal.

A törvénynek célja kettős volt. Hatályos ellenőrzés alá kívánta helyezni a bankokat s biztosítani a kibocsátott jegyeket, más oldalról pedig lehetőleg azonos értékkel és biztosítékkal bíró forgalmi eszközöket kívánt teremteni. Az egész rendszernek föltételét egyébiránt az állami ellenőrzés és hitel képezi, ezen nyugszik a nemzeti bankok jóléte és virágzása.

A törvény a jegyek kibocsátásának jogát oly terhes föltételekhez kötötte, hogy az életbeléptekor létezett 1466 állami bank közül csak 108 látta előnyösnek ezeket magára vállalni. Ezen a congressus oly módon kívánt segíteni, hogy 1865-ben 10 % adóval róttá meg, kibocsátott jegyeik után, mindama bankokat, melyek nem az új törvény alapján szervezkedtek. E rendelkezés hatása ki nem maradt s az adóval sújtott bankok jegyforgalma egyetlen év alatt 238 millió dollárról 45 millióra apadt le. Nagy részök lemondott a jegy-kibocsátásról, vagy pedig átalakult »nemzeti bank«-ká. E bankok egészben véve jól megállották helyöket; 1863-tól 1883-ig csakis 89 vált insolvenssé, a mi, tekintve nagy számukat s ama nehézségeket, melyekkel ily intézetek alapítása és vezetése az új államok kevésbé tisztázódott viszonyai közt jár, soknak nem mondható. A hitelezők sok esetben követelésöket teljesen megkapták, vagy pedig igen magas százalékkal elégítették ki.¹

Másrészről igaz az is, hogy e két évtized az Egyesült-Államokra nézve példátlanul kedvező időszak volt,

¹ J. Knox. *Annual Report of the Comptroller of the Currency*, 150 l.

melyben a nemzet vagyona gyorsan emelkedett magasabbra és magasabbra, s a viharok, melyek a pénzvilágot érték, minden hevedségök mellett sem változtatták meg a haladás irányát.

De lássuk, mily fejlődésnek indult e törvény uralma alatt a banküzlet. A fentebbi hivatalos jelentés adatai szerint 1882 végén a szövetség területén volt nem kevesebb, mint 2,308 nemzeti bank; ezenkívül 5,140 egyéb bank és bankár. A banküzlet földrajzi elterjedésére nézve érdekes, hogy a bankok legerősebb gyökeret vertek New-England és a közép államokban, de nagyon gyorsan szaporodnak és erősödnek a távol nyugaton is.

A nemzeti bankok tőkéje 717 millió dollár, betéteik 2,902 millió dollárra rugtak. Ezzel szemben állanak a többi bankok 232 millió alaptőkéje és 1782 millió dollárnyi betétei. A banküzlet tekintetében New-York, Boston, Philadelphia és Chicago városok a legfontosabbak.

A nemzeti bankok üzletökből aránylag szerény jövedelmet húznak, mert a befektetett tőke után New-England államaiban nem vettek be többet, mint 3.₅ % -ot.

Ezután következnek a déli államok bankjai 4.₁₄ % -kal; a »közép-államok« 4.₉₃ % -kal. A haszon a nyugati államokban 4.₉₃ %, a Pacific-államokban 6.₆₀, míg a Szövetség egész területére nem tesz ki többet 4.₂₀ % -nál, a mi megfejt, hogy a nemzeti bankok mellett hogyan tudott kifejlenni oly virágzó magánbanküzlet.

Az 1863-ki törvény 1883-ban járt le és meg is hosszabbított újból húsz évre, úgy, hogy a hatalomra került demokraták a nemzeti bankok szervezetén még az esetben sem változtathatnának, ha ezt szükségesnek vélnék. Az 1863-diki törvényen egyébiránt időközben több javítás történt. Az 1874-diki törvény kötelezi a bankokat,

hogyan forgalomban levő jegyeik után, a kincstárba 5% beváltási alapot szolgáltatassanak be, ezenfölül kötelezettségeikhez mérve ércben és más törvényes pénzben tartalékkal kell birniok. Egy 1879-ben alkotott törvény pedig öt dollárnál kisebb bankjegyeknek újból való kibocsátását tiltotta el, de nem rendelte el a forgalomban levők bevonását, a melyek összege 7718 ezer dollár volt. E rendszabály oka ama hátrányokban keresendő, melyek ily apró jegyek kibocsátásából erednek. Ily jegyek rendszeren a szegény, tudatlan tömeg kezein forognak, mely éppen, miután az eseményeket kellően méltányolni és megítélni nem tudja, mihamar megijed s megrohanja és esetleg a fizetések felüggesztésére kényszeríti a kibocsátó bankot. Másrészt pedig épp ez az alsó néposztály könnyen lett a bankok élelmes ügynökeinek áldozatává, s nagyon szükséges, hogy az állam oly fizetési eszközt adjon kezökbe, melynek értékét ismerik, s a mely ingadozásoknak alávetve alig van.

Ezek az intézkedések sokban pótolták az 1863-diki törvény fogyatkozásait.

Bármily nyomós ellenvetések hozhatók is föl a fentebbiekben vázolt bankrendszer ellen, azt alig lehet tagadni, hogy a mult zilált viszonyaival szemben tetemes javulást képvisel, és nagy része volt a hitelviszonyok megszilárdítása körül.

Egységes *standardet* teremtett s megmenté a forgalmat ama nehézségektől, melyek a különböző értékű bankjegyekről el nem választhatók. A szövetség eszméjének egyik leghatékonyabb támaszává lett. Nem létesített monopoliumot, nem kísértette meg egy szövetségi bank felállítását, és mindamellett sikerült eltávolítani ama hátrányokat, melyek az állami bankok rendszeréből eredtek. Keresztülvitte a republicanus párt programjának egyik

főpontját, a souverain jogaikra féltékeny államokkal szemben. E szolgálat a szövetség alapjainak megszilárdítása körül nem csekély értékű, mert a politikai egység alapját a gazdasági érdekek solidaritása képezi.

A »*State bank system*« uralma a különböző érdekek ezen összeolvadásának egyik legnagyobb gátja volt. Az északon lakó gyárosnak, ha dél gazdától vett valamit, figyelemmel kellett lenni a bankjegyek értékének változásaira, s a »*rate of exchange*« New-York és New-Orleans között sokszor nagyobb volt, mint New-York és Liverpool között; egész sereg üzér élt a különböző állami bankok jegyeivel kereskedésből — a forgalom rovására. E rendszer teljesen képtelen volt kivinni azt, hogy ha egy bank valahol Texasban megbukott, jegyei mégis megtartsák érvényüket, a mint történik a jelen rendszer alatt.

Fogyatkozása volt az 1863-iki rendszernek, hogy állami biztosítékkal látta ugyan el a bankok jegyeit, de ezek beváltását nem arannyal vagy ezüsttel eszközölte, hanem oly eszközzel, mely tulajdonkép nem bír a *facultas solvendi*-vel; ezek voltak a *legal tender notes*.

Az újabb intézkedések azonban e tekintetben is jobb állapotokat teremtettek, mert a bankokat ércztartalék képezésére szorítják, bár e tartalék maximuma még mindig nem elég magas. E mellett az állami hitel emelkedése több értékkel ruházza föl az általa kibocsátott utalványokat is. Igaz, hogy az ideal elérve máig sincs, mert a dollárra szóló papir mögött nem áll ott a beváltására szánt arany dollár, de ama fölfogás, hogy az egész rendszer alapja egy »*nagy hazugság*,« mert éppen akkor lehetetlen a beváltás, midőn szükség lenne rá,¹ mindinkább veszít alapjából.

¹ V. ö. *North. Amer. Review*. 1885. szept.

Az amerikai rendszer a kibocsátható jegyek összegét számszerűleg nem állapítja meg, de biztosítékhoz köti. Ugy, hogy ez változhatik úgyszólván minden pillanatban. Emelkedik, ha a forgalom igényei kívánják, alább száll, ha a hitel kevesebb jeggyel is beéri. Ha valamely bank beszünteti a fizetéseket, a jegyekért az Unió kincstára fizet, s ezek birtokosa mitsem veszít, mert a jegyeken tett ígéret nem marad üres szó s magának a banknak bukása csekély jelentőségű ténynyé válik.

Kevesebb védelemben részesülnek azonban a nemzeti bankok betevői, mert ők csupán a bankokkal szerződnek, s a kincstár a letétekért semmi felelősséget nem vállal. Az állam ügyel a bankokra tevékenységek ezen ágában is, de reális biztosítékot nem nyújt a betevőknek, sőt figyel arra, hogy a betevők javára a bankjegyek tulajdonosait meg ne károsítsák.¹ E helyzet egyébiránt természetes. A törvényhozásnak célja csupán egy megbízható »*currency*« teremtése volt, és éppen ezért nem mehetett túl ama korlátokon, melyek a banküzlet ez ágát a többiektől elválasztják.

Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni amaz ellenvetéseket sem, melyek e rendszer ellen jogosan emelhetők.

Midőn az ország jóléte emelkedőben van, a bankok növelik a jegyek kibocsátását, hogy az élénk kívátnak eleget tegyenek. A forgalom emelkedik, több pénzre van szükség, beáll a túlspeculatio, ha azonban jó a válság, a bankok bevonják kölcsöneiket, emelik a kamatlábat és így még inkább hozzájárulnak a baj elmérgesítéséhez. Lehetőleg fölfújják a forgalmat és ösztönözik a speculatiót, s midőn a baj

¹ Elders 213. s k. ll.

bekövetkezik, érdekek úgy hozza magával, hogy annak hátrányait még inkább súlyosítsák a hitel megvonása által.¹ Ez a szervezetökből folyó gazdasági hátrány; ezen kívül van a politikai.

Amaz osztály, melynek kezében vannak a bankok, kezében tartja a nemzetet.

És ezt az osztályt alkotó egyének érdekei azonosak Oregonban és New-Hampshireben, Boston vagy Portlandban. E mellett a közönség nagy részét, mint betevőt, kötik magokhoz, éppen ezért ott, hol előnyeikről van szó, nagy és csaknem ellenállhatatlan befolyást gyakorolhatnak, úgy az egyes államok, valamint az Unio törvényhozására. Kétségtelen, hogy ez utóbbi hátrányok a *State bank system* idejében nem voltak meg ily mérvben, mert a szabad verseny korlátolta a bankok hatalmát s egymással szembeállítá őket; így a nagy érdekközösség nem fejlődhetett ki közöttök; de e bajon segíteni alig lehet, mert meg kellene bolygatni a forgalmi eszközök egységét, a mi még nagyobb hátrány lenne. Így e föladat megoldása valószínűleg a jövőre fog maradni.

Részben ama benső és szoros összefüggésnél fogva, mely a bankpolitika és a valuta-kérdés között létezik, főleg pedig azért, mert e tekintetben az Egyesült-Államokban fenforgó kérdések eldöntése az európai pénzforgalomra nézve kiválóan fontos, szükségesnek tartjuk kiterjeszkedni a valutakérdés tárgyalására is.

Megalakulása óta 1834-ig a szövetségben mindig a kettős valuta uralkodott.² E tekintetben California képez kivételt, melyben csupán az aranyat fogadták el fizetési eszköz gyanánt.

¹ *N. Am. Review*, 1885. Spt. 199. 1.

² *Soetbeer*.

A mint azonban láttuk, a nemes érczet a papir sok esetben csaknem teljesen kiszorítá a forgalomból. Az amerikaiak papírpénz-tisztelete annyira ment, hogy nem volt ritkaság az a vélemény, mely szerint a papírt bizonyos módon egyenlő értékűvé lehet tenni a nemes érczekkel.

»Pennsylvania kormánya,« mondja Smith Ádám, »1722-ben papírpénzt bocsátván ki, hitte, hogy annak az arany és ezüst értékét adhatja; büntetéseket szabott azokra, kik különbséget mertek tenni az árnál, ha papírpénzért vagy pedig ha nemes érczért adták el áruikat.«¹

Daczára másfél század tapasztalatainak, e felfogás igen sokáig helyesnek látszott, még a kormányférfiak előtt is. Így 1864-ben Stevens egy billt nyújtott be a congressushoz, mely szerint a papírpénz az arannyal azonos értékűnek mondatván ki, büntetések lettek volna kiszabandók azokra, kik ez ellen járnak el.² Némi magyarázatául szolgálhat e különös felfogásnak az, hogy az Egyesült-Államokban kezdettől fogva a papirutalványok képezték a pénzt, a nélkül, hogy beválthatók lettek volna. Bármi lehetetlennek látszik is, hogy valaki pénz helyett fogadjon el egy darab papírt, melyről tudja, vagy legalább sejti, hogy érczre nem váltható be, ez mégis megtörténik. Ott, hol nincs meg a törvényes kényszerítés, létezhetnek másnemű körülmények, melyek amaszt pótolják.

A forgalomnak eszközre van szüksége, melylyel fizetések legyenek teljesíthetők és ha nincsen olyan, mely ez ideálnak megfelelne, elfogadják azt, a mi ezt leginkább megközelíti. ▽

A papírpénznek önmagában mi értéke sincsen, a

¹ *Wealth of Nations*. A Ward-féle kiadás 262-ik lapján.

² *First Century* 257.

nemes érczre való beváltás lehet nagyon kétes, sőt talán alig remélhető. Mindezekből az lenne következtethető, hogy értéktelen tárgyért valódi értéket adni cserébe legalább is nem okos dolog. Megtörténik mégis, és pedig abból az egyszerű okból, mert ha az eladó nem fogadja el a papírt, nem történhetik fizetés, és így az ügylet nem jöhet létre.

E tény sokkal erősebben hat az eladóra, mint az, hogy válság esetén a papir nem lesz beváltható. A lehetőség, hogy fizetés útján túlrad rajta, pótolja a benső érték hiányát.

Annak bebizonyítására, hogy ez így van, szolgálhat az Unio pénzforgalmának története. A forgalomban lévő papírpénz egészen a legutóbbi időkig nem volt beváltható. A különböző bankok megegyeztek abban, hogy egymástól a jegyek beváltását nem követelték; sőt a mi különösnek fog föltünni, ennek a közvélemény is ellene volt. Megfejtendő egyébiránt ez is ama körülményből, hogy e követelésnek gyakorlati értéke nagyon kevés lett volna, s legfőlebb a bankok gyors összeomlását idézi elő.

A bankok ellátták a nemzetet a fizetés eszközével s így alapját képezték a forgalomnak és haladásnak, de saját szervezetök szörnyen hiányos volt, a fölületes ellenőrzés tág tért nyitott a rossz hiszemű kezelésnek és károsításoknak. Nagyon alapos ama föltevés, hogy sok bank vezetője nem ismerte az általa igazgatott intézet tartozásainak nagyságát sem. Így ama törvény, mely az első szövetségi bankot szervezte, kimondá, hogy forgalmáról kimutatásokat terjesztszen a pénzügyek minisztère elé, de ily kimutatást 20 évi fönnállása alatt nem szerkesztett egyet sem.¹ Pedig e bank hivatva volt az Unio összes pénz- és hitelviszonyainak

¹ V. ö. Walker, *Money*. 315. 1.

szabályozójakép működni. Hasonló jelenségekre akadunk később is, melyek mind arra mutatnak, hogy ez érdekek sokáig kevesebb igazi figyelemben részesültek, mint várható lett volna.

1792-től 1834-ig a kettős valuta volt törvénybe iktatva, de a belföldi forgalom a papírt, a nemzetközi pedig az aranyat használta.

1834-ben North-Carolina és Georgia aranybányászatának fölsegítésére az arany dollárt tették *standard*-é. 1853-ban az ezüstöt a dollár kivételével demonetisálták, végül az 1873-iki intézkedések az ezüst dollárt is hatályon kívül helyezték.¹

E törvény, az állami jegyek még kényszerítő forgalommal bírván, egyelőre még nem éreztette hatását. Minél közelebb jött azonban a készfizetés időpontja (1879), minél bővebben fizettek az ezüstmányák, annál élénkebb lett az izgatás a kettős valuta érdekében. Így jött létre 1878-ban az u. n. *Bland-bill*, melynek értelmében az ezüst dollárok verését újra megkezdtették. Kimondá azonban a törvény, hogy havonként legalább 2, de legfőlebb 4 millió dollárt szabad készíteni, s hogy szerződésekben a pénznemet, melyben a fizetés történik, ki lehet kötni. Ennek folytán a bankok azonnal megállapodtak, hogy egymás között fizetéseket ezüstben *nem* fognak teljesíteni. Másfelől a nép sem szerette az ezüstöt, mely a multban sem volt soha általános fizetési eszköz. Ennek természetes következménye az ezüst dollároknak fölhalmozódása a kincstárban, hol 1884-ben nem kevesebb mint 142.926,000 hevert.

A kincstár a nála letett ezüst dollárokról igazolványokat — *silver certificates* — állított ki, melyek forgalomba kerültek, sőt a vámok fizetésénél is mind fokozot-

¹ W. G. Sumner. *North Amer. Review* 1885. Jun.

tobb mértékben vétettek igénybe, úgy, hogy ennek folytán a kincstár aranybevételei nagyon megapadtak. Miután pedig a pénzügyek minisztere az állami adósságok kamatait kénytelen aranyban fizetni, állása igen criticussá vált.

Mult év végén a kincstárnak ezen helyzete s vele együtt a valutának és az ezüst dollárok kiküszöbölésének kérdése a congressus elé került.

A bizottság, melynek ez az ügy hatáskörébe osztott, Blandot választotta elnökévé, ki az ezüst dollárok korlátlan veretésének hive. E sorok írásakor a kérdés eldöntve még nincs, de minden jel oda mutat, hogy az ezüst dollár ezután is fog szerepelni az Egyesült-Államok pénzrendszerében.

A mennyiben e rendszabály legerősebb ellenérvét az képezi, hogy ha ezüsttel fizetnek, a kincstár a szükséges arannyal rendelkezni nem fog, az ezüstpártiak részéről Eustis Louisiana senatora amaz indítvánnyal lépett föl, hogy a mennyiben ez a törvényt nem sérti, a fölmondott állami adósság kötvényei ezüst dollárokkal váltassanak be. Ez indítvány azonban helyeslésre nem talált, ennél fogva egy új közvetítő indítvány tétetett, mely szerint a kincstár jövőben a nemzeti adósság kamatainak fizetésénél, a kötvények beváltásánál legyen felhatalmazva felében arannyal, felében pedig ezüst dollárokkal elégiteni ki a követeléseket.¹

Annyi bizonyos, hogy ha az Egyesült-Államok az ezüst demonetisatiójától elállnak, elesnek mind ama remények, melyeket európai tudósok, az ezüst értékének csökkenését illetőleg, e rendszabály keresztülviteléhez kötöttek. Az amerikai ezüstabányák jövedelmezősége biztosítva lesz, s a nemes érczeknek egymáshoz való viszonyában nevezetes változás nem fog beállani.

¹ *Times*. 1886. Jan. 15.

VIII.

CSALÁD ÉS ERKÖLCSÖK.¹

Idáig a fejlődésnek csupán anyagi részével foglalkoztunk. Vázolni törekedtünk legalább a fő és nézetünk szerint, lényeges irányokban a haladás menetét, méltányoltuk ez elért eredményeket.

Most a nemzeti életnek más ágaira kell áttérnünk, s ki kell emelni ama befolyást, melyet a gazdasági eredmények az életnézetek módosítására, az erkölcsök fejlesztésére s általában véve a társadalmi és politikai életre gyakoroltak.

Előre jelezhetjük, hogy az eredmények nem lesznek oly föltétlenül lebilincselők, mint a melyeket az előző fejezetekben fölmutathattunk, nem lesznek azonban, a mint

¹ Claudio Jannet. *Les États Unis Contemporaines*, ou les mœurs, les institutions et les idées depuis la guerre de la sécession, Paris, 1876.

A. de Tocqueville. *De la Démocratie en Amérique*. Paris, 1876. XVI. kiadás.

M. Block. *De quelques résultats du dernier recensement des États Unis*. Journ. des Écon. 1875.

William Hepworth Dixon. *New-America*, Lipcse. 1867.

First Century of the Republic.

hiszszük, sem érdek, sem tanulság nélkül. — Mindenekelőtt a családi életet kívánjuk figyelmünk tárgyává tenni.

Az »*édes otthon*«, a családi élet tisztasága erősebb támaszát, szilárdabb biztosítékát képezte a britt név dicsőségének minden egyébnél. Mindaddig, míg a házi tűzhely elég vonzó arra, hogy megalkotása a legédesebb czél gyanánt tűnjön föl a nemzet nagy része előtt, mindaddig míg köré csoportosulnak a legszebb pillanatok, a legboldogabb órák emlékei, a férfi nem veszíti el lelkének egyensúlyát, a nő nem keres ambíciójának tiltott czélokát.

Ennek tudata termékenyítően hatja át az angol nép életét ma is. A modern művelődés új veszélyeket rejt magában s fenyegeti a társadalmakat, a család tisztaságát, sőt azt teljesen elpusztítani készül. Sehol a veszély nem nagyobb, mint azon ködös szigeten, honnan gazdasági czivilizációnk jelen alakjában kiindult. De érzik más államok is, és védekezni igyekszik ellene mindenik a maga módja szerint. III. Napoleon boulevardokat épít, hogy foglalkozást adjon a dologtalan csöcseléknek, a harmadik köztársaság operaházat, melynek fénye és ragyogása túlhaladja a Lajosok kastélyaiét. A német birodalom hatalmas kancellárja biztosítással és a balesetek elleni védelemmel igyekszik elvenni a szocialismus mérgét. Hivatalnokainak összes tanultságát, rendőreinek egész szigorú kötelességtudását fölhasználja, hogy kiirtsa, vagy legalább megbénítsa az államokat és társadalmakat szétrombolni készülő erőket.

Anglia erősíteni törekszik a családi élet kötelekeit, az otthon csöndes boldogságát. Csak az tekint irigylő másokra és képes jövőjét feláldozni, hogy mások boldogságát megsemmisítse, a ki elveszté a hitet, hogy önmaga megszerezhesse e boldogságot. Ezt kell neki visszaadni s a családi

tűzhelyet át kell alakítani oly helylyé, hol legtisztább vágyai kielégítést nyerjenek. Legyen ez a lakókra nézve a legboldogabb hely a világon. Ügyelni kell reá, hogy ez otthonunkban ne legyen semmi baj és rossz, a mi lassú méregkép, nem látva, de mégis megmérgezi az életet.

Modern állam létére a szövetség sem menekülhetett meg az iparos társadalmak veszélyeitől. A társadalmi rendnek, s a mi ennek alapját képezi, a családi élet tisztaságának ellenségei, épp úgy föltámadtak csodás gyorsasággal emelkedő nagy városaiban, mint a Rajna vagy Szajna partján. Az emberi természet s az európai civilizáció alapjában ugyanaz maradt, habár a másik hemiszférára telepíték is át, csak részleteiben módosult.

A küzdelmektől, szenvedésektől Amerika fiai sem lesznek megóva. Épp ezért, nem érdektelen látni, mily irányban módosultak a család és erkölcsök az újabb befolyások nyomán, s mit tesznek conserválásukra.

Ugyanazon fölfogás, melyet a házi tűzhely tisztaságának fontosságára nézve Britanniában táplálnak, uralkodott sokáig Amerikában is, és míg a családi élet nyugalma boldogságot adott a polgároknak, a fennálló politikai és társadalmi rend erős támaszaivá is tette őket. »Elhagyva a politikai élet izgalmait, mihelyt az amerikai visszatér családjá keblébe, a rend és béke képét azonnal föltalálja. Itt minden élvezete egyszerű és természetes, örömei nyugodtak, ártatlanok, és a mint az élet rendje által a boldogsághoz jut, könnyen megszokja rendben tartani nézeteit, épp úgy, mint hajlamait . . . Otthonában a rend szeretetét szívja magába és ezt aztán átviszi az állam ügyeibe is.« ¹

¹ Tocqueville. II. k. IX. feje.

A forradalom idejében úgy északon mint délen, az erkölcsök nem estek a legkisebb megrovás alá sem. A puritán családok szigorú erkölceit még évtizedekkel azután is sokáig nem módosítá az új kor szelleme. És ez nem maradt hatás nélkül a társadalomra sem. Fenkölt, nemes élet, [tisztább eszmények után törekvés e kor jellemző vonása.

Pedig a közmorál nem volt alacsony fokon abban az időben, melynek fiai Washington és Franklinben találták fel vezéreiket és ideáljokat. De igaz az is, hogy a veszélyek sem voltak oly számosak mint ma. Hiányoztak a gyárak s a nagy városok kísértései, nem létezett olyan osztály, mely az anyagi gondoktól fölmentve, más, talán nemesebb élvezetek iránt érzéketlenül, a nemi élet meszterkelt kéjeit vadászva, könnyű kézzel bontotta volna föl mások boldogságát. Egészen szegény ember is kevés volt. A nép erkölcei egyszerűek, kiadásai csekélyek. Nem dicsekedhettek királyi parkokkal, sem fényes cathedralékkal, de ha vasárnapon megszűnt a munka, a templom harangjának hívó szavára a farmer és családja elhagyták szerény faházukat, s megteltek a padok, ha kevés volt is a család, mert mindeniknek »van gyermeke.« Míg a férfiak künn dolgoztak a mezőkön, az anyák és nővérek szőtték és fonták a gyapjút és kenderfonált. Templom és iskola pedig volt csaknem minden faluban.

A polgárok közt az egyenlőség úgyszólván teljes. New-York és Philadelphiában, mondják, nem volt öt ember, a ki tizezer dollárt költhetett volna évenként családjára.¹ A vagyon egyenlőtlen megosztása iránt panaszkodni alig lett volna helyén, hiszen egyenlők voltak mindnyájan a viszonylagos szegénységben.

¹ First Century. 35.

Családon kívül, család nélkül alig élhetett valaki, a kalandos vállalatok aránylag nem sok ifjut vontak el másfelé, a férfi minden munkássága övéi jólétének biztosítására irányult. Esténként a család tagjai a kandalló tüze köré gyűlve, dicsérték az Urat. A biblia volt a megszokott olvasmány, ennek üres széleire vezette be a család feje a születések idejét, az elhunytak neveit. És bár idő folytán e jelentőségét nagyrészt elveszíté is, annyira még sem sülyedt, mint az európai continens nemzeteinél; igen sok állam törvénye szerint, adósságok fejében a *családi bibliát* lefoglalni maig sem lehet.¹

Az atyai hatalmat tiszteletben tartották s a család létének biztosítására habozás nélkül fogadták el legtöbb helyen ama szokást, mely a család ingatlan tulajdonát az első szülöttre ruházta. Ifjak között a kölcsönös szemérem miatt az érintkezés rendesen nehezen ment. Mindamellet a házasságok, bár hozomány nélkül kötöttek, igen koraiak és rendszerint számos polgárral ajándékozzák meg az államot. Ez időben a nőket még nem vonzották a közélet mozgalmai, a politikai jogok után törekvés, nem vágytak oly élen, mint utódaik, megismerkedni az ó-világ élvezeteivel. Házi foglalkozásaik, a család öröme és gondja leköté minden figyelmöket; nem jutott eszközbe még amaz állapot fölött sem panaszkodni, melybe az angol közönséges jog uralma alatt jutottak. Pedig e szerint a

¹ 1881. évi LX. törvénycikkünk, mely annyi sok más között a drámai és operai színészek fizetését is kivonja a végrehajtás alól, nem részesíti e kedvezményben a szentírást. Igaz hogy e tekintetben egy nyomon jár a közvéleménnyel, de nem nyomhatjuk el azon kérdést, vajjon ez eltérés a részletekben, mely a két nemzet közt létezik, nem vonja-e maga után az eltérést a főirányokban is?

férjes nő nem is önálló jogi személy, a férj élvezheti a nő vagyonának jövedelmét, sőt rendelkezhetik vele tetszése szerint, mind az, a mit a nő szerez, a férjé lesz.¹ Mind a mellett a mi a házasságokat illeti, írja egy kortárs, azok igen boldogok, mert leányainknak nincs más hozománya, mint erény, szépség és gazdálkodó hajlamaik. Itt az egész világ korán nőszül, ez az ifjuság első vágya . . . . A nők termékenysége mindig megtölti lakásainkat egészséges és izmos gyermekekkel. . . .² Ha a családfő elhunyt és kiskorúak maradtak, az első szülöttet illeti az eltartás és neveltetés gondja, de övé lett az ingatlan birtok is, fitestvérei a kapott részszel könnyen alapíthattak új családot, új területet véve művelés alá; a leányoknak pedig nem kelle aggódniok, hogy pártában maradnak, családias erényeik biztosíták számukra legfőbb vágyuk beteljesülését.

Lassanként megváltozik a világ. Új tényezők jönnek működésbe, az ősök sirjain új nemzedék támad, mely nem idegen többé az új eszmék iránt s kevesebb ragaszkodással simul a mult hagyományaihoz.

Azok a »derült, fürgé francia katonák,« kiket nemzetök politikája harczolni küldött Amerika szabadságaért, az encyklopaedisták nézeteivel elegyíték a puritánok egyhangu komolyságát s bizonyára igyekeztek bevinni Versailles könnyebb erkölceit is a Hudson partjaira. Azután jött a bevándorlók folyton erősbulő áradata, velök együtt más nézetek, más szokások és legtöbb esetben selejtebb erkölcsök. Nagyon sokan közülök a bíróság kezei elől kerestek új hazát s ily emberektől alig lehetett várni a nemzet erkölcsi színvonalának emelkedését.

¹ Claudio Jannet. 201.

² *Lettre d'un cultivateur américain.* (1785.) Id. Journ. des Économ. 1875. 339.

A mezei foglalkozásnak meg van az a hatása, hogy csillapítja a szenvedélyeket, jó polgárokat s családapákat növel a nagyvárosok proletárjaiból. Az amerikaiaknak azonban az a szerencsétlenségök, hogy igen sokan közülök a földművelést alig tekintik másnak, mint átmeneti stadiumnak, a városok örömei és élvezetei felé. A dolgok súlypontja reájok nézve a városokban van, vidéken élniök csaknem számkivetés. Innen van aztán a folytonos vándorlás a vidékről a városok felé s a népesség amaz összetolulása, melyről már e műben szólni alkalmunk volt.

Maga a földművelés azon alakjában, melyben a modern amerikai kezében kifejlett, inkább speculatióvá lett, mint érintkezéssé a természetnek nemesítő erőivel, így sokkal kisebb mérvben érezteté javító hatását.

A nemzet gyorsan lépett ki ama korlátolt helyzetből, melyre politikai tekintetben eddig kárhoztatva volt, birodalmát mind gyorsabban terjeszti befelé. A politikai függetlenséghez járúl a vágy: függetlenséget szerezni más téreken. Az új fejlődés új irányt ad a nemzetnek erkölcsi tekintetben is. Az anyagi téren elért eredmények, a legnagyobb jelszavaknak megvalósítása, az emelkedés és virágzás, mely a nemzet munkáját kíséri, elég ösztön és biztosíték arra, hogy törekvései szebb jövőt nyitnak majd ez irányban is. Végtelen optimismus lepi meg a nemzetet, úgy tűnik föl előttök, mintha a gátak, akadályok, melyek utjukba akadnak, legfelebb lassubbá tehetik, de föl nem tarthatják a végtelennek feltűnő haladást. Nem veszik észre, vagy ha észrevették sem igen gondolnak vele, hogy e lázas törekvés közben, mennyire leszállnak a család erkölcsi, mennyire megromlik politikai és társadalmi életök egyaránt.

Tocqueville az időben járta be az Egyesült-Államokat, midőn azok mai fejlődésöknek úgyszólván kezdetén állottak. Akkor a lakosság még alig rúgott egy negyedére a mainak, a nyugot legtermékenyebb államait alig ismerték csak némileg is, az összességnek és egyeseknek vagyona tetemesen csekélyebb volt a mainál. Ha azonban a művében leírt állapotokat összehasonlítjuk azon mozgalmakkal és szenvedélyekkel, melyek a nagy köztársaságot ma áthatják, nehéz lesz elnyomni amaz észrevételt, hogy akkor a nemzet erkölcsi ereje, egészben véve, nagyobb, ideáljai tisztábbak voltak mint ma. — Az angol-szász faj hagyományai alatt fejlett régi erkölcsök hatása még tisztán látszik a nők jogi és társadalmi helyzetében, sőt a családnál is, bár a szabadság eszméje abban az alakban, a mint azt túl az oczeánon értelmezik, már kezdi megteremni első hatásait.

Tocqueville csak dicsérettel tud emlékezni róla, mily módon oldották meg az amerikaiak a női kérdést. Alkalmazva itt is a munkamegosztás hatalmas törvényét, gondosan elválaszták a férfi feladataitól a nőét, hogy mindketten sikeresebben hassanak közre a nagy társadalmi kérdések megoldása körül; egyenlő lépésben, de különböző utakon halad mind a kettő. »Amerikában soha sem látni nőt, ki a háztartás külső bajaival lenne elfoglalva, kereskednék, vagy a politikai téren szerepelne, de nem látni olyanokat sem, aki kényszerítve lenne a durva munkára s ama fáradalmas foglalkozásokra, melyek a testi erő kifejtését kívánják. Nincs oly család, ha még oly szegény is, mely kivétel lenne ezen szabály alól. Ha az amerikai nő nem menekülhet is ki a házi foglalkozások békés köréből, másrészt nincs soha kényszerítve, hogy abból kilépjen.¹

¹ *La Democratie en Amerique* III. k. XII. fej.

Ezóta megváltozott a világ. A nő, jogi helyzetét illetőleg, sokkal szabadabb állást nyert, a társadalomban pedig oly helyet foglal el, a mi sok tekintetben egy rangra emeli a férfival. Eltértek attól, hogy úgy értelmezzék az egyenlőséget, mint Tocqueville idejében s a nőknek sok oly feladat jut osztályrészül, a mi előbb a férfiaknak volt fentartva.

Nyilvános, társadalmi és politikai agitációknál látjuk őket szerepelni s dicsekesznek vele, hogy saját eszméikkel, nemesebb törekvéseikkel fogják emelni az új eszményekben annyira sivár közéletet. Az iskolákban, egyetemeken, hivatalokban együtt küzdenek a férfiakkal, de nyilvános helyeken másrészt, külön társalgók, női följárások és mindenféle korlátokkal zárkoznak el a férfi-világ izetlenségei elől. Előbb engedelmeskedtek, ma már uralkodni kívánnak.

Washington minisztériumaiban is feltűnően sok a nő. Elhervadt, kifáradt, aggódó tekintetű tiz közül kilencz a kikkel találkozol. Miért, nem tudom. Tán az életnek van köze hozzá. A nők közül igen sok, a többség, távol van otthona, családjától. Sokaknak nincs is otthona. A *boarding house*-ban vendéglőben-élés nem ad otthont. Tán a családi életnek e hiánya mutatkozik arcukon. Itt az emberek, főképen azok, kik a kormányt szolgálják, idő előtt vénülnek. Ifjú nők, öreg asszonyok, kiknek kenyerök állásukhoz van kötve, nem élhetnek békén, nem alhatnak nyugton, tudván, hogy a kormány szeszélyének legközelebbi változása kidobhatja őket állásukból. E bizonytalanság az, mely huszonöt éves ifjú nők arcára négy évtized ránczait kényszeríti, a mi belopja az aggódó tekintetet szemökbe s megezüstözi hűs év fekete fűrteit idő előtt. Washingtonban több szürkülő hajú ifjú és nő van, mint bármely más városban,

a melyet meglátogattam. E tényt észreveszi a figyelmes idegen is.«¹

Ez aggodalom, mely rendes időben sem kerüli el a hivatalnokokat, még fokozattabb mérvben vesz erőt rajtok az elnök választásakor, midőn ha új párt kerül hatalomra, a többség rendszerint megfosztatik állásától. A Cleveland és Blaine közt folyt küzdelem utolsó napjaiban, a hivatalokban az ügymenet csaknem teljesen megakadt. Aggódva kísérték a dolgok fejlődését s ha jött egy-egy hír, mely a republicanusok térvésztesét jelenté, főleg a nőket lázas izgalom lepte meg s nem egy veszté el közülök eszméletét.

Amerikában izgalmas, nyugtalan az élet úgy is, melynek alig áll ellent a férfi erősebb szervezete és idő előtt áldozatává lesz a nő. Orvosok és államférfiak szomorúan constatálják, hogy a nagyobb szabadság, a szabadelvűbb törvények daczára, vagy tán éppen ezek folytán kifejlődő viszonyok között, a nő physicaillag elkorcsosul, igen sok alig képes anyai kötelességének megfelelni. E bajok átterjednek a férfiakra is. A nemzet éppen azon részének, mely egykor szív és lélekben legegészségesebb volt, New-England puritán utódainak szervezete fokozatosan megváltozik. Egykor viszonylag több volt az acut baj és kevesebb az idült, jelenleg több ered általános gyöngeségből, gyomor-bajokból, görvélyből és neuralgiából.

»E változás kevesebb izom, de több idegerőt, kevesebb szívósságot, de több értelmi tevékenységet jelent. A csontváz rendszerint nem oly nagy, nem oly compact, nem oly arányos. Az arcz sápadtabb, a vonások határozottabbak, de nem ül rajtok annyi egészség, bár több értelmet fejeznek

¹ A Portlandban (Oregon) megjelenő *West Shore* folyóirat 1884. áprilisi számában.

ki. A szervezet szövédéke gyöngédebb, finomabb, az agy mindinkább fejlődik, gyakran a test rovására; az ideges vérmérséklet nagyon is hatalmassá válik. Ez a változás főleg az utolsó két három nemzedéken belül történt.«¹

Egykor a család tagjai, minden jólét daczára, mely e központból kisugárzott, nem voltak teljesen szabadok, az atyai hatalom nagyon erős volt, és amint láttuk, szorosan kiterjedt a nőre. A szabadság és egyenlőség eszméje behatott fokenként ez utolsó védett helyre is. A nőnek és gyermekek felszabadítását nem csupán a »kor szelleme«, hanem más okok is követelték. A köztársaságnak mindenek fölött munkás kezekre volt szüksége, reá nagy föladatak vártak, elégségesek más nemzetnél, hogy évszázadok munkásságának adjanak tért. Sarokba kelle dobni azon előítéletet, mely a nőt a tűzhelyhez kötö, apró házi gondokkal foglalta el; több szabadságot, hajlamaiknak lehetőleg korlátlan fejlődését kell biztosítani a gyermekeknek is, hiszen e szabadság, gondolták túlzó optimismusukban, csak új emelkedésnek forrása lehet az egyénre és nemzetre egyaránt.

A szabadság a gondolkodásnál kezdődik. A fiatal leány, mielőtt serdültté lenne, már fölszabadúl az anyai gyámság alól. Alig hagyta el a gyermekkort s már maga gondolkozik. Azon bűnöket és veszélyeket, melyeket a társadalom magában rejt, fölfedik előtte, látja őket tisztán, megítéli őket illusiók, és szembeszáll velök félelem nélkül, mert a bizalmába vetett erő tölti el s e bizalomban osztozni látszanak mindazok, kik környezik . . . Ritka az amerikai-Jeánynál, bár mily korú legyen is, a félénkség, a gyermeki tudatlanság. Ha nem engedi is át magát a

¹ Nathan Allen. *Medical Problems of the Day*. Boston, 1874. A. Williams & Co. Massachusetts orvosi társulata előtt tartott felolvasás.

bűnnek, legalább ismeri azt; *erkölcsei tisztábbak, mint a mily szűzies szelleme.*«¹

És veszteség talán ez is, letörli az ifju kedélynek azt a himporát, melyet oly becsesnek tart Európának százados küzdelmekben fejlett művelődése, hogy bár mesterséges úton és eszközökkel megteremteni és épségben tartani igyekszik mégis. Igaz, hogy túl az oczeánon eltérő viszonyok uralkodnak az óvilágétól. Meg lehet érteni, sőt tán meg is lehet bocsátani, ha a nagy köztársaság fiai, elvakítva azon eredmények által, melyeket a franczia forradalom jelszavainak életbeléptetése óta elértek, a szabadságot és egyenlőséget igyekeztek tovább fejleszteni, bevinni oly térekre is, hol előbb más elvek uralkodtak.

Fejlődő politikai, változó társadalmi viszonyaik között, mély szenvedélyeik, kiolthatatlan becsvágyuk mellett, oly birodalomban, mely jövő nagyságának még csak küszöbén áll, hol máról holnapra minden változik és módosul, csupán az egyéniség szabad fejlődése és szilárdsága lehet biztosíték a haladás irányára nézve. A múlt kicsinyes, korlátolt viszonyai között fölnőtt nemzedék alig vehette magára a felelősséget, hogy vezetni fogja a serdülő ifjúságot oly téreken, oly viszonyok között, melyeket nem ismert, és épp ezért ki nem tanulhatott.

A leány szabadságban, ha vagyonos, élvezetekben nő fel. Ha élettársat választott, az anyának és házastársnak nehéz kötelességei várnak reá. Nincsenek illúziói a házasság előnyei és terhei iránt. Szabadságának tetemes részét vesztí általa. Csoda-e ha sok esetben habozva lép kötelékeibe s ha sokszor visszatérni kíván elhagyott örömeihez és szabadságához.

¹ Tocqueville. III. k. IX. fejt.

A családi kör apró ambíciói nagyon sokszor kicsinyesek annak, a ki megszokta a nyilvános élet izgalmaait; örömei nem elég édesek olyannak ki országokat kalandozott be élvezetekért, a férj kívánatai zsarnokság annak, kinek mindig csak saját akarata szabott törvényt. Ez ellentétéken porlik szét a család boldogsága. Hajdan sok államban nem volt forum, mely elé a válópöröket vinni lehetett volna, ma óriás mérvű elszaporodásukat jelzik minden felől.¹

A nyert jogokkal be nem érve, újakat követelnek a kor szellem és haladás nevében a gyöngébb nem lelkes szóvivői. Sőt érdekes nagyon, hogy azon nemzet asszonyai, mely új művelődést ígér a világnak, nem egyszer vonakodnak anyává lenni, hogy megszüljék azon utódokat, kik a jelen ideáljait a jövőben valósággá tenni hivatva lenének.

»Mind abból a mit láttam és hallottam, azt kell következtetnem, hogy az előkelő nők között egy igen különös és meglehetősen elterjedt szövethkezés létezik, oly szövethkezés, melynek nincsenek főnökei, titkárai, nincsenek főhadszállásai; mely nem tart gyűléseket, nem fejt ki programokat, nem esik szavazás alá, de a mely mégis valódi összeesküvés a női divat vezérei közt, a melynek czélja, ha azt valaha elérné, ama megdöbbentő tény lenne, hogy Amerikában gyermek-kiállításokat többé nem tartanának, mert nem lenne több ifjú amerikai Amerikában.«²

A fejlődés ferde irányát más jelenségekből is constálthatjuk. Ama csaknem zabolázhatatlan törekvés, melylyel

¹ Jannet.

² W. H. Dixon. *New-Amerika* II. k. XXV. fej. V. ö. még Jannet XII. fej. Kecskeméty Aurel *Észak-Amerika 1876-ban*. Továbbá Oettingen *Moralstatistik*. Erlangen, 1874. Tucker már négy évtized előtt panaszkodott a szaporodás százalékanak csökkenéséről: *Progress of the U. St. in population and wealth*. New-York, 1843.

a nők társadalmi helyzetök emelését, politikai jogaik kiterjesztését követelik, nagyon elárulja, hogy mennyire kevés nekik az, mit a család nyújthat. Pedig Amerikában csekélyebb számuk s a megélhetés könnyűsége mellett, a nőknek nem kell félni, hogy férjhez nem mehetnek, csak akarniuk kell. Így tehát elesik az a legmeggyőzőbb ok is, melylyel Angliában az emancipáció harczosai törekvéseiket támogatják.

Mind e hibák, téves küzdelmek forrását talán leginkább kimagyarázhatjuk az első nevelés hiányos voltából.

Legtöbb szülő elégnek tartja, ha gyermekét iskolába küldte; képzeljük el, minők lehetnek ez iskolák nyugaton. Nem rosszabbak bizonyára, mint édes hazánk sok vidékén, de rosszabbak a czélt tekintve, melyet elérniök kell. Alsó néposztályunk nevelése nem jobb, mint az amerikai farmeré vagy iparosé, de ez osztály kisebb feladatokkal áll szemben, hatásköre szűkre van kimérve. Ellenben túl az oceánon egy világrészszel fölrő birodalom politikája fölött s oly társadalmi kérdésekről kell határozni, melyeknek helyes megoldása igényli a szív és lélek minden erejét, és mivel a küzdelmet a tömeg szavazata dönti el, reája hárul a felelősség is.

A gyermek, legyen fiú vagy leány, már korán megtanúlja keresni élelmét s ennek tudata még több önállóságot csepegtet belé. A nevelést az élet veszi át, a szülők nem aggódnak a gyermek fölött: »*he will make his own way!*« Elelmes, munkát kedvelő, a tétlenségre nem hajló nemzedék kerül ki az élet iskolájából, de a melynek sok más czél iránt kevés, vagy éppen semmi érzéke nincsen. Erkölcsi fogalmai igen sokszor ziláltak, érzelem és kedélyvilága szűk-körű, korlátolt. A gyermek szabaddá lett, mielőtt szilárd erkölcsi fogalmakkal bírt volna, egyetlen czél lebeg előtte,

a gazdagulás; lehet-e fölróni neki, ha az lesz előtte a dolgok mértékévé s lehet-e csodálni, ha a magas polczra jutott *self made man* ott is megtartja azon nézeteket, melyekkel magának »utat csinált.«

Nem emennek tudható-e be, hogy oly nagy föladatokkal szemben, oly kevés az igazán nagy ember, hogy abban a társadalomban, melyben mindenki előre tör, s hol csak kevesen tudnak belényugodni azon gondolatra, hogy oly helyzetben haljanak meg, melyben születtek, kevés a fennkölt ambíció, s egy félszázad fejleményei csak igazolták Tocqueville félelmét, hogy a magánélet szakadatlan apró foglalkozásai között a nagyravágyás elveszti tüzét és nagyságát.

A változásokért, melyek a családi életben és társadalomban mutatkoznak, a törvényhozásokat felelőssé tenni nem lehet. Ama törvények, melyeket a puritánok alkottak s melyek még azt is tilták, hogy a ifjú udvarolhasson a leánynak szülői beleegyezése nélkül, nagy részben ma is fennállanak, sőt itt-ott újabbak járultak hozzájuk, a társadalom fejlődése mindamellett halad a maga útjain.

A törvények, mondja már Montesquieu, a törvényhozó alkotásai, az erkölcsök pedig az egész nemzeté. Innen ered aztán, hogy ha meg akarjuk változtatni az erkölcsöket és szokásokat, azt nem törvények, hanem más erkölcsök és szokások által tehetjük.¹ Törvények által lehet talán orvosolni a bajokat, midőn azok csekélyek s midőn az általok sujtott bűnök még nem terjedtek az egész nemzetre ki, de ha az ellenkező történt, ha a törvény csak irott vágy, melyet a nemzet többsége törekvéseivel ellentétesekül tekint, akkor kárba vesz a törvényhozók fáradsága. A kivitel nehézségei, lehetetlensége megbénítják a törvény sikerét.

¹ *Esprit des Lois*. L. XIX. Ch. XIV.

A társadalmi reform, melyet megindítani kellene, nehézségekre talál a nyugoti államok rendezetlen viszonyaiban, hol a megszilárdult családi élet ritkán lehetséges, s azon körülményben, hogy a keleti partokon is a nagy eredmények, az ipar és kereskedelem által fölhalmozott kincsek, a jelen irány követése mellett szólnak. A nép nagy többségének optimismusa oly mély, mondhatnók oly vak, hogy látva a nemzet emelkedését a gazdasági téren, kevesen hajlandók beismerni a más irányokban mutatkozó hanyatlást.

A nagy jellemeknek, a merész ambícióknak hiánya, melyet magok az amerikaiak constatálnak, tán kevésbé érezhető még ma mint lesz a jövőben.

A megélhetés könnyűsége elsimítá eddig legalább részben a társadalmi ellentéteket, s kevésbé érezhetővé tette a gyöngye kormányzat fogyatkozásait. Idáig leginkább csak a természettel való küzdelem, a gazdagulás feladatai hívták ki a nép erőit s erre volt elég ember. Jövőben bonyolult társadalmi s oly politikai kérdések fognak szőnyegre kerülni, melyek megoldásában nem lesz lehető európai példák után indulni.

Daczára a vagyonosodás növekvésének, vagy talán éppen ezért, a bűnösök száma is kétségtelenül növekedőben van.

Év	Foglyok száma.	Esett egy	
1850.	6.737	3.442	lakosra
1860.	19.086	1.647	»
1870.	32.901	1.172	»
1880.	59.255	860	»

E nagy mérvű növekedésben része van talán a rendőri közegek és bíróságok fokozottabb éberségének, de mindamellett az egyes államok adatai azt bizonyítják,

hogy a bűnök szaporodnak s növekvésök még gyorsabb mint a népessége. E tény nagy részben a családi kapcsolatok lazaságának róható föl.

A bűnök és bűnösökön kívül még van egy sötét tétele a haladásnak: az örültek számának növekvése. Azon észleletet, hogy a bűn és örültség *pari passu* halad, teljesen igazolva látjuk Amerika példája által is.

A »pénzcsináló« iparágak izgalmi többlet-kevesébbé megzavarják a szellem egyensúlyát s azon összeköttetésből, mely a bűn és örültség közt látszólag létezik, ered aztán, hogy a bűnt az örültség kisebb-nagyobb fokával menteni, szinte divattá vált.

Az örültek növekvését az Unióban következő számok mutatják:

1850-ben	1486	lakosra	esett	egy	örült.
1860-ban	1308	»	»	»	»
1870-ben	1030	»	»	»	»
1880-ban ¹	554	»	»	»	»

E szomorú adatok eléggé bizonyítják, hogy azon növekvő fényűzést, talán boldogságot, melyet a nemzet egy része élvez, a másik rész igen drágán fizeti meg, s minél küzdelmesebbé, izgatottabbá válik az élet, annál népesebbekké lesznek az örültek házai.

Látva a fény árnyait, látnunk kell, mily tevékenységet fejt ki a nemzetnek gondolkodó és nemesebben érző része a ma uralkodó irányok leküzdésére s a családi kötelékek szilárdítására.

A farmer tűzhelyét a *homestead* törvények s foglalkozásának nemesebb, veszélytelenebb jelleme őrzi. Az igazi

¹ J. L. Pickard. *Why Crime is increasing*. N. Am. Review. 1885. may.

veszély főleg a nagy városokban honol, hol ezernyi család alig fűz össze valami, hol sok ezren vannak, kik családhoz nem tartoztak soha. Az atmosphaera hatása csodálatos. Az ir paraszt, ki szülőfalujában előbb meghalt volna semhogy elhagyja feleségét, New-Yorkban könnyen megválnak tőle, ha kényelmetlennek találja a családi kapcsolatokat. Elvadult fiaiból lesz rongyszedő, vagy ujság-árus, *newsboy*, a leányokból prostituta; e honn nőtt proletárok számos csapatát növeli a külföldről beözönlők tömege. A bűn és erkölcstelenség, mely egyedül állva kevés veszélyt rejtene magában csakhamar megelleli az utat, melyen haladva, árthat ama társadalomnak, mely megteremtette. Az érdekek és indítóokok azonossága folytán az illetők megértik egymást mihamar: szövetkeznek. A proletárok szűk sötét lakásaiban, piszkos, egészségtelen város részeiben az erkölcsiségnek új codexe alakul, a jogi felfogás eltérő alapokon szerveződik attól, mely segített fölhalmozni a gazdagok millióit, fölépíteni márvány palotáikat. Az új elvek terjedése sehol sem gyorsabb, mint az új felfogások iránt annyira fogékony Amerikában s az alsó osztálynak van is némi oka az elkeseredésre.

»New-York szegénye tudja, hogy oly palotához metsz követ, vagy hord vakolást, melynek ura vasutat zsákmányolt ki, a »*részvénytőkét áztatta el*« vagy pedig »*cornert csinált,*« azaz pénzét a »munkás osztálytól lopta.«¹

A társadalom laza szervezete s a felsőbb osztály bűnei mellett e nézetek több veszélyt rejtjenek magokban, mint hihetnők. Tovább fejlődésök már csak ama mohóságnál fogva is, melylyel az ifjuság az új irányokon kap, alig kerülhető el.

¹ City Life in the Un. States. *Contemp. Review*. 1881.

A veszély tehát itt a legsürgősebb, az orvosszert itt kell alkalmazni leggyorsabban. Annak, a ki bővebben akar foglalkozni e themákkal, melyek gyakorlati értékkel fognak birni maholnap nálunk is, a ki látni akarja a keresztényeni szeretet munkáját a bűn, önzés, kapzsi pénzvágy által létesített nyomorral és erkölctelenséggel szemben: alig lehet jobb utat választani, mint tanulmányozni azt, a mi e téren New-Yorkban a dollárokból és bűnben leggazdagabb amerikai városban, az utolsó évtizedek alatt az erkölcsök javítására és a bűnök megelőzésére történt.¹

Látnia kell mennyi kitartással, türelemmel és találmányossággal küzdenek a bűnök forrása az alcohol, a túlhalmozott lakások, a nyomor és tudatlanság ellen, mint alapítanak iskolákat, olvasó szobákat, lakóházakat a proletárok és gyermekeik számára. Otthont adnak az otthon-talan ujságárús fiúknak, virágokkal, könyvek és énekkel igyekeznek megnyerni azokat, kiknek egyetlen élvezete a kóborlás volt, kik apró lopásokból éltek. Az elbukott leányoknak megadják a lehetőséget, hogy visszatérjenek arra az útra, melyet elhagytak. Így lassanként más elveket, más életnézetet öntenek beléjük, hasznos polgárokká nevelik azokat, kik e gondoskodás nélkül növelték volna a forradalmi elemek folyton emelkedő tömegét. A fiúk nagy része nyugat síkjaira kerül s a legtöbb esetben munkás, megelégedett farmerré válik.

Végző elemzésben e dicséretes küzdelem, a fensőbb osztályok kötelessége önmagok iránt. De ennek tudata nem mindig elég erős arra, hogy munkára serkentse azo-

¹ V. ö. Mac. Cabe. *New-York by Daylight and Gaslight*. Philadelphia. 1882. Főleg pedig honunk meleg barátjának, Chas. Loring Bracenek művét *The Dangerous Classes of New-York and Twenty Years' Work among them*. New-York 1872.

kat, kik az irott jog és a rendőrség erejében bizva elzárkóznak palotáik élvezetei közé. A regeneráció munkásai és támogatóik rendszeren a középosztályból, sőt a szegények közül kerülnek ki. A nagyon gazdagok csupán néha jelennek meg adományaikkal.¹

Pedig itt nem csupán a társadalmi és erkölcsi rendnek megszilárdításáról, hanem a physikai egészségről is van szó. A *Bowery, a Five Points* nem csak a nyomornak és romlottságnak székhelyei, hanem e piszkos, túltömött fa- és vöröstégla-házak a járványok melegágyai is.²

Mind ez azonban csak az alsó osztályokról szól, a felsőket nem reformálhatja más, csak önmaguk. Nem egy jel mutat arra, hogy nem csupán a belső politikában áll be változás, s lép a korlátlan szabadelvűség helyére a számító conservativismus, hanem a jobbak fölfogása is kezd megváltozni amaz irányok helyessége iránt, melyet a nagy Szövetség eddig a családi élet fejlesztése, főleg pedig a nevelés körül követett. »Közönségünk csupán az anyagi érdekekre néz: nevelésünk elmélete szűk, sekélyes, főleg a furfangnak — *smartness* — fejlesztésére tör, mely a léleknek legkevésbé kívánatos tulajdonsága és biztosabban kifejleszti a vulgaritást minden egyébnél; úgy, hogy nincsen oly eszményünk, mely fölemelne és vezetne s eltöltene bennünket hittel jövőnk iránt.

¹ Brace (335 l.) említ egy gazdag new-yorki polgárt, ki évenként, nem kevesebbet, mint 300,000 dollárt ad jótékony és vallásos célokra, de ez kivétel, a gazdagok — teszi hozzá — rendszeren keveset adnak.

² Brace szerint midőn a városban a halandóság átlag 28.79 volt *pro mille*, a tiszta negyedeknél leszállott 15-re, ellenben a VI-ik kerületben — *ward* — 43-ra emelkedett s a »Gotham Court-» ban a Cherry Streetben 195 volt 1000-ként. The *Dangerous Classes of New-York*. 57. l.

Oly eszményre van szükségünk, mely magához vonzon minden nemes lelket, fenkölt szívet, és ez eszménynek erkölcsinek kell lenni.«¹

Ez ideig azonban ha látszik is itt-ott némi visszahatás, még mindig a múlt irányai uralkodnak. A nép eszménye a gyors gazdagulás, a »mindenható dollár,« az élvezetek és hatalom, melyhez általa jut.

A democratiával s a köztársasággal hajlandók vagyunk az egyszerűségnek, a puritán erkölcsöknek fogalmát összekapcsolni. Jogosnak látszik ama föltevés, hogy ez a nép, mely nem élte át a feudális kort, ne tapadjon annak előítéletei, csillogó, de üres fényelgéséhez; komolyabb, realisabb czélok után törekedve, hagyja az ó-világnak a hiuságot.

De e hitünkben csalódnunk kell. A »fehér ház«-nak egyszerűsége, parkjának leégett fái, ma már csak a múlt életnézetének emléke s csak azt mutatja, hogy az első nemedék, mily irányban indult. A jelen alkotásai eltérnek e felfogástól nagyon; a fény és ragyogás épp úgy követeli jogait a társadalomban, épp úgy befészkezi magát a szívekbe, mint máshol. És hányszor talál rossz tárgyat, hányszor tér téves útra.

Ó-világunkban a vallás eszméi, a politikai élet központja és feje körül csoportosult a legnagyobb pompa és fény. Templomokban igyekezett eszméit megörökíteni az építész, a trón körül kifejtett fény teremté és nemesíté az izlést. Az amerikai hoteleire, ujságainak palotáira büszke. Ezek fényére utal, ha elakar vakítani; nagyságukról szól, ha fogalmat akar nyújtani törekvéseinek arányairól. Hévvvel, melegséggel írja le ezek előnyeit, elegan-

¹ Spalding. *North American Review* 1884.

tiáját, lelkesülésében teljesen feledni látszik, hogy a tárgy alig méltó reá.¹

A művészetek fölvirágzásának egyik föltételét a vagyon és gazdagság képezik. De az Egyesült-Államok mutatják, hogy lehet gazdag nép, mely nélkülözi a valódi érzeket a művészetek iránt. A művészeteknek a tömeg izlése ad irányt, és az még nem eléggé tiszta, hogy lángszellemeket növeljen. Ez ítéleten mit sem változtat az, ha amerikai Croesusok mesés áron vásárolnak festményeket, ha énekesnők ezer meg ezer dollárt kaphatnak egy rövid énekért, mindez még nem bizonyítja azt, hogy ezek a dolgok valódi szükség lennének és nem divat csupán. Az amerikaiak tudnak keresni, de e mellett bőkezűek s nem fukarkodnak a dollárokkal, jut tehát még »ilyen« dolgokra is.²

¹ »A *Vendome* hotel a legújabb Bostonban, egyike a leginkább palotaszerű és legkeresettebben butorzott hoteleknek a világon. Főhomloka a Commonwealth Avenüere nyílik, s egyike a legszebb építészeti részleteknek, a melyek bárhol is találhatók. A Mansard födélrt bele értve, az épület hat emeletes. A homlokzat fehér Tuckahoe és olasz márványból készült, az ablakok és ajtók gondos metszetekkel díszítvék. A födél és torony palával fedett kovácsolt vashól készült. A rotunda angol encausticus téglákkal van padolva, melyek színe és mintái összehangzanak a felszereléssel; kemény fával, templomi üveg és frescoképekkel a legkeresettebb módon van díszesítve. A nagy ebédlőt gazdagon ékítik a tükrök, vésett mahagony és cseresznyefa, frescók és csinos párkány. . . . Alig van a modern időknek oly javítása, mely ne lenne alkalmazva e nemes épületben.« King. *Handbook of Boston*. 58 l. Észre lehet venni hogy az író mennyire át volt hatva a tárgy nagyságától s mennyire nem jutott eszébe elmélkedni a fölött, vajjon nem lehetne-e találni méltóbb tárgyat, a melyre pazarolhatnák e fényt, gazdagságot és lelkesülést.

² »A statisztika mutatja, hogy mi oly czikkeért, melyek nem csak teljesen nélkülözhetők lennének, hanem még károsak is a test és lélek épségére, száz meg száz millió dollárt adunk ki; sok-

Rövidre fogva ez elmélkedések eredményét, az életnek csaknem minden körében az anyagi szükségleteknek növekedését, a fényűző hajlamok erősbulését constatálhatjuk.

Az amerikaiak nagyon ügyesek, csaknem elérhetetlenül fürgek voltak a vagyon-csinálásban, de idáig legalább, egészben véve, kevésbé tudták a gyűjtött milliókat ildomosan fölhasználni. A mindenható dollár után törekvés megrontá sokak erkölceit, s a nemzet lassanként reá tér az élvezet-vadászat és fényűzés útjára, a mi Rómát megbuktatá s a bűnökben gazdag középkori Olaszország legjellemzőbb vonása volt.

Ama töredéknek, mely más irányba igérkezik terelni a nagy köztársaság hajóját, szívosan és kitartóan kell dolgozni, hogy törekvéseit siker koronázza.

Ma már Washingtonban, hol összegyűlnek a külföld diplomatai és a szövetség nagy emberei, a régi egyszerűségnek csak maradványai élnek. Az elnök körül egész udvar képződött, melynek meg vannak díszebédei, szertartásos fogadásai s ki van benne szabva a rangfokozat. Főleg a nők szoktak keserű küzdelmeket vívni e miatt. A sereg és hajóhad tisztjeinek leányaival és feleségei vitatkoznak a követek leányai és feleségeivel az elsőbbség fölött — alig száz évvel azután, hogy Franklin egyszerűsége bámulatba ejté a francia udvart. Azt sem lehet tagadni, hogy ez irányzat fejlődésre képes s a jövőben még szebb virágokat hajthat, mint a milyeneket ma létrehoz.

szorta többet, mint a mi a táplálékunk és ruhánk kerül. A dohány és szivarért évente 610 milliót; a behozott italokért 50 milliót; a korcsmák kerülnek másfél milliárdba, azon bűnösök eltartása, melyeket ily módon előállítottunk 12 millióba, a törvényszéki eljárás költsége, melyet e bűnösök ellen folytatunk 35 millió dollárt tesz ki. *West Shore*, 99 l.

IX.

VALLÁS ÉS EGYHÁZ.

L'incrédulité est un accident; la
foi seul est l'état permanent de
l'humanité.   Tocqueville.

Ha valakinek eszébe jutna tanulmányokat tenni Magyarország politikai fejleményeiről, társadalmi életéről, ha megkísértené vázolni azon erők hatását, melyek a dolgok jelen rendjét föntartják: bizonyára nagyon könnyen végezhetne a vallással. Sőt a legtöbb esetben azon véleményben volna, hogy a fejlődés irányát meghatározhatná, a jelen állapotok tartamára megbízható következtetéseket vonhatna, egészen figyelmen kívül hagyva azon befolyást melyet a vallás a nemzet tetteire gyakorol.

Egészen véve, igaza lenne. A hit megszűnt tényleges szerepet játszani elhatározásainkban, bár a hagyományok, a múlt meddő örökségekép ott tengenek még szívünk mélyében.

Nem saját termékünk ez állapot sem. Nyugatról vetjük ennek példáját is, de siettünk nagy haladást tenni ez irányban a mi annál könnyebben sikerült, mert nagy gátakat lerontani, erős jellemeket a közöny részére hódítani alig kellett.

Az a magyar író,¹ ki, ha nem csalódunk, idáig legtöbb figyelemmel tárgyalta a nagy köztársaság politikai és társadalmi életét, sietett kijelenteni, hogy a hit gyöngé, s a társadalmi életet átható szenteskedés és hypocritaság nem emeli az erkölcsösséget — túl az oceánon.

E tekintetben azonban határozottan tévedett. A mit alig is lehet csodálni. Mi már megszoktuk azt, hogy nagyon kevés jelentőséget tulajdonítunk a vallásnak, nem csupán egyénileg, hanem a politika és társadalom szempontjából is. Éppen ezért legtöbb esetben hiányzik az érzék, hiányzik a hajlam, hogy kellő figyelemmel s azon objectivitással tárgyaljuk e kérdéseket, melyeket oly nemzetnél, mint az anglo-szászok ez ága — megérdemelnek.

»Azon kis protestáns csapatok, melyek elhagyva Angliát, elmentek Amerikába s az Egyesült-Államokat alapították, oly emberekből állottak, kik mertek hinni, érezni, gondolkozni mélyen, önállóan és szenvedélyesen, mindenkinek volt saját erős meggyőződése, a kik egyesülve, ugyanazon érzelemtől áthatva, ugyanazon lelkesedéstől elragadtatva, képesek voltak vadon vidékeket gyarmatosítani és művelt államokat alapítani.«²

E nagy tettek mozgató ereje a szigorú vallásosság volt. Történetöket figyelemmel kísérve, igazat kell adni azon felfogásnak, hogy az Egyesült-Államokban a vallás egyike azon erőknél, melyek a nemzeti jellem fejlődésére elhatározólag befolytak, s bár a helyzet megváltozott, e befolyásból sokat megtartott maig is, és az egyház, daczára a dogmák iránti fogyó hitnek, nem tett le maig sem arról, hogy cselekvően befolyjon az erkölcsök nemesbítése s a társadalom színvonalának emelése körül.

¹ Kecskeméthy.

² Taine.

A dolog természetéből foly, hogy ez a működés, mely kevésbé keresi a közélet zaját, sok szemlélőnek nem tűnik föl, s hogy szembe állítva a kívülről táplált ellentétes áramlatokkal, ereje viszonylag csekélynek látszik, de az erélyt és életképességet eltagadni tőle joggal nem lehet.

Az Egyesült-Allamok polgáraiban van elég merészség, hogy véleményök legyen; nem lehet tehát csodálni, ha hit dolgában is nagyon eltérő nézetek uralkodnak. A dogmák buzgó követői mellől nem hiányzanak az *atheisták*, kik a haladás és a lelkiismeret szabadságát hangoztatva, elvetik a vallást, mint a múlt nyűgét, melyhez ragaszkodni többé nem méltó. Saját sarjai s Európából kiözönlő elvtársak, nem tagadhatjuk, folyton növelik azon tömeget, mely a »*Ni Dieu, ni maitre*«-t írta zászlajára. De ezekkel szemben sok hitet és erős meggyőződést találunk éppen azoknál, kik szívben és lélekben a társadalom legtöbbet érő osztályát képezik. — Ezek nem adták még föl a harczot a hitetlenség ellen.

Ha azt állítanók, hogy e töredéknek nem fog sikerülni saját meggyőződésének túlsúlyt szerezni: a nagy köztársaság jövőjét kellene kétségbevonnunk. Azon harc, melyet az egyház és a hívők serege a hitetlenség és a társadalmat bomlasztó törekvések ellen Astoriától Bostonig folytat, nagyon megérdemli a figyelmet és gondolkodást részünkről is.

A küzdelem célja ugyanaz, a mi egy század előtt volt s a mi az egyes államok alkotmányában kifejezést is nyert: »*biztosítani vallás, jámborság és erkölcsök által a nép boldogságát, a társadalom rendjét s a kormányzat biztosságát.*« Alig lehet tagadni, hogy e tekintetben a jelen apostolainak nehezebb föladat jutott mint apáiké volt.

Nem akarunk azon ellentétre bővebben kiterjeszkedni,

mely a katolikusok és protestánsok között fönnáll. Amazok hivatkoznak reá, hogy a catholicismus, szervezetének s belső elveinek ereje mellett szükségkép tért nyer, míg a protestáns felekezetek végtelenül szétforgácsolódnak s a belső felbomlás jeleit mutatják.¹

A puritánok utódai ellenben büszkéek arra, hogy az Egyesült-Államok legfényesebb nevei közülök kerültek ki, hogy a catholicismus jelentékeny befolyással nem volt a nemzetnek sem irodalmára, sem eszméire, és nem tudott teremteni oly nagy embereket, kik a nevelés vagy humanismus terén a nemzet jóltevői lettek volna.²

Ama féltékenység, mely e két nagy felekezet között létezik, el nem tagadható. A protestánsok nevezetesen nem nézik jó szemmel a katolikusok azon törekvését, hogy gyermekeiket kivonják a közös iskolákból. Kezdik kutatni, vajjon a catholicismus terjedése, mely a pápaságnak, e legrégibb absolut monarchia hatalmának emelkedését jelenti, következményeiben nem lesz-e káros az egyéniség fejlődésére, a kutatás és gondolkodás szabadságára, melyeken végső elemzésben a Nagy Köztársaság jelene alapul és jövője nyugszik.

De daczára ezeknek, az életben az egyetértés megzavarva, közöttük legalább mélyebben nincs, habár különböző utakon törekesznek is céljaik megvalósítására.

»Az erkölcsiség terjesztésében nem térnek el egymástól s nem akarva is szövetkezniök kell a közös ellenség, a hitetlenség és az erkölcsök romlása ellen.

»Minden felekezet a maga módja szerint imádja istenét, de mindenik ugyanazon erkölcsiséget hirdeti isten

¹ El. Jannet XVIII. f. VI.

² Rev. John. F. Hurst. *Religious Development*, first Century.

nevében. A társadalomnak nincs mit félni, vagy remélni a jövő élettől s reá nézve nem annyira az fontos, hogy polgárai az igazi vallást kövessék, hanem hogy egyáltalán kövessenek valami vallást. Egyébiránt az Egyesült-Államok felekezetei mind összeolvadnak a keresztyénségben, s ennek morálja mindenütt ugyanaz.¹»

Az újabb fejlődés súlyos feladatokat ró az egyházakra.

A szabadság, melylyel Amerika dicsekszik, a gonosz vágyaknak felszabadulását is jelenti s ezeknek szabad tér nyílik ott, hol sem az állam, sem az erkölcsi törvények nem gátolják működésüket.

Tocqueville hivatkozhatott reá, hogy az Egyesült-Államok népe a legvallásosabb nép a világon, hol a vallás szabályozza az erkölcsöket, a családot, s korlátlanul uralodik a nő fölött, »pedig az erkölcsöket a nő szüli.« Ma ez egészen véve nincs így.

Visszaállítani a vallás azon erejét, melylyel egykor bírt mindenkinél, hogy ne legyen csupán elhangzó szó a pusztában, hanem élő tényező az egyesek és a nemzetnél: ez a föladat.

A családi kötelékek meggyöngültek, a gyors gazdagulás vágya által vezettelve sokan kevésbé válogatják meg az eszközöket; a vasutaknál, a községi vagyon kezelésénél, sőt a bíróságoknál is nagy a romlottság. A törvényhozók megvesztegetésére egy egész szervezet működik, a »lobby.«

Elég sűrűn hallani Amerikában államférfiak és egyszerű polgárok szájából panaszokat a kereskedelemben is elharapódzó hamisságról. »Évenként fordulnak elő csopor-

¹ Tocqueville.

tosan oly események, melyek félelembe ejtik és megsgyenyítik azokat, kik hisznek a köztársasági intézményekben s büszkéek rájuk.« A papirokkal üzérkedés folyton terjed, a demagógok hatalma mindig nő.

Reformra sürgősen szükség van, hogy a többség zsarnoksága helyébe a jognak és jó erkölcsöknek uralma állíttassék.

A köztársaságokban még inkább mint máshol. A mi ódon monarchiáink lakói, daczára minden jognak, mit az utóbbi időben nyertek, daczára kiterjesztett politikai szabadságuknak, könnyen belé nyugosznak, hogy legyenek a politikai életben oly intézmények, melyeknek léte, jogsultsága vita tárgyát nem képezheti, a melyeknek fönn kell állani, habár nem bírnák is a jelen nemzedék helyeslését, a százados múlt elég érv szükségök mellett.

És e szellem áterjed az élet más köreibre is. Még könnyebben belé nyugszunk, hogy fennálljanak oly társadalmi intézmények, melyeknek létjogát vizsgálat alá sem vettük, hogy törekvéseinknek irányt adjanak oly elvek, melyeket tán nem is helyeslünk. A kutatásnak és gondolkodásnak elméletben kétségbe nem vont szabadságát, tényleg, igen szűk korlátok között vesszük csupán igénybe.

Ellenben, főleg ifjú köztársaságokban, mindez más-kép van. Az egyéni szabadság érzete sokkal erősebb, a hit az egyén céljainak helyességében sokkal élénkebb, ódon intézmények, melyek a szabad mozgást ok nélkül gátolnák, nem is léteznek — az egyes polgár merészebb, bátrabb.

A politikában minden a többségtől függ, rövid időközökben az igazgatás és bíraskodás egész személyzete az állam fejével együtt a souverain nép akaratának megfelelően változik. A nép azt hiszi, hogy e folytonos vál-

tozások közepette céljaihoz mind közelebb jut: kezdi megszokni azt, hogy saját vágyai az egyedüli törvényhozók, hogy a jogi és erkölcsi rend törvényei csak annyiban érnek valamit, a mennyiben benne és általa érvényre jutnak. Mind inkább nő ama hit, hogy a változás az élet s a többség akarata az egyedüli irányadó.

Pedig bizonyos, hogy ez irány el nem tagadható veszélyeket rejt magában s a társadalmi rendet megbontva, magával vonhatja az államforma bukását is.

Az egyháznak lehet csupán föladata, hogy az erkölcsi elveket a pártok szenvedélyes harcaiból kivonva, ezeknek s velök a társadalomnak szilárd alapjait megőrizze.

Az angol egyház példája mutatja, hogy a vallás szolgálai, a nélkül, hogy beleártanák magukat a pártok vitáiba s belemerülnének a napi kérdések tárgyalásába, fejthetnek ki igen fontos és igen jótékony tevékenységet a politikai téren is.¹

Ébren kell tartani a népnél ama meggyőződést, hogy a jog és igazság útjain lehet csupán nagygyá a nemzet. Ezt ki kell fejteni minden kérdésnél, hol erkölcsi érdekek forognak szóban. Emelni kell a politikai viták modorát, hangját s megtisztítani a pártok harczait azon alacsony gyanúsításoktól és személyeskedésektől, melyek azt annyira beszennyezik.

Nehéz, évekre szóló föladat ez, de nem nélkülöz minden dicsőséget, s ha czélt ér, az Egyesült-Államok népe meg lenne kimélve azon szégyentől, hogy a választások, melyek tulajdonkép a nép legnagyobb politikai ünnepei, ne mutassanak egyebet, mint a féktelen, nagyon sokszor nem is tiszta szenvedélyek hullámzását.

¹ V. ö. F. W. Farrar. *Work of Church in America*. N. A. Review. 1886. Jan.

Nem kevésbé tág tért találhat az egyház tevékenysége az üzleti morál erősítése körül. A becsületesség itt is a legjobb politika. E tekintetben újra Angliára kell hivatkoznunk, mert elismert tény, hogy e nép szigorú becsületessége nélkül, egész világra szóló kereskedelmét fentartani nem lett volna képes. Aztán következik a családi élet meg-nemesítése, mely bizonyára sem nem a legkisebb, sem nem utolsó azon feladatok között, mi a jövőnek jutott osztályrészül.

Az a kérdés azonban, vajjon lesz-e elég erő, elég hit és nem lankadó buzgalom, mely ez ideálokért táborba szálljon. Mert a valódi vallás épp úgy, mint az igaz szabadság, örök éberséget követel védőitől.

Talán nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy igen. A politikai és társadalmi romlottság el nem tagadható jelei fölrázzák és tevékenységre serkentik a félénk jellemeket is. És ha megszilárdul lassanként a társadalom rendje, ha szűnni fog a dollár után futás, több lesz a fogékonyság ily dolgok iránt is. Pedig e fogékonyság a legrosszabb pillanatokban sem veszett ki egészen. Mi sem bizonyítja ezt inkább, mint azok hosszú sora, kik a vallási és erkölcsi kérdéseket tárgyalva, emelkedtek nemzetök első jellemei közé. Ama harczok, melyeknek emléke Edwards Paine, Channing, Emerson, Roger Williams, Parker nevével van összekötve, mutatják, hogy az amerikai egyházban még van élet, erő és a közvélemény még nem tért napirendre fölötte.

Ha ez érv nem volna elég erős, talán meggyőzőbb lesz az, hogy Amerikában az állam szabadságot enged ugyan az egyházaknak, de támogatásukat, föntartásukat is kizáróan a hívekre bizza. Az egyházak mégis fönnállanak s a mint alább kimutatnom tán sikerülni fog, emelkednek is.

A »vallásiszabadság« eme formájában Virginiából eredt, mely 1785-ben Jeffersonnak indítványára hozott törvényével az egyházat elválasztá az államtól. Ez elválasztás a törvényszerzőjének hitetlenségéből vette indító okát s nem kevés aggodalomra adott okot, annyival inkább, mert lassanként a többi államok is követték Virginia példáját. A jövő kimutatta, hogy a félelemnek nem volt alapja, az elválasztás tette, erejének kifejtésére serkenté az egyházat s megóvta attól, hogy dús beneficziумait, a múlt könnyen szerzett örökségét élvezve, megszűnjön számot tenni a társadalomban.

Harcolni kellett nem csupán a hitetlenség támadásai, hanem a közöny ellen is. Nem helyezhette dogmáit oly magasra, hogy a skepticusok és az atheisták el ne érték volna; ez által talán veszített nimbusából, de cserébe kapta az erőnek és életképességnek tudatát, mely csak a küzdelmek eredménye lehet. Azon tágasabb körű szabadság, melyet a nagy köztársaság polgárai a politikai és jogi téren élveznek, kiterjed az erkölcsi világra is. »Minden gondolkozó magának követeli a jogot, hogy saját nézeteit saját kutatása és gondolkodása alapján állapítsa meg. A hagyományok ereje csekély s még az is folyton apad. Minden év, melyet valamely intézmény a múltakhoz számít, több okot ad annak kutatására, vajjon megtartotta-e életerejét. Azok, kikben nincs elég szellem, hogy valami újat teremtsenek, legalább abban tüntetik ki magokat, hogy bolygatják a régieket. Innen ered aztán, hogy nagyon kevés az, mit öröklött hitnek lehetne nevezni; az ifjú nem azért hisz Krisztusban mert apja is hitt.

Az idők irányát tán leginkább kifejeztük, ha azt állítjuk, hogy a társadalom nem szűnő értelmi lázadásban van a hagyományok ellen. Éppen ezért, ha sikerül bebizonyítani,

hogy a vallás némileg előre haladt, ezzel egyszermind bebizonyítottuk azt is, hogy erejét, életképességét nem veszíté el.«¹

A hitetlenség támadásaiu kívül a vallást és erkölcsöket más forrásokból eredő veszélyek is fenyegetik. Minél erősebb a mozgalom, melyet a romlottság ellen indít, annál elszántabb lesz ez irány harczosainak küzdelme ellene. De nem csupán arról van szó, hogy hatalmát a régi területen föntartsa, hanem, hogy újakat is hódítson.

1850 óta több mint tíz millió idegen vándorolt be az Egyesült-Államokba, kik nem csupán hazájokra, hanem eszméikre, gondolkodásukra nézve is eltértek a benlakóktól. Nem mondunk újat, ha az állítjuk, hogy e milliók nagy része az európai társadalmak salakját képezte, mely minden erkölcsi, sőt emberi érzésből ki volt vetköztetve.

Ezek nevelése nem csekély munkát igényelt. A londoni »Howard Society« jelentése szerint, a kiszabadult ir foglyoknak 74 % -ka az Egyesült-Államok felé vette útját, s ennek jelei nem maradtak el, a bűnök és bűnösök számának növelése körül.²

Sőt a jövevények, megkísérték megtörni azon törvényeket is, melyek a vasárnap megünneplését megparancsolják, de eredmény nélkül. A bevándorlók erkölcsének javí-

¹ V. ö. Dr. E. D. Parkhurst. *Is Christianity Declining*, N. Am. Review. 1885. Jul.

² A Rhode Islandi javító és dologházba 1883-ig 6.022 egyént vettek föl, a kiknek csupán egy negyede származott amerikai szülőktől. A massachusettsi »Reformatory for Women« 182 lakója közül 1881-ben csupán 18 % volt amerikai eredetű. A rabokat segélyző new-yorki társasághoz — »Prison Association« — 1882-ben 680 kibocsátott fogoly fordult segélyért s ezek közül csak 144 tehát 22 % -nál kevesebb volt amerikai eredetű. V. ö. Parkhurst[†] értekezésével.

tása nehéz földadat volt, melyet csak fokozatosan iskolák és missziók útján lehet elérni. Ezekhez még mások is járultak.

Azon merész úttörők, kik nyugat farmjait alapították, kik Montánában ezüstöt, Californiában aranyat bányásztak, a legtöbb esetben mindenre voltak inkább hajlandók, mint hogy az életnek nem munkára szánt perczeit templombajárás és biblia olvasásával töltsék el. Ezek számára missziókat alapítottak, melyeknek küldöttai a legtávolabb vidékekre is elhatolva, ébren tarták a vallásosságot s lehetőleg fejlesztették az erkölcsiséget.

Hasonló módon igyekeztek a nagy városok proletár tömegeire hatni, melyek nem kevésbé szorúlnak reá eldugott, szűk odúikban, mint a prairie kalandorai, kikre legalább süt a nap s a kiknek vad erkölcei rendesen csak átmenetet képeznek a rendezettebb állapotokhoz.

A Lincoln által felszabadult négerek nagy tömegei szintén igénybe vették az egyház munkáját. Ezek részére alapítottatott 1865-ben a »*Freedmen's Bureau*.«

A százharmincz indián törzs megtérítésén szintén számos missionárius fáradozott. Munkájok nehézségeit meg fogjuk érteni, tudva azt, hogy e törzsek nem kevesebb mint ötven nyelvet beszélnek.

Figyelembevétel, mindezen tényeket, föl fogjuk menteni az amerikai egyházat azon vád alól, hogy tétlenül hagyná összecsapni maga fölött a hullámokat.

Irányában, tevékenységében kiválóan a gyakorlati életet kíséri figyelemmel. Irodalmában is föltűnően hiányzik a contemplatív elem. Ennek kifejlesztésére még nem jött el az idő.

Minden mozgalom, mely az erkölcsök javítását, a társadalom emelését tűzte ki célul, bizton számíthat az egyház támogatására. Ilyen például a »*Temperance Movement*,«

az ifjak részére alapított szövetség, »*Young Men's Christian Association*«, melyek ágai kiterjednek az Unió egész területére, sőt még idegen világrészekbe is. Az erkölcsi és vallási oktatásra alapított vasárnapi iskolák. A külföldi missziók, melyek részére 1880-ig nem kevesebb mint 129 millió dollár folyt be, szintén bizonyítékai az életnek, mely az egyházban még nem halt ki.

Ezt el kell ismernünk, legyünk bár atheisták vagy csak kételkedők is. Magok a szaporodó secták, ezek surlódásai, mozgalmi, melyek oly könnyen mosolyra indítanak sokakat, mind arra vallanak, hogy túl az oczeánon még vannak százak és ezrek, kiknél a vallás nem üres hagyomány, nem kéretlen nyűg, melytől csak azért nem igyekszünk megszabadulni, mert némi bajjal jár.

Mindezen mozgalmak, a múlt története s a jelen küzdelmei, bőven bizonyítják, hogy Amerika nem csupán a mezőgazdasági termelés, nem csak a gépipar terén mutat föl érdekest, hanem az egyházi téren is. Európai utasra sajátos, nem várt jelenség az, hogy egy óriási birodalomban, mely minden fogyatkozása mellett is oly elől halad sok tekintetben, lehessen találkozni vallásossággal és emberekkel, kik hisznek, s kik a börzék és üzerek alacsony moráljával szemben, a tiszta erkölcsöket, mint minden igazi boldogulás föltételét dicsérik. Saját tapasztalataink szerint, a modern civilizáció s az általa szült törekvések, ellenségei minden hitnek, s nehéz elhinnünk, hogy léteznek haladó és hatalmas társadalmak, melyekben ez állítás axioma jelentőségére még nem emelkedett.

Bizonyára nem utolsó érdeme van ebben az egyház magatartásának.

Túl az oczeánon az egyház nem zárkózik el templomainak és monostorainak biztos falai közé. Kevés menedé-

ket nyújtának azok a hitetlenség növekedő áradata ellen, ha azt tenné. Kiszáll a mindennapi, életbe s a cathedrán, a sajtóban, missiói által és gyűlésein törekszik érvényt és elismerést szerezni elveinek. A munka és szabadság légkörében élve, nem vonhatja ki magát ezek hatása alól, sőt igyekezik az étellel minél szorosabb érintkezésbe jutni, hogy megértse problémáit s közreműködjek azok megoldásánál.

Mindezen vonások sajátos jellemet adnak az amerikai egyházaknak s beviszik a szabadságnak és kutatásnak szellemét oda is, honnan azok más társadalmakban ki vannak zárva.

»A szabadság és vallás e társadalmi és családi élet formái fölött oly hatalmat gyakorol, mely ismeretlen Európában. Szilárd társadalmak és conservatív egyházakban a legkülönösebb tanokkal, s a legmerészebb kísérletekkel találkozunk, csakis ha látjuk, mily erők működnek bennök, csodálhatjuk kellően e társadalmak és egyházak erejét.«¹

Ez erők működését s a reájok váró feladatokat kívántuk vázolni. Talán lesz, kiben felkölthetjük a gondolatot, hogy saját viszonyaink s az Egyesült-Államok jelen fejlődése mutat föl érintkezési pontokat. Hiszen a nemzetek emelkedésében és bukásában oly sok a közös vonás:

»First freedom and then glory; when that fails,
Wealth, vice, corruption barbarism at last,
And History with all her volumes vast
Hath but one tale.«

Mi is benne vagyunk abban az áradatban, mely míg egy részről az Egyesült-Államokat az elért anyagi eredmények által oly magasra emelte, másrészt fenyegető veszélyt

¹ Dixon.

rejt magában a család s társadalom tisztasága s a jövő fejlődésre nézve.

A mindenható pénz erejét érezzük mindenfelé, és pedig annál inkább, a mint szaporódnak nemzeti önállóságunk évei. Az egyest kevésbé kötik azon kör vagy osztály nézetei, a melyben született vagy nőtt. Választhat czélt ambíciójának, növelheti nagyra vágyait és igényeit belátása szerint. Több a politikai szabadság, s kitágult az egyéni tevékenység köre társadalmilag is. De minél nagyobb a politikai szabadság, minél lazábbak a társadalmi korlátok, annál több szükség van vezetőül a tiszta erkölcsökre, helyzetünkben és hajlamaink mellett talán még inkább mint máshol.

Jegyzet.

Az Egyesült-Államok termékeny talaj a vallási felekezetek képződésére. Ma a zsidókon, chinaiakon és pogány indiánokon kívül nem kevesebb mint 26 keresztyén secta él területén. Követőik számát adni nem lehet, mert a census nem terjeszkedik ki ezen kérdésre, megbízható adatok szerint azonban a főbb felekezetek a következő sorrendben következnek: methodisták, baptisták, presbyterianusok, római katolikusok, »keresztyén«-ek, lutheranusok, congregationalisták, protestans episcopalisták. Az egyházi vagyon értéke volt 15 év előtt 69 millió dollár a methodistáknál, 60 millió dollár a római katolikusoknál, 47 millió a presbyterianusoknál. A baptistáké tett 39 millió dollárt, az episcopalisoké 36 millió dollárt, a congregationalistáké 25 millió, a lutheranusoké pedig 15 millió értéket.

V. ö. N. A. Review 1876. Jan. id. First Century.

X.

DEMOCRATIA ÉS AZ UJABB FEJLEMÉNYEK.¹

„An observer who looks at the living reality will wonder at the contrast to the paper description. He will see in the life much which is not the books; and he will not find in the rough practice many refinements of the literary theory. *Bagehot.*”

Azt a megelégedést és boldogságot, melyet az anyagi téren való haladást nyújt, az Egyesült-Államok fokozott mértékben adják polgáraiknak. Ehhez járul az a tudat, hogy a democratiában és szabadságban is oly mérvben részesítik lakóikat, mire Európa államai nem képesek. Ily forrásokból ered aztán az amerikaiak hagyományos ragaszkodása a csillagos lobogóhoz.

A vezérlő politikai eszmék, melyeket a nagy köztársaság népe ural, európai származásuak, s az angol és francia befolyás uralma alatt emelkedtek ama jelentőségre, melylyel ma, túl az oczeánon bírnak. Francia eredetre vall ama bálványozás, melylyel a demokratia eszméjét övezik.

¹ Sir Henry Sumner Maine. *Popular Government*. London, John Murray. 1886.

Woodrow Wilson. *Congressional Government*. Boston, Houghton Mifflin et Comp. 1885.

Concha Győző. *Ujkori Alkotmányok*. Budapest, 1884.

Véleményök szerint a democratia a jövő kulcsa, a haladás föltétele, nem lehet tehát csodálni, ha minden egyébtől eltekintve, már ezért is magoknak követelik a legszebb jövőt, a legfényesebb nemzeti nagyságot; mert ők az a nemzet, mely a democratiának legkiterjedtebb módon tudott uralmat szerezni. Nyugodt megfontolásra, higgadt elmélkedésre kevés idejük és hajlamuk van, s így haladnak tovább a boldog öntudatban és ezt alig zavarják amaz apró események, melyek, élesebb vizsgálat mellett, alkalmasak lennének arra, hogy nagy változások jelzőiként tűnjenek föl.

A pártok programját áttekintve, látni fogjuk, mennyire hiányoznak abból az eredeti eszmék. Talán nem tévedünk, ha ezt jó részben az ó-világ, főleg pedig Britannia irodalmával szemben folytatott szabad kereskedelmi politikának rójuk föl. Az anyagiakban védvamos szövetség eddigelé nem volt reá birható, hogy külföldi szerzők jogainak védelmére korlátozásokat léptessen életbe. Ez a könyvfogyasztókra előny, de nehézzé teszi a versenyt a belföldi íróknak, haladottabb társaikkal szemben, s oly irodalmi szolgásra kárhóztatja Amerikát, »a mire« — mondja Maine — »nincsen példa a gondolat történetében.«

Az amerikai fölfogás szerint a haladásnak, vagy a mi ezzel egyértelmű, a democratiának alig lehetnek ellenségei nálók, hol minden nagyság minden emelkedés ezen alapúl. A nép nagy többsége valóban fogalommal sem bir arról, hogy a democraticus kormányformának állandóságot biztosítani mennyire nehéz föladat, s hogy éppen a gazdasági viszonyok, melyek előbb oly kedvezők voltak az egyenlőségnek és szabadságnak, fejlődésükben oly irányt vesznek, melyek új fordulatoknak szolgálhatnak kiinduló pontul. Azon kedvező helyzetet, melybe jutottak,

hajlandók kizáróan saját érdemeiknek tudni be, daczára, hogy abban sok része volt a szerencsének is.

A függetlenség kivívása alkalmával a gyarmatosok mind sürűbben érintkeztek amaz egyénnel, kik a francia forradalmat előkészíték. Nagy embereik közül nem egy — Franklin, Jefferson — magában Párisban szívta be az új kor fejlődő eszméit és atheismusát. Politikai téren ellentétbe jutva az anyaországgal, természetes, hogy kerestek valami támaszt, ellensúlyt, melylyel Anglia értelmi befolyását is paralysálják s ezt a francia eszmékben lelték föl. Montesquieu tanai könnyen kimutatható és igen jelentékeny befolyással voltak az államok alkotmányának tervezőire, míg más francia írók eszméi a nép életére hatottak irányt adólag.

A talaj a francia eszmék terjedésére oly kedvező volt, mint talán sehol a világon. Különböző néposztályok, legalább a döntő északi államokban, nem léteztek. Nagy öröklött vagyonok alig álltak útjában az egyenlőségnek, s a hézagot, mely az egyeseket elválasztá, egy szorgalmas élet eredményei könnyen kitöltötték. Az egyenlőségnek, a nép souverénitasának elve hatalmába ejté a kormányzatot. A társadalom különböző rétegei egyesültek, »nevében harczoltak és lettek győztesek; ez vált a törvények törvényévé.«¹

Egyszer fölülkerekedve, a gyöngébb töredékek csupán érdekből is zászlója alá csatlakoztak. E tekintetben máig változás nem állott be, sőt a később hozott törvények a népfenség elvét lehetőleg kiszélesíteni s magának a társadalomnak democraticus szervezetét megőrizni igyekeztek.

Míg azonban törvényekben, programmjaikban gon-

¹ Tocqueville I. 90.

dosan megőrizték a mult hagyományait, csaknem észrevétlenül oly érzések fejlettek ki nálok, melyek egyenes eltérést jelentenek a régi irányoktól.

Az egyenlőség elvére alapított társadalmak természetes ellenségei mind annak mi »nagy«, mert hisz ez a fogalom viszonylagosságánál fogva kicsinyeket is föltételez. Természetes tehát, ha a népfenségen nyugvó államokban határozott és könnyen fölismerhető törekvéssel találkozunk egyrészt az alsó osztály emelésére, másrészt pedig a nagy jellemek kifejlése ellen. A szabályt a közepszerűség képezi. Az egyenlőség megvalósítására szívesen vállalkoztak az államok törvényhozásai, de csakis politikai téren.

Az nem látszott kivihetőnek, nem volt fölvéve a francia programmba sem, hogy ez elveket átvigyük a gazdasági térre. Mit szoltak volna ama terjedelmes néprétegek, melyeknek czélja tisztán és kizáróan a pénz fölhalmozása, ha a törvényhozások vállalkoztak volna reá, hogy meggátolják a nagy vagyonok keletkezését. Hova lett volna életök költészete, ha eltűntek volna ama miliósok, kiket eszményökül választottak? vajjon nem alapos-e a félelem, hogy a gazdasági emelkedés korántsem lett volna oly gyors, ha nem ragyog minden egyszerű munkás előtt ama fény és hatalom, melyet a munkával elérni lehet. E körökbe az egyenlőség eszméjét bevinni nem volt szabad, de egyelőre nem is látszott szükségesnek. Ugy hitték, és nem helytelenül, hogy a gazdasági haladás leggyorsabb lesz, ha uralkodni hagyják ama törvényeket, melyek a gazdasági életet kormányozzák. A főczél a vagyon fölhalmozása volt: hogy ennek lehetnek rossz következtései is, hogy az összhangot és egyetértést megbonthatja a társadalmi osztályok között, arra az akkori viszonyok mellett

alig gondolt valaki. De alig is gondolhatott, hiszen az alkotmány tervezése és formálása idejében e veszélyeknek még csirája is alig volt meg. E nehézségekkel megküzdödni, a jelennek és jövőnek feladata.

Az alkotmány alkotói megóvhatták Amerika népét attól, hogy fejedelmek szolgájává süllyedjen, de nem biztosíthatták a szolgaság oly formájától, mely előttök ismeretlen volt.

A nép fenségének kívántak érvényt szerezni. Azt óhajtották, hogy a nép akarata lehetőleg tisztán érvényesüljön törvényhozásban és közigazgatásban egyiránt. Az a kérdés, hogy mennyiben valósult meg e cél.

Nem szabad felednünk, hogy a democraticus kormányzat, melyben a nemzetnek tekintélyes része kormányoz, a legnehezebb kormányforma. Az a rövid tartam, melyet a legtöbb democraticus köztársaság megért, szóló bizonyítéka ez állításnak. A souverain nép, épp oly fogékony a hizelgés iránt, mint az udvarlók által körülvelt fejedelem; a hatalom ura, a többség, épp úgy hajlandó a hatalmaskodásra. Ha a népet a jogérzet, az önkorlátozás szükségére át nem hatja, ha a győztes párt által a legfensőbb fokra emelt férfiak erkölcsi nézetei nem oly tiszták, hogy csupán a megengedettet követnék, a kormányzat válhat a pártnak javára, de ellenkezésben állván a jogi és erkölcsi rend törvényeivel, elbukásában nem fog könyvet érdemelni.

Körülbelül egy félszázaddal a köztársaság megalapítása után Tocqueville ama nézetre jutott, hogy Amerikában a népfenség elve nincs úgy elrejtve s nem is oly meddő, mint más nemzeteknél, hanem el van ismerve a szokások és proclamálva van a törvények által; sza-

badon terjeszkedik s akadály nélkül eléri végső folyamánait.¹

A népfenség dogmájának működését szerinte Amerikában lehet legtisztábban tanulmányozni, s ez állítása igaz maradt maig is. A tanulmány azonban érdekesebbé vált. Az utolsó évtizedek gazdag fejleményei új tapasztalatokat adtak a régiekhez, s bár a szövetség, mint nagy köztársaság, jelenleg nem áll is magában, egyetlen példája korunkban annak, hogy a democratia nagy birodalmakat huzamosabban kormányozni is képes, és hogy »az alkotmányba fölvetett s előre megfontolt bölcs intézkedések mellett *tűrhetővé* is válhat.«² A mi azonban nem jelenti azt, mintha a kormányzat eme formája kifogástalan volna. Csak az elfogultság állíthatja, hogy tökéletes. Minél inkább fogy a kormányzó többségben azon kényszerítő érzet a jog és erkölcs iránt, mely csupán az öntudat által ellenőrizve, nem engedi még sem, hogy tőle eltérjen, annál nagyobb fokban emelkednek a népies kormány veszélyei és hiányai. Bizonyos, hogy Amerika ez úton van.

E tekintetben nem nyerhetünk tanulságosabb képet, mint ha azt a helyzetet, melyet Tocqueville leírt, a mai állapotokkal összevetjük.

»Daczára annak, hogy a Szövetség lakóinak nagy részét sem a múlt hagyományai, sem az atyai ház emlékei nem kötik, csaknem rajongó szeretettel csüggenek mindnyájan hazájokon. E ténynek megfejtése az anyagi siker és politikai szabadság. Innen ered az, hogy habár szabad is bírálgatni intézményeiket, az eredmény csupán kedvező lehet. Az idegen nem beszélhet nyíltan sem az

¹ V. ö. II. 89.

² Maine.

egyénekről, sem az állam, sem a kormányzók, sem a kormányzottakról.

A jognak tisztelete általános, mert mindenki érzi, hogy az a ki a jogot sérti, az állam és társadalom alapját támadja meg. Sehol sem lehet hallani azon panaszokat a tulajdon ellen, melyektől Európa visszhangzik. Amerikában nincsenek proletárok. Mindenki elismeri a tulajdonjog elvét, mert van vagyona mit védeni kell.

A politikai téren hasonló az eset. A nép fiának fenkölt felfogása van a politikai jogokról, mert magának is vannak politikai jogai, nem támadja meg másokét, nehogy mások ellen kelljen védeni sajátját: zúgolódás nélkül veti alá magát a legkisebb hatóság intézkedésének is. A politikai jogokkal visszaélni alig lehet, a polgárok száma csekély, az erkölcsök egyszerűek.

A törvény erejét, tekintélyét nagyon emeli az, hogy alkotásához mindnyájan hozzájárulnak.

Ez utóbbi körülmény árt ugyan sokszor a törvények bölcseségének, de nagy mérvben hozzájárul hatalmuk emeléséhez. Az egész nemzet akaratának kifejezésében csodás erő van, képes még azokat is megtéríteni, kik harczolni akartak ellene.

E mellett a törvények tisztelése mindenkinek közvetlen érdeke, s az, ki ma a kisebbséghez tartozik, holnap többségre juthat, s érdekében áll, hogy az új törvények tekintélyét a régiekkel szemben tanúsított engedetlenséggel ne csorbitsa.

Az Egyesült-Államokban nem lehet találni számos és zajongó tömeget, mely természetes ellenségének tekintené a törvényt. Lehetetlen másrészt észre nem venni, hogy az összes osztályok nagy bizalommal vannak a törvényhozás iránt. Ez alól csak a gazdagok képeznek kivételt,

mert ez osztály Amerikában éppen azon helyzetben van, mint a szegények Európában: tartanak a törvényektől. A gazdagoknak mindig félni kell, nehogy a szegények, kik kormányoznak, hatalmukat fölhasználják ellenök. Habár ez némi zúgolódást támaszt, a gazdagok nem mennek annyira, hogy e miatt kitörjenek, mert a művelt népeknél rendesen azok láznak föl, kiknek »semmijök sincs.« Így irt Tocqueville, de azóta nagyon megváltozott a világ.

Az előző fejezetekben törekedtünk kimutatni azt a tevékenységet, melyet Amerika népe a gazdasági téren kifejtett; érintettük ama valóban bámulatos eredményeket, melyeket elért. De láttuk más részről, hogy e siker eredményekép óriás tőkéek halmozódtak föl, daczára annak, hogy nagy öröklött vagyonok a legtöbb államban nem léteznek, de nem is létezhetnek. A vagyonszerzés könnyűsége paralisálja e »hátrányt.« Az utóbbi évtizedek eredményei, melyek oly kábitóan hatottak a nemzetre s annyira kihívták Európa csodálatát, tönkretették a democratia egyik fő feltételét, a vagyoni egyenlőséget. Alig tévedünk, ha azt állítjuk, hogy nem igen van állam, melyben e tekintetben nagyobb ellentétekre akadnánk, mint éppen a democratia classikus honában.

New-York város maga mintegy harmincz egyének ad szállást, kiknek többje van 10 millió dollárnál, tehát 25 millió forintnál. Ezek közt első volt Vanderbilt, kinek vagyona halálakor 160 millió dollárt tett. Jay Gouldot 60 millióra, Taylort 35, a dohányból meggazdagult Astorokat egyenként 30 millióra becsülik, az apró milliomosok száma természetesen még sokkal nagyobb. Blainenek, a republicanusok megbukott elnökjelöltjének, tiszteletére az V. Avenue hotelében rendezett lakomán megjelenő társaság vagyonát fél milliárd dollárra tették, a senatorok

vagyona állítólag 600 millió dollárra rúg, és ezek ama hatalom mellett, melyet a vagyon ad, kiterjedt politikai befolyással is bírnak, úgy az Unió törvényhozása, valamint az egyes államok igazgatása körül.¹

A nagy vagyon urait nem csupán a régi államokban, hanem a távol nyugaton is föl lehet találni. San Franciscóban is nagyon sok a milliomos. Lick, Latham, Hayward, Sharon mind »megér« öt milliót; Reese, Ralston, Baldwin, Jones, Lux kimutathat hét, tiz, sőt tizenkét milliót. Flood, Fair, Mackey, O'Brien még gazdagabbak.² A szegény pedig nagyon szegény, kevese van és sokra vágyik, nem hajlandó könnyen túrni a helyzetet, melybe saját hibája, vagy a mostoha sors döntötték. A szabadság ellentétévé válik az egyenlőségnek.

A vagyontalan, proletár tömeg vagy forradalmat csinál, vagy pedig eszközévé lesz annak, kinek kenyerét eszi, tehát a drótrángatóké — *wirepullers*. Ezzel szemben czáfolatnak fog feltűnni ama tény, hogy a milliók urai idáig kevés közvetlen befolyást gyakoroltak a választásokra, maga Vanderbilt is bizonyos lenézéssel tekint reájok; a minek oka azonban főleg az, mert a mint a drótrángatók egyike magát kifejezte, »kényelmesebb megvenni a választottakat, mint a választókat.«

Azon ideális állapotoknak, melyeket Tocqueville annyi lelkesüléssel és ékesszólással rajzolt, jó-részben vége, az összhang helyébe az éles társadalmi és vagyoni ellentétek harca lép.

Amerika ez irányban is gyorsan halad, valóban oly gyorsan, hogy bámulatba ejt. Fejlődését ugyanazon törvé-

¹ V. ö. Mayer. *Amerik. Concurrenz.* 730. l.

² W. H. Dixon. *White Conquest.* I. 134.

vények irányozzák, mint a melyek Európa sorsára befoly-
nak, de másnemű viszonyokra alkalmazva, némileg eltérő
eredményeket mutatnak. Öt évtized előtt képtelenségnek
látszott, hogy e nagy állam a munka és tőke összeütkö-
zésének, a socialismus tanainak tért engedjen, ma már e
remény semmivé foszlott szét.

A socialismus terjedése az utóbbi években, az euró-
pai államok között, Bismarck birodalmában volt a leg-
gyorsabb, de amerikai társaik még nagyobb eredménye-
ket tudnak felmutatni, mint a német socialisták.

New-York és Chicagóban követők száma erősebben
szaporodik mint Berlinben. Annál fenyegetőbb jelenség ez,
mert nem egy államban teljesen hiányzik ama nehézkes,
de józan, conservatív középosztály, mely minden fogyat-
kozása mellett is oly hű öre a társadalom rendjének, mely
szerény vagyonával és értelmiségével mérsékli a gazdagok
túlkapásait s az alsó rétegek radicalismusát. A szabadság
uralma alatt szabadon fejlenek amaz elemek is, melyek
célja a fennálló rend megbuktatása.

»Nagyszerű tüntetés színhelye volt nem rég Chicago.
5000 munkás járta be a várost, vörös-fekete zászlóval,
melyen ez állt:

Hálásak legyünk-e urainknak a sujtó nyomor, sze-
génység és nélkülözésekért, melyekbe döntenek?

Köszönjük urainknak a nagylelkűséget, hogy élvezik
munkánk gyümölcsét!

A tolvaj tökepengesek köszönjék meg, hogy mi áldo-
zataik, még nem fojtottuk meg őket!

Olcsók a pulykák és pezsgőborok, melyek kizsákmá-
nyolóink asztalait elborítják, mert mi fizetünk értök!

A magántőke a lopás gyümölcse; semmisítsük meg
a trónokat, oltárokat és kincsesládákat!

Ma a legnagyobb bűn a nyomor!

Semmisítsük meg a szolgaságot, melyet a bér teremt!

Szabadság, egyenlőség nélkül hazugság!

Az összes vallások papjai csak a kizsákmányolók segédei!»

E szakadozott mondatok, daczára egyéb hiányaiknak, igen beszédesek. Kitűnik belőlök, hogy a socialismus vezéreszméi ugyanazok túl az oczeánon, mint az ó-világban, hogy programjokból még a trónok ledöntését sem hagyták ki, habár erre Chicago vagy New-Yorkban kevés alkalom kínálkozik is. Sociális, sőt anarchista lapokkal nem csupán a nagy városokban, hanem Iowa és Kansasban is találkozunk, s forrásunk,¹ honnan ez adatokat idézzük, megjegyzi, hogy főleg az Egyesült-Államokban a »legkedvezőbb symptomák engedik remélni a közeli elhárító harczt a termelők és henyék között. »És ebben nem sok a túlzás, főleg ha figyelembe vesszük, hogy mily kevés súlya van Amerikában a tekintélyeknek, mily kevés erkölcsi nyomatókkal bírhat az az aristocratia, melynek helyzete és hatalma a »rablott« kincseken alapúl. Maig e mozgalmak hevét még mérsékli az, hogy megélni aránylag könnyű; de bizonyos az, hogy a fejlődés egész menetét véve figyelembe, a jövő színe kevésbé rózsás s az Egyesült-Államok képe olykor már is inkább hasonlít egy táborhoz, mint azon ideálhoz, melyet a szabadság és democratia barátai róla magoknak alkottak.

»A munkás-zavarok nagy mérvben uralkodnak az Egyesült-Államokban s a továbbfejlődés előre veti árnyékát, írja a *Times*.² A munkások rövidebb munkaidőt, ma-

¹ *La Question Sociale*, Revue des idées socialistes et du mouvement révolutionnaire des deux mondes. Paris, 1885.

² Márcz. 12. 1886.

gasb béreket s különböző sérelmeik orvoslását követelik. Gould Délnyugati vasútján 12,000 ember szüntette be a munkát. A teherforgalom 5000 mértföldön akadt fenn.

Marylandben a cumberlandi szén-vidéken, valamint Pennsylvániában kiterjedt strikeokat jeleznek.

Philadelphiában a lóvasutaknál alkalmazottak követelik a munkaidő leszállítását. A new-yorki ácsok és asztalosok 3 dollár 50 cent bért s 9 órai munkaidőt kívánnak. A chicagói cipészek magasabb fizetést kérnek s a munkaadók kénytelenek reá állani. A munkások társulatai jubilálnak ez eredmény fölött s egy politikai munkáspárt alkotását sürgetik.

E mozgalom szálai a munka lovagjainak — *knights of labour* — kezeiben folynak össze. E regényes név alatt a munkások egyesülete rejlik, mely a tőke ellen folytatott harczot intézi. Ez rendeli el a strikeokat s ad irányt a munkásoknak az egész országban. A *general assembly* képezi az egész szövetkezés magvát, a több mint másfélezerre rúgó helyi bizottság pedig a végrehajtást kezeli. Az általa elért eredmények a szövetkezés erejéről és szívósságáról tesznek tanúságot. Alig van idő, midőn az Uniónak legalább egy-két pontján ne törne ki az elégtelenség lángja, s a munkások sorait mindig kész szaporítani a proletárok tömege.

A viszály nem mindig foly le csöndesen. Gyakran származnak összeütközések, nem egyszer ömlik vér. Millió meg millió értékű vagyont semmisítenek meg. A törvény uralma mihamar végére ér, s az iránta való tisztelet gyakran csak addig tart, míg kötelességeket nem ró az alsó rétegekre. A rabszolga-háború alkalmával a congressus ujonczozást rendelt el. New-York nem engedelmeskedett, sőt valódi lázadás tört ki. Házakat kiraboltak, az árvák

asylumait fölgyújták, ártatlanokat húztak föl a lámpaoszlopokra, az anarchia napokig tartott. Hasonló esetek történtek 1877-ben. A *mob* érzi hatalmát, a hatóságok legtöbbször gyöngék.

E lázongások alapja sokszor jog- és törvényellenes, de legtöbb esetben a munkáskérdésre vihető vissza, s a dolgozó osztályok által a tőkésék ellen folytatott harcnak képezik egyes jelenségét. Több kimélettél míg lappang, s nagyobb erélyvel ha már kitört, soknak el lehetne élet venni, de ez idáig ritkán történt.¹

A meggazdagult felső osztályt nem lehet mindig fölmenteni azon vád alól, hogy sokszor könnyör és ildom nélkül jár el a néppel szemben. Esztelen fényüzése kihívja az irigységet, a lenézést, melylyel a szegényre tekint, fölkölti az elkeseredést. Mert ott, hol a dollár mindenható, nagyon szegény az, kinek dollárja nincs. Daczára a kiterjedt politikai jogoknak, nagy távolság van a szegény és gazdag között s »eme látszólag oly egyenlő társadalom nem állhatna fön két napig, ha a szegénynek nem lenne egy kevés jóakarattal könnyű, munkához jutni s vagyont szerezni.«² Másrészt a népnek az alkotmány biztosítja az egyenlőséget, s mit ér, ha ezt a vagyoni viszonyokra nem terjesztik ki, mit ér főleg azok szemében, kiknél a létnek egyetlen czélja a vagyon. Ily fölfogás mellett mindinkább kiélesülnek az ellentétek, s a plutocratiában nincs elég erő, hogy tiszteletet tudjon szerezni magának.

»Szégyen és fájdalom a nemzetre nézve, hogy pénz-aristocratiánk szegényebb eszmékben, és léhább minden más létező vagy létezett aristocratiánál. Más aristocratiák-

¹ Porter. *How to quell mobs*. N. A. Review. 1885. oct.

² Jannet. 192.

ban van egy bizonyos számú egyén, kik számot tesznek az irodalom, a gondolkodás, tudomány és művészetek terén. De a mi született pénzes osztályunknál hiányzik minden értelmi működés, a mire pedig a szabad idő, munka és műveltség oly fényes alkalmat adna nekik.¹ Ilyen osztály bizonyára nagyon kevésbé látszik hivatottnak arra, hogy győzelmes maradjon az ellene tornyosuló zivatarral szemben. Azon ideális képet, melyet Tocqueville rajzolt, az utóbbi idők fejleményei jó részt eltorzíták. Megszűnt az egyenlőség, meg a törvények általános tisztelete. A vén Európa nem csupán küzdelmeinek jó eredményeit, hanem fejlődése mérgét is átültette a nagy köztársaságba, s ez gyorsabban terjed el a fiatal szervezetben, mint az ó-világban, hol lépten-nyomon akadályokba ütközik. Béremelések s a munkaidő leszállítása a vihar kitörését késleltetetik, a kérdés végleges megoldását képezni alig fogják. Mind e mozgalmaknak sok erőt ad a szövetségi kormány s az egyes államok gyöngeségének tudata.

Érdekes egy pillanatra vizsgálni azon okokat, melyek a socialismus gyors terjedését s a tömeg elégtelenségét előidézik.

Az elsőre nézve elég megfajtás az iparos németek szaporodó bevándorlása. A socialismus eszméi ott leg-erősebbek, hol a németiség nagy számban van: New-York, Chicago, San-Franciscoban. Közülök kerülnek ki a legvadabb izgatók, a legradicalisabb hirlap-szerkesztők, sem az angol sem a francia népesség nem versenyez velök e tekintetben.

A proletariatus terjedése jó-részt bizonyára a szabad versenynek s a nagy tőkék növekvő erejének tudható be.

¹ *Boston Herald.*

Az amerikai imádja a nagy üzleti eredményeket, a ropant forgalmú kereskedőházak főbüszkeségöket képezik s nem igen veszik észre, hogy ezek csak úgy jöhetnek létre, ha egyesek nagy hatalomra tesznek szert a többiek fölött. Az az irányzat, melyet a társadalom növel, kifejezésre jut a kormányzatban is. A nagy eredményeket, melyeket Amerika gazdaságilag elért, nem segíté elő a bölcs törvényhozás gondoskodása az alsó osztályok szellemi és erkölcsi emelése által. A Darwin által kifejtett elveket hagyták uralkodni a gazdasági téren is. A legerősebbek váltak a helyzet uraivá. Azaz nem csupán a gazdaságilag legéletrevalóbbé, hanem a ki legkevésbé volt válogató eszközeiben, azé lett a siker.

»Nehezen létezett előbb oly társadalom, melyben a gyöngét oly száanalom nélkül falhoz szorították volna, a melyben a fölülre-kerültek oly kizáróan az erősek lettek volna, és a melyben oly rövid idő alatt oly nagy egyenlőtlenség támadt volna a magánvagyon és fényűzés tekintetében.«¹ Mind ez eredmények a szabad verseny elvének lehető tág alkalmazásából eredtek, s a gyors haladásnak el nem hagyható kísérőit képezik.

Milyen véleménynyel vannak magok az el nem fogult amerikaiak saját állapotaik felől, annak feltüntetésére nem lesz elveszett fáradság ide iktatni a következő sorokat.

»A társadalomban a különbségek nagy egyéni vagyónok fölhalmazása folytán rohamosan nőnek. Sajnosan szembeötlő, hogy aránylag kevesen tömők ládáikba a világ gazdagságát.

Ez bizonyára nem méltányos, mert a vagyont milliók munkája állítá elő, a föld pedig közös örökség. Okos dolog

¹ Maine. 51.

lenne tehát, ha a társadalom uralkodó osztályai megfontolnák, mi lenne a legjobb és legméltányosabb út e különbségek eltüntetésére, és pedig mielőtt a szakadás anarchiává tágul, s a veszélyes forrongás megelőzi az igazságszolgáltatást. Bizonyos, hogy egy köztársaságban a nagy középosztály nem fog küzdelem nélkül szegénységbe vagy szolgaságba süllyedni, s nem fogja ellenállás nélkül elfogadni a szegénység által tett föltételeket. Az örvény rohamosan tágul közöttük. A köztársaságnak kézzel dolgozó iparososztálya pillanatnyilag legalább le van verve, mert a tőke tovább kibírja mint a munkás üres gyomrával. Ez alatt a nagy középosztályt folytonosan kitolja saját köréből, a farmert eladósult otthonából, a kézművest és kereskedőt foglalkozásából és üzletéből, a századok zsarnoka az emberi és embertelen önzés, mely céljául tekinti a mérhetetlen gazdagság megszerzését.

Van mégis mód újra berendezni a fokozatokat, összhangzásba hozni a tőke és munka helyzetét, méltányos és igazságos eljárással mindkettőre nézve a nélkül, hogy változnék a viszony a munkás és munkaadó közt, és siettetnők a forradalmat, melynek vége vagy erősebb vagy chaoticus népies kormányzat lenne ama képzettség, tapasztalás, állandóság, erény és öntudat nélkül, mely tartós reformok keresztülviteléhez kell.

E megoldás lenne egy jótékony *korlátozó törvény*; törvényes intézkedés, a mely azonban nem igényelné az alkotmány megváltoztatását, hanem egyszerűen az államok adótörvényeinek módosítását, meghonosítaná a fokozatos adózást a gyűjtött és fölhalmozódó vagyponra, kezdve a megadóztatást 2000 dollárnál egy fél százalékkal, a mi 300,000 dollárnál 2 % -ra emelkednék; ez összeg lenne a vagyon határa . . . E törvényt Amerika népe szívesen

fogadná, mert nyilvánvaló, hogy igazságos, mert nem igyekezik szétbontani vagy megváltoztatni a társadalomnak s a társadalmi életnek alapszerkezetét, és főleg azért, mert határt vetne a kapzsiságnak . . . .

A világ gazdagsága elég lesz bőven azok számára, kik e bolygón laknak, ha megtanultuk arányosan elosztani a tulajdont jótékonyan korlátozó törvény által.¹

Az események fejlődése lassanként ama kérdés elé állítja a nagy köztársaság népét és törvényhozóit, hogy a társadalom békéje s az államok alapjainak biztosítása végett lemondjon arról, hogy gazdasági téren oly arányokban haladjon ez után is, mint eddig, s az erkölcsnek és emberieségnek kívánatait is figyelembe vegye ott, hol eddig csupán a gazdasági élet törvényeit hagyta uralkodni.

Oly társadalmak és államok, melyekben a vagyonszerzés szerint mérlegelnek mindent, a hol ez válik az egyedül döntő szemponttá: egy időre felmutathatják a haladásnak és emelkedésnek szembeötlő jeleit. Nem csupán azért, mert a más irányokból elvont erővel valóban nagyobb eredményeket érnek el, hanem mert nem igen hajlandók kellően megbecsülni a nemzeti élet más ágai-ban mutatkozó hanyatlást.

A múltból örökölt erkölcsi fogalmak, előítéletek ha úgy tetszik, még egy ideig tartják magokat s a társadalom rendjét; a mint azonban az új irány mind erősebbé lesz, annálinkább veszítnek erejükből, míg végre számbavehető tényezők megszűnnek lenni.

Mihamar kitűnik azonban, hogy ez irányzat mily kevésbé képes önmagában az államokat föntartani s új fejlődés elé vezetni.

¹ *N. A. Review.* 1886. Jan. Comments.

Egy tekintetet a mai Amerikára, elég bizonyítékául fog szolgálni ez állításnak.

A pénz után vágyástól alig maradnak megkimélve a legfelsőbb körök is. A tisztességnek, becsületnek fogalma csaknem észrevétlenül módosúl, megromlik. Az erkölcsi színvonal sülyedését nagyon előmozdítja az egészben véve sok kifogás alá eső napi sajtó.

Amerikait hirlap nélkül képzelni alig lehet s azon táplálék, mit kedvelt lapjából magába szív, ritkán egészséges.

Nagy részök egyes egyéneknek, vagy *ring*-eknek zsoldjában áll, szolgálataiért pénzt vesz el. A lapok útján könnyen juthat alig ismert egyén is hírhez, és a mi fő, vagyonhoz. A megvesztegetésnek enyhébb, de nem kevésbé hatályos módját a hirdetések képezik. A hivatalos hirdetések rendesen csupán a párt lapjainak jutnak. A new-yorki híres *Tweed ring* ily módon szerezte meg a leghatalmasabb lapok támogatását.¹

A lapok nagyon kihasználják helyzetüket, mely felelősséggel nem jár s az érdekességet vadászva, növelik az alacsony törekvések erejét és bomlasztják az erkölcsöket.

Égő vágygyal s jobb célra érdemes buzgalommal gyűjtik össze, rendezik és halmozzák föl mindazt a bűnt és botrányt, a mi honuknak csaknem végtelen területén megéri. Betöltik olvasóiknak szívét és lelkét az aljas és bűnös cselekmények részleteivel s öntudatlanul is oda juttatják őket, hogy ezekkel és csupán ezekkel foglalkozzanak; nem lehet aztán csodálni, ha a nép abban az irányban halad, a melybe terelik, s ha a bűnök és eszközeiknek látása, az elkövetés módjának apróra való részletezése sokakat reá bír, hogy azokat el is kövessék.

¹ Kecskeméty i. m. 340. l.

A napi sajtó munkásai az Egyesült-Államokban, mint már Tocqueville is megjegyezte, nem bírnak kiemelkedő helyzettel, nevelésök csak nagyjából van befejezve, eszméik menete gyakran köznap. Innen ered aztán az újságok ama hajlama, hogy durván támadjanak; nem sokba veszik az elveket, de annál szívesebben vesznek részt a személyek bírálgatásában, s kutatják föl magánéletök titkait, tárják föl gyöngeségeiket és hibáikat.

Ama szerepet, melyet monarchicus államokban az uralkodóval szemben az udvarlók teljesítenek, Amerikában a sajtó vette át. Saját elvekkel legtöbb esetben nem bírva, könnyen szegődnek azon irányzat szolgálatába, melytől sikert remélnek, hizelegve gyöngeségének, sok esetben jelentékeny befolyást képesek gyakorolni a népre, színleg szolgálva, a napi sajtó válik úrrá.

A sajtótól, a közélet e hatalmas, de nem kifogástalan tényezőjétől szükségkép át kell térnünk a pártokra, melyekre [oszolva gyakorolja a souverain nép a kormányhatalmat.

Ezek körében élénk mozgalmat, heves, sőt túlhajtott szenvedélyeket, az erőnek és buzgalomnak oly fokát fogjuk találni, mit megérteni nem lennénk képesek, ha nem tudnók, hogy egy-egy általános választásnál mennyivel több érdek forog szóban, mint a monarchiákban, hol részben a múltból eredő conservativismus, részben pedig a törvények, az állam és társadalom alapjait a merész újítók változtatásaitól megóvják.

Minden negyedik év végén, nagy táborokra szakad a Szövetségnek ötven milliónyi népe. A különben sem tevéketlen pártok új erőre látszanak ébredni; a lapok hangja ha lehet, még szenvedélyesebbé válik, mindenik homlokán viseli pártja »ticket«-jét, a szövetségi és állami hivata-

lokra ajánlottak neveit. A jelöltek és hiveik beutazzák az egyes államokat, szónokolva és működve saját ügyök érdekében. Zajos választógyűlések, tarka fáklyásmenetek élénkítik a városokat. Másrészt azonban a nemzet tevékenysége más ágakban erősen csökken, mindenki a választásokkal van elfoglalva, azok esélyeit mérlegeli. Sőt a hivatalos tevékenységnek is egyik fő részét a párt diadalának biztosítása képezi.

Két párt van, mely a hatalom birtokaért versenyez. Washington idejében federalisták és republicanusoknak hívták őket. A *federalisták* törekvése volt, lehetőleg sok jogositványt ruházni a szövetségi kormányra. Ezek közé tartozott maga Washington, Hamilton, John Adams. A *republicanusok* ellenben a fölyvirágzás föltételeit abban keresték, hogy az egyes államok kezében maradjon a főhatalom s a szövetségre csupán annyi ruháztassék, mennyi fentartására okvetetlenül szükséges.

Volt alkalmunk látni, hogy mily éles küzdelmek folytak a két párt között, főleg a pénzügyi kérdések és bankpolitika tekintetében.

Kiinduló pontúl véve az első alkotmányt s az elszakadás után létezett állapotokat, ama következtetésre kell jutnunk, hogy ma a Szövetség kormánya tetemesen nagyobb hatáskörrel és hatalommal bír, mint egykor; a federalisták törekvései tehát, elősegítve a külső események által — sikeresebbnek bizonyultak. A párt különben legalább e név alatt, régen nem létezik többé.

A forradalom nagy emberei csaknem kivétel nélkül e párthoz tartoztak. Nem annyira törekvései népszerűsége, mint inkább vezetői jelleme, erényei és tehetsége segíté a pártot koronként uralomra. Ez egyébiránt természetes is.

Amerika a democratia hazája s ennek lényegéből foly, hogy a nép nem szívesen ruházza át a hatalmat vagy annak egy részét tőle kevésbé függő hatóságokra vagy testületekre. Pedig a federalisták célja határozottan ez volt. Innen magyarázható az is, hogy e párt, bár igen nagy szolgálatokat tett az országnak, nem sokára megszűnt. Tocqueville idejében már nem léteztek nagy politikai pártok.

Idő folytán azonban a régi federalisták helyébe a mai republicanusok, emezek helyébe pedig a democraták léptek. Elesen különvált s a részletekben is keresztülvitt elvi ellentét két párt között nem létezik, habár a republicanusok a köztársaság erősítésének, a democraták pedig az egyes államok szabadságának hívei. Actuais érdekű kérdések e tekintetben jelenleg nem igénylik a congressus figyelmét.

A democraták főereje a déli s részben a nyugoti, a republicanusoké az északi államokban fészkel. Ehéből magyarázható meg, hogy az utolsó polgárháború óta, melyet a republicanus észak az elszakadni készülő democrata dél ellen vívott, ez utóbbi párt egészen 1884-ig uralomra jutni nem bírt.

Csakis ama nagy mérvű romlottságnak tudható be, melybe a republicanus párt huszonöt évi uralma alatt jutott, s mely a nemzet jókora részét megmételtyezte, hogy az utolsó elnökválasztás alkalmával, elkeseredett küzdelem után, melyben a democratákhoz áttért, független republicanusok döntően szerepeltek, a democrata-párt került uralomra.

De e szenvedélyek okát a pártok programjában foglalt vezéreszmékben föllelni alig tudjuk. A Congressus szervezete, mint alább látni fogjuk, olyan, mely a pártoknak, mint ilyeneknek, uralmát lehetetlenné teszi, épp ezért

egyik párt sem kötheti le szavát, hogy valamely rendszabályt, többségre jutva, keresztül fog vinni; jogosan legfőlebb annyit ígérhet, hogy törekedni fog keresztülvitelére. »A mi pártjainknak«, mondja Wilson,¹ megvannak kijelölt vezetőik a választásoknál a jelöltek személyében, megvan névleges hitvallásuk a conventiók határozataiban, de nincsen oly néhány egyén, kiben bízni lehetne, hogy vezetni fogják a törvényhozás általános politikáját, vagy irányt fognak adni a közvéleménynek. Kicsoda, vagy az embereknek mely csoportja beszélhet a republicanus, vagy pedig a democrat párt nevében?

Midőn a mi legkiválóbb és legtöbb befolyású politikusaink mondanak valamit a jövő törvényhozást illetőleg, senki sem teszi föl, hogy pártukért beszélnek, mintha a fölött hatalommal bírnának; tudják, hogy csak saját magok s az őket közvetlenül követő csekély számú társaik és barátai nevében szólnak.

A nagy pártok csak névleg homogének. »Mindenik megtűri, hogy különböző hitvallások és eltérő czélok létezzenek korlátaik belül . . . Seregekhez hasonlítanak, melyeknek nincsenek tisztjeik, s oly hadjáratot folytatnak, melyet nagy czél vezérel. Neveik és hagyományaik, de nem reményök és politikájok tartja össze őket.«²

Az életre kelt pártok gyűlésekben — *conventions* — határoznak a jelöltek személye iránt, s megalkotják a párt programját. Magának az elnöknek választása simán megy végbe, de nem úgy az őt választó *electoroké*. Ezek köré csoportosul minden törekvés, cselfogás, s ez mutatja, hogy a dolog tulajdonképen itt megy dülőre.

¹ Congr. Government. 187.

² Congr. Gov. 324.

A kormányon levő párt előnyei szerfölött nagyok, mert sok esetben nem haboznak a hivatalos hatalmat is a párt érdekében kihasználni, a mí annál gyakrabban meg-esik, mert minden egyes tisztviselőnek hivatalban maradása a párt győzelmétől függ, s a kiadások nagy részét is, a fizetéshez mért kulcs szerint kivetve, ezektől szerzik be.

Az elnök hatásköre igen nagy, az elnök igen hatalmas ember a — papíron. Jogositványai sokkal messzibbre terjednek, mint egy-egy alkotmányos királyé, de kezei tényleg kötve vannak. Csakis akkor hatalmas ember, ha a törvényhozás akarata szerint jár el, különben megkötve érzi magát, mint a mesebeli oroszlán a háló szálai közt.¹

Ez sokkal többet levon nimbusából mint a vele érintkezés modora és könnyűsége. A végrehajtó hatalom számos jogositványát, még azokat is, melyek törvény szerint őt illetik, nem gyakorolhatja szabadon és önállólag. A törvények hozásában részvéte aránylag csekély, a Congressban nincs helye s az mintegy önmagában működik. Alig tekinthető a végrehajtó hatalom személyesítőjének; de feje a közigazgatásnak s kinevezi a végrehajtó közegeket. Ez állapot nem törvényből ered, hanem csupán a tényleges viszonyokból. A törvényes elmélet szerint az elnök ellenőrizheti a kormányzat minden ágának összes működését; de látózás nem vihető ki, hogy ezt tegye, s e tényleges kör- tényleg épp oly hatalmas, mint lenne a törvény tilalma.²

Az újabb idők egyik legérdekesebb jelensége, hogy a nagy amerikai köztársaságban, mely az egyéni tehetségek kifejtésére van fektetve, szerfölött kevés a nagy jellem és mindenek fölött az államférfiú. A tényt magát nem

¹ Bradford *Contemp. Review*, 1885. Dec.

² *Congr. Government*, 46. 1.

lehet tagadni s panaszszal ismerik el magok az amerikaiak. »Nagy nép vagyunk« mondja Ezra Seaman az amerikai kormányzatról írt művében. »birodalmunk nagy, jövőnk csodálatos, de az államférfiak szerencsétlenségünkre eltűnnek, mert hiányzik a táplálék, melyen kifejlődhessenek s föntarthatassák magukat.« Walt Whitman Amerika legmodernebb, sőt talán egyetlen igazán nemzeti költője más szempontból, de ugyanily következtetésre jut, s úgy látszik neki, mintha csupán az európai feudalizmus és a déli államok rabszolga-rendszere lenne képes a legnemesebb egyéni jellemeket, az erő, odaadás, szerelem és nagylelkőség példányait megteremni.¹

Arra nézve, miért hiányoznak az elnökök közül a nagy egyéniségek, nem nehéz a megfejtés. A párt vezető egyéneinek, azoknak kik magok nem lehetnek elnökké, de igényt tartanak a hatalomra mégis, sokkal kíváncsiabb az elnöki széken egy gyöngé báb, vagy legalább is közepes jellem, mint egy erélyes, céljaival tisztában levő nagyobb szabású egyén. Amaz eszközük, míg emez őket használhatná eszköz gyanánt. A magas polczra jutott egyszerű polgár, sokszor a kellő tapasztalatok nélkül, útat vesz a bonyolult kérdések tömegében, s kénytelen azokra bízni magát, kiket iskolázottságuk képesít ugyan ily kérdések megoldására, de kik már eleve számítottak gyöngeségére, s kik sokszor homályos úton jutottak a hatalom polczára s küzdelmes pályájokon némileg elveszték az erkölcsi jó és rossz határozott fogalmát, mert »Washingtonban még jót sem lehet tenni eselszövéssel.«²

¹ N. Am. Review 1881.

² Lásd *Democracy, An American Novel*; tulajdonképen a washingtoni élet szellemes vázlata és kiméletlen kritikája. Megjelenésekor nagyon föltűnt, még Nagy-Britanniában is.

Az elnök a párt végrehajtójává lesz az igazgatásban, s az egyéni önkény helyébe a párt uralma lép. Tért foglал mindinkább ama felfogás, hogy a többségnek nem csupán hivatása kormányozni, hanem hogy mind az, mit tesz, már helyes és éppen ezért jogos is. Evtizedek óta nem ült igazán nagy ember Washington székében s maga Grover Cleveland, a mostani elnök, kiért egyikét vívták a legelkeseredettebb pártusáknak, sem jellemét, sem tehetségeit tekintve, nem emelkedett a közepszerűség fölé.

Alig tévedünk, ha azt állítjuk, hogy úgy összeállítása, mint tagjainak egyinésége, vagyona és tehetségei folytán, a hatalom tulajdonképi fészkévé a senatus vált.

A fejlődés-irányára különös fényt vet, hogy míg Európában a felső kamarák folyton veszítenek súlyukból, az alatt az amerikai senatus hatalomban, legalább az elnökhöz és alsóházhoz viszonyítva, folyton nyer. Ez a testület, mely az egyenlőségre fektetett köztársaság intézményei keretébe már azért sem illenék, mert szerkezeténél fogva, az egyenlőtlenséget képviseli,¹ korlátlan megszorító hatalmat gyakorol az alsóházzal szemben, s tagjainak nagy befolyásával ellenőrzi az elnököt.

A Senatus, mondá Roseberry lord, Anglia volt külügyi minisztere, a »leghatalmasabb s erőben legteljesebb második kamara a világon.« Az egyes államok törvényhozó testületei által választatva, tagjai azok soraiából kerülnek ki, a kik már ismerik az alsóházat, keresztülmentek iskoláján s vagyon és értelmiség tekintetében a legelsők közé tartoznak. Természetes aztán, ha ily testület nagyobb súlylyal bír, mint a részben gyakorlatlan elemekből álló

¹ V. ö. Maine. 227. lap. Concha, *Újkori alkotmányok*, I. 237. lap.

alsóház, melynek nem egy tagja sok tekintetben alapos kifogás alá esik.

A Senatusban ülnek az Egyesült-Államok legelső activ politikusai, és ha a legjobbak sem jők, annak oka az, hogy a kormányzat rendszere az általa nyújtott pályabérrel nem képes jobbakat magához vonzani.¹

Eppen ellenkezően azzal, mit várnánk, a nemzet nagy tömegét képviselő alsóház súlya és tekintélye sokkal kisebb mint az aristocraticus senatusé. Része van ebben kétségkívül az összeállítás módjának, de tán még több annak, hogy a jól fizetett követi állásokért versenyez a legtöbb »*politician*«, kik eredetők és emelkedésök kétes értékű tényezőit újabb állásukban sem teszik félre.

Az Egyesült-Államok alkotmánya sikerrel élte túl egy század viharait, s ma is ez az egyetlen democraticus alapon szervezett nagy birodalom, melynél ez a kormányforma az állandóság biztosítékaival is bír. De kétségtelen, hogy a nemzetre korántsem gyakorolta azt a fejlesztő befolyást, mely elismerésünket föltétlenül megnyerné számára. Erős központi kormányt teremtenie nem sikerült. Ez áll az egyes államok kormányairól is. Nem küzdve oly nehézségekkel, melyek az európai kormányok legjobb erőit igénybe veszik, lehetőleg szabad tért engedve az egyéni tevékenységnek, a végrehajtó hatalom ritkán jutott oly helyzetbe, hogy összeütközzék a polgárok szabadságérzetével. Azok az esetek azonban, hol ez megtörtént, mutatják az amerikai nép tetemes részének éretlenségét politikai tekintetben, s azt a határozott irányzatot, hogy az állam csak adjon, de ne követeljen egyszersmind szolgálatokat is. Az, hogy máig a nagy köztársaság, úgy a mint van, fennállt, nem csupán

¹ Wilson *Congr. Government*. 194.

Washington és társai bölcseségének, hanem jórészt a szerencsés körülmények összejátszásának is köszönhető, s a nehéz küzdelmekről megóva ezután nem lesz.

Nagy politikai eszményeket hiába keresnénk szerepelni az Unió hullámozó közéletében. Magok az amerikaiak megvallják, hogy senki sem testesít meg semmiféle politikát. A pártok programjai általánosságban vannak szerkesztve, s a nyelvet és kifejezéseket leszámítva, kevésbé térnek el egymástól. De a múltban senki sem mutathat föl, a jövőre nézve pedig, ha némileg őszinte akar maradni, senki sem ígérheti, hogy határozott és eredményes működést fog kifejteni ez elveknek megvalósítása körül.

Egyéb okokat nem tekintve, fő része van ebben ama módnak, a mint a Congressus tanácskozik és határoz. Tagjai közt nem létezik pártszervezet, s a hatalom nem pártok közt oszlik meg, hanem elforgácsolódik az elnök (*speaker*) által kinevezett szakbizottságok körében.

El lehet mondani, hogy azok között, melyek a Congressus elé kerülnek, igen kevés a pártrendszabály, legalább is nem mint ilyenek vannak föltüntetve. A javaslatok legnagyobb részét a bizottságok igyekeznek úgy szerkeszteni, hogy lehetően neutralis és ártatlan színben tűnjenek föl.¹

Ezzel eléri azt, hogy a tanácskozások hangja nem válik szenvedélyessé, sőt inkább nagyon is szakszerű, komoly, de egyszersmind annyira unalmas, hogy aránylag kevés figyelmet bír költeni, még az Államokban is.

Nagyban előmozdítja az alsóház színvonalának süllyedését az, hogy a követeket fizetik s a követi állás kenyérkeresetté válik. Tisztességes emberek ritkán ohajtják a

¹ Wilson. 100—1. l.

megválasztást, mert keveset tehetnek; a kijelölés hatalma a kortesgyűlés — *caucus* — kezében van, melyek választása rendszerint arra esik, ki legbökezübb pénzben vagy hivatalokban. Megesik gyakran, hogy egyes kerületekben nagy erőfeszítés után fenkölt jellemű embert választanak, de ez aztán mindig magán és nem nyilvános állása miatt történik. Eppen erényei teszik alkalmatlanná arra, hogy Washingtonban jót tegyen.¹

Nem csupán ez irányban észlelhetni hiányokat, hanem idáig már a jó közigazgatásnak föltételeit is teljesen megsemmisítették.

A tisztviselőket az egyes államokban a nép választja, a szövetségieket az elnök nevezi ki, s azon elvnél fogva, hogy a zsákmány a győzőké,² az elnök változása a tisztviselők soraiban is alapos epuratiót von maga után. Ez eszközökkel sikerült oda juttatni a dolgot, hogy Amerika oly kormány alatt él, melynek hiányai bármely európai országban egy év alatt forradalomhoz vezetnének.³ A tisztviselők a párt közegei s az amerikaiak ama törekvése, hogy hatalmukat a hivatalnokok fölött a választások által fentartsák, az egész kormányzat megromlására vezetett. »Megtartották a szabadság formáit, de a lényegből sok elveszett.« Bizonyos mérvben az Egyesült-Államok polgárainál ugyanaz észlelhető, a mi a francziákat annyira jellemzi.

Képesek nagy fellobbanásokra, váratlan erő kifejtésére, ha rendkívüli események hozzák mozgásba véréket, de kevésbé vannak képesítve az önkormányzatra, mely

¹ Bradford, i. é. 873.

² *Andrew Jackson* ejté ki ez emlékezetes mondást először: »*To the victors the spoils!*«

³ Bradford.

a hatalom birtokosainak folytonos ellenőrzését kívánja, s egy részök igen hajlandó ama morzsákat, melyekre a nagy democratiákban a politikai hatalom feloszlik, használatlanul hagyni. »A souverain nép« Herbert Spencer szerint is, »rohamosan válik bábbá, mely úgy mozog és beszél a mint a drótrángatók kívánják.«¹

Maga az esküdtszéki eljárás, melyről oly ékesen szólóan kifejték, hogy a polgárokat megtanítja a méltányosság gyakorlására, s a szabad intézményeknek legjobb előkészítője, működésében nagyon sok hiányt árul el. A polgárok e jogukat ingyen gyakorolni nem hajlandók, díjak különböző, de rendesen nem csekély. Californiában minden napra két dollár fejenként s ezt a vesztés fél fizeti. Részre nem hajló, a jog és igazság iránt kellő odaadással bíró *jury*-t összeállítani sokszor nehéz, néha lehetetlen.

E rendszer hiányainak tudható be, hogy ismert büntetvők ezrenként menekülnek ki, s a tulajdoni jog fontos kérdéseiben nem a törvény, hanem az aránylag tudatlan esküdtek előítéletei és sympathiái döntenek; megfosztván a jogszolgáltatást egyik főkellékétől: a bizonyosságtól.²

A közigazgatás javításának kérdését erősen tárgyalják, s a *civil service reform* állandóan napirenden is van már évek óta.

A régi *spoil system*, vagyis a hivataloknak pártszempontok szerint való betöltése, erős gyökereket vert s mintegy félszázadon át korlátlanul virágzott. Ez adott lehetőséget reá, hogy a tisztviselő a párt eszközévé süljedjen,

¹ *Contemp. Review*, 1883. Jan.

² V. ö. R. Y. Hayne. *Shall the Jury System be Abolished* N. A. Review. 1884. oct.

hogy fizetése után a párt céljaira megadóztathassák, s hogy a hivatalok jutalmúl és megvesztegetésül legyenek felhasználhatók. Ez irányban oly következetesek voltak, hogy még a mérnöki, postamesteri, orvosi, sőt könyvtárosi állásokat is pártszempontok szerint töltötték be, s minden elnökválasztás után százakra, sőt ezrekre rúgott azok száma, kiket elbocsátottak. E rendszer természetesen az igazgatás fokozatos hanyatlását vonta maga után. A romlottság és visszaélések nagyon is felöltlők voltak arra, hogy el legyenek titkolhatók. Ez állapotokat alig világíthatja meg más példa jobban, mint az, melyet a new-yorki postahivatalnál, tehát épp ott, hova annyi ezer érdek szála fűződik, földeztettek. Volt eset, hogy a hivatalnokok egy része ittasság miatt nem volt képes munkáját végezni, s a vizsgáló bizottság százával találta a rég elfeledett leveles zsákokat szétszórva vagy fölhalmozva az épület zugaiban.¹ Ez történhetett New-Yorkban éppen a postahivatalnál, mely annyira ki van téve a nagy közönség ellenőrzésének.

Hosszú küzdelem és éles viták után 1883-ban jött létre a közszolgálat javítására irányuló *Civil Service Act*.

E törvény versenyvizsgálatok letételétől teszi függővé a legtöbb állás elnyerését, melyeket előbb pártszempontokból töltöttek be. Megtiltja, hogy valamely közhivatalnokot elbocsássanak vagy mellőzzenek azért, mert a párt céljaira nem fizette be a reá kirótt összeget. Ama rövid idő alatt, mely életbeléptetése óta eltelt, a törvény általában üdvös hatásnak bizonyult. Arra azonban nem volt képes, hogy az óhajtott reformot teljesen keresztül vigye, de

¹ Chas Kendall Adams. *Life and Thought in the United States*. Contemp. Review. 1885. June.

ezt méltányosan várni nem is lehet. Ahhoz sok egyéb tényezőnek összeműködése is kívánatos.

Az utolsó választásoknál, a győzelmes democrata párt erősen kiemelte a reform szükségét, kötelezván magát, hogy uralomra-jutás esetén állásából párttekintetek miatt kitenni senkit sem fog. Idáig az elnök, szavát egészben véve, be is váltotta.

Nem lehet azonban tagadni, hogy a régi szellem, a régi simonia még nem veszett ki teljesen. A hivatalos hatalmat gyakran használják föl meg nem engedett czélokra. Maga a föntebbi törvény csak a szövetségi hivatalokra vonatkozik, az állami és községiéknél New-York és Massachusetts államokat kivéve, maradt a régi rend.

Minél inkább nőnek a kormányzat nehézségei, minél inkább nő amaz elemek ereje, melyek egyenes ellentétbe helyezkednek mind azzal, mit a társadalom ápol s a törvény véd — annál nyilvánvalóbb lesz egy erős és összevágó igazgatás szüksége. Az Egyesült-Államok alkotmánya bizonyos fokig »papiralkotmány«; olyan, mely nem a nép életéből fejlődött ki, hanem a melyet bölcs törvényhozók minták után készítettek s talán a legnagyobb szerű példát nyújtja arra nézve, hogy az ily alkotmányok rendszerint másképp működnek, mint a hogy előre hittük.¹

Bármily kevésbé érthető is első pillanatra az, hogy Amerika csak habozással fogadja el amaz eszközöket, melyek a jó közigazgatást megteremték; nem szabad felednünk, hogy a javításnak mindig útjában állanak azok, kik a jelen állapotokból hasznot húznak, s kik féltve a zsákmányt, elszántan harcolnak birtokáért.

Hatalmuk azonban ma meg van törve s a közel

¹ H. Spencer *Fortnightly Review* 1882. Aug.

jövőnek kell megmutatni, hogy Amerika népe képes lesz megszilárdítani s amaz államokat és társadalmakat, melyeket Európa bámulatára oly gyorsan birt létrehozni.

Máig sincs arról kellően gondoskodva, hogy a törvények lehetően kifogástalanok legyenek, e mellett nagyon hiányos a végrehajtás is, és az egyes pártok vagy államok, esetleg paralysálják a Congressus törekvéseit.¹

A jelen nemzedéknek föladata erkölcs és politika szempontjából magasabb színvonalra emelni a nemzet nagy tömegét s a szabadsághoz nem szokott bevándorlók ezreit. Minél nagyobb fáradságba kerül ez s minél inkább szaporodik a munkáskéz, annál szűkebbre szorúl a liberalismus köre. Minél erősebben hangoztatják az amerikai munkás védelmét az idegen elemekkel szemben, annál kevésbé lesz vendégszerető a nagy köztársaság az idegen jövevények iránt.

Ama szabadelvű politika, melyet az Egyesült-Államok úgy a belső kormányzatban valamint kifelé, a bevándorlókkal szemben követtek, jó részt a szükség szüleménye s a democraticus kormányzatnak kevés érdeme van az Egyesült-Államok fejlődése körül, mely egészben véve, oly szerencsés volt.

Az eddig uralkodott állapotok azonban gyorsan változnak, a múlt szabadelvűségét többé nem érti, vagy nem akarja vezérlő eszmeül elfogadni az új nemzedék.

E sorok írójának a Scioto napégette partjaitól a Csendes Oczeánig nem egyszer volt alkalma oly nyilat-

¹ Delewareben a democrata többség nem csupán a felszabadított négereket, hanem a republicanusok egy részét is el bírta zárni a szavazati jogtól. *A disfranchised people*. N. Am. Rewiew, 1885. dec.

kozatokat hallani, hogy a nagy köztársaságnak, szemben a közelgő viharokkal, erős kormányra lesz szüksége, és hogy a mai fiatalság az eddigi tapasztalatokkal ellentétben, conservativ inkább mint szabadelvű, s a liberalismus elvei, a letűnő nemzedékkel együtt veszítnek erejükből. Tehát ugyanazon jelenség mutatkozik nálok is, mint Európában.

Sőt létezik a nagy köztársaságban, a mint állítják, egy nem jelentéktelen töredék, mely éppen nem venne rossz néven, ha a democraticus kormányzat túlkapásai és hibái helyébe egy erős kezű, de nem részre hajló korlátatlan kormányzat lépne. Innen magyarázható csupán ama készség, melylyel a köztársaságok helyére lépő monarchiák tetteit megokolni és kimenteni tudják.¹

¹ L. például Codman Ropes művét *The first Napoleon*, (Boston, Houghton, Mifflin és Co.).

BEFEJEZÉS.

Föladatunk végéhez közelg. Körülbelül elértük a czélt, melyért a Nagy Köztársaság téres, reményekben és törekvésekben gazdag ifjú államait bekalandoztuk s mely e mű megírásában is vezérünk volt. A rokonszenven kívül, melyet e nagy nemzet fejlődése szükségkép minden gondolkozónál ébreszt, érdeket kölcsönzött e munkának ama tény is, hogy ha szabad nagy dolgokat kicsinyekkel összehasonlítani, sok hasonló vonás van a mi közéletünk s a Szövetségben uralkodó eszmék között.

Lépten-nyomon találkozunk ama bízó lelkesüléssel, mely támaszkodva az elért eredményekre, a gazdag természeti adományokra, segítve némileg a fölületesség optimismusa által, oly jövőt fest a köztársaságnak, melyről az elődök alig álmodtak.

E bizalom és hit a jövőben jellemezte a mi nemzeti törekvéseinket is még nem rég.

Láttuk ama sikereket, melyek a további haladásnak föltételét, indító okát képezik: ezek, a mezőgazdaság terén fölmutatható eredmények. Utaltunk arra, hogy daczára ezeknek, a valódi amerikai ritka esetben tud oda emelkedni, hogy megelégtülést, boldogságot találjon a mezei gazdálkodásnak békés, edző, de egyhangú és izgalmakban nem gazdag foglalkozásaiban. Ama nagy eredmények, melyek az ó-világ gazdáit félelembe ejték, a nagyban ter-

melést, a munka lehető megosztását, a munkakimélő gépek kiterjedt használatát tették el nem kerülhetővé, ezek azonban újból a vidéki lakosság viszonylagos apadását, a nagy városok rohamos kiterjedését vonták magok után. A mezőgazdasági termelésre befolyó nagy általános tényezők méltánylásán kívül nem tartottuk szükségesnek bővebben kiterjeszkedni amaz esetleg beállható változásokra, melyeket a vasúti díjak leszállítása, a gépeknél életbeléptethető változások a gabnaárakra gyakorolni fognak. Elégnek látszott constatalni, hogy a legegyszerűbb és meg nem változtatható tényezők iránya szerint a verseny veszélyességének fokozódásától tartani okunk alig van. Sőt utalnunk kellett arra is, hogy a gazdaságtálya oly belső bajok fenyegetik, melyek az Európában észlelt agrár-bajokkal azonosak, s a melyeknek orvoslása igénybe fogja venni a szövetség gondolkozóinak legjobb erőit, gyakorlati értelmőknek teljes találékonyságát.

Kiterjeszkedve az *ipar* viszonyaira és fejlődésére, itt is ugyanazon óriás arányokban való terjeszkedést kelle kiemelni, mint a földművelésnél, a melynek eredményeire támaszkodik a Szövetség iparos munkássága. Az erély és vállalkozás, mely amott oly kitűnő szerepet játszik, megtermé a maga gyümölcseit itt is.

Van azonban egy mélyre menő, de egyébiránt természetesen különbség a nemzeti tevékenység e két ága között. A mezőgazdaságban, mely közvetlenebbül támaszkodik a természetnek ki nem használt, ki nem merített erőire, legalább a termelésnek bámulatosan nagy tömegét tekintve, a köztársaság mestere lett Európának. Ellenben az iparban, daczára annak, hogy ez irányban az államok fejlesztő gondoskodása szintén századokra vihető vissza,

maig is gyöngébbnek érzik magokat; ez érzés legszólóbb bizonyítékát a magas vámtarifa képezi.

Mig egy részről igaz az, hogy a földművelés terjedésének arányai a jövőben, minden valószínűség szerint, alább fognak szállani: kimutattuk azt is, hogy az iparágak jövedelmezősége bár lassan, de fokozatosan csekélyebbé lesz. Ez irányzatot mindenestre csak erősíteni fogja az, ha a munkásoknak a legutóbbi mozgalmak alkalmával, a bérek emelése és a munkaidő leszállítása tekintetében emelt kívánatai érvényre jutnak.

A gyári munkásnak a tőkések ideálja szerint bizonyos tekintetben a rabszolga vonásaival kell birni. Kell hogy belényugodjék a szűk, változásokban és élvezetekben szegény életkörbe, melyet sorsa, a kínálat és kívánság »örök« törvénye neki kimér. Semmiesetre sem szabad békétlenné lenni amaz egyhangú, lelket ölő munkáért, mely a megosztás elve szerint osztályrészeül jutott. Igényeit sokszor kell leszállítani, hogy a szűken kimért munkabérnek korán végére ne jusson. Vajjon képes lesz-e erre az amerikai?

Idáig kevés hajlamot mutatott rá. Inkább hajlott arra, hogy hosszú izgatás árán a chinaiak kitiltását keresztül vigye, mintsem, hogy olcsóbban és jobban dolgozva lehetetlenné tegye terjeszkedésöket. E sors érheti más nemzeteknek olcsón dolgozó kivándorlóit is. Ha a szükségletek fokozódó sokoldalúságát a civilisatio mértékének lehet venni, akkor az amerikai munkás igen magas fokon áll a műveltségben, de kevésbé kiváló helyet foglal el a takarékoságnak nem kevésbé becses erényében.

Gyorsan emelkedő ifju államokban a munkabér természet szerint igen magas, Amerikában ehhez még a munkások sokigényűsége is járul. Az ipar készítményei szer-

fölött drágák s nagyon sokszor szenvednek, az iskolázott izlés hiányában. A munkások tetemes része Európából, sőt Canadából vándorol be.

A *vasútak* rohamos kiépítése képezte az amerikaiak tevékenységének egyik legkedveltebb mezejét. Üzemben-tartásuknál, párhuzamos pályák versenyénél fejték ki élénk kereskedő szellemöknek legsajátosabb vonásait; az ezekkel összekötött pénzbeli műveleteknél nyilvánult a pénz után vágyódás legszilajabb alakjában. Az eredeti cél, a vasútak kiépítése, sok esetben csupán másodrangra sülyedt le, a főfigyelem az ez alapon megindítható tőzsdei műveletekben és üzérkedésben pontosult össze.

De ez élénk, idegfeszítő üzemek között a jelen nemzedék sokat veszített jelleméből s ama régi komoly republicanismusból, melynek jelen hatalma és gazdagságaért annyival tartozik.

Nehéz kérdések várnak megoldásra itt is. Egy részen állanak a pályák urai, kik a forgalmi érdekek s a Szövetségben annyira hangoztatott szabadelvűség alapján a teljes szabadságot igyekeznek magoknak fentartani; a másik oldalon pedig a nemzet többségének nem egyszer mélyen sértett érdekei. Olyan államférfi azonban, ki méltányolva az ellentétes érdekeket, azokat kiegyenlíteni is képes lenne: idáig még nem született az Unióban.

A természet által eléjük vetett akadályokon nyert győzelmek után, a politikai és erkölcsi világnak még ki nem küzdött harcrai várnak a polgárokra. Talán sikerült e mű folyamán fölhozottakkal igazolni, hogy e küzdelmek nem lesznek kevésbé nehezek, mint voltak azok, melyekben a Nagy Köztársaság fiai annyira kitűntek. Az újabb viszonyok által teremtett befolyások és előbb nem ismert csá-

bitások hatása alatt, az erkölcsi jó és rossz, az igaz és hamis közötti határvonal nem egyszer elmosódik.

A gazdag megvetéssel vagy legalább lenézéssel tekint a takarékosra; a mérsékletnek, az előre-vigyázásnak csupán csekély értéke lehet ott, hol a nemzet legszebb dicsőségét a vakmerő vállalkozásoknak köszönheti.

Mi súlylyal bírhat a vallás, hol teljesen világi czélok veszik igénybe az egyént és társadalmat egyaránt? E mellett a politikai nehézségek sem kicsinyelhetők.

A democratiának nem csekély érdeme van abban, a mit az államok máig elértek; van azonban a nemzeti érzületnek oly iránya, mely bár szintén egy neme a democratiának, de alkalmasabb minden egyébnél arra, hogy a haladást meggátolja, sőt még csiráit is elfojtsa.

Az emberiség haladásának története, jó-részt a vezérlő egyének eszméinek története. Ha a democratia által kívánt egyenlőséget az eszmék, érzelmek körében s az egyesek cselekvényeiben is keresztülviszszük, el lesz vágva a haladás útja. A nemzet képtelen lesz oly jellemeket létrehozni, kik új irányokat mutassanak s a maga által alkotott politikai és erkölcsi controversiákból a népet kisegítsék.

Az Egyesült-Államok népének már ma is nagy hajlama van azt hinni, hogy az egyéni gyöngeségek és tudatlanság halomra rakva és az általános szavazati jog szitáján átszűrve, bölcseséggé és politikai ildommá fog átváltozni. »A test izmos és tele van étellel, de a fő gyöngé.«

A democraticus kormányzat nehézségeit idáig, az egyének lehető szabadsága mellett, kevésbé érezték. A botlásokat eltakarta a más téreken elért siker. De nem kétes többé, hogy mind eme körülmények gyors változásban vannak.

A haladás eszközeit, sőt az emberi anyagot, mely azt végrehajtá, nagy részben készen kapták Európából. Intézményeik jó része, magánjogi szabványaik nagy tömege angol származásra vall.

Bajaik azonban oly természetűek, hogy azoknak tetemes részére az ó-világ sem nyújthat orvosszert, mert azokat miket itt reájok alkalmaznak, lehetetlen keresztül vinni Amerikában.

Pedig a szokott gyors haladás mellett, valószínű, hogy e kérdések hamarabb dűlőre jutnak amott mint Európa szilárdabb politikai és társadalmi viszonyai közt.

Alig egy századdal a függetlenség kivívása után, az anarchismus fölcsapó lángja, nagyon különös módon világítja meg a »legsabadabb állam, a legszebb jövőre hivatott birodalom« polgárainak belső világát és törekvéseit.

Utalva mind e nehézségekre, legyen szabad végül, egy pillanatra, lerázni a kutató kritika nyügét s visszatérni ama verőfényes napok emlékeihez, midőn az első benyomásoknak csaknem kábító hatása alatt szépnek, nagyszerűnek tűnt föl minden, a mit a nem nyugvó emberi kéz és értelem aránylag csekély idő alatt, a *Hudsonon* és *Sandy Hookon* túl létesíteni birt. A rohamos haladásnak, a nagy arányú fejlődésnek sikerei, lekötik az idegent s legalább egy időre elnémítják a kétkedést. Annyival inkább, ha tapasztalataink vannak a haladás nehézségeiről, ha összemérjük saját kisszerű céljainkat és még kisebb eredményeinket ama káprázatos sikerrel, mit túl az Oceánon a természet adta előnyök kihasználásához értő emberi kéz elért.

Az amerikaiak a nemzeti életnek minden ágára nem fordítottak egyenlő figyelmet, sőt vannak olyanok, melyeket egészen elhanyagoltak.

De azt nem lehet tagadni, hogy azon a téren, hová

szivők vágyait, szellemöknek csaknem összes erőit összpontosították, oly eredményeket értek el, melyek előtt meg kell hajolni, s az ó-világ népei bámulattal ismerik el a kitartást, erőt és merészséget, mely kell, hogy e népnek tulajdona legyen. És ez, mutasson bármily nehézségeket is a jelen, biztosítékul szolgálhat arra: hogy e nép bír a haladásnak nem lényegtelen föltételeivel, s jól is fogja végezni azt a munkát, melyet sorsa és saját hajlamai elébe tűztek.

FÜGGELÉK.

A Chicagóban 1884. július 11-én tartott „Nemzeti Democrata Gyűlés“ által elfogadott programm.¹

A Szövetség democrata pártja, e nemzeti gyűlésen levő képviselői útján elismeri, hogy a mint a nemzet idősbbé válik, új programmok születnek, a régiek pedig elavúlnak; de a democratia alapelvei, melyeket a nép egységes szava jóváhagyott, megmaradnak, és mindig meg fognak maradni a szabad kormányzat legjobb és egyetlen biztosítékaiul. Az egyéni jogok fentartása, a polgárok egyenlősége a törvény előtt, az államok megtartott jogai, a szövetségi kormánynak fensőbbbsége az alkotmány határain belül szabadságunknak mindig valódi alapját fogják képezni, és nem is adhatók föl a nélkül, hogy szét ne romboltatnék a jogoknak és hatalomnak amaz egyensúlya mely képessé teszi e continenst, hogy a helyi önkormányzat által fentartott békében és társadalmi rendben, tovább fejlődjék.

De ez alapelvek gyakorlati alkalmazására és végrehajtására nem nélkülözhető, hogy a kormány ne mindig egy pártot uraljon. Az igazgatás gyakori változása szükséges, mint hivatkozás a nép akaratára, különben a visszaélések megteremnek, s a kormány a helyett, hogy az általános jólétet tartaná szem előtt, nehéz terheket ró a kormányzottakra, a kormányzó kevesek javára. A köz szolgálai önkényes uralkodókká lesznek.

¹ A republicanus párt programja jó részt benn van a vámpolitikáról szóló fejezetben.

Ez állapotban van az ország. Épp ezért változásra van szükség. A republikánus párt, a mi elveit illeti, emlék a múltból, tényleg pedig egy szervezet azok meggazdagítására, kik gépezetét igazgatják. A kormányzat minden ágában kiderült csalások és üzérkedések eléggé bizonyítják, hogy a republikánus pártnak reformra van szüksége, de a hivatalban levők gondatlanná téve a hatalom hosszas birtoka által, meghajoltak rontó befolyása előtt és oly egyéneket jelöltek, kik ellen a párt független része nyíltan kitört.

Szükséges tehát a változás. Szükséges volt ez 1876-ban is, de a nép akaratát oly csalással hamisították meg, melyet nem lehet soha elfeledni. 1880-ban a népkivánta változtatást újra megakadályozták a pénz pazar használata által, melyet oly lelkiismeretlen vállalkozók és arczatlan üzérek szolgáltattak, kik vagy jogtalan hasznot vagy pedig magas állásokat vadásztak.

A republikánus párt a hatalomnak jogos, lopott és vásárolt birtoklása alatt erkölcsi jellem és politikai tehetség tekintetében folyton hanyatlott. Programmja, ígéretei meghiusult vállalkozásainak jegyzéke. A hajóhad fölszerelését kívánja, pedig száz milliókat szórt el oly hajóhad megteremtésére, mely nem létezik. Fölhívja a congressust, hogy távolítsa el ama terheket, melyek alatt az amerikai hajózás nyög, pedig maga teremté azokat.

Azt állítja, hogy fenn fogja tartani a közös földeket apró birtokok alkotására. De már idáig is átadta a nép örökségét néhány vasútnak, s külföldön lakó idegenek, mint egyének vagy testületek nagyobb területeket birnak, mint a tengerek közt fekvő összes farmjainké. Szabad intézmények hívének vallja magát, de az állami választásoknak szövetségi csapatok alá helyezését e párt szer-

vezte és igyekezett törvényesíteni. Emelni akarja a munkát, mégis idegen, importált munkával csinál versenyt az amerikai munkásnak. Igéri, hogy kiegyenlíti a vámtarifa szabálytalanságait, pedig maga teremtetten és tartja fenn azokat. Saját tarifabizottsága elismerte 20 %-nyi leszállítás szükségét, de a republican congressus nem jutott el 4 % leszállításig. Barátja az iparosok védelmének, de elárasztá őket oly iparos népek gyártmányaival, melyek közül a nyers gyártmányt egy sem adóztatja meg. Védi az amerikai gyáripárt, de elszegényíté a többséget, hogy támogasson néhányat. . . . .

A democrata-párt kötelezi magát, hogy megtisztítja a közigazgatást a romlottságtól, takarékos lesz és visszakeríti a törvények tiszteletét. Leszállítja az adókat, főleg a vámtarifát, a nélkül, hogy megfosztaná az amerikai munkást ama képességtől, hogy az idegennel versenyezzen, a nélkül, hogy alacsonyabb vámtételeket szabna ki, mint melyek bőven elégségesek a magasb munkabér folytán előálló fokozottabb termelési költségek kiegyenlítésére. . . . .

Előmozdítjuk az amerikai continentalis politikát, melynek célja szorosabb kereskedelmi és politikai kapcsolatok létrehozása északi, közép és déli Amerika tizenöt testvér köztársaságával, de nem kötnénk szövetséget egy-egyvel is.

Hiszünk a tisztességes pénzben, az alkotmány aranyában és ezüstjében s oly forgalmi eszközben, mely ily pénzre vesztés nélkül beváltható.

A törvény előtt mindenki egyenlő levén, a kormány feladata egyenlően járni el a polgárokkal szemben, legyenek bármily színűek, nemzetiségűek, kövessenek bármily vallást. . . . .

Barátjai vagyunk a tisztviselői szolgálat reformjának, az egyház elválasztásának az államtól, az ingyenes oktatás elterjesztésének. . . A köztulajdon, a mennyire lehet, homesteadeknek tartandó fönn valódi települőknek, a republicanusok által érdemtelenül vasúti társaságoknak kiosztott földek vétessenek vissza, jövőre testületeknek semmi ily adomány ne adassék, s ne legyen megengedve, hogy ily földek távollevő idegenek birtokába jussanak. Megerősítve újra az 1856. évi democratá program kijelentését, a mely szerint az alkotmány által szentesített liberális elvek, melyek országunkat a szabadság földévé és minden nemzet elnyomottainak menedékévé tették, a democratá hitvallás alapját képezték mindig, de mindamellett nem szentesíthetjük az idegen munkások behozatalát, vagy szolgál-fajok bebocsátását, melyek szokásaik, nevelésök, vallásuk és származásuknál fogva alkalmatlanok arra, hogy fölszivassanak népünk testébe, vagy pedig polgárokká legyenek. Amerika művelődéseköveteli, hogy a mongolok bevándorlása és behozatala előtt kapuink csukva legyenek. . . .

Ez országnak szabatosan körülírt és végrehajtott külpolitikája, a democratá kormányokat kivéve, soha sem volt. E politika idegen országokra nézve mindig az volt, hogy magokra hagyta őket mindaddig míg nem károsították ez országot vagy nem sérték valamely polgárát. E politika eredményekép hivatkozunk Louisiana, Florida, California és a vele összefekvő mexicói terület megszerzésére, és pedig csupán vétel útján. A democratá államférfiak e nagy szerzeményeivel Alaska megvásárlása áll szemben, mely egy közel negyed százados republican kormányzat egyetlen gyümölcse.

A szövetségi kormánynak gondolni kellene a Mississippi és más nagy víziutak javítására.

A democrata uralom és politika hosszú korszaka alatt kereskedelmi tengerészetünk azon a ponton volt, hogy túlhaladja Britanniáét: a republicanusok uralmának húsz éve után az amerikai lobogó csaknem teljesen eltűnt a nagy tengerekről. . . .

A republicanusok egy negyed század alatt, daczára ama nyilvános előnyöknek, melyekkel minden más nemzet fölött birunk, daczára a kereskedés szabadságának mind ez Egyesült-Államok között, daczára, hogy népességök az emberek legelső fajtájához tartozik, s hogy évenként minden évben vándorolnak be az összes nemzetek ifju, szorgalmas és vállalkozó egyénei; daczára, hogy szabadok vagyunk az élet és iparkodás amaz öröklött terheitől, melyek az ó-világ népeit nyomják, költséges hajóhaduk, óriás inproductiv álló seregeiktől; daczára húsz év békéjének, a republicanus uralom oda tudta vinni a dolgokat, hogy kiszolgáltatta kereskedésünkkel együtt a világ piaczei fölötti uralmat Nagy-Britanniának. . . . . Szabadságot kívánunk az amerikai munkás számára, az adók leszállítása által, hogy az Egyesült-Államok meg nem kötött erővel versenyezzenek a nemzetek közt, a béke minden művében a szabadság minden gymöleseért. . . .

Igy kifejezésre juttatva a democrata párt reményeit, elveit és törekvéseit, a nép elé bocsátjuk a közigazgatás megváltoztatásának és javításának nagy kérdését, ama komoly bizalomban, hogy a nép uj emberek mellett s oly rendszabályok javára fog szólni, melyek kedvezőbbek lesznek az ipar emelkedésére, a kereskedés kiterjesztésére, a munka és tőke megjutalmazására s az ország általános jólétére nézve.

T A R T A L O M.

	Lap
<i>Előszó</i>	
I. Az emelkedés forrása	1
II. Az ipar multja és jelene	23
III. Vasutak	51
IV. A vasutak versenye a víziutakkal	84
V. Népesség	102
VI. Vámpolitika	123
VII. A bankok	140
VIII. Család és erkölcsök	173
IX. Vallás és egyház	196
X. Democratia	210
<i>Befejezés</i>	243

